

3.
SZÁM

SZENT ISTVÁN
KÖNYVEK

4.
SZÁM

WOLKENBERG ALAJOS

AZ OKKULTIZMUS
ÉS SPIRITIZMUS
MULTJA ÉS JELENE

BUDAPEST
SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT
KIADÁSA

AZ
OKKULTIZMUS
ÉS
SPIRITIZMUS
MULTJA ÉS JELENE

IRTA

WOLKENBERG ALAJOS DR.

EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1923.

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell,
censor dioecesanus.

Nr. 3477/1922.

Imprimatur.

Strigonii, die 4. Novembris 1922.

Julius Machovich,
vic. generalis.

I. Az okkultizmus értelme és mai állapota.

Az *okkultizmus* neve a latin *occultum*ból ered, mely azt jelenti, ami el van rejtve; az okkultizmus tehát az elrejtett, a megmagyarázhatlan dolgokról való tanítást, az ilyen dolgokkal való foglalkozást jelenti. Mivel a tudomány a dolgoknak okait keresi és a dolgokat okaikból magyarázza, világos dolog, hogy az okkultizmusról, a megmagyarázhatlanról, mint olyan dologról, melynek okait nem ismerjük, tulajdonképpen nem lehet tudomány. De az okkultizmus maga gondoskodik arról, hogy a tudomány vele mégis foglalkozzék. Rámutat ugyanis arra, hogy okkult jelenségek nem fordulnak elő minden embernél, hanem csak viszonylagosan keveseknél, az úgynevezett médiumoknál és az okkultisták maguk okkultizmusnak a médiumoknál mutatkozó lelki jelenségekről, azaz a médiumisztikus jelenségekről szóló tudományt mondják.

Az okkultizmus nevét nemcsak tárgyától, a gyéren előforduló okkult jelenségektől és a feltételezett okkult erőktől veszi, hanem módszerétől is. Az okkultizmusnak ugyanis van tanítása, iskolázása és tevékenysége. Mindezt bizonyos rejtelmesség veszi körül. Okkultista iskolázásra és tevékenységre csak keveseket bocsátanak az okkultisták, tanaikat pedig nem árulják el mindenkinek; a beavatottak (adeptusok) Blavatsky asszony szerint «az igazság védői» és csak ritka esetben mondanak el mindent az «igazságból» még tanítványaiknak is. Pláne a nyugatnak, — mint az okkultisták Blavatskyval mondják, — fogalma sincs arról, mi valójában az okkultizmus,

a keletnek «secret doctrineja». Ekként az okkultizmusnak módszeréhez tartozik, hogy ami rejtett, azt rejtegesse, hogy titok legyen, amit tud, és titkos maradjon, amit vall. Szóval az okkultizmus scientia occulti, occultans, occultata.

Okkultista a szó valódi értelmében és az okkultizmus felfogása szerint csak az, aki nemcsak ismeri az okkult erőket, de uralkodik is rajtuk: látja a multat, jósol a csillagokból, az emberi kézből, jövendöl kristálynézés alapján, sőt átnéz embertársán, «látja» ennek lelki-állapotát és gyógyítani is tud egyszerűen akaratával. Egy-egy újabb tianai Apollonius, akiről Philostrates regényt írt. Szóval «mester» a rejtett erőkben és jelenségekben és fel van ruházva minden titkos erővel és minden sztoikus erénnyel. — Ilyen mesterek azonban kevesen vannak és azért okkultistáknak azokat is mondják, akik az okkultizmus valamelyik ágában, például «ihletvelátásban» (clairvoyance), asztrológiában, teozófiában kitüntetik magukat, de különösen is kitűnnek a spiritizmus, a teozófia és antropozófia bölcséletének művelésében. Sőt már a tanítványokat is okkultistáknak mondják, de mint az okkultisták 1921. szeptemberi kasseli nagygyűlésén is, óva intik őket a spiritizma kísérletezésektől, mint amelyek akadályozzák az igazi okkultista lélek kiképződését. — Végül hiveinek tartja az okkultizmus azokat is, akik az okkultizmusból hasznot húznak. Ilyenek a zúgkiadók, okkultista röpcédulák és röpiratok kiadói és terjesztői. Németországot elárasztották az ilyen iratok és nyomtatványok, melyek mindenfélére tanítanak: talizmánok és amulettek készítésére, kézjósásra, kristálynézésre, álomfejtésre, magnetikus gyógymódokra és «ihletvelátásra», yogigyakorlatokra, szerelmi bájitalok készítésére. Az ősi pogányságnak minden varázsló-művészete kilépett odúiból az okkultizmus neve és védelme alatt.

Okkultisták alatt a különböző okkultista irányoknak és követőiknek nagy tömegét kell értenünk. Németországban a karmavizsgálók, odvizsgálók, biomagnetikusok és asztrológusok, «látók» és újmédiumisták, teozófusok, antropozófusok és spiritiszták mind okkultistáknak vallják magukat. Franciaországban még más alakulásokat is találunk: újgnosztikusokat, újpitagoreistákat, újplatonikusokat, kabbalistákat és olvasókat, Swedenborgiánusokat és Martinistákat, Blavatsky iskolájából való teozófusokat és független okkultistákat. Amerikában pedig vannak újpszichológusok, pszichometristák, hinduhipnotikusok és még mások.

Ezekben az alakulásokban tulajdonképpen nincs semmi egység, sőt erős háborúskodás folyik a különböző irányok közt. Csak annyi közös vonásuk van, hogy valamennyien rejtett erőket törekednek fölfedezni és felhasználni.

A közönséges és gyakorlati okkultizmustól meg kell különböztetni a *tudományos okkultizmust*. Ennek újabb művelői közt vannak Schrenck-Notzing báró müncheni tanár, Konstantin Österreich, de különösen Rudolf Tischner. Ez a tudományos okkultizmus az okkultista jelenségeket és teljesítményeket mint valamennyire bizonyítottakat tekinti, rendszeres vizsgálat alá vonja, határait megszorítani és megállapítani akarja és az okkult erők természetéből vett elméletekkel törekszik a jelenségeket magyarázni. Ez tehát nem teozófia, mert a teozófus tanításokat nemcsak el nem fogadja, de egyenesen tekintetén alul ejti. Nem is spiritizmus, mert a jelenségek okát nem a meghaltak lelkében, hanem az élők pszichéjében keresi. A tudományos okkultizmusban nem jön tekintetbe az élő emberen kívüli más szellemi lénynek belenyulása sem a jelenségekbe; de nem világos eléggé, vajjon csak az úgymondott «démonelméletet» zárja-e ki a tudományos okkultizmus, vagy pedig egy nézetten van Max Dessoirral, aki tagadja

minden szellemi állagnak, egyáltalában a szellemvilágnak létezését.

A tudományos okkultizmus művelői, akik különben sohasem kívánták magukat okkultistáknak neveztetni, nagyon is jól ismerik a mediumisztikus kutatás hibáit, a médiumok megbízhatatlanságát. Ennek dacára, mint méltán rója meg őket Bappert dr. (X.), az igazi vizsgálódással aligha megférő engedékenységet tanúsítanak a médiumokkal való bánásmódban és ezek kívánságai és feltételei teljesítésében. Ez a sajátos szellemi beállítás, összekötve a bölcseletileg aligha helytálló és E. v. Hartmann által proklamált apriorisztikus ellenkezéssel minden szellemelmélet ellen legalább is különösségeket mutat a tudományos okkultizmus kutatásaiban. Sok esetben egyáltalában nem látszik bizonyítottnak, hogy nincs-e akár szándékos és tudatos, akár csak félig is tudatos csalás a médium részéről a jelenségek létrehozásában. Jelenségek és föltevések, melyek a józan értelmességnak a hihetlennél is többnek mutatkoznak, mint tények és nagyon is természetes föltevések vannak előadva. Ha például számtalan kimutatott csalás dacára mintényt fogadják el a médiumi erőnek tulajdonítják tárgyakként, nehéz bútoroknak telekinetikus (érintés nélküli) vagy csak parakinetikus mozgatóját is; vagy egyenesen teremtő erőt tulajdonítanak a médiumoknak a materializáció egy új jelenségénél: a teleplazmánál, amely csakhamar megtalálta természetes analógiáját és megfejtését: a józan kritikus hamar arra fog következtetni, hogy a tudományos okkultizmus, melyet a közönséges okkultisták máris mint «felső nyomást» használnak fel maguk mellett, ugyancsak hajlik a tömegokkultizmushoz. Aztán a kigondolt elméletek és magyarázatok a jelenségek megfejtésére, pl. az ilyenek: a médium «telefonbekapcsolódása az abszolútba», az állandó összeköttetés «a világlélekkel» csak arra jök, hogy a tudo-

mányos okkultizmust visszajejtsék az indiai panteizmusba és a teozófiába.

Összegezve a közönséges és tudományos okkultizmusról mondottakat, látjuk, hogy az okkultizmus elmélet, gyakorlat, tanítmány és tevékenység. Elmélete és tanítása az, hogy az emberben titkos erők vannak, ezek kifejlesztendők; titkos képességek, melyek megengedik, hogy az ember egészen más módon, mint ahogyan a tudomány csak sejtette is, szolgálatába hajtsa a lelkezett természet fizikai és szellemi erőit. Amennyiben pedig gyakorlat és cselekvés is az okkultizmus, a rejtett erőket kiképezni és a kifejlesztetteket munkálkodásra hozni törekszik.

Természetesen okkult (még rejtett, még fel nem ismert) erőket a józan bölcselkedés és a keresztény életnézet is ismer, az okkultizmus azonban nem ilyen értelemben veszi az okkult erőket, hanem a titkosnak vagy titkoszatosnak értelmében, tehát a misztikumnak és magikumnak értelmében, melyet aztán a szellemi élet egész vonalán, a vallásban, bölcséletben, természettudományban, az életnézet kialakításában is érvényesíteni kíván. Ezt olyan zajjal és olyan erőszakosan csinálja, hogy még tudományos kiadásában sem mutatkozik a fizikai és szellemi világ határkérdései csendes és érdekes studiumának. Ellenkezőleg a nyugtalanságnak, a hóbortnak jeleit viseli magán és a nyugati gondolkodás és életnézet fellázító ellenfelének mutatja magát. E lapok igazolni fogják, hogy a szellemi és fizikai kölcsönhatások, a lélek ismert és még fel nem ismert erői, a médiumok pszichéje és teljesítményeik, az okkultizmus ígéretei és teljesítményei dolgában sem maga az okkultizmus, sem magában a bölcsélet vagy természettudomány nem mondhatja ki az utolsó szót. Ehhez a kérdéshez ugyancsak szava van a hívő katolikusnak, sőt a papnak is

Ami az okkultizmus tudományos jellegét illeti, meg

kell állapítanunk, hogy az okkultizmus nem megállapodott tudomány, hanem harcmező, melyen kemény ellenfelek vívnak egymással. A vivás a körül a kérdés körül folyik, tények-e az okkultizmus jelenségei, és ha igen, milyen erőknek kell azokat tulajdonítani. Vannak ezen a harctéren dühös felvilágosodottak, akik az okkultista jelenségeket félredobják és szédelésnek, hiszterikus beképzéseknek mondják, mert eltérnek a rendes tapasztalattól. Vannak, akik a legrégebb recept szerint tisztán babonának és a pogány világba való visszasüllyedésnek nézik az okkultista mozgalmakat. Az «animisták» vagy szűkebb értelemben vett okkultisták a jelenségek mögött, akár intellektuálisak, akár fizikaiak, de különösen a telekinetikus jelenségek mögött «pszichikai erőket» sejtene, mint az od, a delejes erők, a fluidumok hívei és ilyen erőket, tehát eddig ismeretlen természetes erőket tulajdonítanak a médiumoknak.

Ujabbán nagy erőre kaptak a vivásban azok a pszichológusok, akik az okkultizmus médiumisztikus jelenségeit igazaknak tartják és természetes működésekkel, a «tudatalattinak» elméletével vagy «a kettőslényűség» következetes alkalmazásával világítják meg. E. v. Hartmann után Baerwald (VIII.) jár e nyomokon. De ide kell számítani Max Dessoir dr.-t is. «Vom Jenseits der Seele» c. könyve 1917-ben első kiadásában, 1920-ban már 4. és 5. kiadásban jelent meg. Ennek a könyvnek címe igen-igen sokakat tévedésbe ejtett s épen ezért nem mellőzhetem a könyvnek rövid ismertetését és a tévedések megjavítását.

Dessoirnál a Jenseits nem jelenti a lélek túlvilági életét, ellenkezőleg a mohón olvasott könyvnek rejtett célzata az, hogy küzdjön minden meggyőződés ellen, mely azt mondaná, hogy vannak állagi és személyes szellemi lények, vagyis hogy van a léleknek túlvilági élete. Ami

ellen Dessoir küzd, azt ő «magischer Idealismus»-nak nevezi. Nem könnyű azonban megmondani, mit ért Dessoir misztikum és mit magikum alatt. Valószínűleg misztikumnak mond mindent, ami kívül esik az érzéki tapasztalaton, és magikumnak mindent, amit az ember nem tapasztal érzékeivel. Magikus idealizmus alatt pedig szellemi létezőknek és személyiségeknek elfogadását érti. Ez ellen küzd. Gondolatai ezek : a lélek gondolkodásában és akarásában teljesen a fizikai szervezettől függ, — a gyakorlati életben nincs szabadság, — a lélek szellemisége és halhatatlansága előcskult tanítások, — alapja mindennek a lélek állagiságának tagadása : a lélek szellemi folyamatoknak az összessége, — tehát a Jenseits der Seele csak annyit jelent, hogy a léleknek van visszája, vagyis fonákja, a rendes lelki folyamatokon kívül vannak anormális lelki folyamatok, melyeknek gyűjtőneve : tudatalatti. Vagyis Dessoir szerint nincs szellemvilág s a legteljesebben áll a panteizmus. Összefoglalva Dessoir gondolatait, az ő világnézete ezekből az elemekből szövődik ki : van világ személyes Isten nélkül, emberi élet szellemi lélek és szabadság nélkül, vallás tanítmány nélkül, élet alávetve a természet vastörvényeinek. Az okkultisták közt is lesznek, akik, jóllehet rokon nézetekkel vannak, nem köszönik meg Dessoirnak sem nézeteit, sem a nekik tett szolgálatot, pláne, hogy a tudatalattinak föltevésével sem tud Dessoir — minden próbálkozása dacára sem — minden okkultista jelenséget megmagyarázni.

Végül az okkultizmus harcaiban ott vannak a spiritiszták, akik az okkultizmusnak jelenségeit a meghaltak szellemének munkájával, az emberek életébe való bele nyulásával magyarázzák.

Tekintsük meg, minő kilátások közt, indokoltan és eredményesen-e? !

II. A spiritizmus fogalma és értékelése.

A *spiritizmus* rendszeres kísérletezést jelent azzal a cellal, hogy bizonyos ritka jelenségeket hozzanak létre, vagy rendkívüli közléseket kapjanak a kísérletezők és a meghaltak szellemeivel, akiknek e jelenségeket és «kinyilatkoztatásokat» tulajdonítják, összeköttetést létesítsenek és tartsanak fenn. A közlések, a kísérletezés, a jelenségek nem közvetlenül történnek, hanem élő embereknek közvetítésével, akiknek a spiritiszták a mondott célra szolgáló sajátos képességeket tulajdonítanak és akiket *médiумoknak* vagy közvetítőknak neveznek.

Mint a mondottakból látszik, a spiritizmus nemcsak kísérletezés, hanem tanítmány is, vagyis egy új világ- és életnézet, mely a szellemek közléseiből alakul, és *spiritisztáknak* azokat mondjuk, akik egyfelől azokat a kísérletezéseket folytatják, másfelől pedig a szellemek által hirdetett új világ- és életnézettől, tehát maguktól a szellemeiktől várják a társadalomnak, a vallásnak és tudománynak reformjait és megújítását. A spiritiszták komolyan ígérnek híveiknek és mindenkinek a maguk új vallását, «a jövő vallását», komolyan beszélnek a tudománynak új és messze távlatairól és megújulásáról, a teljes társadalmi átalakulásról. Törekvéseiket pedig a tudomány terén a materializmus ellen, vallási téren pedig a kereszténység ellen intézik.

A spiritizmus nevét önmaga adta magának. A szellemeiktől — spiritus — várja a jelenségeket és közléseket, spiritek dolgoznak, mint mondják, a médiumok által, tehát egészen helyes névnek látszik : a spiritizmus. Ezen a néven nem változtatok, annak dacára sem, hogy ma már elfogadottabb a médiumizmus név a spiritizmus jelzésére, de viszont a spiritizmus megmaradt közkeletű

szónak. A spiritizmus magyar nevei közül a szellemidézés a leggyengébb ; sokkal kifejezőbb volna a lélekidézés vagy halottidézés. Ezek azonban kevésbé kegyeltesek a hívő fülének és kellemetlenek a spiritisztáknak.

Maradjunk meg tehát a spiritizmus név mellett és a spiritizmust jól különböztessük meg a *spiritualizmustól*. Ha Perty, Wallace és más spiritiszta írók a spiritizmus szava helyett a spiritualizmus nevet használják, ez világosan tévedés. A spiritualizmus az a nézet, hogy lelkünk az anyagtól merőben különböző, kiterjedés és részek nélküli, szellemi valóság, melynek mivolta a gondolkodás. Ellentéte a materializmus. Mindkét szótágas körre, az egész világra vonatkozólag is használják. Csak anyagi való van, mondja a materializmus. Ami van, az csak szellemi lehet, az anyag csak látszat, mondja a spiritualizmus. Vagyis a spiritualizmus azon egyoldalú életfelfogást jelenti, mely a szellemnek, különösen az emberi léleknek túlságos sokat, mindent tulajdonít, a természetnek, különösen az emberi természetnek pedig semmit sem hagy meg és mint története igazolja, ezt egyenesen rossznak tartja. Ebből a nézetből fejlődött ki a tibeti népek misztikája, a hinduk életbölcselete, mely az érzéki élet teljes elfojtásában és a természettel, különösen az emberi természettel való örökös harcban találta az embernek életfeladatát és az Istennel való egyesülés feltételét. Pythagoras iskolája és Plato után az újplatonikusok elevenítették fel különösebben ez irányt az előbbi alapon. Benne volt az, amennyiben t. i. az anyagi jónak megvetésében nyilvánul, a gnosztikusok és manicheusok tévelyeiben ; egészen rosszra vezetett a keleti szerzeteseknél, hol az érzékek használatának megtagadása és az anyaggal való foglalkozásnak kerülése munkátlanságot eredményezett, melyben a jámborságnak ismérvét látták. Nyugaton a katarok és Luther, ki az elméleti spiritualizmust összhangba kívánta hozni

a gyakorlati szenzualizmussal, voltak ennek az egyoldalú életfelfogásnak képviselői. Ehhez a spiritualizmushoz tehát, mely nem egyéb, mint megtévedt aszketika, a spiritizmusnak, mint fenti meghatározásából látjuk, nincs semmi köze, jóllehet a spiritizmus, szemben az anyagelviséggel, csakis a spiritualizmuson épülhet fel.

E megtévedt spiritualizmussal szemben áll a valódi spiritualizmus. A spiritizmus ehhez a valódi spiritualizmushoz úgy viszonylik, mint a vakhit, a babona a hithez. A valódi spiritualizmus: a hit a túlvilági szellemországban, mely a föld lakóival erkölcsi és misztikus közösségben áll, a legerősebb alapon van építve, mert a józan észre s a szentek egyességéről szóló keresztény tanra támaszkodik. Még a minden időben és minden népnél elterjedt kísértet-hit, valamint a szellemeknek szabad elhatározásából történő és szórványosan előforduló megjelenéseiben való hit, vagy a szellemi világnak az anyagi világba kivételes módon, az erkölcsi összeütközések megoldása céljából történő, érzékileg észlelhető befolyása sem bir sajátképen spiritisztikus jelleggel. A modern spiritizmus inkább természetellenes, erőszakos összeköttetést keres az elhunytakkal, médiumai vagyis közvetítő személyek által üzlet- és szokásszerűen közvetített érintkezést a lelkekkel. Nincs tehát a spiritizmusnak semmi köze a valódi spiritualizmushoz sem, mely alatt a túlvilágról, ennek lakóiról és az emberekhez való viszonyukról szóló keresztény hitigazságok összességét értjük.

A spiritiszták által tanított és gyakorolt közlekedés az elhunytakkal, feltéve, de meg nem engedve, hogy e közlekedés csakugyan valóság, azért erőszakos és természetellenes, mert a testi halálnak nagy és mélyen komoly világtörvénye szerint az elhunytak lelke az élők akaratótól teljesen el van vonva. Amily kevésbé parancsolhatjuk meg az elhunytak testének, hogy

visszatérjen és testiségét a széthullott porból újra felépítse, époly kevéssé lehet nekünk az elhunytak lelkére bármely fizikai hatást gyakorolnunk. A szellemek — csak azért, mert és akkor, amikor az élőknek «megidézni» tetszik őket, — nem térnek vissza. Az örökkévalóság kapujában megszűnik minden emberi akarat, akár e világra vonatkozik, akár a másvilágra: az elhunytak az Isten kezében vannak.

A vallásnak, de különösen a kereszténységnek ez az első és legáltalánosabb felelete a spiritizmusnak alap-tételére, az elhunytak lelkével való közlekedésre. Tegyük hozzá János főhercegnek (Orth János) gondolatait. Ő nemcsak sokat foglalkozott a spiritizmus kérdésével, hanem leleplezett egy csaló médiumot és könyvet is írt a spiritizmus ellen olyan időben, mikor a spiritizmus erősen divatozott. E könyv végmegállapításai közt (XXIII. 19.—82.) ezeket olvassuk: «A spiritizmus útján, aki nem *beteg*, sem örömet, sem kielégítést találni nem fog... Akit a vallásos hit szükségérzete hajt a spiritizmus felé, az csak maradjon meg a régi regula mellett, a maga tiszteletreméltó vallásában. Itt minden nagy, tiszta és nemes, fenségesen kigondolt és átérzett. A legjobb, legbölcsebb és legigazságosabb Isten eszméje, a jövő élet hite, amelyben jutalom és büntetés van, és az, hogy az emberi lélek visszatér örök ősforrásához, végtelenül kielégítőbb és megnyugtatóbb, mint a negyedik dimenzióknak, a mindenféle materializációknak, szellemkopogtatásnak és az efféléknek szemétdombja. Az istentisztelet, az ének, a gyermekkor óta megszokott ima, mely telve van áhitattal és fájó szívek sebét gyógyítja, mindenesetre magasztosabb, nemesítőbb, mint a spiritalista társaság sötét konventikulumaival».

A spiritizmus továbbá, mint hallottuk, azt mondja, hogy a tudománynak és a társadalmaknak megújításáért küzd. Tekintsük meg a dolgot erről az oldalról is. Azt

el kell ismerni mindenkinek, legyen barátja, vagy ellensége a spiritizmusnak, hogy a spiritizmus nem magában ugyan, de összekötve az okkultista rokonirányokkal a legtanulságosabb kulturtörténeti jelenségek közé tartozik. Egyike az emberiség azon nagy tévedéseinek, melyek bizonyos tapasztalatok folytán szinte szükségszerűen szakadtak rá.

A modern spiritizmus a 19. században születik és üli diadalait és azok közé a felszabadítási kísérletek közé tartozik, amelyekkel az emberi individualizmus a 19. század kapitalizmusára és exakt természettudományosságára reagált. Minél tovább haladt az a század, annál inkább békóba verte az egyéniséget: a nagyipar apró kerekékké törpítette az embereket a nagy masinában; a természettudományok mindent kés alá, mérlegre és lombikokba tettek; kemény, pöre számokkal dolgoztak és a fizikai törvények diadalait ünnepelvén, egészen elvonták az embereket a lelkibb irányok és szemlélődésektől; maga a természet is szinte idegen lesz az emberre nézve és nem adta többé édes visszhangját, mert fűvét, fáját, erdőit, patakjait mind lefoglalták a haladás és fizikai alkotások céljaira és műveire.

A spiritizmus pedig az individuumért és a lelkibb irányokért dolgozik. Épen Amerikából jön, a száraz számok, tények, a kereskedőérzék világából, mint reakció ezek ellen. A misztikusok hamleti igéjével lép a világba: több dolog van az égben és földön, mint amennyit a ti bölcseségetek csak sejt is — és félrevonja a fizikai világ fátyolát, mutatja, hogy e fátyol mögött melegen érző lelkek laknak, akik üzenetet, üdvözléteket küldenek, reményt keltenek. Titkos tudományt állít, melyben az embert apoteotizálja: az ember, aki eddig a tömegben csak laikus és elenyésző pont volt, itt beavott, adeptus, legalább is médium lesz.

Igéreteiből azonban és azokból a reményekből, melye-

ket a spiritizmus keltett, szinte semmit sem tudott beváltani. Itt-ott, szórványos esetekben talán enyhített, vigasztalt, sőt egyeseket a túlvilág hitének kezdetéig elvezetett, de rendszeres világ- és életnézetet amint teremteni, úgy elfogadtatni sem volt képes. Az pedig, hogy a materializmus ellen sikeresen és eredményekkel küzdött volna, a spiritizmus részéről merő önámítás. Akkor, mikor a spiritizmus nem egyszerűen mint divat és kísérletezés, hanem mint valamennyire tudományos rendszer lépett fel, a materializmus ereje már meg volt törve és az anyagelviségnek, az exakt természettudományosságnak egyáltalában semmit sem ártottak azok a tételek és tanítások, melyeket a spiritizmus hozott s amelyeket János főherceg nagyon keményen, de nem alaptalanul «a tévedés és szofisztika szemetjének» nevez. Látni fogjuk tárgyalásunkban, hogy még csak azt az első lépést sem tudta a spiritizmus megtenni az anyagelviség ellen, hogy maga minden kétséget kizáró módon elismerje a lélek szellemiségét, az anyagtól teljesen különböző, kiterjedés és részek nélküli valóságát.

Sőt a spiritizmus egyenesen ártani látszik annak az általa is hirdetett szellemi iránynak, mert a tudományt egyenesen maga ellen ingerli, mikor tanításaival az évezredek munkával teremtett tudományos alapokat próbálja kikezdeni. A fizikának legáltalánosabb tapasztalati törvényei közé tartozik például az energia megmaradásának elve, az a tény, hogy az energia el nem veszhet, de új energia sem teremthető, vagyis, hogy az erő más erővé átalakulhat, el is enyészhetik, de ilyenkor helyette egyenértékű más erő jön létre és a különböző energiafajok összege az egész világegyetemre nézve állandó mennyiség. Ha azonban a spiritizmusban a spiritiszták hite szerint egy testnélküli szellem asztalokat emel fel, vagy köveket, bútorokat dobál ide-oda, egy bizonyos mennyiségű új energia áll elő a semmiből,

mely azelőtt nem volt meg a fizikai világban. S ez az energiaszaporulat a spiritizmusban mindennapos. — Ha ennek az ellenvetésnek a tudós spiritiszták az «asztraltestet» vagy «perispritet» állítják ellene, mely szeríntük túléli a durvább fizikai testet, s azt mondják: ez az energia megvolt a világban, nem jött egy anyagtalan világból, egy még erősebb természettörvénybe ütköznek. A fizikai világban ugyanis csakis a principiumok és elemek, az energia és az anyag el nem mulók. Ellenben minden összetétel, minden egyed változó és elmuló. A halál ennek a nagy világtörvénynek csak egy esete. A spiritizmus ennek ellenére az «asztraltestet» vagy «perispritet» úgy állítja elénk, mint ami kivételt képez a törvény alól, mint egyedi testet, mely bár változik létezési alakjában, de szét nem eshetik és örökkétartó. Ez tehát unicum, amely ellenmond minden tapasztalásnak s a spiritizmus összes elméletei közül a legvalószínűtlenebb. — Egyebek is hangolják a józan, tudós és nem tudós embereket a spiritizmus ellen: a csalások és szédelgések, melyekkel a spiritiszta a kutatót majmolja, de az igazi kutató munkát megghiúsítja; az a sok sületlenség, lappália, bohóckodás, melyet még az igazaknak tartott médiumok nyilatkozataiban is találunk; végül az az egészségtelen és elfajzott szellemi irányzat, mely a hívó spiritiszták üléseiben abban mutatkozik, hogy valósággal termelik a káprázatok és hiszterikus sugalmazhatóságot, ezeket valami nagy kegyelmi ajándékoknak és érdemnek tartják és mint célt tűzik tagjaik elé.

Ezek után érthető, hogy Helmholtz arra a kérdésre, miért nem foglalkozott a spiritizmus vizsgálatával, nyíltan megírta, hogy idejét nagyon is felhasználta azon foglalkozásaira, melyeket hasznosabbnak tartott, mint azt, hogy csodákat kereső embereket kúrálgasson, akik nem akarnak gyógyulni. «Amint képtelen vagyok arra, folytatja, hogy valami ügyes bűvész mesterfogásai-

nak legnagyobb részét megmagyarázzam, épen úgy nem vállalkozhatom arra sem, hogy minden magnetikus és spiritisztikus csodát, amit csak mutatnának nekem, megvilágítsak; annál kevésbé, mert a résztvevőknek társadalmi állása vagy neme tiltja a valóban meggyőződést teremtő vizsgálatot. Végül pedig az az ügyesen kitalált ürügy is mérlegelendő, hogy egy-egy hitetlennek jelenléte a varázslást megszünteti... Nyíltan megmondhatom különben, hogy teljesen csatlakozom kartársamnak és barátomnak, du Bois-Reymondnak véleményéhez.» (XVIII. 351.)

Du Bois-Reymond a médiumisztikus állapotot az elmeháborodottak orvosainak működési körébe utalta. Ugyanő nyílt felhívást tett közzé, hogy jöjjön hát egy médium, aki az ő laboratóriumában egy fizikai ingát fizikai érintés nélkül egy másodfoknak csak picinyke részére is kihajlít járásából, de erre senki sem jelentkezett.

W. Wundt lipcsei tanár H. Ulrici hallei tanárhoz, mikor ez sürgette, hogy természettudósok és bölcselek helyet adjanak kutatásaik terén a spiritizmusnak, mint tudományos kérdésnek, nyílt levelet intézett, melyben a következőket mondja: «A kísérletek, melyeket magam is láttam, azt hiszem, minden elfogulatlan olvasóra, ki valaha ügyes bűvészmestereket látott, azt a benyomást fogják tenni, amelyet a szemfényvesztésnek jól sikerült fogásai tenni szoktak. Ön, nagyrabecsült uram, úgy látszik, aligha gyűjtött e részben tapasztalatokat; iratából következtetem ezt és tökéletesen megértem olyan férfiúnál, kinek idejét komoly tanulmányok foglalják le. Mindamellet megjegyezni bátorkodom, hogy nem volt volna teljesen fölösleges, mielőtt a spiritizmus kérdésében olyan határozottsággal ítélte, ügyes bűvészmesternek mutatványait vizsgálódó szemmel megfigyelnie. Ha már meg nem engedi tanulmányainknak

komoly természete azt, hogy e téren önálló kísérleteket tegyünk, legalább azt nem szabad elmulasztanunk, hogy megismerkedjünk, mielőtt itélnénk, azon jelenségekkel, melyekről a szellemidézésnek legbuzgóbb hívei is bevallják, hogy külső jellegüket tekintve legközelebb állanak a spiritisztikus tüneményekhez. Magam úgy találom, hogy azon kísérletek közül, melyeket Sladenél láttam, egy sem mulja felül ügyes bűvészmesternek képességeit. Ennek helyzete kedvezőbb azért, mert előadásaira a helyiséget maga választja, eszközei és segédei tetszés szerinti számban vannak; másrésről azonban nem szabad feledni Slade előnyeit, melyeket kísérleteinek kisebb száma, a résztvevőknek ugyanegy asztalnál való elhelyezkedése, valamint azon tény, hogy programhoz nem tartja magát és azon kikötés biztosít neki, hogy ha véletlenül nem sikerül valamely kísérlete, ez hírnevének ártani nem fog. Míg «a bűvészet tanára» fényt és pompát fejt ki, hogy ezáltal a figyelmet elvonja, addig Slade hatásosabb módon biztosít magának érdeklődést a résztvevők azon tudata által, hogy előadójukat komoly szerencsétlenség is érheti kísérletei közben.

A tudósok nincsenek mind ezen a merev állásponton. Azt gondolják, hogy a spiritizmusnak, mint e lapok folyamán is ki fog tűnni, nincs ugyan tudományos alapja, nincsenek tudományos vezérelvei, nincsenek tudományos eredményei, más szóval a spiritizmus maga nem tudomány, de azért legalább is a mult biztosítja a szellemidézésnek a tudomány részéről azt a kötelezettséget, hogy ez vele foglalkozzék. Ugyanis a tudomány haladásának abban van a kulcsa, hogy egyetlen jelenséget sem tart csekélynek és figyelme méltatja a tapasztalatán eddig kívül álló legkisebb tényt is. Minél szerényebb a tudomány ezen munkájában, minél inkább érzi, hogy minden kérdésnél újra meg újra az elemekhez kell visszamennie, annál biztosabban éri el célját,

mely a tények és okok megállapításában és az esetleges csalódásoknak feltárásában van.

Hozzá a spiritizmus kérdésével és vizsgálatával nagytekintélyű tudósok foglalkoztak : Wallace, Crookes, Zöllner és társai : Hoffmann Oszkár, Weber Vilmos, az elektrikus, Scheibner, a matematikus, újabban Tischner, Lehmann, Schrenck-Notzing és mások. Többen ezek közül tényeknek mondtak bizonyos jelenségeket. Ezeket tehát semmibevenni azért, mert előítélet szól ellenük, egyértelmű annak kimondásával, hogy érzékeink megfigyelőképességében, valamint a tudományos kutatásban bízni nem lehet. Ez pedig halála volna minden tudománynak.

Ezt a megállapítást teszi Wieser (Zeitsch. f. Kath. Theologie IV. 4. 662, 663.), a tudós jezsuita is. Ha az a tudomány feladata, írja, hogy minden jelenséget vizsgálódásainak körébe vonjon, akkor a spiritisztikus jelenségek, miután olyan sok, javarészen hozzá értő és művelt szemtanúk előtt ismétlődtek, bizonyára jogosan követelik, hogy a tudomány őket figyelmen kívül ne hagyja. Ha igazak a spiritisztikus jelenségek, folytatja Wieser, ez már magában elegendő ok, hogy okaikat kutassuk ; ha csalások, rá kell mutatnunk az önámítás és hazugság okaira, de semmiképen sem szabad egyszerű tagadással napirendre térni felettük. «A legrosszabb esetben sem szabad tagadnunk, hogy a szellemidézés járvánnyá nőtte ki magát és ha meggondoljuk, hogy mennyire el van terjedve, mely köröket ejtett meg, minő régen küzd létéért, nem szabad kétségbevonni, hogy megvan neki a maga embertani és művelődéstörténeti nagy jelentősége, következőleg a spiritizmus tudományos vizsgálódásnak tárgyát képezi.»

A természettudomány az, mely a tudományosság érdekében az újabb korban legtöbbet tett. Sikereit kétségtelenül azon alapelveknek és meggyőződésének köszöni, hogy, amint Herschel kifejezi, «a természet-

tudós előtt nincsen a természetben oly tárgy, mely csekély és figyelmet nem érdemlő volna ; a természet legcsekélyebb művéből a legfontosabb tant vonhatja le. Hogy egyetlen kérdést, egyetlen tényt sem utasított el magától, bármennyire kívül állott is ez azon korlátokon, melyeket vizsgálódásainak természetes menete, a már megállapított törvények és a tudományban elfogadott szellem szabtak ki ; hogy kész volt lemondani előbbi meggyőződéséről, ha a tények mást mutattak, ez erénye is volt, akaratát is megduzzasztotta újabb kutatásra és az emberiség háláját és elismerését is biztosította neki.

Ez az oka, miért tekintenek a természettudományra úgy, mint amelynek előkelő szerepe van az okkultizmus titkainak feltárásában. De természetesen csak arra a természettudományra, mely a mondott erényekkel ékeskedik s amely alázatosan vallja Virchow-val : «Ami az én dízsem, nem egyéb, mint tudatlanságom ismerete . . . Valahányszor rám nézve még homályos térre kell lépnem, mindenkoron azt mondom magamban : most ismét előlről kell kezdened a tanulást». Nem lehet bízni pedig abban a tudományban, melynek gőgjénél csak makacssága nagyobb és amely fél hozzányúlni a tények vizsgálásához, nehogy azok halomra döntsék eddigi eredményeit, mint ahogy az anyagelviség minden, az anyag törvényeihez nem igazodó jelenséggel, ez esetben az okkultizmussal is teszi.

A kísérleti természettudomány, a fizika és élettan, az ideggyógyászat vannak jogosítva elsősorban és dolgoztak is legtöbbet arra, hogy egyrészt a megfigyelésnél minden elővigyázati rendszabályt a csalás és csalódás ellen való óvakodás céljából pontosan végrehajtsanak, másrészt, hogy a való tényeket megállapítsák. Amott számolniok kellett és kell azzal a körülménnyel, hogy szokatlan jelenségekkel és ismeretlen erőkkel

fognak találkozni, minélfogva az óvatosság és elővigyázat többszörösen indokolt, emitt a tünetenyek sokféleségében és rendellenességében is bizonyos egyseget és törvényszerűseget kell megállapítaniok.

A szellemidézés sok jelensége, így a kíváncsi nézők hiszékenysége, a médiumi állapot, az úgynevezett materializáció, különösen újabb alakjában, sürgősen követelik, hogy az embertan és lélektan a vizsgálódásban előkelő szerepet nyerjenek, valamint a bölcelet összes ágainak biztosítandó az őket méltán megillető uralom különösen a tapasztalt jelenségek felett való ítéletnél és a tényekből lehozandó következtetéseknél.

Minden jel oda mutat, hogy a hittudománynak munkája eme kutatásban döntő befolyású. Hogy ez kötelességeit a szellemidézéssel és okkultizmussal szemben betöltse, a szóbanlevő kérdésnek vallási és erkölcsi iránya követeli meg feltétlenül.

III. A spiritizmus (okkultizmus) története.

Az okkultizmus általában, a spiritizmus is állandóan dicsekszik történeti multjával. Mivel tanításaik, gyakorlataik és életnézetük mellett más helytálló érvet felhozni nem tudnak, mindig hajtogatják: régi vagyok, tehát igaz vagyok; az emberiséggel születtem együtt, millió és millió embert, évezredek, egész földrészeket láttam az én tanításom hitében és gyakorlatában, tehát igazam van; míg azok, akik nem hallgattak reám, a természeti és pozitív vallások között támolyogtak és tévedtek, én megmaradtam mélynek, misztikusnak, lebilincselőnek, s aki az én utaimon jár, eléri az igazi embert. És hozzá az újabb kor, a nagy, művelt és keresztény nyugat is nálam keresi védelmét az anyagelviség

ellen, a felocsudást ennek betegségéből, sőt a kereszténység «ócskaságából» is.

Ezt mondja a spiritizmus az okkultizmussal együtt és nekem most az a tisztem, hogy a spiritizmust és okkultizmust illető történelmi tényekkel röviden és tárgyilagosan beszámoljak. Az olvasó majd megítéli, becsülete-re válik-e az okkultizmusnak az ő történelme; vajjon bizonyítja-e igazságát? Vagy pedig egészen ellenkezőleg, éppen ez a történelem mutatja azt, hogy az okkultizmus visszaesést jelent szellemi és erkölcsi téren és idézhet ugyan «szellemeket», de nem dolgozik szellemmel és mint János főhercegtől hallottuk, csak beteget fog vonzani és csak az itéletükben gyarlókat fogja meg ejteni, mint a költő mondja:

Gyermektaps, hogyha ez kell, — meglesz!
Lesz sok majom is részükön.

I. Az emberi lélek halhatatlan, a test halála után összeköttetésbe léphet az élőkkel és olyan fizikai és lelki jelenségeket idézhet fel, milyeneket az ember, legalább a természeti törvények és a lelki élet ismeretének mindenkori állása mellett, előidézni képtelen. A lélek halhatatlanságáról és a testétől elvált lélek erőiről való ezzel a hittel a legszorosabb összeköttetésben van a szellemekben való hit és a halottaknak vallásos szertartásokkal és szokásokkal történő tisztelete. Sőt a szellemekben való hit, vele a halottidézés, a természeti népek hitének és vallásos életének lényeges alkotórészét képezi.

A sarki lakók, az eszkimók és grönlandiak, az Ázsiának északkeleti csúcsán élő kamcsadálók, csukcsok, korjakok a meghaltak lelkei számára két helyet jelölnek ki: a mennyet, mely minden gyönyörűségnek hazája és a poklot, ahol irtózatosan szenvednek, de lassankint megtisztulnak az elköltözöttek. Köztük és az élők között az

összeköttetés állandó, mely viszonynak kifejezője a lélek-vándorlás és az ezen vándorlásban nyert teljes megtisztulás. A mennynek és az ottani boldogságnak az eszkimó hite szerint öt fokozata van, melyekbe lassankint jut el a lélek a vándorlás és fokonkinti megtisztulás által. Ez az állapot annyira kellemes, hogy a csukcsok és kamcsadálók sokan arra kéri hozzátartozóikat, hogy öljék meg őket. Indiában azok az érzelmek és gondolatok gyakoroltak leghatalmasabb befolyást vallási eszmék fejlődésére, melyeket mindnyájunkban ébreszt az elválás azoktól, akiket egész lelkünkben szerettünk. A hindunak hite legelső táplálékát a jövő életnek és viszontlátásnak reményéből merítette. Alig is fejlődött ki valahol a szellemekben való hit és ezzel együtt a halottidézés és a titkos erők hite oly erősen, mint épen az Indiákon. Mikor Jacolliot Covindasamytól, a leghiresebb indiai fakirtól azt kérdezte, mitéle erő az, mellyel csodálatos mutatóványait létrehozza, ez azt felelte: «Nem természetes erő az, mely működik, hanem atyáim szellemét hívom; ők azok, kik e hatalommal működnek; én csak eszközök vagyok».

Az ausztráliai népek kadisája (a boldogok lakóhelye) a legszebb hely a világon. Ide mindenki eljut; akik pedig temetetlenül maradnak, azok örökké kísértetek lesznek az emberek megrontására. Valamennyien hisznek a lélekvándorlásban, mely alatt nemcsak a lélek tisztul meg, hanem a test is. Ennek a hitnek adnak kifejezést áldásukkal: «Halj meg mint tekete, támadj fel mint fehér!» Annak a szelleme, akit a vacsandi először ölt meg életében, a gyilkosban vesz lakást és védőszelleme lesz. A már kihalt taszmánok különösen a szellemek gyógyító erejében hittek, a pápua házi bálványát úgy tiszteli, mint amelyben egyik őse lakik, a gyászoló anya az éjjeli madár hangjában elhalt gyermekének panaszos hangját hallja és a madarat magához csalogatja.

Kiváltképen az ausztrálieiak között van elterjedve az ősök tisztelete. Ezeknek lelkeit tiszteli mint házi isteneit, védőszellemeit, kikhez örömeben, fájdalomban hálaadással vagy esdekléssel fordul. Az uralkodó törzsfők bátor harcosaik temetését emberáldozatokkal ülik meg, ami azzal a hittel történik, hogy az áldozatokat, többnyire harcban elfogottakat, ezzel megdicsőítik, az elhalt hatalmasnak pedig a túlvilági életre szolgálakat küldenek. A Fidsi-szigetek lakóinál az a szokás, hogy a meghaltak ruháin, fegyverein, kedves tárgyain kívül feleségét, rokonait, rabszolgáit élve temetik egy sírba az elköltözőttel, nehogy ez a túlvilágon bármit is nélkülözzön.

Délatrikának törzsei közel rokonai az ausztrálieiaknak az ősök tiszteletében. Livingstone tanúsága szerint a zulu emlékében tartja azon napot, melyen elhalt királyának holttestével együtt ennek szolgálai, katonái ugyanazon máglyán lettek megégetve. A zuluknak hite az elhunyt lelkének további életéről nagyon emlékeztet az okkultizmus tanításaira. Abból indulnak ki, hogy az emberi lélek kettős: maga a lélek és az emberi árnyék. Ez utóbbi önállólag él a testtől való elválás után, megjelenik az embereknek azon alakkal és ruhában, melyet földi életben hordott és az emberek életére nagy befolyást gyakorol. Az amatongók a legelőkelőbb szellemek; ezekről azt tartják, hogy kigyókba költöznek és visszatérnek földi házuk tájékára, hogy a hátramaradt családnak őrző szellemei legyenek.

Afrikának más törzsei közül a silluk-négerek azt hiszik, hogy az elhunytak lelkei folytonosan az élők között vannak és ezekkel együtt örvendenek, búsulnak; a busmanok a halált csak álomnak tekintik; a hottentótnak szellemhitét az bizonyítja, hogy imádkoznak halottaikért, félnek tőlük s mihelyt valaki községükben meghal, más helyre költöznek, nehogy az elköltözőttnek szelleme, mely továbbra is csak földi életének helyén

tartózkodhatik, valami kárt okozzon nekik vagy ijesztgesse őket.

Az amerikai indián törzsek szenteknek tartják a sírokat. Ezeknek megsértését halálbüntetéssel sujtják. Megható gonddal gyűjtik és mint ereklyéket őrizik elhunyt kedveseik dolgait. Halottjaik tiszteletére gyászünnepet tartanak, mely alkalomra a tőlük távol elhalt törzsbeliék csontjait hazaszállítják, hogy ne nyugodjanak idegen földben, hanem mint szellemek oltalmazák itthagyott szeretteiket. E célból csinálnak az irokézek kis nyilást a sírokra, hogy azon a szellem ki- és bejárhasson.

Az északamerikai törzsek között általánosan divik a kettős lélekről szóló tanítás. Hiteles adatok mutatják, mennyire azonos ezeknek a törzseknek és az újkori szellemidézőknek hite a reinkarnációról, az előbbi életről, mely, mint itt, úgy ama vad törzseknél is az öngyilkosság járványára vezetett.

Délamerikának bennszülöttei közül a Magelhaen-szoros környékének lakói, a tűzföldiek halottaikat cifrán öltöztetik, ezeknek szellemeiről azt tartják, hogy erdőkben laknak, állatokba, különösen madarakba költöznek. Ezért hallgatják oly vigyázva a madár hangját; minden megmagyarázhatlan zörejben, hegyeik jégkergének hangos roppanásaiban elhunytjaik szavát vélik hallani.

Természetes dolog, hogy attól a hittől, hogy a meghaltak lelke él, még pedig az emberhez közel, hogy az élőkkel együtt örvend és bánkódik, hogy gyógyít és védelmez, meg újra visszatér élni a földre, a kinyilatkoztatás világosságától megfosztott embernél csak egy kis lépés van a halottidézésig: hátha jobban leköti magának a szellemet; hátha még erősebb oltalmat talál nála élete küzdelmeiben, a személyes és személytelen hatalmak ellen, ha idézi és visszahívja őt onnan, ahol az istenek laknak, aiktől fél s ahonnan erednek, hite szerint, a mindenható

nap, a hold kísérteties fénye, a pusztító tűz és a romboló viharok, életének ellenségei. Ebben a hitben majdnem megelőzte a tett a fogalmat, a gyakorlati élet a tanítást és a gyakorlat odavezetett, hogy amit gyakoroltak, azt a többnyire ösztönszerű eszmélkedésben helyesnek és igazságosnak is tartották. Amit hite szerint védőszellemeitől kapott az a művelődésnek legelemibb érintéseitől is megfosztott ember, az lekötelezte a szellemek iránt, de ösztökélte is a szellemekkel való érintkezésre. A velük való közlekedés vizsgálat a fájdalmakban, erő és oltalom a bajokban. Szavuk jó tanács kétes ügyekben, intés az élet fenyegető körülményei közt.

Ez a halottidézés eredete és lélektana. A halottidézés azonban nem járt magában, hanem össze volt kötve az okkult erők tudományával: a bűbájosságnak és varázslásnak mindenféle eszközével és szokásával. Ezeket a mesterségeket a pogány világ is mint titkos művészeteket ismerte s épen azért nem gyakorolták azokat egyesek és általánosan, hanem a legtöbb helyen külön osztályra bízták. A természet gyermeke különben is hajlandó a test és szellem előnyeivel dúsan fölruházott avagy ezektől kirívóan megfosztott emberben égi küldöttet látni. Mennyivel erősebbé teszi ezt a hitet, ha a szükséges szellemi tulajdonokat tanulás, hosszas előkészület által szerzik meg azok, kik aztán különálló osztályt képezve arra lesznek hivatva, hogy rendszeresen üzzék a bűbájolást, varázslást, a halottakkal való közlekedést. Ilyenek voltak és ilyenek ma is az ázsiai *samánok* és akik ezektől csak nevükben különböznek, az amerikai bűbájosok és kuruzlók, a braziliai pajék, az afrikai és ausztráliai boszorkánymesterek, a finnek és lappok varázslói.

A samánok azt hirdetik magukról, hogy lelkük álmukban vagy aléltságukban hatalmas szellemekkel értekeznek, megtudja a betegség okát, megjósolja a jövőndőt, kipurancsolja a lelket az ellenségből, ártalmatlanná

tehet mindenkit. Ez eredményeket tekintve Wundt hivatkozik is arra a hasonlóságra, mely a samánok és az újabb szellemidézés médiumai között van, más szerzők pedig becsülik a samánokban és a mostani médiumok fölött előnyüknek mondják azt, hogy készülnek hivatalukra és ennek munkáira.

Ez az előkészület abból áll, hogy a kiválasztott jelöltek magányba vonulnak, böjtölés és önmegtartóztatás, sanyargatás által testüket elerőtlenítik, ami tudvalevőleg alkalmasabbakká teszi őket önkívületi állapotokra és káprázatok befogadására. Egész éjjeleket töltenek sírok felett, megtanulják a varázsitalok és kenőcsök előállítását, melyek légyölő galócza, és más mérges növények nedvéből, varangy és póknak mérgeből készülnek. Más népeknél az ópium használata, a dohány élvezete, másoknál megint a szemnek ki- és befelé forgatása, fényes gombnak nézése idézik elő az alvalatás állapotát. Ha az így előkészített jelölt megjelenik a nyilvánosság előtt, reszket tekintetétől mindenki, a samánok testülete pedig gondoskodik arról, hogy külön védőszellemet adjanak neki, mert ez okvetetlenül szükséges minden cselekedeténél. Majd hajmeresztő mutatványok között, melyek alatt a felavatandó szenved legtöbbit, varázslóvá avatják a nép jelenlétében. (I. 223. kk. 272. kk.)

Schneider (V. 40. és IV. 38.) Görres (Die christl. Mystik III. 537.) után közli Matjuskinnak, az északsarki expedícióban Wrangel báró utitársának levelét, melyben egy samán-seáncé van leírva a révületbe ejtett samánnak jövődöléseivel együtt. Felette érdekes leírás, de talán mellőzhetem és csak a leírás végét iktatom ide. Kérdések, feleletek, jövődölések után «menyasszonyom nagy kék szemeiről is beszélt a samán . . . Sok felelete azonban olyan homályos, mondhatnám költői volt, hogy egyik tolmácsom sem volt képes azt nekem lefordítani. Midőn utánnam a társaság kíváncsi tagjait mind kielégítette,

ismét a földhöz vágta magát a samán és majdnem egy negyedóraig maradt a földön fekvve heves rángatózások és belső görcsök között. Magyarázták nekem, hogy most az ördögök ismét kivonulnak belőle, amiért is rendes útkon, a kéményen kívül az ajtót is kinyitották. Úgy látszik, a kivonulás sokkal könnyebben történt meg, mint bevonulásuk, mert ehhez több mint négy óra kellett. Végre mindennek vége volt. A samán fölemelkedett, tekintete olyan volt, mint csodálkozó, bámuló emberé, aki mély álmából felébredve azt látja, hogy egy nagy társaság van körülötte... Különösen személyem vonta magára figyelmét... Hozzá fordulva, felvilágosítást kértem tőle egyes homályosabb kifejezéseire nézve. Csodálkozva nézett rám, miközben tagadólag rázta fejét, jelezvén, hogy effélékről sohasem hallotta.

A kínai varázslókról tanulságos adatokat állít össze Perty (I. 231. kk.). Kevesebb mesterkedéssel, de látszólag több biztossággal dolgoznak, mint a samánok. Megjósolják a halál idejét, megmondják az intő jelt, mely a kérdezősködő halálának közeli beálltát mutatja majd, elemi csapásokat, véletlen szerencsétlenségeket előre leírják. A kérdezősködőnek, kit soha nem láttak, megmondják, nevét, családjá helyzetét, gyermekeinek számát és életkorát, leírják házáat, gazdaságát. Közelebb hozza őket az újabb szellemidőzőkhöz az, hogy a szellemekkel papírra vagy homokba íratnak, sőt e célra külön eszközt használnak. Legcsodálatosabb mutatványuk azonban az, mikor az újabb szellemidőzők módja szerint isteneiket és népük jelesebb embereinek szellemét megidézik és ez látható alakban jelenik meg.

Hasonló erejük s mutatványaik vannak az indiai *fakiroknak*. (XIX. 303. kk., VI. 1. k. 531. kk.) Ezek az indiai varázsló papok közül a legalacsonyabb fokon állanak, felettük vannak a sanyasszik, nirvanik és yogik, akik azonban csak előkelő személyek előtt végzik

a halottidézést templomaikban. Épen ezért megközelíthetetlenek. Jacolliot, ki ezen a téren nagy tapasztalatokat gyűjtött, melyeknek igazságáért azonban Perty a felelősséget reá hárítja, elbeszéli, hogy a fakirok mesteriségüknek eredményeit nem maguknak, hanem az ősök szellemének, a pitriknek tulajdonítják. Mutatványaikban készségesek, állva, ülve, szalonokban és szabadban egyenlő erővel rendelkeznek. Mint az újabb okkultizmusban történik, nehéz tárgyakat mozgásba hoznak, szellemirásokat nyernek; a nézők ölébe virágcsokrok hullanak, a levegőben megmagyarázhatatlan fényességek tűnnek elő. Salvanidin-Odéar, egyike a legjobb megbámult fakiroknak, a mérleg egyik serpenyőjét egy pávatollal lebillentette, mialatt a másik serpenyőben nyolcvan kiló súly volt. Covindasamy jelenlétében, kit Jacolliot azzal nyert meg magának, hogy anyanyelvén tudott vele beszélni, két óra alatt, miközben a fakir eszméletlen állapotban feküdt, a vetőmagból húsz centiméter magas növény nőtt. Ugyancsak Covindasamy megidézte Jacolliot földieinek szellemét előre megmondott órára és materializációkat csinált Jacolliot előtt.

Úgy látom, hogy a nyugati modern okkultizmus és spiritizmusra a fakirizmus gyakorolt legnagyobb hatást. Ez természetes is, mert Blavatsky, aki előbb spiritiszta médium volt, Besant, F. Hartmann, Sinnett sok időn át Indiában éltek és onnan «táplálták» Európát fantasztikus írásaikkal. De ezeken a személyes kapcsolatokon kívül tárgyi bizonyíték is van a régi és mai fakirizmus és a modern nyugati okkultizmus és spiritizmus legbensőbb rokonsága mellett azokban az ígéretekben, melyeket egyik és másik hiveinek és követőinek tesz. Itt is, ott is már a tanulónak megígérik az odikus tekintet képességét és azt a magikus erőt, hogy pusztá akarata által minden kívánsága teljesül. A segéd (chela) már a telepatiaig, az ihletvelátásig és érzékeny hallásig,

sőt pszichometrikus megismerésig viszi, uralkodik az univerzum életodján és a világnak tatyikus erőin, a világlelken, saját asztrálestét pedig tetszése szerint bocsáthatja ki magából és vonja vissza. Nem erre akarta-e tanítani legujabban Pásztor József a magyar közönséget «Az újraézők» című regényében? Nyugodtan elhagyhatta volna. A mesterek végül, az igazi fakirok épen úgy, mint ahogy próbálják a spiritiszta médiumok, olvassák a multat, a mások gondolatait, az anyagokat átváltoztatják, lebegnek, úsznak a vizen, mint a dugó, fizikai testüket más helyre áthelyezhetik, sőt sebesíthetetlené teszik.

Ezek az ígérek mind a fakirizmusból szövődtek bele az okkult és spiritiszta gondolkodásba, mind ott vannak Patanjali szutráiban azzal a biztatással együtt, hogy az okkult iskolázás (yoga) eredménye «három hónap múlva a tudás, négy múlva az istenek látása, öt múlva az istenek ereje és hat hó múlva az abszolútság». (Deussen : Allg. Geschichte der Philos. I. 2. Abt. 353. k. 3. Abt. 511. kk. 530. kk.) Mire nem vihetik a modern spiritizmus és médiumai!

Az amerikai varázslók is jártasak a halottidézésben : az asztaltáncoltatás és kopogással adott feleletek egészen közönséges dolgok. Vannak író és beszélő médiumaik. Európának északi részein különösen a grönlandiak, finneket, lappok és a skandináviai germán törzsek úzték a halottidézést (I. 223. k.).

Az ókor művelt népeinek, a rómaiak és görögöknek hitében is benn volt a meghaltak lelkének, a szellemeknek (manes) tisztelete, kik közül a rómaiak a jókat mint házi védőszellemeket, lares, a rosszakat larvae vagy lemures név alatt ismertek. Ez utóbbiak kiengesztelésére tartották évenként a lemuria vagy lemuralia ünnepet május 9-én. Mennyire közel áll ehhez a tisztelethez a halottidézés, mutatja az, hogy ennek első nyomai

a mondák világában vesznek el. Homeros (Odys. XI. 30.) beszéli, hogy Odysseus az alvilágban kosvériel itatja az ide-oda kóborló lelkeket és felismeri Agamemnon, Ajax, Elpenor, Achilles szellemét, végre anyját Antikleiat is megpillantja s miután szót vált vele, háromszor is neki megy, de megfogni nem bírja. Orpheus visszaszerzi feleségét, Eurydikét az alvilág isteneitől, kiket dalaival indított meg.

Vannak történeti tények is. Periander a thesprotiai, Pausanias a herakleai halotti jóshelyet keresik fel, hogy tanácsot kérjenek, övéik szellemével beszélhessenek és a megöltelek lelkét kiengeszteljék. Nevezetes halotti jóshelyek voltak a phigaleai Arcadiában, a taenarumi Laconiában. Hirhedtek voltak a halottidézés mesteriségéről a thessaliai nők, kiknek halottidéző szertartását Lucanus után Görres írja le (I. m. III. 618.). A halottnak torkát vágták el, aztán fejszét, dorongot vagy csákylát ütöttek bele (a modern okkultizmus is ismeri ezt az eljárást) és így hurcolták egy halottidézésre szánt barlangba, ahol veszett ebnek nyála, hiénacsontok, kigyószemek, mérges növények és egyéb utálatos varázsló szerek voltak összegyűjtve a halottidézés céljaira. Előbb hangos szóval, melyben kutyavonítás, bagolyhuhogás, kuruttyolás, kigyósziszegés, mennydörgés hangjai egyesültek, majd varázsénekekkel hívják az alvilág összes szellemeit. Ha nem jönnek rögtön, fenyegetőznek, ha mégsem akar megjelenni az idézett szellem, megígérik, hogy többé nem fogják háborgatni, csak most az egyszer jelenjék meg. Lehetetlen, írja Görres, hogy emez irtózatoss műveletekre meg ne mozdult volna a pokol egész mélyében és ne igyekezett volna e kegyetlen halottidézőket valóságos ördögi megszállás által gonosz terveinek eszközeivé tenni.

A rómaiaknál Numa Pompilius, akiről azt írják, hogy teurgikus eljárásokkal foglalkozott, melyekkel még

az isteneket is meg tudta idézni, Egeria vizi nimfától kap kinyilatkoztatást Mars híres paizsát illetőleg. Amint a görögöknek megvoltak halottidéző templomaik, a psychopompeiák, úgy a rómaiaknál is volt psychomantium. Ilyen hely volt Misenumban, az avernusi tó partján Campaniában. Minél inkább tünedezett a rómaiak vallásos élete és hite az istenekben, annál gyakoribbá és merészebbé vált a halottidézők mestersége. Appion Plinius idejében Homerost idézi meg, de ennek szülőföldjére és szülőire nézve nem kap a szellemtől feleletet. Cicero szemébevágja Vatiniusnak: «Te a megholtak szellemeit idézed és gyermekek beleit áldozod az alvilág isteneinek», mely vádban az az új jelenség, hogy a halottidézés emberáldozatokat is követelt, amint tényleg erről vannak vádolva Nero, Julianus, Heliogabalus, Valerianus császárok, sőt Ammianus Marcellinus Pollentianus tribunról azt írja, hogy viselős anyákból kivágott méhmagzatot használt a halottidézes céljaira.

Hogy a zsidók előtt sem volt ismeretlen a varázslás és halottidézés mesterége, vagy legalább is abban a veszedelemben forogtak, hogy erre adják magukat, bizonyítják a tilalmak, melyeket Isten nekik adott. «Amely férfiúban vagy asszonyban varázsló vagy jövendölő lélek leend, halállal haljanak meg. Kövezzék meg őket, vérök legyen rajtok.» A bűbájosokat nem szabad élni hagyni. Az Úr azok ellen, kik jövendőmondókhöz és varázslókhöz mennek és azokkal paráználnak, orcáját fordítja és kiirtja őket. «Midőn bemegy a földre, melyet a te Urad Istened ád neked, . . . ne találtassék közötted, ki fiát vagy leányát átviszi a tűzön, hogy megtisztítsa; vagy aki jövendőmondóktól tudakozódjék és álmokra és előjelekre vigyázzon; se ne legyen varázsló, se bűbájos, se ki az ördögösöktől tanácsot kérjen, se jósló vagy ki a halottaktól kérdezzen igazságot; mert mindezeket utálja az Úr és az efféle vétkekért eltörlí őket

bemenetekor.» Saul tényleg megidézttette Sámuel lelkét az endori «jóslelkű asszonnyal», amikor is Sámuel tudtára adta Saulnak jövendő sorsát. Manasses királynak bűnül van felróva, hogy varázslókat szerzett és megsokasította a jósokat. (III. Móz. XX. 27., XX. 6., II. Móz. XXII. 18., V. Móz. XVIII. 9—12., I. Kir. XXI. 6.)

II. A keresztény ókorban is vannak nyomai a halott-idézésnek és a vele összekötött bűbájosságnak. Erre mutat szent Pálnak a galatabeliekhez intézett tanítása, hogy a bálványozás és bűbájolás azon vétkek közé tartoznak, melyek Isten országából kizárnak s azért óvja ezektől a keresztényeket. (V. 20.)

Tertullianus beszéli, hogy a pogányok még az ő korában is meghallgatták a jósok jövendőmondását s ezektől függött, vajjon a született gyermeket megtartsák-e vagy kitegyék és hogy a jóslásoknak eszközei asztalok és kecskék voltak, melyekből feleleteket csaltak ki.

Ammianus Marcellinus, ki a Krisztus utáni IV. században élt, beszéli a következő esetet. Fidustius, Patricius és Hilarius varázslók megjövendőlni akarták, ki lesz a császár Valens után. A varázslás miatt törvény elé állították őket és itt Hilarius így adta elő mesterkedésük módját: «Ezt a szerencsétlen asztalkát, melyet itt láttok, a delphii háromlábú szék mintájára babérfa ágaiból készítettük; annak rendje szerint titkos varázsénekekkel és sok, hosszantartó szertartás közt avattuk fel és végre mozgatni kezdtük azt; ezen asztalmozgatás, ha valamely titkos dolgot akartunk megtudni, így történt. Miután a házat arab füstölőszerekkel teljesen megtisztítottuk, annak közepén elhelyeztük az asztalt és reá különböző ércanyagból készült serpenyőt tettünk, melynek külső kerületén huszonnégy betűnek irott alakja volt pontosan kimért távolságban szétszórva és bevésve. Egyikünk, miután az istenségnek, kitől minden jóslás jön, kedvező jelek között áldozott, szertartásainkban

való jártassággal az asztalra állott; gyolcs ruházata, gyolcsból készült sarúi voltak, feje szalaggal volt átkötve, melyhez babérfának gallyait tűzte. Fonalon karikát tartott, mely igen finom carpathosi sodronyból készült és bűbájos módon volt felavatva; a karika időről-időre az egyes betűkre ugrál, ekként a kérdésekhez egészen illő, lábak és mérték tekintetében olyan tökéletes verseket ad ki feleletül, mint aminők Pythiának vagy a Branchidáknak jóslásaiban fordulnak elő. Mikor tehát most mi azt kérdeztük, ki fog a trónon következni jelenlegi császáruk után, a karika két szótagot ΘΕΟ érintett ugrásában és utoljára a Δ betűhöz ütközött, mire egyikünk azt kiáltá: *Theodorust* jelzi a sors. Azért tovább már nem kutattuk a dolgot; eléggé biztosak voltunk abban, hogy Theodorus az, ki után kutattunk». A varázslók tévedtek: Valens után Nagy Theodosius következett.

Ezek a tények mutatják, hogy a kereszténység sem volt képes a pogányságból maradt varázslást és halott-idézést megszüntetni. Ennek okai, legalább amennyiben az okokat mint az emberi szív és gondolkodás törvényeit tekintjük, ugyanazok, melyeket fentebb a pogány varázslásnál röviden érintettünk. A keresztény ember is gyakran szemben találja magát a természet törvényeivel, melyekkel szemben önvédelemre bizonyos ösztön sarkalja. Vannak az ő életében is tények, melyeket minden tudománya és műveltsége sem képes megfejtetni, kérdések a lét és nemlét, a szeretet kapcsai s az elválás, a halál szerzette fájdalmak körül, melyeket Isten felelet nélkül hagyott. Ami e tények és kérdések rejtelseiben megnyugvást adhat az embernek, az egyedül az élő hit nemcsak Istennek irgalomteljes jóságában, de intézkedéseinek bölcsességében is. Tényleg nem elég csak amabban hinni; a jelenkori szellemidézők is hisznek Isten jóságában, mégis téves úton járnak. A családokban

ugyanis, hová a szellemidézés bevette magát, nagyon sokszor halálesetből származó fájdalom irányította az első lépést erre a térre. Bizonyára azért, mert hiányzott a teljes meggyőződés Istennek gondviselő bölcsességéről, valamint a tudás arról, hogy vannak korlátok, melyeket bűn nélkül áttörni nem szabad, méltó büntetés nélkül áttörni nem lehet. A spiritizmusnak büntetése az, hogy minduntalan csalódik és nevetségessé válik még ott is, ahol a régi és új, de pogány babonás hit nagyobb a vallás és tudományos meggyőződés kárára.

Megfontolásra kell méltatni azt is, hogy a kereszténység nem a saját talaján építkezett. A kövek, melyekből Istennek szentélyeit építette, pogány templomok romjaiból kerültek elő. A föld, melybe az isteni magot vetette, a szív, a szellem, mellyel szembe kellett szállnia, pogány volt, telve babonás nézetekkel és az eredményes varázslás és halottidézés hagyományos hitével; ez az, ami superstes, ami megmaradt vagy fennmaradt a pogányságból, amely superstesből származtatják egyesek a babonának latin nevét is: a *superstitiót*. Ezzel a superstes szívvel és szellemmel, a hagyományos nézetekkel szemben az egyháznak nem volt szabad a támadónak erőszakosságával fellépnie. Szelidséggel, türelemmel kellett győznie, a pogány szokásoknak erőteljességét a keresztény hitélet javára felhasználnia, a pogány ünnepek helyén keresztény ünnepeket emelnie, szóval a tüzet, mely a pogányok oltárain lobogott, nem volt szabad kioltania, de meg kellett szentelnie.

Ez az alkalmazkodás és szelidség azonban együttjárt azzal a veszedelemmel, hogy a keresztény hit mellett is fennmaradjanak a pogányságnak némely nyomai. «Az ősvallási hitcikkek», írja Ipolyi Arnold (Magy. mythol. 414.), «szertartások, cselekvények az ősvallás gyakorlata kimultával a babonába aljasodva maradtak fenn; ami annál természetesebb volt, hogy fennmaradtak, mert az

ősvallásokba az élet és természet bizonyos kellékeiből tértek át és így ezekkel összefüggőleg még azután is tennemaradhattak, midőn a vallásból kitértek volt ; így lőnek a papok s áldozárok titkos, bűvös gonosztevőkké (malefici), a jós papnők gonosz szellemtől megszállott (pythonnissák) boszorkányokká ; kikhez azonban a megszokottság, az ősi nemzeti szokásokhoz való természetes ragaszkodás, az új állapotok által megsértett köz- és személyes érdek, vakhit, tudatlanság, nyomor és véték még sokakat vonzott.*

Az újabbkori babonás hitnek úgy önmagában, mint az újabb szellemidézéssel való viszonyában egyik figyelemre legméltóbb jelensége a *boszorkányság*, a XIV--XVII. század babonája. Ennek tárgyalásáról azonban mondjunk le egyelőre, mert ennek a tárgyalásnak igen szélesnek kellene lennie, hogy az olvasót csak valamennyire is tájékoztassa úgy magának a boszorkány-korszaknak és legjelesebb embereinek, aminők Paracelsus, tritheimi János, nettesheimi Agrippa, Reuchlin, Fludd, Benedikt Carpsov voltak, megdöbbentő felfogásáról a boszorkányhitet és üzemeket illetőleg, mint a későbbi tudományosság határozatlanságáról ennek a megbélyegző járványnak, amelyhez hasonló nincs a történelemben, okait illetőleg. (VII. 73. 91. V. 65. kk. VI. I. 136. kk. Ipolyi A. i. h. 66. 407—446.) Ennek a kérdésnek jóformán inkább jogi oldalát dolgozták fel, míg ember- és lélektani tekintetből kevésbé vették azt ujabban is tárgyalás alá. (Diefenbach: Der Hexenwahn. Mainz, 1885. U. az: Der Zauberglaube des 16. Jahrhundert. Nach Katechismen Luthers und des P. Canisius. Mainz, 1900. Schrenck-Notzing: Die Bedeutung narkotischer Mittel für den Hypnotismus... Leipzig, 1891.) A boszorkányság és spiritizmus (okkultizmus) között különben benső elemekben kevés a közös vonás, inkább az a makacsság figyelemreméltó, mely mindkettőben nyilatkozik a «hivóká

részéről. A spiritiszta médium épen úgy hisz a maga küldetésében, mint hitt abban a boszorkány. A környezet úgy itt, mint ott sokféleképen osztozik a szerencsétlen tévedésben: majd hisz, majd közreműködik, majd veszi és adja tovább a ragályt a misztikumra éhes, beteg embernek könnyenhívésével és mohóságával.

Térjünk át a modern okkultizmusnak előkészítőire. Egyike ezeknek *Swedenborg Emánuel* (1688—1772.), akit Kant «valamennyi szellemlátók főszellemlátójának és valamennyi képzelgők főképzeltőjének» nevez. Lehmann (VI. I. 377. kk.) beteg agyvelőnek, nemi kicsapongásoktól megrontottnak mondja Swedenborgot és felette érdekesen ír róla. Különben Swedenborg híres ember volt egyrésről szellemi tehetségei, éles esze, de különösen a mennyiség- és természettudományban szerzett nagy ismereteinél fogva, melyeket sok, az ő korában nagyra tartott művében sikerrel értékesített, másrészt azon meggyőződése által, hogy ő a szellemek világával állandó összeköttetésben van és tőlük mindama jelenségeknek megfejtését kapja, melyek a vallásos embernek figyelmét felkeltik. Ő volt tehát az első, ki magával az Istennel és a szellemvilággal való közvetlen közlekedésnek lehetőségében nemcsak hitt, de ezt a közlekedést ki is használta új vallási rendszernek meg-alapítására.

Rendszerének tételeivel nem szükséges külön foglaloznunk, csak annyit jegyzünk fel, hogy maga Swedenborg erősen hitt abban, hogy amit leírt, azt — mint erre külön kiválasztott lény — mennyei kinyilatkoztatásokból vette. Hítte, hogy nemcsak közlekednek vele Isten, az angyalok és az elhunytak szellemei, de olykor-olykor égbe is viszik, ahol csupa szem és fül szokott lenni és ezért pontosan le tudja írni, minő szobáik, termeik, ruházatuk, városaik, utcáik, kertjeik vannak a szellemeknek, akik gyakran drágakövekkel díszített hintó-

ban jönnek az ő látogatására. Megannyi izetlenségek, melyek még a mai szellemidézés kinyilatkoztatásain is tútesznek és igazat adnak Kantnak, aki Swedenborg előadásaiiban a képzelődésnek rendesen túli játékait látja annyival is inkább, mert, mint Swedenborg maga bevallja, nagy hajlandósága volt a rajongásra és szülei is erre nevelték. Azt is maga Swedenborg állítja, hogy gyermekkorától kezdve nem hagyta nyugodni a gondolat és vágy, hogy új egyházat alapítson. Ehhez járultak bizonyos fizikai bántalmak is, mert Swedenborg vallomása szerint a szellemekkel való közlekedése egy gyomor-megterhelés után vagy mint mások állítják, más betegség után kezdődött.

A kor volt olyan, hogy Swedenborg, bár műveinek kiadásában nem fösvénykedett, ezekkel hatni nem tudott. Híresebbé tették őt némely leleplezések, melyekre «szellemei» segítették és távolbalátása, hogy például egy Stockholmban pusztító tűzvésznek minden részletét látta és egymásutánban mondotta el barátainak Gothenburgban, ötven mértföldnyire Stockholmtól, miközben járt-kelt és csak akkor nyugodott meg, mikor a tűznek eloltását jelezhette. Ezt a tényt maga Kant is elbeszéli.

Az állati delejességről vagy mesmerizmusról kell még szólanunk, mely jelentékeny tényezőül szolgált arra, hogy a spiritizmus tüneményeinek körét kitágítsa.

Az állati delejességet Mesmer Ferenc Antal bécsi orvos-tanáról (1734—1815.) mesmerizmusnak is nevezik. Azt a gyógyítási módot kell alatta érteni, mely a fizikai testből állítólag kiömlő bizonyos finom áram által igyekszik a betegen segíteni; s mivel ez az áram a delejes áramhoz hasonló, azért állati delejességnek nevezik. Mesmer az állati delejesség elméletéhez úgy jutott, hogy előbb delejes és villamos áramot használt némely betegségek gyógyítására és pedig sikerrel. Kísérletei

arra a gondolatra vitték, hogy olyan erőt fedezzen föl magában a fizikai testben, mely egyenlő a delejnek vagy villamfolyamnak tapasztalt hatásával. Ugy képzelte, hogy ezt az erőt az állati testben bizonyos finom folyadék képezi, melyet előbb mesterséges eszközökkel, delejezett üveg- és acélpálcák által ömlesztett át a beteg szervezetbe. Később ezekkel az eszközökkel szakított és egyszerű dörzsöléssel, a fejnél kezdődő s a kéz ujjainak végéig, a szív gödréig vagy a lábujjakra terjedő és a testen alkalmazott vonalakkal törekedett előidézni a kívánt hatást. Elégnek mutatkozott gyakran az alkalmas szervezetre ujjal történt rámutatás, rátekintés, egyetlen mozdulat a delejezendő szemei előtt, a delejező részéről akaratának egyetlen szóval való nyilvánítása, hogy a delejezendőben a delejes áramot megindítsa. A delejező s a delejezett közötti összeköttetés első esetében az embernek határozott beleegyezése volt szükséges a hatás előidézésére. Továbbá nemcsak jelenlevő személyekre volt képes hatni a delejező akaratával, de távol, más szobában tartózkodókra is képes volt ugyanazon hatást gyakorolni. A delejes álomból való ébredést hasonlóképen, előbb mesterséges módon eszközölték, utóbb a delejezőnek parancsszavára vagy egyszerű gondolatára állott az be. (Perrone : De virt. relig. 1866. Ratisb. 156. 162. k.).

Mesmernek Ausztriában nem volt sok szerencséje találmányával, bár hívei nem csekély számban voltak. Annál eredményesebb volt munkája Párisban. Néhány szerencsés gyógyítás, a mutatóványait kísérő rendkívüli tünetények hírt, tekintélyt és vagyont szereztek neki. Húsznál több intézetet alapított francia földön delejes gyógyításokra, többnyire közadakozásból.

A szorosan vett állati delejességnek tünetényei közé sorozzák a delejezés közben beállott remegést, görcsös vonaglást, a tagok összehúzódását, megmere-

vedését. Teljesen mozdulatlaná válik a test, a külső világ iránti érzékelés megszűnik és az állapot olyan, hogy abból a delejezettet semmi zaj, testére gyakorolt semmiféle fájdalmat keltő behatás, pl. tűszúrás, égetés sem képes felverni. Ez a delejes alvás a természetes alvástól abban különbözik, hogy, mint a magnetologusok mondják, a delejes áramnak egyik testből a másikba való átömlesztése, tehát a delejezőnek pusztá akarata vagy külön fizikai behatása által jön létre és a delejezettet teljes érzéketlenségbe ejti. A delejezett ezen állapotban úgymondott «ihletvelátást» (clairvoyance) tanúsít. Teljes avatottsággal és orvosi műszavakkal beszél saját és mások szervezetéről. Megmondja betegségének okát, székhelyét, ajánlja az orvosszert, melyet használni kell gyógyítására. A delejes áram nemcsak emberbe bocsátható át, hanem fába, ércbe, vízbe, gyűrűbe, melyeknek érintése aztán szintén megindíthatja a delejes áramot, továbbá növényekbe, melyek delejes hatás által hervadtságukból felfrissülnek, gyümölcsüket megérlelik, állatokba, melyeknél szelidítésre, bajaik gyógyítására használják e delejes áramot.

A Mesmer állati delejessége alapján tett kísérletekből de Puységur marquis, strassburgi orvos a delejes alvajárás tüneményéhez jutott, mint mondják, egy beteg nőnek kezelése közben. Puységur ebből rendszeres gyógyítási módot teremtett, melyért Mesmer előbb megtámadta, utóbb azonban maga is híve lett az új eljárásnak.

A delejes alvajárás és természetes alvajárás (szomnambulizmus) abban egyeznek meg, hogy mindkettő az ébrenlét és alvás közötti bizonyos állapot. Másrészt nagy különbség is van köztük. A természetes alvajárásra ráillik az alvajárás név azért, mert a tapasztalatok szerint az ilyen egyén felkél ágyából, asztalához ül, ír, járkal. Jellemzi ezt az állapotot, hogy benne

egyetlen eszme vagy inkább képzet uralkodik az alvajáró minden tehetségén; ez mintegy megemészti az érzéki életet, a hajlamokat és az alvajáró ezen egyetlen eszmét követi; a körülötte levő tárgyakat nem veszi észre, nem érez, nem figyel semmire és nem ébred föl, hacsak valamely tárgyba nem ütközik, ami aztán felébreszti. Ennek ellenében a delejes alvajáró nem jár, hacsak a delejező nem parancsolja neki; a szellemi tehetségek használatának feltűnő tökéletességét, sőt rendkívüliségét mutatja. Továbbá a delejes alvajárásban a delejezett teljesen a delejező akaratától függ, ennek parancsát követi mindenben, felel kérdéseire, melyek kényszerítik a saját vagy mások állapotának, távol történő eseményeknek elmondására. (XXII. 2. — Pesch: Instit. psych. II. 391.) Maurier-Potternek Trilbye delejes alvajáró, Bram Stokernek Drakulájában Lucy természetes alvajáró.

A delejes alvajárásnak tüneteit a következőkben foglalják össze: feltűnő, hogy a delejezett ébrenlétében semmit sem tud arról, amit delejes álmában látott, beszélt, cselekedett. Delejezett állapotában egész érzéki élete meg van kötve a külső világgal szemben; ő csak egyre figyel, a delejezőre. Ennek hangját hallja, legkisebb mozdulatát is észreveszi, néha nagy vonaglás és kínok közt felel kérdéseire vagy teszi, amit a delejező neki parancsolt. Tehát a delejezettnek elvész egész akarata nemcsak a delejezettség állapotában, de az ébrenlétben is, nemcsak ha vele szemtől-szemben van, de a távolban is. A delejező ereje ide is képes hatni. A delejezett lehunytt szemmel olvas mellére vagy hasára tett, bezárt könyvből, elolvas lepecsételt levelet, felel a legnehezebb kérdésekre, melyekben éber állapotában teljesen járatlan; látja saját szervezetét s annak változásairól is számot ad, míg ellenben az előtte levő dolgokból semmit sem vesz észre. Gyakran az érzékelés

természetes székhelyei látszanak változni. Így látása nyakszirtjébe, gyomrába, hallóképessége lábaiba van helyezve. Gondolatolvasás, orvosi tanácsadás, jövőbelátás, jóslás, idegen, előtte ismeretlen nyelvek beszélése mind előfordulnak a delejezeteknél.

Ezt a delejes önkívületi állapotot és általában az állati delejességet a halottidézés céljaira előbb a «Stockholmi exegetikai és filantropikus társaság» akarta kihasználni. Ez is Swedenborg ábrándos nézeteinek behatása alatt állott, mint utóbb, már a múlt században Cahagnet francia iparos, kinek, mint maga elmondja, Swedenborg delejes álmában megjelent s azt parancsolta, hogy alapítsa meg az «ötödik vagy új keresztény egyházat», melynek szervezésére a szellemektől fog utasításokat kapni. Cahagnet iratait, melyeket a római Szentszék a tiltott könyvek közé sorozott, Schneider egy sorba helyezi «a modern spiritizta irodalom legeszeveszettebb termékeivel».

Perrone külön fejezetet szentel az elmondott tünetnyek történeti igazságának bizonyítására. Bizonyítékait a tanúknak egybehangzó vallomásaiból, szavahihetőségéből, nyilvános okiratokból, az apostoli szentszék határozataiból és azon körülményből meríti, hogy a tanúknak semmi hasznuk sincs a hazudozásból. Azóta az orvostudomány a hipnózis elméletében és gyakorlatában ezeknek a jelenségeknek ténybeliségét kimutatta, a jelenségeket rendkívülieknek, de természeteseknek ismerte el és magyarázatot ad reájuk. Ekként a jelenségeket teljesen kivonta az okkult tanok, hiszemek és vizsgálódások köréből. Bölcsen mondja Cicero (De nat. deor. II.): *opinionum commenta delect dies, naturae autem iudicia confirmat. A spiritizmus alig született meg, már hitelét veszttette. Fél századon át próbált hatni azzal, hogy amit a pogány élet és világnézet csak termelt: babonát, mesét, csodálatost, mindent magába*

fogadott. Igen rövid idő, a holnap azonban már bebizonyította, hogy jelenségeinek egyik része — bűvészkedés, a másik része a természetnek rendkívüli működése, az életnézet pedig, amelyet jelenségein épített, a dekompozíció bölcselete: visszaesés a pogányságba. Az emberi kitalálásoknak ez a sorsa: *delet opiniones dies* — egy rövid nap eltörli őket. A spiritizmus igazságát tehát bizonyíthatja-e története?

III. Az újabb szellemidézés általános feltogás szerint Amerikában kezdődött. Vannak, akik ezt tagadják és a német pneumatologusokat teszik meg a modern spiritizmus első művelőinek. A német pneumatologusok tulajdonképpen Swedenborg követői. Közülük Jung-Stilling János orvos «*Theorie der Geisterkunde*», (Nürnberg 1808.) c. művében már magyarázza a szellemekkel való közlekedés módját és e magyarázat teljesen fedi a mai spiritizmus és teozófia (antropozófia) magyarázatait. Horst Konrad György pedig «*Dämonomagie*» (Frankfurt, 1818.) és «*Deuteroskopie*» (1830.) c. munkáiban, Zauberbibliothek-jában a népbabona, a látnokság és jövendőmondás adatait gyűjtötte össze. Kora feltogásához mérten elég kritikával járt el, magyarázattal a jelenségére sehol sem szolgált, de tesz bizonyos megállapításokat, pl. azt, hogy a látnokság, jövendő dolgoknak megismerése nemcsak egyes egyének kiváltsága, hanem egész néptörzseknek, pl. a felső skótoknak sajátos tulajdona. Továbbá, hogy ez a tehetség beteges, szomnambul állapotra vezetendő vissza. A pneumatologusok idejének saját külön médiuma is volt, a württembergi Prevorst faluból származó Haufféné, született Wanner Friderika személyében, akit Justinus Kerner figyelt meg és akiről «*Die Seherin von Prevorst*» c. munkáját írta (Stuttgart, 1829.). A német pneumatologusok működésének két eredménye van: az egyik az, hogy tényleg ezeknek munkája szedte először rendszerbe

azokat a tanításokat, elméleteket és tényeket, melyekkel a spiritizmusban találkozunk, a másik pedig, hogy különösen Horstnak munkái fölkellették az érdeklődést a babonának régebbi, a nép között élő alakjai iránt, amelyeknek további kutatását angol írók végezték és végezik. (XIX. 222. kk.) Másfelől az Amerikából származó spiritizmus a német pneumatológiát azért tudta felülmulni, sőt elfeledtetni, mert egyfelől kitalálta az asztaltáncoltatást, amit a pneumatológusok nem ismertek, másfelől, mert míg a pneumatológia bölcsészeti irányt vallott, az amerikai spiritizmus inkább vallásos és gyakorlati irányban érvényesítette magát.

Míg a német pneumatológia nagyon is komolynak mutatta magát, az Amerikából származó spiritizmuson az elevenség és élelmesség a jellegzetes vonás. Perrone három időszakra osztja fel a spiritizmus történetét. Az első időszakot a véletlenség és játékvágy jellemzik s ekkor kerülnek elő a mozgó asztalok, forgó tányérok, a táncoló tallérok, vagy mint Tóth Béla hívja, «a sétáló forint». A második időszak a Fox-család házában folyik le a kopogó hangok hallgatásában és magyarázatában ; a harmadik pedig a szellemekkel való közvetlen érintkezés időszaka.

Foxék : a szülők, Lea, Katalin és Margit leányaik Hydesvilleben* Newyork mellett laktak. Mikor este a leányok lefekvésre szobájukba mentek és egyikük egy bútordarabot játékból végigütögetett, kopogó hang hallatszott vissza. A leányok bámulata akkor nőtt jobban, mikor e hangok állandókká váltak és állítólag a szoba padlózatából, az ajtókból, a falból, különböző bútorokból hallatszottak. Figyelni kezdtek, a kopogásnak oka után nézték és anyjukat is belevonták a kutatásba. Miután minden utánjárásuk hiábavaló volt, felszólították a kopogó hangok okozóját, adjon felvilágosítást a hangok természetéről. Előbb a számsort verették ki ponto-

san kopogó hangokkal, majd a leányok életkorát tudakolták és mindenre pontosan kapták kopogással a választ. Hennig szerint a vizsgálatok több mint valószínűvé tették, hogy a kopogások maguktól a leányoktól származtak. Minden jel odamutatott azonban, hogy értelmes lényel van dolguk. Megegyeztek tehát abban, hogy egy kopogás nemet, három igent, kettő talánt jelent, majd az abécé betűit írták le és a kopogás mondta meg, melyik betűt kívánja a szellem értetni azok közül, melyekre a kísérletezők rámutattak. Így egész beszélgetés támadt a leányok s a szellem között. A kopogó hang okozója magát elhalt ember lelkének mondta, kit öt év előtt a Foxék házában öltek meg és ástak el a ház pincéjében. Nevét is megmondta. Rosna B. Károly, házaló volt.

A szokatlan tünemények nemcsak a nép bámulását és kíváncsiságát keltették fel, de a hatóság figyelmét is magukra vonták. Csakhamar mindenki tudta, hogy a Fox-ház pincéjében hat láb mélységben egy emberi hulla maradványaira akadtak, tehát a kopogó szellemnek legalább részben igaza volt. Az általános vélekedés azonban még akkor is úgy tartotta, hogy a hulla otléte merő véletlenség és a kopogó hangokban, a szellem megnyilatkozásaiban nem akart mást látni, mint a Fox-leányok csalását. Az a gondolat is kezdett kísértetni, hogy a leányok az ördöggel cimborálnak; ez a körülmény vezette Fox Margitot arra, hogy elváljék testvéreitől és a katolikus egyházba való felvételét kérje. A hatóság közbelépése sem volt képes a kívánt nyugalmat biztosítani. Három bizottság is hivatalos vizsgálat alá vette a jelenségeket és odanyilatkozott, hogy a jelenségek ismeretlen erőktől származnak és a Fox-leányok részéről csalásról szó sincs. Ez az ítélet valóságos forrongást teremtett; Leát és Katalint csak a hatóság erőteljes fellépése mentette meg a bántalmazásoktól.

Máskülönben a leányoknak nem volt rossz dolguk.

Híresekké lettek messze földön. Mindenki Foxékhoz sietett, a szellemektől tanácsot kérni, a jövőt megtudni és mikor a hydesvillei ház nem volt képes többé a kérdezősködőknek és kíváncsiaknak helyet adni, a leányok Newyorkban, Rochesterben és más nagyobb városokban rendeztek nyilvános szellemidéző gyűléseket. Mert Leát és Katalint mindenüvé követték a kopogások és egyéb jelenségek. A szellemek szinte erőszakos módon követelték a velük való érintkezést. Asztalok, székek, egyéb bútorok önmaguktól mozdultak meg jelenlétükben, az asztallábra erősített írón önmagától írni kezdett és ugrálva mutatta a betűket, melyeknek összetevése a szellemek feleleteit alkotta, mihelyt egyik vagy másik a leányok közül vagy mindkettő jelen volt. Ezért nevezték őket médiumoknak, azaz olyan személyeknek, kik alkalmasak arra, hogy általuk a «szellemek» az emberekkel érintkezzenek, titkokat közöljenek és a jövőt megmondják.

Az amerikaiak a jelenségekben és az alább említendő Davis A. Jackson spiritiszta könyveinek olvasásában kettőt láttak: a materializmusból való valamennyire tisztességes menekülést és jó üzletet. Mert a közvetítés munkája már maga is jó keresetnek bizonyult a Fox-leányoknál épen úgy, mint másoknál; de ez nem volt az egyedüli, ami az amerikainak kereskedő szelleméhez szólt. Hamar megúnták a szellemekkel való közlekedésnek azon módját, melyet a Fox-leányok követtek; unalmassá vált, kopogás útján kapni a feleleteket. Megpróbálták tehát külön e célra könnyű asztalkákat készíteni, melyeknek lábára írót erősítettek s alá papírt tettek. A fogás sikerült, a kísérletezők szellemírásokat kaptak és az ilyen asztalkát elnevezték *pszichográf*nak. Ennek egy más kiadása szintén könnyű asztalka, melynek lábába szeg van ütve, alatta pedig papír van az ábécé betűivel. Az asztal egyik betűről a másikra ugrik.

A mutatott betűket följegyezték és szavakba osztották. Mindkét esetben csak akkor indult az asztal, ha a médium kezét rátette. Peasenek eszköze egy korong az ábécé betűivel és mutatóval, melynél majd a korong jön mozgásba, majd a mutató mozoghat. A médium és a mutató között elválasztó falat alkalmaztak, nehogy a közvetítő tudatos mozgást adjon az eszköznek. Állítólag a legkisebb csalást is megakadályozza Harenek *dialja* vagy *szpiritoszopja*; ez vastag deszkalapra erősített négyyszögű fakeretből áll, melyben órarugóra alkalmazott mutató forog körül a betűkön; a mutató tengelyét zsinor veszi körül, melynek vége a kereten keresztül van húzva és például falhoz erősítve. Az eszközre gyakorolt legkisebb, törvényellenes mozgatást és nyomást, vagy az eszköznek elhajlítását rögtön elárulja a mutatónak gyors körülzaladása, míg a közvetítő kezének az eszközén való nyugvása a rendes működést létesíti. További eszköz a *planchet* vagy *planchette*; vékony deszkadarab, hátsó részén két kis kerékkel, elől nyílással, melybe írón van téve. Az eszköz alatt tiszta papír van; ezen nyerik a szellemírásokat, ha a közvetítő kezét a planchettere teszi.

A két világ között való közlekedés azonban még így sem volt elég gyors sem a szellemeknek, sem a kíváncsi kérdezősködőknek. A közvetítőnek tiszta papír fölött írónt tartó kezét használták tehát a «szellemek» írásra és így adták feleleteiket. Innen az író médium elnevezés. Voltak továbbá beszélő médiumok, kiknek beszédét sugalmazta a «szellem» és különösen ez úton származtak a vallási kinyilatkoztatások.

A szellemidézés vallási kinyilatkoztatásainak rövid foglalata az, hogy harcolni kell nemcsak az anyagelviség ellen, de a katolicizmus és protestantizmus ellen is, mert mind eltértek Krisztus tanításainak magasztos egyszerűségétől. Csak az Krisztusnak igaz tanítása, mely a négy

evangéliumban van. Ehhez kell visszatérni, amint az őskereszténység is csak ezen az alapon állott. Az őskereszténységhez való visszatérés és a szellemidézésben való hit által a protestantizmuson kíván Owen segíteni a katholicizmus ellenében; ezért ajánlja művének egész második kötetét «minden ország és felekezet protestáns lelkészeinek». (I. 65. 39.)

A szellemidézésnek rohamos elterjedését Amerikában megmagyarázza továbbá az a tény, hogy híveit nem a nép alsóbb osztályaiból, hanem az előkelők közül kapta. Elismert tekintélyű tudósok, tanárok, közbecsülésben álló férfiak és nők az értelmiség minden osztályából csatlakoztak hozzá; így Hare Róbert, a pennsylvániai egyetemen a vegytan tanára, Greely Horác, Granttal együtt jelölt a köztársasági elnökségre, Bancroft, előbb berlini követ, Bigelow, párisi követ, az említett Owen (Dale O. Róbert: *Das streitige Land*, 2 köt. 1876. Leipzig), Kiddle, newyorki szuperintendens, a Németországban tanult dr. Bloede, Longfellow, a költő, Tuttle Hudson, Cooper, Sargent Epes, neves írók.

Mindezeket írói termékenységevel felülmulta Davis Andrew Jackson, akit az új világ Swedenborgjának neveznek. Terhelt szülőktől született Blooming-Groveban, Orange grófságban New York államban 1826-ban. Atyja részeges volt, anyjától pedig, aki különben igen szerette szellemileg törpe és defektusos gyermekét, idegességre és szomnambulizmusra hajló természetet örökölt. Képtelen volt tanulni, azért juhászturnak adták egy igen vallásos farmer özvegyéhez, akinél a vallásos gyakorlatok fokozták a fiúnak anyjától öröklött babonás és szomnambul hajlandóságát. Nyolc éjjelen át egymásután szomnambul állapotban járt-kelt és leírta a túlvilági édent, amint azt álmában látta. Sok hányódás után Levingston nevű szabóhoz került, aki magnetizőr volt és Mesmer módszerével gyakran ejtette Davist

delejes álomba, amelyekben «rendkívüli kinyilatkoztatásokat» kapott és parancsot arra, hogy írja le, amit látott és halott. Szomnambul álmainak legfőbb alakjai Galenus és Swedenborg voltak, azért szomnambul erői és kinyilatkoztatásai az első időben orvosi dolgokra és szociális-vallásos kérdésekre irányultak.

New Yorkban Fishbough nevű lelkész és Lion orvos vették pártfogásukba Davist és 157 séanceot tartottak vele. Ezek alatt diktálta legnagyobb munkáját : *The principles of nature, her divine revelations, as a voice to mankind*. Későbbi munkái : *The philosophy of spiritual intercourse*, a hatkötetes *The great harmonia*, *The magic staff* és kisebb munkái a gyermeknevelésről, melyeket mind lefordítottak német és más nyelvekre is. A *The principles* Amerikában 40 kiadást ért. 1884-ben az Egyesült Államok orvosi kollégiuma az orvostudományok és embertan doktorává nevezte ki Davist. Öreg korára New Jerseybe vonult vissza. Sok megtámadtatás ellen feleségei vették védelmükbe, ezekből három volt neki.

Davisnak különösen első műveiben sok a tudatlanság és durva hiba a tudományosság minden ágában, de az *A voice to mankind*-ban valóságos ékesszólással beszél a szegénységről és a proletárság oltalmáról. A kereszténység tanításai közül tagadja Krisztusnak megváltó munkáját és sem az áteredő bűnnel, sem a bűnbocsánattal, sem az örök kárhoyattal nem tud kibékülni. Ennek ellenében az okkult recipe szerint lírai szóáradattal írja le a szellemek túlvilági életét, folytonos tökéletesedését a «másik szférában». A papokat nem szereti, azt írja róluk, hogy dédelgetett kedvencei az ördögnek, aki ellen pedig mindent próbálnak tenni. Már az Údvözítőre is ilyesmit mondtak és ő ezzel felelt : «Ha a sátán meghasonlott magával ; ha a sátán sátánt üz ki, mikép áll fenn az ő országa?» (Luk. II. 18, Mt. 12. 26.)

Davis könyveinek túlságos anyaghalmaza és silány

rendszere, másfelől tudatlanságai, triviális egyszerűsége és fantasztikus, homályos előadása azért igen bosszantók, mert ő mindig azt vallja, hogy «a legelőkelőbb szellemek-
kel» társalkodik, tőlük veszi ihletét és minden tudományát. (XIX. 230.) A spiritiszták valóban ezt látják Davisban, a szellemek kiválasztott hírnökét s azért a bostoni spiritiszta kör Davist Krisztus fölé emelte és könyveit a szentírásnál is értékesebbeknek mondta. (V. 133.)

Ilyen módon ülte a szellemidézés Amerikában diadalait. Az imént említett híres férfiak tekintélye, irodalmi munkássága jól szervezett egyesületté, felekezetté tette a szellemidézőket, kiknek megvannak hirlapjaik és köreik, egyesületeik nagy számban; nyilvános gyűléseket, közös szórakozásokat tartanak. Irodalmuk olyan van, aminővel talán egyetlen kérdés sem dicsekedhetik. Vannak katekizmusaik, kápolnáik; üléseiket előírt énekekkel vagy imával kezdik, ez a szertartásuk. Régi legfőbb közlönyük a Banner of Light Bostonban sok tízezerre menő előfizetővel. Az úgy Amerikában, mint más országokban megjelenő spiritiszta lapokat felsorolja Schneider. (V. 154.)

Az Amerikában élő spiritiszták száma 1856-ban 3 millió volt, 1868-ban a rochesteri nagygyűlés háfározatait 10 millió amerikai spiritiszta helyesli. 1871-ben 11 millió spiritisztát számolnak Amerikában, 1900-ban pedig 15 milliót. Az egész földön élő spiritiszták számát 30 millióra, némelyek, de valószínűtlenül, 60 millióra teszik. De ennek a számlálásnak nincs semmi megbízható alapja. A médiumok száma arányosan szintén nagy. Amerikában mindjárt az első időben 30.000 médiumot, magában New Yorkban 1500-at számoltak. A legtöbb — zúgmédium ma is. Kevesen mutattak kiválóságot és alig valamelyik csalástól mentes közvetítő eljárást.

Nem sokat ártott az amerikai szellemidézőknek az a viszály sem, mely a hetvenes években közöttük kitört. A viszály okozója Olcott ezredes és Blavatsky asszony.

voltak, akik sokáig Indiában éltek és az ott eltanult bűbájolást, titkos bölcseletet akarták a spiritizmusba becsempészni. Lapot is indítottak *The Theosophist* címen, mely arra akart közrehatni, hogy az újabb szellemidézés tanait a keletiekkel megismertesse és amazokat a bűbájossággal egyesítse. Olcottnak híveit teozófusoknak, okkultistáknak vagy olcottistáknak nevezték.

Angliába és Németországba nem volt könnyű a szellemidézésnek útja. Ott is, itt is kételkedve fogadták, játéknak tekintették, Németországban pedig egyenesen idegen, oroszországi befolyás kellett ahhoz, hogy a kérdés iránt érdeklődés nyilvánuljon. Másrészt azonban, ami igazán komoly és kézzelfogható eredmény a szellemidézésben van, azt az angoloknak és németeknek köszönjük. Ez érdemüket Fichte is elismeri, de ugyanő hibának mondja, hogy a szellemidézést Angliában is, Németországban is a fizikai kérdések közé sorozták és vizsgálására a kísérleti természettudományt alkalmazták, holott a szellemidézés lélektani kérdés.

Angolországban nevezetesebb médiumok útján, minők Home Dávid, a Davenport-testvérek és Cook Florence, a későbbi Cornerné voltak, 1860 körül lépett fel a spiritizmus komolyabban. Home az eddig ismert médiumok között egyike a legtehetségesebbeknek, míg Cook Florence materializációk által keltett nagyobb feltűnést. Materializáció alatt a szellemidézésben azt a jelenséget kell érteni, mikor a «szellem» érzékelhető, látható, tapintható alakban jelenik meg. A szellemidézők szerint a «szellem» ezt a látható alakot a közvetítőnek idegerőiből veszi, ki a materializáció alatt nyugodtan vagy gyakori vonaglástól kísért merevedettségben alszik.

Az említett közvetítőktől származó jelenségek feltűnést keltettek. Perty szerint rögtön társaság is alakult a spiritizmus vizsgálására, az Anthropological Society, és már a hatvanas években sem lehetett a társaságokban

véleményt mondani a szellemidézés mellett vagy ellen anélkül, hogy valaki sértve ne érezte volna magát meggyőződésében. Angliában is nagyon tekintélyes tudósok állottak a mozgalom élére. Legelső volt köztük De Morgan Ágoston, a londoni egyetemen a mennyiségtan tanára (From matter to Spirit. London. 1863). továbbá Varley, a híres táviró-mérnök és vegyész, kit a Royal Society tagjává választott Tyndall ajánlatára, jóllehet már előbb Home mellett tanúságot tett. Nevezetes hívei lettek még Lyndhurst kancellár, Whately anglikán érsek, Lindsay és Lytton lordok ; hírneves tanárok közül Gregory, Mayo, Challis, Huggins ; Elliotson, Gully, Sexton orvosok, Cox jogtudós, Tackeray, Trollope, Massey írók, Wallace (The scientific aspect of the supernatural. London, 1866. On miracle and modern spiritualism London, 1874. Német fordítói Wittig és Aksákow) és Crookes természettudós. Az utóbbiról Wallace mondja el, minő örömmel fogadták minden körben a hírt, hogy Crookes a spiritizmus vizsgálatára adta magát ; mikor azonban a tények mellett nyilatkozott, még képességeit is kétségbevonták. Az angolok legnevezetesebb spirítisztikus lapja a Spiritualist.

A vizsgálatok tekintetében a Sir John Lubbock elnöksége alatt alakult londoni «dialektikai társaság» működése sem volt valami szerencsés. A társaság arra alakult, hogy minden kérdést bölcséletileg megvitasson és a szőnyegen levő kérdések közül a spiritizmust választotta, mint olyat, mely elől más hasoncélú társaságok kitértek. Bizottságot küldött ki, mely tanárok, orvosok és bírákból alakult. E bizottságról ezeket írja Wallace : «A vizsgálat kezdetén 32 tag közül csak nyolc volt meggyőződve a spirituális tények valóságáról és csak négy volt ezek közül spiritualista, azaz csak négy fogadta el a tényekből levont tant, t. i. azt, hogy a jelenségek szellemektől származnak. A vizsgálat tartama alatt

tizenketten fogadták el a tények valóságát . . . Hárman folytatták maguk is a kísérleteket és teljesen spiritualisták lettek». (XXIII. 15. — 81. 87. kk.) 1869 január havától 1871 júliusig folytatta észleléseit a bizottság. Harminchárom tanúnak szóbeli, harmincegynek írásbeli tanúságát vette jegyzőkönyvbe és negyvenhat ülést tartott, hogy személyesen is tanúja legyen a szellemidézés jelenségeinek. A bizottság végkövetkeztetése ez volt: «Először: egy vagy több jelenlevő személynek bizonyos testi vagy szellemi állapotában oly erő mutatkozik, mely elégséges arra, hogy súlyos testeket hozzon mozgásba az izmok erejének felhasználása, a jelenlevő személy s az illető testek minden érintkezése s anyagi összeköttetése nélkül. Másodszor : ez az erő tisztán hallható hangokat, melyek látszólag kemény testektől származnak, jóllehet ezeknek bizonyos jelenlevő személlyel semmi érintkezésük, sem látható vagy anyagi összekötő kapcsuk nincsen s e hangok mégis ama testektől származnak, mi az által bizonyítható be, hogy, ha e testek megérintetnek, rezgésük (vibratio) tisztán észrevehető. Harmadszor : ezt az erőt gyakran értelem igazgatja».

A bizottság tehát elismerte, hogy a spiritizmusnak vannak való tényei. Világos azonban Wallace ellenére, hogy a bizottság nem spiritisztikus álláspontra helyezkedett, hanem animisztikusra, azaz a jelenségek okát nem szellemeknek tulajdonította, hanem az első pont szerint a médium lelki működésének. Baj volt a tények valóságára körül is. Sok volt a bizottság tagjai között az ellenvéleményező. Például Jeffery a jelenségeket a médiumok «közönséges hiszterikus kórnyilvánulásának», «a csodaszerű jelenségek jórészét tudatos vagy öntudatlan csalásnak» minősítette. Edmonds dr. pedig, az egyik albizottság elnöke, a «tények» előadását «önámítás eredményének, a képzelőerő termékeinek» mondta, melyeket a szintén szemlélő más bizottsági tagok előadásukban

«meghazudtoltak». Maga a dialektikai társaság is sokkal jobban restellte ezt az eredményt, semmint azt nyilvánosságra hozni akarta volna. Köszönetet szavazott ugyan a bizottságnak, de jelentését nem nyomatta ki. Megtette ezt a bizottság maga.

A dialektikai társaságon és a már említett Anthropol. Societytől kívül több egyesület is alakult a spiritizmus vizsgálatára Angliában. Így már a hatvanas évek végén A spiritiszták brit nemzeti egyesülete, 1875-ben A nagybritanniai új lélektani társaság, 1879-ben a Fehér Kereszt nevű titkos társaság, végül pedig 1882-ben Henry Sidgwicknek a cambridgei Trinity College tanárának elnökléte alatt a Society for Psychical Research (= SPR. Csak így fogom ezentúl jelezni), mely igen értékes munkát végez a kutatás terén és vizsgálatainak menetét és eredményeit Proceedings of The Society for Psych. Research cím alatt produkálja.

Mielőtt Németországról szólnánk, röviden megemlékezünk az oroszországi spiritizmusról. Itt Aksákov Sándor államtanácsos indított a szellemidézés érdekében elég élénk mozgalmat, mely azonban, jóllehet Butlerow Sándorban, a vegytan tanárában és akadémiai tagban tekintélyes vezért kapott, nagy eredményeket nem mutatott. Tolstoj némely regényéből tudjuk, hogy voltak és vannak hívei számosan az előkelők közül, magukat a cárokat is meggyőződéses spiritisztáknak mondták a lapok, azonban Aksákovnak nyilatkozata szerint Oroszországban alkalmatlan a talaj arra, hogy nagyobb méreteket vegyen a spiritizmus. Mégis Aksákov minden lehetőt megkísérlett. Sürgetésére az orosz «Természettudományi Társulat» külön bizottságra bízta a szellemidézés vizsgálatát és Aksákov volt, ki e bizottság elé vezetett néhány közvetítőt, így a Petty fiúkat és Clayer kisasszonyt Angolországból. Azonban ezek olyan gyöngé médiumoknak mutatkoztak, hogy a bizottság

megsemmisítő ítéletet hozott a spiritizmusról. Az ellenmozgalom és erős kritika vezére Mendelejew tanár volt. Slade sikerei sem adtak jobb fordulatot a dolognak. Három hónapig tartózkodott Szent-Péterváron, de már gyanús volt amiatt, hogy Londonban csalással vádolták meg. Az orosz természetvizsgálók odessai nagygyűlésén (1883.), melyen ötszáz résztvevő volt, Buttlorow beszédet tartott amellett, hogy a «mediumisztikus jelenségeket» tudományosan vizsgálják meg, de ennek a felszólalásnak alig volt egyéb eredménye, mint hogy abban az évben Spírer dr. tanár néhány előadást tartott a spiritizmusról az odessai egyetemen.

Szóval Aksákownak Oroszországban nem volt szerencséje a szellemidézéssel, de annál többet tett ennek ügyéért *Németországban*, bár itt is tulajdonképen nagyobb eredmény nélkül. Megalapította a Bibliothek des Spiritualismus für Deutschland-ot, melyben fordításokat adott közre angol és amerikai spiritiszta szerzőkből, majd havi folyóiratot adott ki 1874-től «Psychische Studien» cím alatt, mely némi vajudások után máig is elsőrangú közlönyük a német tudományos szellemidézőknek. Végre Sladet is Aksákow ismertette meg a németekkel.

Azt a lendületet, melyet a spiritizmus a hetvenes években vett Németországban, kevés szót érdemlő esemény előzi meg. Amerikából áthozva Brémában kezdi körútját, majd Berlinben hódít. Jellemzi azonban ezt a hódítást, hogy a németek mulattak a táncoló asztalokon és pszichográfokon családi körben is, nyilvános helyeken is, de komolyan csak kevesen vették a szellemidézést. Még Reichenbach gróf sem tudott a spiritizmus érdekében eléggé hatni, pedig tekintélyes neve volt és kíváncsiságot keltett egy új, *oádnak* nevezett idegerőről szóló tanításával, mellyel szélesebb körben is foglalkoztak. Még Drezda és München tesznek ki magukért. Az előbbi

komolyabban, az utóbbi azonban teljes gúnyjára a spiritizmusnak. Drezdában t. i. 1869-ben egyesület alakult Spirite Studien néven szellemidéző tanulmányok céljából, mely tapasztalati úton óhajtott magyarázatokat lelteni a földi és a szellemi világ közötti viszonyra és ezen viszony alapján kívánta a keresztény hitigazságokat teljes világításba helyezni.

A müncheni dolgokról Schneid a következőkben számol be : Míg a szellemek más helyeken többnyire csak közönséges dolgokat beszélnek, sőt gyakran aljas és egyenesen vallástalan nyilatkozatokat tesznek, addig Münchenben a szellemek csak vallásos, még pedig katolikus dolgokat közölnek. Médiüm gyanánt két feddhetlen nőszemély, Kahlhammer Mária és Wolf Krescencia szolgált, kik kezdetben író, később beszélő médiumok voltak. Egyikök végre alvalatóvá lesz és «delejes álomban nyugodva» a túlvilágról nyer közleményeket. (Mitteilungen des hl. Erzengels Rafael, 1855. és Mitteil. seliger Geister, 1856.) E két médiumhoz magában Münchenben néhány hónap alatt 20—30 csatlakozott. A szellemek Münchenben majd mint az elhunytak lelkei, majd mint Rafael arkangyal vagy más angyal, de mint valóságos bűnbánatot hirdető prédikátorok lépnek föl ; töredelemre és megtérésre intenek és az imádságról igen sokat beszélnek ; a földi dolgokról, politikáról, stb. mit sem akarnak tudni, mert ezek mit sem használnak. Kiváló feladatuk állítólag az, hogy az egyházat minden külső szennytől megtisztítsák. 150 év múlva, még ha a félvilág rombadőlné is, egy akolnak és egy pásztor-nak kell lenni ; azért tisztítjuk meg az egyházat a külső mocsoktól, hogy a másvallásúak ezt lássák és nekik megtessék. A hosszadalmas és egyhangú szellemközleményekben mindig ez a gondolat ismétlődik. De nemsokára kibújt a szeg a zsákból ; mert a «külső szenny alatt» a szellemek különösen az elvilágiasodott és

erkölcstelenségbe merült papságot értették. Ezt kell a «malaszt új idejében» reformálni. A pápaság sincs kivéve. A szellemek gyakran ismételték: «Le velök, Péter székének megbecstelenítőivel!» Ez eléggé jellemzi azt a katolikus szellemet, mely Münchenben a spirítisztikus körökben lakott.

Még Lipcsében volt élénkebb a spiritizmus tevékenysége. Két egymással ellentétes spirítiszta kör alakult: 1871-ben a W. Messer alapította Harmonische Philosophie, mely Davisra esküdött és a Kasparovicz és Poninski gróf által alapított Spirite Studien, mely Allan Kardecet követte. Az egész mozgalom azonban csak akkor jutott nagyobb hírhez, mikor Zöllner János (1834—1882), az asztrofizika tanára a spiritizmus vizsgálatához fogott. Az volt a szándéka, hogy leleplezi a csalást. 1875-ben meglátogatta Crookesot Londonban, aki megismertette vele Cook Florence-szal tett kísérleteit. Hazajövén Fechner, Scheibner lipcsei, Weber Vilmos göttingai és Hoffmann tanárokkal együtt hozzáfogott Slade mutatványainak vizsgálásához 1877-ben.

Slade Henrik dr. Amerikában orvos volt, de szerepelt mint «kigyóember» is. Mikor a médiumi tehetséget magában fölfedezte, Aksákov meghívására előbb Angliába, majd Oroszországba jött unokahugával és Simons segédjével. Londonban az a baj érte, hogy család miatt beperelték, amivel azonban nem őrajta, hanem az előkelő angol spirítisztákon akartak ütni, de a felsőbb bíróság fölmentette. Németországba is Aksákov hozta Sladet, kinek az volt más médiumok felett az előnye, hogy nem félhomályban és sötétben kísérletezett, hanem világos nappal, továbbá a legegyszerűbb eszközöket, asztalt, széket, palatáblát, palavesszőt használt és szellemei rendszeren jól működtek. Megjelenése izgalomba hozott, különösen Berlinben, mindenkit és előadásait számosan látogatták, dacára a nagy díjnak, melyet

követelt (10 márka). Berlinből egy izben kiutasította a rendőrség, mire Bécsbe jött és más városokban is megfordult. Lipcsét különösen kedvelte s ez volt szerencséje. Itt akadt Zöllnerre, ki az ő mutatványai közben lett spiritisztává. Lehetetlen Zöllnert, az elismert tudóst menteni amiatt, hogy Slade-del szóbaállott. Hiszen akkor már Truesdell, egy amerikai kísérletező, továbbá Lankaster, a zoológus túl voltak a Slade-kérdésen. Mind a kettő csaláson kapta Sladet.

Zöllner gondolkodásmódját és lelki állapotát különben jellemzi, amit magáról ír. A legmerevebb anyagelviségnek hódolt; hite, Istene nem volt. «Még gimnazista s kezdő diák voltam, midőn ama férfiak (tanárai) veszedelmes tanai behálózta és egész életkedvemtől megfosztottak. Ösztönszerűleg éreztem a materializmus ellenmondásait, de értelmem nem volt még eléggé kifejlődve, hogy amaz ellenmondások tudatára ébredtem volna. Ekkor Isten súlyos csapással látogatta meg családomat; először egy fi-, másodszer egy nőtestvérem lett a téboly áldozata! Honnan merítsek vigaszt e bánatomban? Az imádság, amely gyermekkoromban annyiszor szerzett könnyebbülést és vigaszt számomra, logikai képtelenség lett előttem, hiszen Isten nem létezett számomra. «Vous n'avez pas besoin de cette hypothèse», így nyugtattak meg ama csábítók és Istenemnek elrablói. Egyedül valék, sötét éj körülöttem és súlyosan látogatott, de mindenkor Istenben bizó szeretett anyámnak vigasztaló szavai hatástalanul hangzottak el lelkemben. Mit csináltam tehát? Elmentem a gyógyszertárba, vettem egy üvegcsé ciankáliumot «kémikai kísérletekre» és mindig magammal hordoztam azzal a szándékkal, hogy, ha esetleg még más csapások is érnek vagy talán engem is az őrültség sötét éjjele fenyegetne, életemnek önként vetek véget.» Mostanában ilyenforma lelki állapotot olvasok Conan Doylenál is. (XXI. 2.—)

Zöllner harmincnál több ülést tartott Slade-del, melyeken ő és tudós társai Zöllner szerint minden lehetőt megtettek a csalódás távoltartására. A médiumnak állását, ülését, minden mozdulatát megfigyelték. Nehogy a helyzettel és eszközökkel való megismerkedés folytán könnyebben sikerüljön neki a csalás, más és más helyiségekben, világos nappal, addig nem használt eszközökkel, melyeket Zöllner maga szerzett be és társaival is külön megvizsgáltatott, folytak a kísérletezések. Minden sikerült Sladenek, sőt gyakran ő maga bámult szellemeink, akik váratlan jelenségekkel lepték meg a kísérletezőket. A tény az, hogy Zöllneréknek minden emberi eszköz felhasználásával sem sikerült Sladet csaláson kapni és Zöllner spiritisztává lett.

Tapasztalatait és a Slade-del tartott ülések leírását Zöllner «Wissenschaftliche Abhandlungen» című háromkötetes művében Lipcsében adta ki. Mondanunk sem kell, hogy nagy feltűnést keltett. A szellemidézők ujjongtak örömben afelett, hogy Zöllnerben hatalmas védőt kaptak, aki már első lépésével korkérdéssé avatta a szellemidézést. Azonban igaza volt Zöcklernek, Greiswaldban a protestáns hittudományok tanárának, hogy Zöllner művében nemcsak a német tudományosság diadalát fogják látni, miként Luthardt, lipcsei protestáns hittanár is, hanem sokan lesznek, kik a könyvről azt fogják mondani, hogy az az örültek házába viszi olvasóját és hogy szerzője is oda való. Így történt. A tudományos világ minden részéből élénken támadták Zöllnert és eljárásának helyességét, pontosságát és megbízhatóságát, sőt a családjában történt szerencsétlenségekre hivatkozva ép eszét is kétségbevonták. Megujultak a róla szóló előbbi ítéletek, a Helmholtzé, aki már 1872-ben úgy nyilatkozott, hogy Zöllnert az «Über Natur der Kometen» című munkája miatt az államügyésznek kellene figyelmébe ajánlani; a du Bois-Reymondé, aki azt írta, hogy

Zöllner, aki a viviszekciót elítélte, cellát érdemel a bolondok házában stb. Vogel H. Vilmos, a fotokémia tanára írja, hogy a bírálatoktól és közkeletű kritikától még vehemensebbé vált Zöllner, aki különben is igen heves és kiméretlen volt bírálói iránt. Maga Vogel is, ki pedig tisztelettel van a szellemidézés tényei és a vizsgálatok iránt, a Wissensch. Abhandlungen-ról kedvezőtlen ítéletet mond. Elismeri, hogy a jelenségek, melyeket Zöllner leír, rendkívüliek, de a rendszertelenség, a folytonos ismétlések és a megfelelő ok nélkül használt vitatkozó hang miatt a mű nem állja ki a tárgyilagos kritikát.

Zöllner működése által mégis nagy lendületet vett a szellemidézés Németországban. Csatlakoztak Zöllnerhez a már említett tudósokon kívül Ulrici hallei, J. H. Fichte tübingeni, Huber müncheni tanárok. Egyesületek : a Psyche, Berliner Gesellsch. stb., folyóiratok : a Licht, mehr Licht, Sprechsaal, Spiritualistische Blätter tartják ébren a kérdést ; az irodalom, mely évről-évre gyarapszik és amelyből tetemes rész foglal el ellenzéki álláspontot, nem képes a mozgalmat abba a helyes mederbe szorítani, hogy t. i. a tényeket és ezeknek okait elválasszák azon következtetésektől, melyeket belőlük a spiritalizáltak a vallásos és gyakorlati életre vonnak.

Franciaországban éppen ellenkező irányban indult meg a szellemidézéssel való foglalkozás, mint Angliában és Németországban. Míg itt kétkedéssel és gyanuval fogadják, addig Franciaországban erős hitre talál és jól elkészített talajra, melyen csakhamar felburjánzik az újratestesülés (reinkarnáció) szövevényes és babonás tanítása. Angliában és Németországban azzal kezdődik a mozgalom, hogy tudós elmék fordítják reá teljes figyelmüket ; Franciaországban ebből alig van valami, de azért erősen hisznek benne, örvendnek, hogy a szalonok számára is találtak babonát, sőt a politika céljaira is kihasználják, mint olyan elméletet és rend-

szert, mely a hitetlen és forradalmi tömegnek megnyugtatósára ideig-óráig alkalmas.

A franciaországi spiritizmusnak megalapítói Güldenstubbe Lajos báró és testvére, Júlia. Svédországban születtek olyan családból, melynek tagjaiban minden jel szerint erősebb médiumisztikus erő lakott. Anyjuk egy tízhónapos gyermekének halálára szellemhang által lett figyelmeztetve, a hároméves Júlia jelenlétében a gyermekocsi magától mozgásba jött. Atyjuk várában Júlia mindig egy magános teremben játszadozott és azt mondta, hogy két meghalt testvérkéjének szelleme jelenik ott meg az ő mulattatására. Ugyancsak Júlia egy izben anyai nagyatyjának szellemét látta és vele beszélt; egyszer, mikor lovai elragadták és a biztos halál fenyegette, fehér ruhás alak állott a megvadult állatok elé, mely előtt ezek meghunyászkodtak.

Güldenstubbe Lajos a közvetlen szellemírások által vált nevezetessé, melyeket majd váratlanul, majd önmaga által előkészített módon kapott. Előbb az asztalába zárt papirokon találta az idegenszerű vonásokat, gyakran egész papirkészletét teleírták a szellemek. Utóbb üveglapra helyezett papirokra írtak ezek, mindig a papir azon oldalára, mely magán az üveglapon feküdt. Tizenkét év alatt 2000 szellemírást kapott Güldenstubbe több mint húsz különböző nyelven. Itt a szomnambul állapot egészen világosan mutatkozik.

A gyakorlati szellemidézésbe d'Abnour asszony, amerikai médium 1850-ben vezette be a bárót, kinek azonban megvoltak már erre alapismeretei, miután előzőleg vagy húsz esztendeig foglalkozott az állati delejességgel és néhány alvajárót maga is kiképzett. Az ülések, melyeket tartott, híresekké váltak és Párisban, hol Júliával együtt az ötvenes évek elejétől csaknem megszakítás nélkül 1873-ban bekövetkezett haláláig lakott, minden előkelő társaság megnyílt előtte. A bárónak főműve:

«Positive Pneumatologie. Leipzig, 1870.» A francia kiadás már 1857-ben megjelent. Júlia, kinek jelleméről Perty Fichte után és a maga tapasztalatából is sok szépet mond el, saját elbeszélése szerint gyakran fogadta «I. Napoleon szellemét», ki előkelő férfiaknak politikai tanácsokat adott Júlia útján. Azt beszélik, hogy a babonás III. Napoleon tényleg gyakran tett Bacciochi gróf álnév alatt látogatást a Güldenstubbe-testvéreknél és különösen a Júliának tett szellemnyilatkozatokra sokat adott.

A francia spiritiszta írók közül legemlegettebb neve Allan Kardecnek van. Különbözik nemcsak a franciák, de az egész világon élő szellemidézők is őt tartják a legnagyobb tekintélynek a spiritizmus kérdésben. Családi neve Denisard Rivail Hippolit Leó. Lyonban született 1803-ban. Yverdunban és Lyonban Pestalozzi tanítványa volt és 1850-ig, mikor az asztaltáncoltatással megismerkedett, számos iskolai tankönyvet és neveléstani munkát írt. Spiritisztikus iratai ezek: «Le livre des Médiams», «Le livre des esprits», melyek német nyelven is megjelentek, továbbá «L'évangile selon du spiritisme» és «Der Spiritismus in seinem einfachsten Ausdruck» Bécs, 1864. Ezen munkáit, melyek még életében több kiadást értek s melyeket más nyelvekre is lefordítottak, Allan Kardec név alatt bocsátotta közre, mert «szellemei» arra tanították, hogy ő már kétszer élt a földön és Allan, meg Kardec nevet viselt. Műveit a spiritiszták alapvető munkáknak tekintik. Tényleg számtalanszor idézik. A «Le livre des esprits» címűt Fichte «a spiritiszták kanonikus könyvének», Gougenot des Mousseaux «az anti-krisztus katekizmusának» nevezi. Allan Kardec alapította úgy a Revue Spirite folyóiratot, mint a Société Parisienne des études spirites spiritiszta egyesületet. 1869. március 29-én halt meg Párisban. Sírja fölött Flammarion Kamill tartott beszédet, melyben úgy dicsőítette Rivailt, mint népszerű embert, ki a spiritiz-

mushoz fűzött reményeket, találgatásokat valóra változtatta. Allan Kardec tanításait jellemzően fejezi ki sírfelirata: «Nincs okozat ok nélkül; születni és újra születni, ez az új törvény!»

Úgy áll a dolog, hogy Allan Kardecnek egész irodalmi működése és spiritisztikus tanítása egyetlen tétel körül forog. Ez a reinkarnáció elmélete: Isten öröktől fogva teremtett szellemeket, mondják, ezeknek az a hivatásuk és pedig Isten műveinek tökéletessége okából, hogy testet vegyenek magukra. Az ekként testbe öltözött szellemek alkotják az emberiséget, mely nemcsak a földet népesíti be, de a többi égitesteken is egész világokat alkot. A szellemeknek testbeöltözése nem büntetés reájuk, hanem inkább a tökéletesedés útja, melyen közelebb és közelebb jutnak Istenhez. Mikor a halál elválasztja a testet a lélektől, ez a perisprit-vel, szellemburokkal, mely elválaszthatatlanul van hozzá tapadva, vagy visszaszáll Istenhez, mert a testi életben is tisztán maradt, vagy, mert bűnös, újra testet vesz magára. Ez ismétlődik mindaddig, míg a lélek teljesen át nem esett a tisztuláson. Nagyon jó dolguk van a szellemeknek a test halála és az újratestesülés közötti időben. Igaz, hogy megvannak büntetéseik, a bánat, aggodás érzése testben való életüknek bűnei miatt, a rossz öntudat, de mindig van biztos reményük arra, hogy ha újra testet öltenek, jobb életet fognak élni. Ez a remény és az az elég nagy szabadság, hogy Isten engedelméből még az emberekkel is közlekedhetnek, vigasztalja őket.

Allan Kardec e tanítással, melyről még bővebben lesz szó e lapok folyamán, megbontotta a francia spiritizmus egységét. A hívők egyik része megmaradt spiritualistának, Güldenstubbe tanításait fogadta el és a reinkarnációt elvetette; a másik rész, mely tanításait és gyakorlatait spiritizmusnak, híveit spiriteknak nevezte, Allan Kardec-re esküdött és a reinkarnációt tanította.

Mindkét iskola szorgosan terjesztette a maga nézeteit hirlapjai, füzetei és nagyobb művei útján, az utóbbi azonban, jöllehet Dél-Amerikában, Olasz-, Spanyol- és Franciaországban, valamint nálunk is, bár nem általánosan, el lett fogadva, visszafejlődést mutat. Az riasztja el tőle a híveket, hogy sok öngyilkosság, sőt gyilkosság is fordul elő a spiritek között.

Güldenstubbe nem is nézte soha jó szemmel Allan Kardecet ; «tudatlan kompilátornak» nevezte és Aksákovval együtt arról vádolta anélkül, hogy akár Kardec, akár hívei ezt megcáfolták volna, hogy «Le livre des esprits» című művét Japhet Celina, egy ismeretes delejes alvajáró mondta tollba neki. Igy beszél Perty (I. 40.), aki közli azt a levelet is, melyet Güldenstubbe 1865-ben írt hozzá e tárgyban. Szerintünk ebben a levélben az a legnagyobb és kétségtelenül jogos vád Kardec ellen, hogy képtelen a jelenségek vizsgálására, a tényeket a valószínűségekkel egy sorba helyezi. Güldenstubbe szerint innen van, hogy Kardec csak a műveletlen, tehát hiszékenyebb osztályokra tud hatással lenni, a műveltebb emberek ellenben szégyenlik és megvetik tanításait.

A jövő nem igazolta Güldenstubbe itéletét. Mint már említettük, elég nagy elterjedést nyertek Allan Kardecnek tanításai. Sikerült továbbá Güldenstubbet és Allan Kardecet ha nem is összeegyeztetni, de legalább együtt használni forrásokul, mire az irodalmi munkásságban szegényebb Güldenstubbe háttérbe szorult és Allan Kardecnek neve szolgált cégérül a spiritisztikus mozgalmakhoz.

A szellemidézés ismertebb hívei Franciaországban Louis Blanc, Hugo Victor, Sardou, Dumas Sándor, Sand György, Sue Jenő, Duruy, volt közoktatásügyi miniszter, míg a spiritizmusnak, mint rendszernek ellenségei Des Mousseaux és De Mirville, akik különben hisznek a spiritisztikus tünemények valóságában.

III. Napoleonnak is az Allan Kardecnek iránya tetszett alkalmasabbanak politikai céljaira. Érdekes, amit Fichte a spiritizmus politikai szerepéről ír. Ugy látszik, Franciaországban arra használták a spiritizmust mindjárt első elterjedésekor, az ötvenes években, tehát a második császárság alatt, hogy politikai szerepet vigyen. Ezt nemcsak Güldenstubbe Lajos, az akkori viszonyoknak kiváló ismerője közölte Fichtével, hanem megerősíti s bővebben kifejti egy másik tanú, Dirckinck-Holmfeld báró is . . . Állítják, hogy III. Napoleon az Allan Kardec spiritisztikus tanának, mely a meghaltak újratemesüléséről szól, titokban pártját fogta, sőt annak elterjedését a francia munkásosztályokban elősegítette; azt remélte ugyanis, hogy csillapulni fog a munkások szenvedélyes vágyakodása az élvezetekre, ha elhiszik, hogy haláluk után még vissza fognak térni erre a világra és pedig szerencsésebb körülmények közé. Ez a remény bár felette ábrándos volt, tényleg mégis szerzett híveket, akik a spiritizmusba vetett hitüket alattomban is, nyíltan is megvallották . . . Hogy azonban minden fáradság sikertelen volt, azt az 1871-iki párisi kommün szembeszökőleg bebizonyította.

Magyarországon a spiritisztikus mozgalom Allan Kardecnek behatása alatt indult meg. Vay Adelma báróné, szül. Wurmbrandt grófnő ugyanis Kardecnek követője, a reinkarnáció elméletének tevékeny híve és terjesztője volt. Az ő befolyása alatt keletkezett nálunk az első szellemidéző egyesület «Spiriter Forscher» néven még a hetvenes években Budapesten. A báróné 1865 óta foglalkozott francia spiritiszta íróknak, különösen Allan Kardecnek munkáival és maga is dolgozott irodalmilag. (Studien über die Geisterwelt. Leipzig, 1874.) Sok mesét halmoz össze az újratemesülés bizonyítására. Magáról is azt írja, hogy már egyszer élt Kölnben 1394-ben mint jósnő, de boszorkánynak tartották és megölték. Perty,

ez az épen nem gyanús spiritiszta író, ki «szeretetreméltó asszonynak» mondja a bárónét, úgy nyilatkozik e könyvről, hogy az túlfeszített képzelgésnek jegyeit hordja magán és inkább kárt okoz az ügynek, mint hasznot, mert az ellenfeleknek veszedelmes fegyvereket szolgáltat. Hozzáteszi, hogy hibás értelmezés Ján. III. 3—7., I. Kor. VI. 11., Efez. V. 26. szentírási helyeket nem az áteredő bűnben született ember lelki újjászületésére, hanem a testire alkalmazni.

Az említett «Spiriter Forscher» egyesület, mely újabban nevét és szellemét is megmagyarosítván «Szellembúvárok egylete» néven működik, elég bőven munkálkodott, de német nyelven, minélfogva munkái inkább külföldön lettek ismeretesek, mint itthon: «Reformierende Blätter zur Bildung reiner Ethik» Budapest, 1881—84., melyek az evangéliumok és az apostolok leveleinek az evangelisták és szent Pál «szelleme» által kinyilatkoztatott magyarázatait tartalmazzák, többnyire Vay Adelma bárónő által leírva; továbbá «Reflexionen aus der Geisterwelt durch die Medien des Vereins spiriter Forscher» 3 köt. Budapest, 1873—76., «Über das Wesen und Zweck des Spiritismus» Weber Ignác dr.-tól. Az egyesület útján kaphatók még Vay bárónőnek munkái is. Lefordították Allan Kardecnek «Le livre des Mediums» c. könyvét is magyar nyelvre. Ujabbán (1899.) jelent meg Grünhut Adolf dr. ily c. könyve: «Hogyan fejlődik valaki médiummá?» Az egyesület, melynek elnöke Grünhut Adolf dr., tiszteletbeli elnöke Vay Ödön báró, vezető médiuma Vay Adelma bárónő volt, 1899. január 1-én hetilapot indított «Világosság» (a második számtól már megjavítva «Égi Világosság») címen, melynek főszerkesztője Grünhut, felelős szerkesztője Tóvölgyi volt.

Keletkezett nálunk egy másik szellemidéző egyesület is «Országos spiritiszta szövetség» címen, mely azonban inkább papiroson volt, mint valóságban. Tervezője és

alapítója Mikos János báró, ki a szövetség hivatalos lapjának, a «Rejtelmes Világ» címűnek főszerkesztője volt. A lap 1897-ben indult meg és 1899-re nagyobb terjedelmet kapott.

Spiritiszta íróink kevesen vannak. Az «Égi Világosság» nagyhangú reklámja (1898 decemberben) csak a következőket tudja felsorolni : Bánffy János, Dessewffy Arisztid, Fekete József, Gabányi Árpád, kiról Tóvölgyi ír sokat, Madách Aladár, Nérei Ödön, Weber Ignác. Ezekhez csatlakoznak a már említettek, valamint újabban Siraki Ferenc, a «Rejtelmes Világ» volt felelős szerkesztője két könyvnek sajtó alá rendezésével, illetőleg szabadon való átdolgozásával. Ugy ezeknek az íróknak könyveit, mint az okkultizmusnak egészen új könyveit, melyek mind fordítások, könyvem végén az Irodalom lapján sorolom fel.

A magyar spiritiszták az első időkben sokat küzdöttek a közönségnek nemcsak közönbösségével, de boszúságával és gúnyjaival is a sok haszontalanság miatt, melyet könyveikben és lapjaikban összeírtak.

Aki olvasta a nálunk megjelent spiritiszta munkákat, azt nem lepi meg sem az, amit Tóvölgyi ír, hogy «Van-e másvilág?» c. könyve még a kiállítási költségeket sem fedezte, sem az, hogy a szellemidézés méltánylásra, különösen tudós körökben, nálunk nem talált. A szellemidézés ügyének nem tesz jó szolgálatot, aki külföldi munkákban összehordott, gyakran ehhez a kérdéshez alig tartozó és soha meg nem rostált mendemondákat talál föl vagy ezekhez hasonlókat keres és nagy csűrészavarás után talál is itthon, például a Gabányi lakásán, ebben a «nemzeti pantheonban», mint Tóvölgyi mondja. Ha egyáltalán van jogosultsága a spiritizmusnak, úgy a magyar szellemidézőknek az a hibájuk, hogy mindent elhisznek és semmit sem kutatnak, csak egy kis óvatosságot sem használnak a csalódások ellen. Dessewffy

becsületszava, mellyel jótáll a jelenségek valóságáért, melyeket maga is látott, tiszteletreméltó, de bizonyító ereje annak csak akkor van, ha e jelenségek nyivánulásainál kizárhat Dessewffy minden csalódást. Erről pedig szó sincs és a spiritizmus megmarad továbbra is olyan kérdésnek, melyet nálunk gyakorlatilag úznek ugyan itt-ott tréfából, de komolyan nem vesznek, sőt mindenestől elítélnek. Azt hiszem, Tóvölgyinek másik munkája még kevésbé fedezte a kiadás költségeit. A könyv címe ez, de nem kell tőle megijedni: «Egy új reformáció küszöbén, vagyis a XX. század, mint a római katolikus anyaszentegyház életének utolsó évszázada. A közerkölcsiség és a spiritizmus moráljának szempontjából». Budapest, 1900. Ez felelet volt az én 1899-ben írt «A spiritizmus» c. munkámra. Nagyon megbánhattam az öreg Tóvölgyit, mert könyvében kinevez engem jezsuita-tyának és aztán 220 lapon át agyba-főbe ver engem is és mindazt, ami katolikus, ami keresztény, sőt ami pozitív a vallásokban. Annyi káromlást kevés könyvben hordtak össze, mint ez a vén szószátyár tette, a magyar spiritizmus egyik előharcosa. Sch. A. plébános, volt tanítványom aztán bemutatta nekem egy levélben Tóvölgyit, aki azóta meghalt és csak ne is járjon vissza! Mert engem ugyan katolikus álláspontomért ugyancsak lehúzott akkor az «Egyetértés» zsidó rovatvezetője, ami nekem nem ártott, Tóvölgyit azonban agyonhallgatták a lapok s ez őt kimondhatatlanul boszantotta. Megérdemelte a sorsát.

A magyar spiritiszták akkor jutottak egy kis lélekzet-hez, mikor Flammarion könyvei: Csillagászati olvasmányok 1894. Ujabb csillagászati olvasmányok 1897. A világ vége 1894. Beszélgetések a végtelenségről 1895. Uránia 1896. Stella és Lumen megjelentek a magyar könyvpiacra. Ugy ünnepelték a spiritiszták ezeket a könyveket, mintha, ami bennük van, az mind spiritizmus

volna és a Marsnak és más égitesteknek lakóiról, a velük való közlekedés lehetőségéről, a telepatikus megértésről szóló Flammarion-mesék és elméletek őket igazolják.

Szó sincs róla és ha Flammariont is a hívő spiritiszták közé sorozták, nagyon lehűthette spiritisztáinkat Flammarionnak az «Annales Politiques et Litteraires» 1899 júniusi számában megjelent cikkelye, melyben kijelenti, hogy szakított a spiritisztákkal, beismeri, hogy tévedett, míg a szellemidézést szolgálta, tévedett, mikor Allan Kardecnek hirhedt ülésin «Galilei szelleme» után Kardecnek egész könyvet diktált. Nyíltan kimondja, hogy az egész spiritizmus, ha nem épen szédelgésen, mindenestre azonban önámításon alapszik és amint általában a médiumok a saját énjüknek befolyása alatt gondolkoznak, beszélnek és írnak, úgy ő is autoszugesztív hatása alatt állott és a Galileinek tulajdonított diktátumok nem egyebek, mint saját szellemi életének gyümölcsei. Ez a vallomás épen az Allan Kardec-től olyan nagyra tartott, mélységes tudománynak és bölcséletnek hívott szellemi jelenségek ellenében sokakat kiábrándíthat annak dacára, hogy a szellemidézők mindjárt megkezdték Flammarion ellen a hajsztát azzal a szokásos híreszteléssel, hogy Flammariont a médiumi erő cserbenhagyta, hogy nem képes már lekötni szellemeit.

Ausztriában Hellenbach Lázár báró a spiritizmus főembere és terjesztője. János főherceg már említett füzetében megfelelő képét adja az ottani állapotoknak. *Svájcban* Genf és Lausanne városok fogadták a jövevényt jobban. Mint Münchenben, úgy itt is nagyon vallásosak a szellemek, de Genfben protestáns vallásúak és gyűlölettel szólnak a katholicizmusról. A svájci szellemidézők lapja a havonként háromszor megjelenő «Lumière et Liberté». *Hollandiában* két egyesület, a hágai «Oromaze» és az amsterdami «Veritas», *Belgiumban* a «Fédération Belge Spirite et Magnetique», melynek alakulása-

ban 1875-ben húsz vidéki egyesület vett részt Brüsszelben, állanak a szellemidézés szolgálatában. *Olaszországban* három kiválóbb közlőnyük van a szellemidézőknek, legkiválóbb szóvivőik pedig Schiaparelli és Lombroso, míg *Spanyolországban* tíz spiritizista folyóirata van. A spiritizmus itt sok sikerrel dolgozott, előkelő embereket, minisztereket, képviselőket, főrangú katonákat nyert meg ügyének, kik nem kevesebbet kívántak már a hetvenes években, mint hogy a spiritizmus számára az egyetemeken külön tanszékeket állítsanak. Ez nem történt meg. Erős volt az ellenhatás a spanyol püspökök pásztorleveleiben és a papság részéről. (I. 36.)

Itélje meg már most az olvasó, van-e az okkultizmus történetében valami olyan lebilincselő vagy megható, vagy meggyőző, ami bizonyíthatná igazságát és egyetemes hitté és rendszerré tehetné azt, amit nem normális emberek, öntudatosan vagy öntudatlanul csaló és leleplezett médiumok a pogányság világából, üzleti kilátásokkal és haszonnal csempésznek elő és mint «szellemek» munkáját kínálják megcsalt és ujságvágya ingerében csalódnai kész közönségüknek. Közveszélyt jelentene, ha a halottidézés, az okkultizmus a tudásnak és erkölcsiségnek forrásává válnék, ha azok az oly triviális, közönséges, nagyképű és tudatlan «szellemek» tanítanának minket a nemesre, erkölcsiekre, emberi és polgári kötelességekre. Ki hogyan téved, az az ő dolga, de az már nem közömbös, hogy a társadalom miből táplálkozik. Fantasztá álmokból-e vagy bizonyított igazságokból, a «szellemek» közléseiből, vagy szellemből?

Aki az igazságot keresi, az ne menjen a spiritizmus iskolájába. Mert itt állítólag «szellemek» beszélnek, de bizonyos, hogy nem tanít és nem uralkodik — szellem.

IV. Okkultista egyesületek és ülések.

A szellemidéző egyesületeket Allan Kardec három osztályba sorozza. Vannak léha (frivol) egyesületek, melyek a szellemnyilatkozatokban a dolognak csak tréfás oldalát keresik és belőlük komoly hasznot vonni nem akarnak. Az ilyen egyesületek működését figyelmen kívül kell hagyni, mert üléseiken csak hazudozó, rossz szellemek jelentkezhetnek. Jobbak a kísérletező egyesületek, melyek elsősorulag fizikai jelenségek előidézésén dolgoznak és megvan az a jelentőségük és érdemük, hogy a láthatatlan világot mozgató erőket tanulmányozzák és kutatják. Vannak végül oktató egyesületek; Allan Kardecnek és híveinek tanítása szerint ezek felelnek meg legjobban a szellemidézés céljainak. «Mert a fődolog az, hogy erkölcsi javulásunkra fordítsuk a spiritizmust; a többi mind meddő kíváncsiskodás és gyakran kevélység, melynek kielégítése a szellemidézés ügyét egy lépéssel sem viszi előbbre.» (II. 456—481. l.)

Minden okkultista egyesület tagjainak jó tulajdonságai: komolyság, tudomány, erkölcs. Jó szellemek ugyanis csak olyan emberekkel lépnek közlekedésbe, akik nem mulatozásra, de komoly munkára és hasznos elfoglaltságra vágnak és csak azokat jutalmazzák méltó sikerrel, akik a tudomány fejlesztésének és az erkölcsi tökéletesedésnek állanak szolgálatában.

Magának az egyesületnek is megvannak erényei és kötelességei. Erénye az okosság, melynél fogva kebelébe be nem fogad senkit vagy onnan kizár mindenkit, aki rosszakaratával vagy közömbösségével az egyesület működését, a szellemek közlekedését akadályozhatná. Másik erénye az egyetértés. A tagok szeretete egymás iránt és a közös jónak megbecsülése legfőbb szabálya minden egyesületnek; kell, hogy a spiritisztikus egyesületek

tagjait is ezek tartásuk élénk munkában és állandó egyetértésben. Nem kevésbé fontos a rendtartás ezen egyesületekben. «Nem kell gondolni, hogy a szellemeknek egyéb dolguk nincs, mint bennünket meghallgatni, írja Allan Kardec. Nekik igenis vannak elfoglaltságaik és különben is olyanok lehetnek a körülmények, hogy keletlenül rájuk, ha megidézzük őket.» Minélfogva az egyesületeknek meghatározott napokon és órában kell az üléseket tartani, hogy «a szellemek eszerint osszák be idejüket».

Az egyesület okossága akkor van próbára téve, mikor sokan jelentkeznek felvételre. Amit sohasem szabad elfeledni, azt ilyenkor életbevágó kötelesség szem előtt tartani, hogy t. i. a szellemidézésnek ellenségei kétfélek. Nyíltak, de ezek kevésbé veszedelmesek, és titkosak, akiknek céljuk folytonos békétlenséget és kételyt támasztani az egyesület tagjai között. Ezek a veszedelmesebbek, mert titkolják gonosz terveiket és alattomban működnek. Azokat is, ezeket is távol kell tartani az egyesületektől. Hasonló okosságot kíván a rossz szellemeknek távoltartása. Ezek ellen «szívbeli imával» kell küzdeni és figyelni kell ama jelekre, melyek jelenlétüket elárulják, ami azonban nem kevés odaadást és gyakorlatosságot kíván, de egyúttal biztosíték a csalódás ellen. A közvetítőknak is nagy segítségükre van az egyesület okossága. Gyakran épen ezen okosság neveli a közvetítőt azzá, aminek lennie kell, belátó és a szellemek nyilatkozatait helyesen megítélő médiummá.

A szükséges egyetértésnek biztosítása azt követeli, hogy inkább több egyesület legyen kevesebb taggal, mint kevés egyesület sok taggal. Kevés jóérezésű ember ugyanis könnyebben egyetért, sok ember között gyakori a nézeteltérés, már pedig hogy jó szellemek jelentkezzenek, feltétlenül szükséges az egyetértés és rokonszenv ügy a tagok között, mint a tagok és a szellemek között.

Viszont a rossz szellemek munkája nagyon könnyűvé válik, mihelyt egyenetlenkedés támad a tagok között. Azért is fontos, hogy inkább több egyesület legyen kevesebb taggal, mert nagy egyesületek felbomlása kiszámíthatatlan veszteség a szellemidézésnek és nagy előny az ellenfeleknek, míg a felbomlott kisebb egyesület helyén tíz, húsz új egyesület vagy csoport keletkezhetik, melyek mind szélesebb körben terjesztik a spirítizmust.

A szellemidéző ülésekre (séance) vonatkozólag bő felvilágosítást találunk a párisi szellemidéző egyesület szabályzatában, mely a francia belügyminiszter jóváhagyásával jelent meg 1858-ban. (II. 482—493.)

E szabályzat értelmében az ülések egyetemesek vagy különlegesek és sohasem nyilvánosak. A különleges séanceoknak az a feladatuk, hogy az egyesületnek folyó ügyeit intézzék és a külön tanulmányozásra való kérdéseket megállapítsák. Az egyesületbe nem tartozó személyek csak az elnök külön engedélye alapján vehetnek részt ez üléseken. Hasonló szigorú ellenőrzés alatt áll az egyetemes üléseken való részvétel, melyeken a tulajdonképeni szellemidézés történik. Az egyesület minden tagja hozhat ugyan magával két résztvevőt, de ezeknek neve jóval az ülés előtt bejelentendő, mely bejelentés alapján külön meghívót kapnak a résztvenni kívánók. Idegeneknek ajánlva van a hallgatás a séance folyamát alatt ; annak megszakítása vagy zavarása pedig egyenesen tilos és majd kizárással, majd megintéssel van büntetve. Magok a tagok is szigorúan köteleztetnek illendő viselkedésre ; egy év alatt előfordult három elnöki intelem a kizárást vonja maga után.

Az ülések lefolyása következő. Fődolog, hogy megfelelő, összhangzó érzelmek és hangulat keletkezzenek az ülésező tagoknál. Alapvető érzés a vágy, szellemnyilatkozatokat venni, valamint a szerénység a várakozásokban. Kellő hangulatot idéz elő a szobának csinosága,

kellő hőmérséke ; mikor már asztalhoz ültek s a láncot megalkották, kellemes ének vagy zene, például zenélő órának játéka. Teljes sötétség, bár egyes médiumoknál elengedhetetlen, nem feltétlenül szükséges, de kétségtelen, hogy nagyobb eredményt biztosít, mint a félhomály vagy világosság, melyek közül kedvezőbb az előbbi. Világosság mellett ugyanis nem indulhat meg kellő fokban az összekötő idegáram a jelenlevők közt, elszóródik a figyelem és szinte lehetetlenné válik összhangzó hangulatnak teremtése. A lánc megalkotásában hat, tíz, sőt húsz egyén is résztvehet, de hogy a szükséges összhang könnyebben létrejöhessen, jobb, ha minél kevesebben vannak. Kevés egyén kell, ha jó, erős a médium, több, ha a közvetítőt még fejleszteni kell.

Gyakran a lánc megalkotása után azonnal, gyakran csak hosszabb és türelmes várakozás után kezd mozogni az asztal, mire az ülésezők egyike kérdezze meg a mozgató erőt : értelmes lény vagy te? Ha igen, kopogj háromszor ! Ha ez megtörténik, kezdődik a *rapport*, a szellemnyilvánulás. Kérdésekkel és válaszoló kopogásokkal megállapítják, hogy egy kopogás nemet, három igent, kettő talánt jelentsen, öt kopogással pedig azt jelezze a szellem, hogy a betűsor hangjait hangoztassák sorban. Amelyeknél kopogás hallatszik, azokat fel kell írni és belőlük a szellem feleleteit, melyek néha már az első kísérleteknél igen érdekesek, máskor merő sületlenségek, összeállítani.

Az első kérdés ez : jól ülünk? Ha igennel felel a szellem, ez örvendetes ; ha nemmel, kezdődnek a helycserék, melyeknél az ülésezők egyenkint tudakozódnak a nekik való hely után. Ez a helycsere mindaddig tart, míg a szellem azt jelzi, hogy már meg van állapítva a rend, melyet a következő üléseken is meg kell tartani, mert ezáltal válik úgy a szellemidéző erő, mint maga a szellemközlekedés állandóvá ugyanazon séance számára.

Az ülések legelső feladatai közé tartozik, hogy meg-

találják a közvetítőt. Ezt gyakran maga a szellem nevezi meg, gyakran a trance-állapot jelzi. Megtörténik, bár ritkábban, hogy az asztalmozgás helyett egyik üléselőnek karja és keze jön rángatózásba, máskor pedig beszélni kezd valamelyikük az ihletnek és tanításnak hangján. Az előbbi jelenség író médiumot, az utóbbi beszélő közvetítőt jelez. Mindezen esetekre készen tartandók a nyilatkozatok leírására szolgáló eszközök, minők papír és irón, az író médiumnál ennek kezében, más esetben a séance vezetőjénél, aki a közvetítő után legfontosabb személy a társaságban. Vezeti az ülést, kérdéseket tesz a szellemeknek és vagy maga foglalja írásba ezeket vagy más egyén által leiratja. A *táncoló tallérnak* használata, melyet a kísérletezők a körben leírt betűsor közepére tesznek és ujjakkal érintenek, Tóvölgyi szerint legmegbízhatóbb módja a szellemidézésnek, mert a tallért bárki vezetheti tetszése szerint anélkül, hogy társai a csalást észrevennék.

Ha a szellemek nem jelentkeznek önként, idézni kell őket. Allan Kardec erre nézve azt a tanácsot adja, hogy jó mindig ugyanazon szellemet idézni. Föltételezi, hogy ez a szellem jó szellem és az által, hogy mindig őt idézik, a rossz szellemek tolakodásának van útja vágva. Másrészt egyugyanazon szellemnek idézése és a vele való közlekedés által állandó, jó viszony fejlődik ki a szellem és a séance között, mely viszony sok tudáshoz, sok jóhoz juttatja a kísérletezőket. Meghatározott alakja nincs az idézésnek, de Allan Kardec szerint mindig Isten nevében kell hívni és mindig jó szellemet vagy legalább azt kell kérni, hogy rossz szellemek távolmaradjanak.

Az imával történő idézés és azon szokás, hogy az üléseket is imával vagy vallásos énekekkel kezdik, képezi a spiritizmusnak tulajdonképeni és egyedüli kultuszát, mely az amerikai, angol és magyar szellemidézőknel is divatos. A szellemek maguk követelik, hogy így történjék.

«Szent Ágoston» szellem megfeddte (II. 509. k. l.) a szellem-idézöket azért, hogy ezt nem tették és mikor imaformát kértek tőle, ezt adta: «Kérjük a mindenható Istent, küldjön nekünk jó szellemeket, hogy mellettünk álljanak és távolítsa el a rosszakat, kik tévedésbe vezethetnének; adjon elménknek világosságot, hogy az igazságot a tévedéstől megkülönböztessük! Védjen meg rosszakarató szellemeiktől, kik egyenetlenséget támaszthatnának és irigység, dölyfösség, féltékenykedés magvait hinthetnék el közöttünk; az Isten nevében fogjuk őket kényszeríteni, ha közénk lopóznak, hogy visszavonuljanak. — Ti, jó szellemek, kik munkáinkat vezetitek, szálljatok alá és méltókká tevén minket tanításaitok befogadására, oktassatok bennünket! Hadd tűnjék el lelkünkől minden önző vágy a közös jó javáért! Téged, N., védőszellemünk, különösen kérünk, jöjj és oltalmaz minket».

Mindnyájan megidézhetők a szellemek, legyenek akár barátainknak, akár idegeneknek szellemei, régen elhunytaknak, vagy épen most meghaltaknak lelkei, Ha csakugyan az idézett szellem jön, a hívásra így felel; igen, — itt vagyok, — mit akartok? Nem jöhet azonban mindig az idézett szellem, mert vagy nincs erre engedélye, vagy az idegáramok nem elég erősek arra, hogy épen ő jelenhessen meg. Más okok is akadályozhatják. Így az, hogy újra megtestesült, vagy hogy nem szabadult meg még az anyagtól teljesen. Nem tetszik neki gyakran a közvetítőnek vagy a megidézőnek személye, a hely, ahol és a cél, amelyért az idézés történik és ezért nem jelentkezik.

Arra a kérdésre, mi módon tudják meg a szellemek, kik «az egész világmindenségben, az égitesteken elszórva élnek», hogy a mindenség legkülönbözőbb pontjain épen most hívják egyiket vagy másikat, egy szellem így felel: «Gyakran a hozzátok tartozó szellemeiktől, kiket épen meglátogatnak, értesülnek erről. Máskülönb

pedig olyan jelenség ez, melyet nektek megmagyarázni nagyon nehéz volna, mert nem tudjátok megérteni a gondolatátvitelnek azon módját, mely a szellemek közt létezik. Annyit mondhatok erről, hogy az idézett szellem, bármily messze legyen is, mikor hívjátok, mint valamely villamos ütéstől gondolati taszítást kap, mely azon irányba hajtja és tereli figyelmét, ahonnan az idézés gondolata jött. Szinte hallja a gondolatot, épen úgy, mint ti a földön a hangot halljátok». (II. 379. k. 1.)

Az okkultisztikus egyesületek és az ülések munkája az okkultizmus életében jelentősebb szerepet játszik, mint első tekintetre hinnők és sokat megmagyaráz a spiritizmus rejtélyeiből. Erre a szerepre vonatkozólag már megvannak a vizsgálatoknak elég biztosan megállapított eredményei, melyeket jó lesz most mindjárt szemügyre vennünk.

Először is bebizonyított dolognak látszik, hogy médiumok csakis egy más médium befolyása alatt, illetőleg médiumokkal dolgozó ülés közben képződnek. E tekintetben Piperné, a leghíresebb médium sem kivétel: egy J. R. Cocke nevű médiumnál jutott először révületbe (trance). Meg kell ugyan a jelek szerint engedni azt, hogy a médium fizikai és lelki organizmusában már van hajlamosság a médiumításra, amint ezt például a másik híres közvetítőnél, Paladino Eusapiánál is megállapítottnak veszik, de maga a médiumságot jelző első révület, mely a médiumi pályát nyitja meg a közvetítőnek, mindig a környezet behatása alatt történik. Maguk az ülések legnagyobb ünnepüknek és diadaluknak tartják, ha egy új médiumot fölfedezhettek; a hajlamos egyén azt is tudja, hogy első révülete után mint valami primadonnát fogják ünnepelni; a misztikus sötétség vagy félhomály, a zsongító ének és zene, a feszült várakozás, az esetleg révületben levőnek látása: mindez lélektanilag elegendő oknak látszik a trance előidézésére azoknál,

akik erre hajlamosak. És ellenkezőleg, mihelyt hitetlen vagy szkeptikus van jelen, idegen, akiről sejtik, hogy nem hisz vagy akinek arcán, magaviseletén, beszédjén kételkedést vesznek észre, ez úgy hat a társaságra első-sorban, azután a médiumra vagy a médiumnak készülőre is, amint az egyik legérdekesebb médium, Laura J. Finch írja, «mint mikor a vízbefulónak ólomkölöncöt kötnek a nyakába». Még a médiumság irányát is többnyire a környezet határozza meg, azt t. i., hogy beszélő, író vagy fizikális médium lesz-e, akit a médiumságig vitt hajlamossága és a környezet. Az ülések láncja, az állandó kérdések, a kész betűsor, az előre elkészített papír és írón, a médium teljesítményeinek látása stb. mind természetes és lélektanilag elégséges előkészületei a hajlamos egyén médiumságának és médiumsága irányának.

Mennyire hatnak az ülések és a jelenlevő környezet a médium fejlődésére, az ő közvetítésével történő «szellemközlésekre», legjobban az mutatja, hogy a médiumnak és közléseinek szellemi tartalma általában véve egyenlő a környezetnek, az ülés résztvevőinek szellemi tartalmával és ehhez igazodik. Az ülésezők várákozásai és vágyai tükröződnek a médium közléseiben, sőt valósulnak a fizikális jelenségekben is. A jelenlevőknek maga az a hite, hogy itt «szellemekkel» közlekednek, az előkészítő imádság, a pietisztikus hangulat annyira szuggesztív hatással van a médiumra, hogy különbeni meggyőződése ellenére is úgy beszél, ír, tesz-vesz, mint közvetítő az emberek és «szellemek» világa között. Az említett Laura J. Finch szabadgondolköző, de azért mint a szellemvilág hírnöke beszél a séanceokon és kimondja, hogy itt, ezen az ülésen, ahol szellemnyilatkozatokat tesznek, magatartására erősebb motivum mindenféle más érdeknél, például a jó kereset érdekénél is, az a tudat, hogy ő most közvetítő a «szellemek» és az emberek között.

Katholikusok előtt katolikusan, protestánsok előtt protestáns ízzel beszélnek a közvetítők. Ha a környezet változik, a szuggesztív hatásnál fogva a közlések stílusa és egész jellege is más lesz. A S. P.R.-nek egy író médiuma tudós emberek előtt kísérletezik. Clelia nevű «szellem» jelentkezik s a tudós kérdésre: mi az ember, kitér és így válaszol: az élet kevésbé értékes. Az értelem világosan ez: a földi életnél van egy értékesebb, a túlvilági. Több kérdés és több hasonló felelet után a «szellem» nem válaszol többé, de másnap ismét jelentkezik s akkor egyszerűen letagadja, hogy ő létezik és azt mondja, hogy az író médium tegnap a saját «tudatalattijával» értekezett. Az alkalmazkodás a környezethez, a tudósokhoz világos; ezek t. i. a tudatalattival magyarázzák a médiumok intellektuális teljesítményeit. Egyetlen kis jel vagy szó a környezet részéről elég arra, hogy valami a kívánt irányban rögtön történjék s a közvetítő olykor — kelepchébe kerüljön. Számptalan példája van ennek. Stanley Hall, az amerikai pszichologus csak úgy odavetőleg beszél Piperné előtt egy meghalt barátjáról. Piperné elrívül és automatikus írásában mindjárt jelentkezik Stanley Hall meghalt barátja: sok írás, gazdag közlések, amiknek Stanley azzal vet véget, hogy akit ő barátjának mondott, sohasem is élt.

Az egyének tehát, a spiritiszta egyesületek tagjai közvetve, például írásaikkal, lapjaikkal, de még inkább az ülések résztvevői közvetlenül, beszédeikkel, öntudatlan suttogásukkal, feleleteikkel, arcjátékuk és kézmozdulataikkal maguk nyujtják a szükséges tudnivalókat és maguk árulják el a bennük átfutó gondolatokat és kívánságokat. Ha a médium figyel és ügyesen «horgászik», meg tudja csinálni a többi. Ebből magyarázható, hogy Pipernének kontrolja (ez az angol neve a médium által jelentkező ágensnek, vagyis «szellemnek» vagy személyiségnek) Phinuit dr. panaszkodott, ha a séance

résztevői nem akartak «rendesen beszélni», azaz okosan kérdezni s nézeteiket előre elmondani; az ilyen esetben rendesen Pipernének tudománya is megszűnt.

Nem akarom Piperné említésekor azt a gondolatot kelteni az olvasóban, mintha őt annyi más csaló médiummal egy sorba helyezném. Én tárgyilagosan nézem, kutatom és tárgyalom ezeket a dolgokat és elismerem, hogy Pipernénél egyelőre a normálisan felüli olyan tehetőségek és megismerések mutatkoznak, amelyeknek szálaít a tudomány nem ismeri, de az ellen, amit M. Sage (XXI. 3. 21. l.) mond, hogy Pipernénél már nincs szükség óvatosságra, mert Piperné sohasem csalt, tiltakozom.

Épen a kellő óvatosság, körültekintés, szigorú ellenőrzés, előítélet nélkül munkálkodó szem és megfigyelés hiánya okozta, hogy sok tudós kutató is, köztük Ulrici, Crookes, Wallace, újabban Hodgson, aki pedig előbb Blavatskyt leleplezte és csúffátette, öntudatlanul is aláestek a környezet hatásának, mikor egyes jelenségeknek ténybeliségét elismerték, sőt azokat spiritisztikus alapon magyarázták, azaz túlvilági szellemek működésének tulajdonították. Az a lelki beállítás, melyet a környezettől vettek, mutatkozik «megtérésükön» is, mint ahogy a spiritiszták mondják, túlságos hiszékenységükön, bizalmukon is a médiumok s a környezet iránt, valamint elővigyázatuk hiányában is, amelyek miatt a hibák és csalások forrásait nem tudjuk kellőképen eltönni. Ezt különösen Bappert bizonyítja nemcsak a materializációs esetekre vonatkozólag, hanem Tischnernek telepátikus kísérleteit illetőleg is.

Végkövetkeztetésül ma is vallom, amit 1899-ben «A spiritizmus» c. könyvemben megírtam, hogy a spiritisztikus jelenségekben, melyeket a médiumnak tulajdonítok, a környezet, az ülések részttevői majd öntudatosan, majd öntudatlanul működnek közre; hogy továbbá csalás van a dologban majd a közvetítő, majd a

környezet részéről, majd pedig mindkettőnek a részéről, olykor összebeszélés, máskor kölcsönös sugalmazás által. Nem akarom azonban tagadni, hogy e csalás sokszor jó-hiszemű vagy öntudatlan. Erről is, valamint az imént említett Pipernének rendkívüli teljesítményeiről még alább bővebben írok.

V. Médiumitás és médiumok.

A *médium* szó akár mint főnév, akár mint melléknév eredetileg térbeli tekintetben a középsőt, időbeli tekintetben a közbeesőt, folyamatban levőt jelentette és csak később használták a szót a közbenjáró fogalmának jelölésére. Ebben az utóbbi értelemben használja a szót az okkultizmus (spiritizmus) és magyarul közvetítésnek és közvetítőnek mondja. Perty a médium szó helyett a görög *μεσσιτης* -ből csinál német szót, Dippel inkább a *minister* szó használatát tartaná helyesnek. Legújabban divatba jött az angol szónak használata a médium jelzésére: automatist.

Lássuk előbb a spiritizmusnak (okkultizmusnak) nézeteit a «közvetítő erőről» és a médiumokról, alább pedig a tudomány megállapításait.

I. *Médiumok* a spiritizmus nézete szerint azok a legkülönbözőbb korú férfiak és nők, akik a szellemeknek közlekedését az emberekkel közvetítik. Allan Kardec szerint közvetítők nélkül is jelentkezhetnek szellemek és történhetnek spiritisztikus jelenségek, de ez ritkábban történik és a szellemek munkája közvetítők nélkül kevésbé tökéletes. — A médiumok majd fizikai, majd pedig intellektuális jelenségek nyilvánítására szolgálnak: a kopogó-hangok, asztalok és tárgyak mozgása, a levitáció, a materializáció (szellemjelenés) fizikai, a «szellemközlések», «szellemírások», tanítások intellektuális jelen-

ségek. — A sokféle halló, beszélő, ihletett, jósoló, alvajáró, elragadtatásban levő, festő, rajzoló, zenélő, látó közvetítő közül kiválik az író médium, aki vagy talál szellemírásokat papirjai között, vagy megidézi a szellemeket és gépiesen írja, amit ezek diktálnak, vagy végül ihletett állapotában maga írja a «kinyilatkoztatott» gondolatokat.

Író médiumok útján, akik elsőrangú helyet foglalnak el a közvetítők közt, kapták spiritisztáink például a következő közléseket: Bólyai Farkas «szelleme» jelentkezik s az író médiumnak ezt diktálja: $\sqrt{144}=73$. Horatius Flaccus «szellemétől» ezt a kiváló sort kapja egy író médium: Trans, apud, adversus quarto iunguntur, et ante. Petőfi «szelleme» így nyilatkozik:

Kis gyertyafény látszik
A nagy sötétségbe;
Körülveszi, eltemeti
Hitelenség éje.

Vörösmartynak, a Szózat alkotójának «szelleme» ezt vágja ki:

Lesz majd hajnal, lesz majd reggel
S feltűnik a napsugár,
Elmulik a vak sötétség,
Világos lesz a határ.

Bizonyos, hogy mindez «kinyilatkoztatásnak» roppant sok attól a közvetítőtől, de képtelenül kevés Petőfítől és társaitól. A spiritiszták mégis «ihletett látnoki szellem szavainak» mondják ezeket az ostobaságokat. Különben vannak az író médiumok közt ujonc és tapasztalt, természetlen és bőven író, nyugodt és izgatott közvetítők.

A tökéletes és hasznavehető közvetítőkkel szemben vannak tökéletlen és rossz médiumok. Ilyenek a köny-

nyelmű, közönyös, képzelődő, kevély, ingerlékeny, pénzvágyó, féltékeny közvetítők, továbbá a rosszhiszemű és tettető médiumok, vagyis akik olyan tünemények létrehozására is vállalkoznak, melyekre nincs erejük. Ezek a médiumok bűnei, erényeik pedig készséges jóság, szerénység, odaadás, a szívnek egyszerűsége, felebaráti szeretet és az anyagiaknak megvetése, melyek őket biztos médiumokká teszik. A médium megbízhatóságának egyik jele, ha különleges tehetségéhez ragaszkodik és nem kíván általános, vagyis minden jelenségre alkalmas közvetítő lenni. Különös, hogy a közvetítőknek, akik pedig Allan Kardec szerint «Istentől jövő kinyilatkoztatásokat» közölnek, nincs szükségük az Isten iránt való szeretet, vallásos jámborság erényeire és az olyan jó cselekedetekre, minők az imádság szeretete és a vallásos életnek egyéb gyakorlatai, de nincs szükségük semmiféle tanulásra vagy komoly foglalkozásra sem.

A közvetítő és a «szellem» *viszonyára* nézve Allan Kardec Eraste szellem után ezt tanítja: a közvetítők csak másodrangú szerepet visznek a szellemnyilvánulásoknál. Feladatuk csak az, ami a villamos vezetéké; a szellem úgy hat a közvetítőre, mint a távíróasztal billentyűjére, azaz amint a távírónak tik-takja akár ezer mérföldnyire is odanyomja a jegyeket a papírszalagra, úgy közlik a «szellemek» a közvetítő által, amit mondani akarnak, azon mérhetetlen térségeken keresztül is, melyek a szellemvilágot az anyagtól elválasztják. A távírónak ellenségei némely légköri behatások; ezekhez hasonlóak a szellemközvetítésben is vannak: a «sírontúli táviratoknak» olykor «ellenséges közegeken» kell áthatolniuk, de a szellemek erői és akarata rendszeresen győzedelmeskednek az akadályokon és gyakran adnak magasabb tanításokra kevésbé alkalmas közvetítők által is «fenséges erkölcsi tanításokat». (II. 18—20. fej.) Nem tudok azonban emlékezni, hogy a szellemközlésekben

olvastam volna valamit, ami az erkölcsiség vagy tudományosság mélyítésére szolgálna.

A médium és «szellem» összeköttetése *életlani folyamat* által létesül: kettőjük perispiritjének (az okkultizmusban: asztráltest) kell hasonlónak lenni és egyesülni, hogy az összeköttetés létrejöjjön és nyilvánulhas son, A *perispirit* a szellemnek (léleknek) félig anyagi borítéka, mely az anyagtalan szellemet a teljesen anyagi testtel összeköti. A halálban a szellem elválik a fizikai testtől, de nem a perisprittől; ez a szellemmel továbbra is együtt marad és tőle elválaszthatatlan. A perispirit alkotóelemeiről a spiritisztáktól nem kapunk felvilágosítást. Majd azt mondják, hogy villamos anyag vagy más finom szövet, majd hogy idegfolyadék vagy páraszerű, hajlékony és kiterjeszthető test, mely birtokosának akarata szerint a legkülönbözőbb alakulásokat veheti fel. Egyik különös tulajdonsága a perispiritnek az átható erő, melynélfogva úgy tör át minden anyagon, mint a fény az átlátszó tárgyakon. «Éltető fluidumnak» is hívják, mert a szellem a perispirit által adja az életet a testnek, következésképpen a perispirit az eszköze nemcsak a szellem értelmi és érzelmi nyilvánulásainak és az akarat tényeinek, de a fizikai cselekvéseknek is. A perispriten kívül van még az emberi szervezetnek egy, a perisprittel szorosan összefüggő eleme: az «állati fluidum». Ez annak az «általános fluidumnak» része, melyben az életerő is bennfoglaltatik és melyet «szent Lajos szelleme» minden létező dolog szükséges elemének nevez.

Míg a szellem emberi testben lakik, a perispiritnek és az állati fluidumnak mindig vannak különböző alanyoknál különböző mértékű kiömlései és tulajdonképpen ezek a kiömlések alkotják a médiumi erőt, sőt magát a médiumot. Ennek médiumi minősége, gyengesége vagy ereje attól függ, mennyi ömlött ki e fluidumból és e kiömlött rész lazább vagy szorosabb összeköttetésben maradt-e

az általános fluidumnak és a perispritnek egész anyagával. Bőven kell előömlenie a fluidumnak a közvetítőtől, hatalmasnak kell lennie a szellem perispritjének, sőt a két perisprit és fluidumnak hasonlóknak kell lenni, hogy a szellem és a közvetítő közt összeköttetés létesüljön. A bő kiömlés létesíti tehát az összeköttetést és könnyű közlekedést, a fluidumnak hasonlósága pedig adja a médium egyediségét. Az anyagnak ellenállása, melynélfogva a fluidum kiömleni nem képes, az oka, miért nem képezhetők ki egyes emberek közvetítőkké (II. 64. 5. 68. 80. 139. 313. l.). Állat nem lehet közvetítő. (II. 22. rész), hiányzik képessége arra, hogy «szellemekkel» egyesüljön, de meg azért sem, mert a médium egyik feladata, hogy foglalkozásánál fogva erkölcsileg tökéletesedjék, erre pedig az állat nem képes.

A *médiunitás* tehát az okkultizmus (spiritizmus) felfogása szerint élettani természetes folyamat, fluidumok ki- és összeömlése hasonlósági és rokonszervi alapon, önmagában véve (de nem a kivétel és használat módjában) egészen függetlenül az erkölcsi vonatkozásoktól.

Itt azonban nagy ellenmondás van. A hasonlósági és rokonszervi elv alapján jó «szellemek» csak jó közvetítővel, rosszak csak rosszal közlekedhetnek. De nem így van: rossz «szellemek» gyakran lépnek összeköttetésbe jó közvetítővel és viszont rossz emberek is kapnak médiumitást, és mivel ennek egyik célja a jó «szellemekkel» való közlekedés, tényleg keletkezik, viszony rossz «szellem» és jó közvetítő, valamint jó «szellem» és csaló médium között. Eraste «szellem» erre oktatja a spiritisztákat. Vagyis credo quia absurdum. De egyúttal annak a bizonytalanságnak teszi ki saját tanításuk a spiritisztákat, melyet nem képesek leküzdeni. Hallottuk Kahlhammer és Wolf müncheni médiumok ellentétes beszédjeit. Melyik nyilatkozatuk származott jó «szellemtől», melyik rossztól? Például hazug «szellemtől». Ilyen nagyon sok

van, mondják. (II. 298. kk.) Már bemutatkozásuk több, mint illetlen: elhazudják igazi nevüket. Például Vay Adelma bárónő azt hiszi, hogy szent Lőrincsel és szent Alajossal társalog, hogy Buddhát idézte meg, aki első újratestesülése alkalmával szent Péter, a másodiknál xaveri szent Ferenc volt. Aztán némely médiumok azt hiszik, hogy szent Péterrel, szent Pállal, az evangélistákkal, Szűz Máriával, Jézussal közlekednek, de ez nem azt jelenti, hogy a jelentkező «szellemek» csakugyan azok, akiknek nevét felveszik, csak a «szellemeknek» azon családjába és rangfokozatába tartoznak, melyben szent Lőrinc, szent Alajos stb. vannak. Panaszkodik Allan Kardec, hogy sokszor még az sem használ semmit, ha az ember Isten nevében hívja fel ezeket a «szellemeket» arra, hogy mondják meg igazi nevüket. Nem teszik meg, hanem tovább csufondároskodnak. Nemcsak nevüket hazudják el, hanem sületlenségeket, illetlen, bárgyú, trágár dolgokat beszélnek és megcsalják a médiumot is, a hívő spiritisztákat is. (II. 24. fej.)

Amilyen a szellem, olyan a közvetítő. A perispritnek ez a józan következménye. Ha már most Allan Kardec mindenütt azt hirdeti, hogy a médiumitás Isten adománya, különös kegyelme, nagy kiváltság, természetieletti ajándék és viszont annyi a hazug «szellem», hogy tőlük védekezni sem lehet, az előtt a kérdés előtt áll a spiritizmus: hát ilyen «szellemekre» bizza az Isten az ő titkait, csaló, kufárkodó, gyakran züllött médiumokra kinyilatkoztatásait? Emberbolondítás és istenkisértés, ami itt folyik. Mi védi meg azt a talán nagyon becsületes médiumot a jónak képzelt, de valójában hazug «szellem» csalásaitól? Azt mondják, «tökéletes közvetítő az volna, kihez rossz «szellemek» sohasem közelednek csalási szándékkal. A legjobb közvetítő pedig az, akit, mert csak jó «szellemekkel» rokonszenvezik, legkevésbé csaltak meg. Más szóval a médium válogassa ki, melyik

a jó «szellem», mi a jó a szellemnyilatkozatokban, legyen a toll okosabb, mint az író, a közvetítő bölcsőbb és furfangosabb, mint a «szellemek», akiktől pedig a világ erkölcsi és szellemi átalakítását remélik a spiritiszták.

A spiritiszták szempontjából nagy kérdés ez is. Ha a «szellemek», még a jók is, hazudoznak, ha gyakran az közvetítő is tizenhárompróbás szédelő és a maga gondolatait mondja el, nem a szelleméit, ha a «szellemnek» sem nevével, sem erkölcsi minőségével nem lehetünk tisztában, lehet-e hitelt adni a nyilatkozatoknak, melyeket tőlük a közvetítő útján kapunk? A spiritiszták azt felelik, hogy általában nem. Sem az nem bizonyos, hogy a nyilatkozatok a «szellemtől» jönnek, sem az, hogy igazat beszél, aki beszél. Dehát ez esetben semmi sem bizonyos a szellemidézésben? «De igen, feleli egy «szellem», mert ítélő erőtök van arra, hogy megbíráljátok a közléseket. Ha levelet olvastok, meg tudjátok mondani, vajjon nevetlen fickó vagy művelt ember, tökfilkó, együgyű vagy bölcs ember írta-e azt? Miért ne volnátok erre képesek, ha «szellem» az, aki írt hozzátok?» (II. 362.) Dehát akkor miért mondják a szellemnyilatkozatokat «kinyilatkoztatásoknak»? Miért szidnak a szellemidézők mindenkit, aki csak a legkisebb gyanut is táplálja a spiritizmus ellen általában, az értelmi jelenségekkel szemben különösen? Miért fektet ez utóbbiakra különös súlyt Allan Kardec? Miért mondja a szellemidézést tudománynak, bölcselkedésnek, ha itt semmi sem bizonyos, ha legtöbbször csalódunk és mindig csalódhatunk? Mi azt hisszük, írja Tóth Béla, hogy a mi harcunk a spiritizmus (okkultizmus) ellen amolyan légypusztítás, kacagva ütünk nagyokat ezen az agyvelőrontó ostobaságon. Pedig hát az így hívó és így gondolkodó társaságnak nem légycsapó kell, hanem a háborús fizika eszköze, a shrapnell és belőle egy telitalálat: jusson elég belőle elsősorban a «szellemeknek».

A médiumitás *tartósságára* vonatkozólag azt mondják a spiritiszták, hogy az majd növekszik, megapad, néha végképen el is vész. A megapadásnak oka az állati idegáramnak s ezzel az életerőnek folytonos és fárasztó használata a médium részéről. De ez az apadás nem mindig természetes folyamat. Olykor a «szellemek» maguk kimélik közvetítőjüket és nyugalmat engednek neki, máskor nem telik benne kedvük s azért odahagyják. (II. 267—272.)

A spiritisztikus *jelenségek* kétfélék: értelmiek és fizikaiak és a szellemidézők tanítása szerint a perisprit és idegfluidum segítségével így jönnek létre. Például értelmi jelenség az, hogy az író médium kezében tartott irón egyszerre megindul és érthető mondatokat ír a papírra. A megfejtés itt ez: a «szellem» a saját fluidumát, melyet az általános fluidumból gyűjtött össze, egyesíti a közvetítő idegáramával, gyakran ennek beleegyezésével, máskor tudta nélkül, de minden esetben úgy, hogy az egyesült két fluidum mint egy cselekvő a közvetítő kezének mozgását és az irón munkáját hozza létre.

A fizikai jelenségek megfejtése még könnyebb. A működő «szellem» nemcsak a saját perispritjét használja a munkára, hanem a közvetítőnek idegáramát is és ha ez nem elég, a jelenlevőkét is. Például az asztal lebegése, visszacsapódása úgy történik, hogy az asztalt a «szellem» saját és a közvetítőével egyesített fluidumával tölti meg, miáltal az asztalnak «mesterséges és pillanatnyi életet» ad és így az asztalnak repülését a «szellem» saját perispritjével igazgatja. Zöllner pénzének áthullása az asztal lapján, valamint általában az anyagnak anyagon való áthatolása a «szellemnek» azon működése, hogy az anyagnak likacsiba saját perispritjét ömlesztette, ezáltal ott hézagokat támasztott, melyek lehetővé tették a kölcsönös áthatolást. Ha ez megtörtént, a «szellem» visszazívja perispritjét és az anyag tömecei újból szorosan

egymáshoz tapadnak. A materializációban közvetítőtől veszi a «szellem» a szükséges idegáramot, mellyel mindaddig telíti saját perispritjét, míg ez látható alakot vesz fel. Az idegáramnak eme sűrítése adja a ruházatot is s mivel erre az erőt a közvetítőtől veszi, gyakran megtörténik, hogy a szellem ruházata és alakja hasonló a közvetítőéhez.

II. Míg azokat a megállapításokat vizsgáljuk, melyeket a médiumitásról és médiumokról a spiritisztikus felfogással szemben a tudomány tett, az olvasó egyelőre tekintsen el attól, hogy vannak csaló médiumok és van tettetett médiumitás. Itt főképen arról a rendestől eltérő fizikai és pszichikai állapotról van szó, amely a médiumitást alkotja s legalább egynéhány közvetítőnél tényleg mutatkozik. Abból, hogy lehet vagy van ilyen állapot, egyáltalában nem következik az, amit az okkultisták (spiritiszták) belemagyaráznak, mintha az ilyen ember, tehát a médium külön istenküldötte, valami különös okkult erők birtokosa volna, mintha a médiumitás természetfeletti vagy a természetten felüli állapot volna, vagy egy volna az emberi mindenhatósággal. Erről szó sincs és vizsgálódásunkban csak a médiumitás ténye fontos, a belőle levont következtetéseket minden elfogulatlan olvasó könnyen és biztosan le fogja vonni. Tartsa figyelemben az olvasó azt is, amit az előbbi fejezet végén a környezet és közvetítő viszonyáról előadtam.

Minden tudományos megállapítás megegyezik abban, hogy a médiumitás természetes állapot és a közvetítőnek erői természetes, bár a rendestől eltérően fejlődött erők. Különbség ott van a tudományos megállapításokban, ahol a médiumos állapotnak összetevő elemeiről beszélnek.

Az egyik megállapítás azt mondja, hogy a médiumitás, vagyis az a képesség, hogy valaki médium lehessen, minden emberben megvan kisebb-nagyobb fokban, de

még a legkedvezőbb természeti hajlamosságot is gyakorlattal kell kifejleszteni. Egy másik megállapítás szerint a médiumsághoz hajlamosság kell és már maga a hajlamosság hiszterikus alapon nyugszik, a médiumitás pedig az öntudathasadásban, a «tudatalattinak» a rendestől eltérő fejlődöttségében és funkcióiban éri el teljességét. Van végül még egy, ezeknél is újabb felfogás, a pszichofiziológiai (lélek-élettani), mely a médiumságot egészen rendes működésekkel magyarázza és tagadja, hogy a médiumság a rendestől eltérő állapot vagy tehetség volna.

I. Az első megállapítás szerint a médiumságnak egyedüli eleme és lényege autohipnózis, azaz önsugalmazás. Egészen egészséges szervezetekről is bebizonyul, hogy ha csak egyszer, még inkább ha többször láttak elrévülő közvetítőt, de különösen ha magukat hipnotizáltatták, könnyen sikerül nekik önmagukat hipnotizálniok. Ennek eszközei bizonyára mások az újplatonikusoknál, mások az athosi quietistáknál, az indiai fakiroknál vagy a sámánoknál és mások a modern közvetítők-nél, de a dolognak a lényege és eszköze mindenütt ugyanaz: el kell hinni, hogy lehetséges a médiumság, akarni kell a médiumság vagy révület állapotát, szóval az eszköz mindenütt az önsugalmazás. Ch. Tout médium, iskolai igazgató, akinek fizikai vagy pszichikai hajlamosságról a források semmit sem tudnak, egy séanceon hirtelen esik révületbe; mint önmegfigyelésében mondja, kényszerítést érezett arra, hogy az állítólag épen jelenlevő «szellem» megnyilatkozásai szerint viselje magát. (VIII. 28. k.)

De mit ér el a közvetítő ez önsugalmazással? Mindent, amire csak vágyik. A yogik a nirvána ürességét érzik, az újplatonikusok és quietisták égi világosságot élveznek, Swedenborg a mennyet és poklot látja. A modern médiumoknál az, hogy írni fog, hogy vallásos kijelentéseket tesz, hogy tárgyakat mozdíthat meg, kopogást

kell észlelnie vagy észleltetnie, ez — leszámítva természetesen az egészen durva csalásokat — mind bebeszélés önmaguknak, azaz önsugalmazás, mely éppen ezért többkevesebb sikerrel is jár a médiumos produkciókban. Ez az önsugalmazás fejti meg azt a jelenséget, hogy például a vallásos kijelentések vagy tudományos kérdésekre adott válaszok sohasem mulják felül a közvetítő vallási vagy ismereti szintjét és hogy a fizikai produkciók autoszugesztív ereje rögtön megszűnik, mihelyt akár egy leálcázás, akár egy ellenkező sugalmazás az előbbinek erejét megtöri. Maga az a hiszem is önsugalmazás, hogy a közvetítő nem a maga, hanem valami «szellem» nevében beszél. Az írás, mely ilyen sugalmazottságban létrejön, többé-kevésbé el is tér a közvetítő rendes kezeirásától. Mivel a személyiség-változás tünete mély hipnózisban sugalmazással előidézhető, a révületben levő médium szellem-hiszemét nyugodtan értelmezhetjük úgy, mint autoszugesztíót.

A hipnózisnak olyan jelenségei, aminők az élesemlékezetőség (hypermnésia) vagy túlérzékenység (hyperaesthesia) a közvetítők tranceaiban is megvannak. Az, amit valaha tudott, de később teljesen elfeledett itt ismét felszínre és öntudatra juthat magának a révületnek idejére, ennek elmúltával azonban igaza lehet a médiumnak, ha azt mondja, hogy ő a dologról mit sem tud a rendes ébrenlétben. A hiperesztézia az érzékek élesedése és ez által képesülhet a közvetítő egészen odáig, hogy a jelenlevők önkéntelen mozdulataiból, arcjátékából a várt választ ellesse, egyáltalában, hogy ingereket, melyek mindenkinek figyelmét elkerülik, a médium fölvegyen és révületi öntudatára juttasson.

2. A fent jelzett másik föltevés a most előadottnak nem mond ellene, hanem azt kiegészíti. Körülbelül mindent megmond ez a második megállapítás, mikor pontosan meghatározza, mi a közvetítő. A médium olyan

egyén, akinek különös hajlamossága van öntudat-hasadásra és pedig többnyire hiszterikus alapon; de ez a hajlamosság nem mindig mint kimondott betegség vagy korlátolt tevékenységi képesség nyilatkozik, mert vannak a médiumok közt egészen ép, okos, munkás egyéniségek is. Többnyire azonban már a gyermek-kortól mutatkoznak a későbbi közvetítőknél abnormis idegi jelenségek. D'Ésperance asszony, akit mint gyermeket anyja igen gyakran hagyott magára egy félig lakatlan házban, azt mondja, hogy sohasem tudta megérteni más gyermekeknek félelmét a magukbanléttől, pedig ijesztgették szellemekkel és kísértetekkel. «Nekem sohasem voltak üresek a szobák. Idegenek járkáltak ott le és fel, egyik szobából a másikba; voltak, akik mosolyogva biccentették meg fejüket, ha bábjaimat tartottam eléjük. Ezek az árnyékszerű alakok néha annyira élőknek és érzékelhetőeknek mutatkoztak, hogy összetévesztettem őket látogatóinkkal.» Más esetekben a szokatlanul erős sugalmazhatóság hajlamosít a médiumságra. Palladino Euspiának egészen éber állapotában csak annyit kellett mondani: «A jobb kezét nem mozdíthatja meg!» Mintha odakötötték volna, úgy maradt a keze az épen érintett tárgyon.

Azt már az előbbi fejezetben előadtam, mint válik a hajlamos ember a környezet behatása alatt — tehát ismét csak valamely sugalmazás által — médiummá. Ennek a médiumságnak lényege azonban az öntudat-hasadásban és illetőleg a tudatalattiban van, mondja a megállapítás, és az öntudathasadást és tudatalattit, ezekkel együtt a kettősénüséget így magyarázza.

Az ember a saját énjét mint egységet, sőt mint egyedet és oszthatatlant fogja fel és énjének egységét élete egyes szakaiival, a gyermekség, ifjúság, meglett férfúsággal, aggkorral szemben, amelyekben mindenütt annyira más gondolkodás, izlés, más életviszonyok mutatkoznak,

hogy szinte egyik és másikban mintha külön egyéniséget képezne az ember, emlékezése által őrzi meg. Mindaz, amit az egyén mint gyermek, ifjú, megnőtt megélt, látott, hallott, gondolt, egyetlen társítási kört alkot az egyén számára, azaz annak a hatalmas gondolati mennyiségnek összes részei szorosan összefüggenek, asszociáltak egymással, tehát egymást fel is idézhetik.

De már az ember normális életében is kiszámíthatatlanul nagy az a képzet- és gondolati mennyiség, amelynek egyes egységeihez nem ér el az emlékezés, amelyek tehát kívül esnek a társítás erején, valami módon mégis be vannak kapcsolva az ember énjébe. Emlékeztetnek álmainkra, melyekre már nem emlékezünk, mindarra, amit már elfeledtünk, mindarra, amin szemünk megfigyelés nélkül végigfutott. Ezek, mondják, az egyéniségek forgácsai, és míg forgácsok maradnak, nem mutatkozik semmi rendkívüli jelenség; azonban képezhetnek ezek a forgácsok az éber öntudattól különböző öntudatot, a tudatalatti öntudatot, vagyis külön társítási kört és mint ilyen egység dolgozhatnak együtt és elválasztottan az éber eszméleti öntudattól. Az így létesült állapotot, amelyben t. i. az éber öntudat és ez a másik öntudat akár állandóan, akár időszakonként, akár csak esetlegesen egymás mellett halad és funkcionál, mondják kettős-éniségnek vagy kettőslényiségnek, a másodén képzet-tartalmát tudatalattinak és a másodén jelentkezését egyes esetekben öntudathasadásnak, azaz a magát egynek és oszthatatlan egyednek érező éber öntudat kettészakadásának egy rendesre és egy misztikusra, rendkívüli-re.

Itt elmélettel vagy föltevással van dologunk, melyet egyesek tagadnak (Théod. Ribot: Die Persönlichkeit, 1894.) vagy legalább az adott esetek magyarázatául nem tartanak szükségesnek, mások egész rendszerré tesznek a médiumság megfejtésére is. Hivatkoznak,

mint pl. Hennig tanár, annak az alvajáró deákjának esetére, aki reggel asztalán találja a maga írásával elkészítve azt a feladványt, melyet tegnap este félbehagyott, mert nem boldogult vele. Ez, mondják, a külön munkálkodó másodén eredménye. Itt van a hipnózis esete. A médium kezdi beszélni: «Mikor tegnap délután sétálni mentem, esni» . . . erre beáll a hipnózis, az esőről nincs többé semmi szó és a médium abban az érzelemerős képzetkörben mozog, melyet a hipnotizáló sugalmazott neki, a felébredésnél ellenben ez a képzetsor lezárul teljesen és a médium folytatja: «. . . kezdett az eső és az ernyőm nem volt velem». Egy jókedvű férj tréfája: egy hangos éjszaka után nem tud megtalálni valami kulcsot, a feleség pattog s a férj ezzel vigasztalja: megállj, fiam, majd megtalálom, ha megint részeg leszek.

Ennek a föltevésnek hívei az okkultista jelenségeknek egy részét a tudatalattinak működéséből így magyarázzák: a médiumnak idegen s a médium által nem ismert nyelven való beszédje vagy legalább a néhány szó, amelyet ezen a nyelven elmond, semmi egyéb, mint a tudatalattinak, a látens emlékezésnek eredménye. Hasonlóképen az akár szóban, akár írásban történő vallási, tudományos, közéleti kérdésekről való megnyilatkozások, a már jómódú Davisnak a proletarizmus javára tett közlései, a médiumok sajátos bőbeszédősége, frázisos nyelve, egyúttal ugyanazon képzetkörben való állandó mozgása az elmélet szerint mind a tudatalattinak «mérhetetlen képzetbőségéből» származnak. Az «igaz» álmok, a jövendölések és a kristálynézés némely «csodái» a tudatalattiban találják valószínű megfejtésüket. Ezek mellett a magyarázatok mellett, még ha kétségeseknek tartja is azokat valaki, igazi bárgyuságoknak kell tekinteni azokat a paragrafusokat, melyekbe Allan Kardec öntötte a médiumok és «szellemek» viszonyát.

3. A pszichofiziológiai (lélekélettani) elmélet meg-

állapításai röviden ezek. Az emberi eszmélet tartalmát minden pillanatban, de időszakokon át is bizonyos főmotivumok határozzák meg: szükségek, melyeket ki akarunk elégíteni, kérdések, melyek érdekelnek és megfejtést sürgetnek. Csupán ezek a gondolatok lépnek fel erőteljesen, mellettük előnyomuló más gondolatok halványak maradnak és lehullanak az eszméletről. Némely esetekben más gondolatok nem is keletkeznek. Éhség, betegség, egy-egy probléma esetén ez mint főmotivum minden más gondolatot képes kirekeszteni az eszméletből. Ennek a jelenségnek tudjuk fizikai okát is. Érzéseinkkel, gondolatainkkal idegfolyamatok járnak együtt, melyek bizonyos irányban meginduló, de részben megakadt mozgások. Ilyen mozgás kíséri a mondott eszméleti főmotivumokat is. Akár folyik ez idegfolyamat rendes medrében, akár megakad, mely esetben aztán több és több mozgás fordíttatik a folyamat végrehajtására, más irányokban mozgás, tehát viszonyosan gondolatok nem keletkeznek vagy kevésbé öntudatosan lépnek fel.

Ha aztán a főmotivumok kielégítésüket találták, vagy pedig a mozgások más okból szünetelnek, például álomban, vagy az idegcsatornák a mozgások számára elromlottak, új mozgások, viszonyosan új gondolatok keletkeznek. Innen van, hogy álomban vagy csak álmodozásban is olyan képzetek, emlékek lépnek fel, melyek az ébrenlétben el vannak nyomva. Ez az oka, hogy öreg embereknél, akik a jelenre és jövőre, élet-szükségleteikre vonatkozó élesebb gondolkodásra képtelenek, gyermekkori emlékek tűnnek fel, melyek eddig fedve voltak. Paralysis progressivában szenvedő vagy csak műtét alatt levő elaltatott betegnél is, aki különben erkölcsileg hibátlan életet élt, szintén a mondott okból gyakran előforduló jelenség az, hogy utálatos beszédekot folytatnak, káromkodnak, verekedni akarnak. Ugyan-

azon okból a hipnotizáltban csakis azok a gondolatok jutnak érvényre, melyeket a hipnotizáló sugallt.

Sőt a hipnózisban még egyéb is történik. Itt előáll egy főmotívum: az engedelmesség a hipnotizálónak, hogy ennek akaratával a hipnotizált ne ellenkezzék. Itt a főmotívum idegfolyamata rendszeren akadálytalanul, sőt meglepő eredményekkel folyik le. A hipnotizálótól sugallt képzetből valóságos érzés, a cselekvési képzetből tényleges cselekedet, az égett seb képzetéből valóságos égett seb lesz, mint Charcot és Jendrassik kísérleteinél történt.

Ugyanez a folyamat állhat be a spiritiszta és okkultista médiumnál. Ismétlem, tekintsünk el a csalásoktól. A médiumnak transeában rendes gondolatai, bajai szükségai nem jelentkeznek, tehát egészen új gondolatai, főmotívumai támadhatnak. Ehhez járul, hogy keletkezett nála egy főmotívum, ez az *egyetlen* szüksége kívánja a kielégítést: a feltett kérdés megoldása, a gépies írás szükségképessége, a körülötte levők várakozása és az akarat, hogy bele ne süljön abba, ami most neki feladata. «Nagyon kevésbé szellemes az, aki nem szellemes, mikor szeret, mikor gyűlöl, vagy mikor erre szüksége van» s ez a médium most ebben a szükségben van: a maga hiszemétől és akaratától, a környezet várakozásától, a feladott súlyos kérdéstől, ettől az egytől oda van szorítva, hogy minden erejével keresse és meg is találja a megoldást. Azért versel, pedig nem szokott verselni, idegen szavakat mond, amiket 30 év óta sohasem mondott ki, vallásos nyilatkozatokat tesz, holott egyáltalában nem foglalkozik vallási kérdésekkel. Esetleg megmondja, hol kell keresni valami tárgyat, mi történt 40 év előtt s mi történhetik holnap vagy idők multával.

A legtöbb médium svindler, aki maga sem hiszi, hogy «szellemek» után dolgozik; ha azonban van jó-hiszemű médium is, hogyan hiheti azt, hogy neki a

«szellem,» tehát egy másik ész diktált, hogy ezt vagy azt a «szellemtől» tudja, egy másik éntől? A dühéből lehiggadt ember csodálkozik azon, hogy ezt vagy azt tehette: nem tudom, mi volt velem, valami rossz lélek bujt belém, hogy én ezt tehettem. A hősi cselekedetek ágensei a cselekvés döntő pillanatairól nem tudnak számotadni, csak azt mondják: valami azt sugta nekem stb. Így van a médium a trance után, mikor *magához* tér, azaz az ébrenléthez visszatér s talán nem is valótlant mond, mikor állítja, hogy amit ő tett, mondott, azt egy másik lény, azaz az ébrenléti éntől különböző én végezte. Ettől a hiszemtől, csak egy lépést van addig, hogy azt is elhigye, hogy az ő cselekedeteiben a tulajdonképeni ágens «szellem» volt. Hiszen már médiumsága keletkezésénél erre tanították.

Miért épen «szellem»? Minden médiumnak, amint minden embernek is, van egy nyugtalanító gondolata, amely legalább időszakonként vagy esetlegesen eszméleti főmotivummá válik nála és elveszi kedvét, étvágát, rontja álmait és mint főmotivuma az eszméletnek sürgeti a megoldást. Ez a halál gondolata, amelytől mivel szabadulni nem bír, az emberre nézve, a médiumra nézve is szükségletet képez és e szükséglet egyedüli kielégítési módja az a hit, hogy halál nincs, hogy akik távoztak közülünk, élnek és jelentkezhetnek. Ennek az elhívése a médiumban élénkebb, mint más emberekben, mert nála — mondjuk — a másodén eszméletének főmotivuma is élénkebb a rendesnél, és egyúttal ezen az úton kell magyarázni azt a már nem is feltűnő tényt, hogy az okkultizmusba, különlegesen pedig a halottidéző spiritizmusba «hiveik» legnagyobb részét épen egy-egy haláleset, gyermeknek, férjnek elvesztése vezette. A fájdalom mindenkivel kezét fog, aki enyhíteni tud és minél égetőbb, annál kevésbé tekinti a vigasztalónak akár szellemi tartalmát, akár erkölcsi értékét. Simul

hozzá, mert legalább egyelőre gyógyít. Így fogott kezét sok esetben a gyászolóknak különben tiszteletreméltó és szent búbánata az ősi babonás nekromantiával és az egészen ostoba spiritizmussal.

Tegye meg most már maga az olvasó következtetéseit. Ezek nem lehetnek mások, mint a következők: 1. A mai tudományosság azon az állásponton van, hogy a médiu-misztikus összes erők természetes erők. 2. A közvetítők által mutatkozó jelenségek magától a közvetítőtől származnak és ennek pszichéjében találják magyarázatukat. 3. «Okkultaknak» mondott erőkre abban az értelemben, hogy ezek titkos vagyis misztikus erők, hivatkozni a megfejtésben nem szükséges, de nem is indokolt. 4. A jelenségek feltűnő jellegűek, viszont a médiumok, sőt a környezet lelki tartalma is, bár természetes, de a rendestől eltérő. 5. A spiritisztikus felfogást, vagyis azt, hogy az okkultista és spiritiszta jelenségek «szellemektől» származnak, a mai tudomány teljesen elveti.

A médiumok szellemi és pszichikai tartalmán kívül a kép teljessége kedvéért tekintsük meg néhány vonásban a médiumok erkölcsi tartalmát is.

Az ősi okkultizmusban, különlegesen a nekromantiában (halottidézés) ennek mesterei, akik ott a médiumok szerepét töltötték be, rendszerint külön osztályt és titkos társulatokat alkottak, mint például a samánok vagy az indiai fakirok. Más helyeken a médiumság bizonyos foglalkozásokhoz volt kötve. Legtöbb helyen a papok a holtak idézői, az indiánoknál az orvosok, Afrikában és Ausztráliában a boszorkányok és boszorkánymesterek. A modern okkultizmusban ellenben a médiumságot mint szabad ipart üzik. Erkölcsi tekintetben ez hátrányos színben tünteti fel a modern okkultizmust szemben az ősi, pogány babonával, mely azzal is mutatta istentiszteleti jellegét, hogy külön, zárt kasztokra bízta azt, amit isteneihez tartozónak gondolt és e kasztok embereit

feladataikra külön nevelésben, kiképzésben, sőt felavatásban részesítette.

A kutatás szempontjából azonban határozottan előny az, hogy a modern okkultizmusban sem nemhez, sem álláshoz, sem korhoz, sem más előfeltételekhez nincs kötve a médiumság, hogy mindenki lehet médium, Fox Katienak, később Jencken asszonynak 1873-ban született fiacskája már a hetvenes évek végén médium volt, mikor Perty a spiritizmussal foglalkozott. Aksákov és d'Esperance médium tudnak csecsemőkről is, akiktől állítólag szellemírások származtak. Cook Florence tizenéves korában kezdte a médiumságot, Güldenstubbe báró és Slade már mint meglelt emberek médiumkodtak. Míg például a boszorkányok közt túlnyomó többségben voltak a nők és ezt a tényt Ipolyi Arnold (i. m. 408. 2.) lélektani alapokon magyarázza is, a modern közvetítők közt körülbelül egyenlő számban találunk férfiakat és nőket. Szellemi műveltség sem szükséges a médiumsághoz: Davis juhásztor és szabóinasból lett médium, Palladino Eusapia parasztnő, Tóth Béla szerint «nápolyi öreg mosóné» volt.

A médiumi erő különböző fokait és ingadozását Lombroso figyelte meg. Ez megint nem a «szellemek» dolga, mint Allan Kardec hiszi, hanem természetes fejlődés és folyamat. Összefügg egyfelől a hajlamosággal, másfelől az életmóddal. Sikerek, örvendetes izgultságok után, ittasságban, venerikus ingerlődésben megnőttnek látszik a tehetség, fizikai kimerültség pedig annak apadását mutatja.

Az ilyen nagy médium-kinálatból, a mindenféle alanyok vizsgálatából nagy haszna volt a tudománynak s ezt ki is aknáztta. Először is megállapította, hogy kétféle médium van: intellektuális és fizikális. Az intellektuálisok a spiritizmus szempontjából szócsövei a «szellemeknek», a fizikálisok pedig segédei fizikai jelenségekre. Az

intellektuális közvetítőknél köszön valamit a tudomány, de nem azt, amit a spiritiszták bizonyítani próbáltak intellektuális közvetítőikkel, mintha t. i. ezek már bizonyítanák a szellemvilág létezését, hanem a pszichikai élet mélyeinek, az abnormis pszichikai állapotoknak tanulmányozását és ennek eredményeit köszöni nekik. A fizikális médiumoknak ellenben nem köszön a tudomány egyelőre semmit. Ez annyit jelent, hogy a fizikális jelenségekben minden — svindli? Nem. Csakhogy éppen a fizikális jelenségekben lehetetlen a vizsgálódás és kutatás — a csalások miatt. Ezen ugyancsak nincs mit megköszönni.

A médiumok erkölcsi értékére vonatkozólag egy tekintélyes szakember a következőket írja: «Egyáltalában nem akarjuk a bizonyos médiumok részéről megfigyelt jelenségek ténybeliségét érinteni; ezeket neves kutatók (Richet, Lombroso, Lodge, W. James) pozitív tényeknek ismerték el, de azt már különös kötelességünknek tartjuk, hogy a figyelmet a kapzsiságtól vezetett és hiszékenységtől kísért médium-népségnek gyalázatos üzenetire irányítsuk. Mert ez a durva visszaélés nemcsak minden rendőri tilalom ellen van, hanem megérthetővé teszi azt az ellenállást is, amellyel előítélet nélküli becsületes kutatók ilyen kérdések megfigyelése ellen voltak, amely kérdéseknek képviselői igazán az emberiség söpředékéhez tartoznak». Schrenk-Notzing rámutat az infámis zsebmetszés eseteire, a fő- és másodrendű somnambulokra, a kincskiásokra (1000 franc előleg ellenében), elvesztett dolgok megtalálóra, a kártyavetőkre szerelmi és utazási ügyekben, a tojás-fehérje, kávécsépp, ólomöntés szibilláira, akik közül egy «nőmédium két hónap alatt 22.000 francot keresett», a szellemfotografiák tömeggyártása. (V. 312.)

A médiumok a maguk fortélyait, csalásait, kapzsiságát azzal mentetik, hogy a mindig új és új környezetben,

ahol tranceaik végbemennek, nem találják meg a szükséges erőt a sikerre, hacsak nem élnek egészen gondtalan életet és «kisegítésül» nem fordulnak csalásokhoz is. Ezzel szemben előkelő spiritiszták és lélektanárok állítják, hogy a csalások ellen hivatásos médiumoknál sem lehetünk eléggé biztosítva és a kutató ott megy leghamarább lépve, ahol egyáltalában nem várná ezt.

Azt már hallottuk, hogy a médiumok útján nyert «kinyilatkoztatások» jellege keresztényellenes és teljesen egyházellenes és megítélésükre ez az első szempont. Emellett ezek a nyilatkozatok sok esetben istenkáromlók, feslettek és undorító tartalmuak. Tekintve még azt is, hogy sehol, egyetlen tudományos vagy közéleti kérdésben sem nyert a tudomány a médiumok és «szellemeik» útján semmiféle új vagy helyes eligazítást vagy termékenyítő gondolatot, ugyancsak nevetségesnek látszik Allan Kardecnek az a nagyképű állítása, hogy «magasabb szellemeknek nincs egyéb jelük arra, hogy magukat megismertessék, mint gondolataiknak és nyelvüknek előkelősége». Tehát sohasem mutatkozott a spiritiszta séanceokon «magasabb szellem». Az ott leadott köz-helyekben és vizenyős erkölcszólamokban egyáltalában nincs semmiféle — szellem. Lombroso maga bevallja, hogy a médiumoknak még értelmiségénél is alacsonyabban áll moráljuk. Sok médium csalónak és feslettnak mutatja magát, igazán erkölcsös médiumot pedig csak kettőt tud: E. Smith és Stainton Mózes nevét említi.

A médiumok társadalmi és erkölcsi felfogására jellemző a charitynek, az általános emberszeretetnek folytonos emlegetése, mely aztán a spiritisztáknak gazdasági programot jelent a jövőre. Ez a gazdasági program radikális és forradalmi; nemcsak a szocialista államot igéri a jövőre, hanem a teljes és züllött kommunizmust. Különbösen Fourier Károly, Owen Róbert, Blanc Louis stb.

szocialista vezéreket híveik közé számítják a spiritiszták.

Nem is említve az üdvösség ügyét, mely a médiumoknál a keresztény- és vallásellenes, tekintélytagadó tanítások folytán állandó veszélyben van, és azt, hogy a vallott elvek a fentiek szerint igazi szellemi és erkölcsi bénultságot hoznak reájuk, figyelemreméltó jelensége a médiumok életének az, hogy testi épségüket ássák alá. Az ülések és tranceok erőfeszítései náluk kimerülést, sőt görcsös bántalmakat jelentenek és az egész testi és szellemi egészség fölemésztdését. Lombroso a mediális tranceot valóságos hiszteriás állapotnak és az epileptikusok rohamával egyenlőnek mondja. Innen érthető, hogy sok médium tébolyon és öngyilkosságon végezte, így Slade is tébolydában halt meg. A spiritisztikus üléseken való részvétel és az ott uralkodó nézetek hallása biztos tapasztalat szerint életuntságot és öngyilkossági hangulatot hoz létre. Egy hívő spiritiszta vallomása szerint sok esete van annak, hogy súlyos betegségek, örület, hirtelen halál származtak ezeknek a hazug kinyilatkoztatásoknak következményeképen és ideggyógyászok bizonyítják, hogy az örültek egy részét is az okkultizmus tanításai, gyakorlatai szolgáltatták és egyáltalában nem lehet csodaszert látni a spiritizmusban az öngyilkossági mánia ellen sem. Tyndall egyenesen «szellemi prostitúciónak» mondja a spiritizmust, melynek hatása a legvégzetesebb szellemi legyengülés, valóságos szellemi aszkór, a képtelenség logikus gondolkodásra. (XVIII. 339. k.)

Vegyük ehhez Freimarcknak megállapításait, melyek szerint a férfi- és nőmédiumok csaknem kivétel nélkül valamennyien nemi abnormitásokat mutatnak. E tekintetben emlékeztet a médiumitás a boszorkányság egyik jelentős vonására. Freimarck emlékezetünkbe is hozza a boszorkányhit incubi- és succubi-szellemait. Lombroso

Palladino Eusapiáról jegyez fel jellegzetes nemi tény egy eksztázisa állapotából. Mások, Freimarck is tényeket mutatnak, amelyekből az következik, hogy sok jelenség épen a nemi élet abnormitásai felé hajt s ennek kedvez a séanceok homálya vagy sötétsége. Nevezetes Cook Florencnál az, hogy materializációs médiumitása a nemi érettség korával függött össze szorosán, ellenben amint Cornerhez férjhezment, csak szomnambul állapota maradt meg. Sladeről, Bastianról, Homeról, sőt Eglintonról is azt jegyezték fel, hogy homosexuálisok voltak. Freimarck még nemi elváltozásokat is említ: a férfiakon nemcsak a bensőben, de gyakran a külsőben is bizonyos feminitást, a nőknél ellenben szigorú, keménységet, szóval férfias vonásokat. (Freimarck: *Okkultismus und Sexualität*. Leipzig, 1909. 7—8. 15. 45. 46. 101. 253. ll.)

Azokról a fortélyokról és csalásokról, amelyekre a médiumok sikereik érdekében képesek s amelyeknek részeseivé teszik okkultista közönségüket is, alig lehet fogalmunk.

Már maga a séance egészen a médium hatalmában van. Ezen ő a korlátlan úr s így csalása meg van könnyítve. Ő határozza meg az ülés feltételeit, a kísérleti eljárást, a résztvevők személyét, számát, sorrendjét és cselekedeteit, a világítás erősségét. Nagyon csinos az az előírás, melyet a «szellemek» a médium által adnak az ülésen való magatartásra: «Ha az elszenderedett médium megfogja kezeteiket, engedjétek azt oda, de ne kíséreljétek meg, hogy ezt a rátok bizott kezet visszatartsátok, még csak ne is próbáljátok megszorítani». Szóval kell, hogy a közvetítőnek «szabad keze» legyen. Amit szabad két kezével, pláne hívő és engedelmes közönség előtt egy ügyes bűvész el tud érni, azt minden bűvészkönyv megmutatja.

Azért aztán nem példátlan, hogy nemcsak városokban, de falun is üzik a médiumság iparát. Drežda mellett

paraszti lakosság közt a helyi cipésznek felsége csapott fel médiumnak. Azt hirdette, hogy őt Krisztus küldte a kommunizmus jelszavával és azzal a paranccsal, hogy a házások is tartózkodjanak a nemi élet cselekedeteitől. Sok paraszt vakarta meg a fejét, de hiába. Ulbrichtné tranceból tranceba esett és hirdette isteni inspirációit. Többi közt azt, hogy vagyonukat szolgáltassák be az emberek. Meg is történt: volt olyan paraszt, aki 30 ezer márkát tett le Ulbricht asszony mellé, aki elragadtatásban feküdt, se látott, se hallott, csak «inspirált» és rémítgetett beszédjével és a szemére helyezett fekete pápaszemével. Egy öreg szász végre meggondolta a dolgot és följelentette az asszonyt. Ulbrichtné erre bevallott mindent, azt is elmondta, hogy azelőtt tehetséges spiritisztamédiум volt s a spiritisztáknál tanulta a parasztlakosság becsapásának praktikáit.

Nálunk Magyarországon a dormándi és szalacsi «halottlátó» asszonyok voltak egy időben híresek. Az előbbi állítólag Bartakovics Béla egri érsek is meghallgatta és azt mondják, nagyon megriadt a beszédjétől. Mind a két asszony sokat szerzett «látó» médiumságával. Később Borjádón, Tolna megyében egy tanító és felesége üzték a médiumság iparát. Egy ideig minden jól ment, de aztán hitelüket veszítették. Egy gyönki úriember, aki bérlője volt néhai Szapáry Géza grófnak, egyenesen az elhunyt grófnak «szellemével» kívánt beszélni. A «szellem» megjelent s volt bérlőjének kérdésére Károly grófnak, a fiának üzent mindenfélét, különösen, hogy sokat, sokat imádkozzék. László és Pál grófoknak semmit se üzent. Mindenki tudja azonban, hogy Szapáry Gézának Károly nevű fia nem volt. Ezt az a gyönki úriember találta ki, aki nyíltan meg is írta, hogy a borjádi tanítóné se nem hiszterikus, se egyéb baja nincs, hanem — komédiás.

Az okkultista komédiához és furfanghoz tartozik az is, hogy az okkultisták Amerikában valóságos iskolákat és

pseudo-egyetemeteket tartanak fenn nagyobb városokban, mint Bostonban, New-Yorkban, Chicagóban és San-Franciscóban varázslók képzésére és a modern mágia ápolására. Kisebb helyeken iskolák és centrumok vannak, melyek pseudo-médiúmságra nevelnek és jövendőmondásban, kézjósulásban, gondolatolvasás és halottidőzésben képezik hallgatóikat. Chicagóban áruház is van okkultista cikkekre, melyben a vevők természetesen azok a médiúmok, akik iparilag üzük a médiúmságot és arra az esetre szerzik be a csalások eszközeit, ha «egy időre négydimenziós erejük kimerült». Az ilyen cikkekről még alább lesz szó, itt csak egyet említek meg belőlük: a «rappingtables»-t, a kopogó, percnő, durranó asztalokat, mint nagyon keresett árúcikkekét.

Maguk az okkultisták is beszélnek és írnak «amerikázásról» és evvel az amerikaiak csalásait jelzik az okkultista jelenségeknél. Elismerik, hogy csalás útján történnek az asztaltáncoltatások, kopogó hangok, két összeházt palatábla közti írás, göbök, zsákok vagy hálók feloldása, melyekbe médiúmokot kötöztek, hangszerek játéka, szellemfényképezések, apportok, lepecsételt levelek olvasása, a materiálizációk egész sorozata.

VI. Hires és csaló médiúmok.

A Neues Wiener Tagblattnak londoni levelezője írja 1898. áprilisában a következőket: Londonban van egy kis színház, amelyben mindig zsufolt ház előtt játszanak. A dolognak a nyitja az, hogy itt mutatják be az okkultizmusnak s a még szélhámosabb spiritizmusnak trickjeit. Persze csak már akkor, mikor ezek a trickek a legelőkelőbbek előtt elvesztették vonzó hatásukat és a nagy bűvészek, mint Bellachini, a három Basch, Becker, Loigie, Mellini, Orlova Eleonóra, Fay Éva és mások

új mutatványokkal hódítanak. De még így is ez a kis színház a legzsúfoltabb és legvidámabb színház. A levelező beszélt két pseudo-médiummal, akik nevetve mondták, hogy teljes hét évre volt szükségük, míg a spiritiszta összes fogásait megtanulhatták. Különben Londonban, az európai okkultizmus főszékhelyén éppen úgy megvannak a spiritiszta árúcikkek boltjai, mint Amerikában: kaphatók varázsszekrények, palatáblák, zenélő órák, gitárok és tamburin-gyűrűk, ollók, parókák, álarcok, hamis kezelők, fátylak, villó anyagok.

Kezdetől fogva nehéz kérdése is volt a modern okkultizmusnak és spiritizmusnak az a gyanúsítás, mely jelenségeit kísérte és az a sok csalás, melyet a közvetítők elkövettek. Aksákow maga is nagy veszedelmet látott ebben és ő maga volt, aki csúffátette az amerikai lélekfotografiákat, letépdeste a vendégszakállakat, szétzaggatta a világító festékekkel bekent fátylakat. De ez után még egész sora következett a csalásoknak és leálcázásoknak. Regazzoni-t Schiff, Slade-t Truesdell, Lankaster és Wendt, Breade-t dr. Browne álcázták le. Merigioli-t fényes fiaskó érte, a Davenport-testvéreket saját szekrényükben fogták meg, melyben őket Budapest is végigélvezte. Lucile szakított magnezitőrjével, Donato-val, aztán elárulta az ügyet. Thomson nyílt valómásokat tett; Parker, a híres médium szakított iparával és a spiritizmust «a kor butaságának» nevezte.

A kutatás számolt a csalásokkal is és a médiumokat ebben a tekintetben is vizsgálta és pszichikai elemzés alá vette. E fejezet végén ennek az elemzésnek eredményeiről is beszámolok. Előbb azonban lássunk néhány jellegzetes leálcázást a régiebb és újabb időből.

Cadwell asszony materializációs médium volt New-Yorkban. Sokáig és sikeresen dolgozott. 1890 júniusában az Augsburgi Postzeitung ezt a tudósítást hozta róla: a New-York World négy munkatársa, egy nő és három

férfi, nagynehezen bejutottak Cadwellné séanceára, melyen vagy negyven főből álló közönség volt jelen. A három ujságíró bőrből készült nadrágzsebeiben villamos telep volt elrejtve, melynek vezető sodronyai fel a háton az ingujjakba, illetőleg a kezelőkbe nyúltak; a végükön alkalmazott apró körtéknek az áram megindítására világítaniok kellett. Az ülésen teljes a sötétség; a közvetítő trancéban nyugszik a mellékszobában. De itt a szellem: Nelse színésznek, a közvetítő barátjának szelleme, azután más szellemek, kiknek nevét egy inas-szerepet adó szellem jelzi. Megjelent egy már 14.000 év előtt meghalt indián nőnek és egy színésznőnek szelleme is. De ez utóbbi szellem póruljárt. Adott jelre az egyik ujságíró a szomszéd szobába rohan, a nő a szellemet fogja derékon, a másik két férfi székre áll, magasra tartja a kúpokot, melyeknek világánál látják, hogy a szellem, maga Cadwellné, erősen birkózik a tagbaszakadt ujságírónnal. Megnyitják az ablaktáblákat, a beömlő nappali világosság is azt mutatja, hogy a szellem maga Cadwellné fogyatékos ruházatban; levetett ruháit az ujságíró hozza elő diadalmasan a másik szobából. «Rossz szellemek játéka», «transzfiguráció», a színésznő szellemének ostobasága, aki kényszerítette a közvetítőt, hogy dacára trance-állapotának, maga jelenjen meg, — így magyarázták a «hivők» a csalást.

Ugyancsak New-Yorkban Clade leplezte le 1882-ben Wood kiasszonyt. Az ülés előtt Woodot egy székre leköttették. aztán vagy két óra hosszáig várakoztak. Végre fehérbe öltözött alak lépett elő, de csakhamar eltűnt és helyette Pocha, az indián leánykának már ismert szelleme mutatkozott a teremben. Pocha zenélt, csevegett, egy nőt megcsókolt, egy úrnak édességeket adott és távozni akart, Clade azonban megragadta. Wood volt, a közvetítő, felsőruha nélkül, mousselin-lepelben.

Eglinton Münchenben árulta el magát; nem vette

észre szegény, hogy a «magától játszó» harmonikának billentyűi, melyből azonban ő szorongatta ki a dallamokat, korommal vannak bekenve és ujjait feketére festik. Ennek a müncheni leálcázásnak (1880. május 23-án kelt) jegyzőkönyvén Benczur Gyula és Benczur Béla nevei is alá vannak írva.

Firman Alfrédrol pártfogói, de Bullet gróf és Kislinbury vallják, hogy nem minden időben tartózkodott a csalásoktól. Ferman nevű médium, akit az amsterdami Veritas leplezett le, valószínűleg egy Firman Alfréddal.

Ezeknek leplezésénél nagyobb feltűnést keltett Cook Florencenak, a későbbi Cornernének leálcázása. Mint maga mondja, gyermekkorától kezdve látott szellemeket. Egy séanceon való részvétele után maga tartott séanceot s ezen a szellemek két székét összetörtek. A szülők Crookeshez adták Florencet megfigyelés végett. Crookes kapott az alkalmon és különösen attól volt elragadtatva, hogy médiumul egy 14 éves leányt kap, aki csalásra képtelen s hozzá materializációs médium. Három évig vizsgálta Florencenak médiumos teljesítményeit. Crookeson kívül különösen Luxmoore pártfogolta Cookot és tartott vele több ülést Londonban. Anélkül, hogy csaláson kapták volna, férjhezment Corner hajóskapitányhoz s vele Kinába utazott. Visszatért ugyan Angliába, de médiumi dicsőségének vége volt, csaláson kapták.

A felette hiszékeny és Cook iránt teljesen elfogult Crookes előadásából, akit épen ez az elfogultsága bénított meg a vizsgálatban, ezeket tudjuk : a Cook ülésein megjelenő «szellem» King Katienak mondta magát és jelezte, hogy csak három évre van neki megengedve a földiek előtt való jelentkezés. Crookes, Luxmoore, Coleman úgy mutatják be Katiet, mint rendkívül szép, modorában utánózhatatlanul bájos, illedelmes teremtést. Míg Florence fekete ruhájába öltözve mindnyájuk szeme előtt

tranceban feküdt, a fehérben megjelenő Katie Crookesot, kit különben mindig kitüntetett, ennek nejét, gyermekeit köszöntötte, egyszer-másszor virágokat hozott nekik, hogylétük után kérdezősködött és órák hosszúáig időzött velök. Ő kívánta, hogy Florencenak az ülések tartamára elfüggönyözött kamrát készítsenek, ahol nyugodjék. Multjáról és jelenéről beszélni nem szeretett Katie, Gully dr. orvosnak, ki gyakran vett részt az üléseken, annyit mondott, hogy földi életében Morgan Annának hívták, férjnél volt, I. Károly, a köztársaság és II. Károly uralkodása alatt élt, emlékezik a divatos kalapokra, hajviseletre és hogy 21 éves korában halt meg. Mindamellett ismerte Katie Schubertnek német dalát: *Du bist die Ruh', der Friede milde.*

Katienak ruházata olyan volt, mint a többi megjelenő szellemeké, fehér bő lepel. Gyakran osztogatott ruhájából kis darabkákat, dús hajából fürtöket. Egy izben sokat vagdaltak le ruhájából. «Most ezt ki kell javíttatnom», mondta; megrázta bő öltönyét és nem volt többé szakadás rajta. Katie gyakran körülsétált a szobában a nézők között, kik mindnyájan érinthették. Utolsó megjelenésénél Crookes karját kérte és abba fogózva ment a jelenlévőkhöz, kikkel kezet szorított. Irt is többször a kísérletezők kívánságára és írásai után mindig odatette a King név mellé a Morgan nevet is. A nőket megcsókolta, a kételkedőknek megmutatta ruháját meggyőzésül, hogy csak egyetlen lepel van rajta. Egy izben, mikor megkérdezték tőle, visel-e harisnyát és cipőt, nemmel felelt és lábát egy nőnek térdére tette; lába meztelen volt. Fényképeket is készítettek Katieról. A fényképírónak készülékét csodálatos gépnek mondotta és szívesen adta beleegyezését ahhoz, hogy lefényképezzék, csak azt kérte, hogy míg ez történik, senki se nézzen mereven reá.

Mindennek dacára az volt a gyanu, hogy Katienak alakja tulajdonképen maga Cook Florence — rendkívül

ügyes alakváltoztatással. Crookes a saját meggyőződésére is, meg hogy a gyanúsításra határozott választ tudjon adni, az ülések előtt arra kérte a jelenlevő nőket, vizsgálják meg Florencet, nincs-e nála valamely, a szellemruhához szükséges lepel. A nők teljesen átvizsgálták Florence ruháit, de semmit sem találtak. Más alkalommal maga Crookes zárta rá Florencera a sötét kamarát s a kulcsot magánál tartotta az egész ülés alatt. Mindhiába. Katienak «szelleme» Florence elnyugvása után 5—15 perc alatt jelentkezett, mely idő később megrövidült; a szellem eltűnése után 1 perccel már jelezte a hármaskopogás, hogy menjenek a médiumhoz, kit teljesen abban az állapotban találtak, amint odahagyták. Ugyancsak Crookes kötelekkel, szalagokkal kötözte meg Florencenek kezeit, lábait, haját és a kötelekeket szilárd tárgyakhoz erősítette, lepecsételte; Luxmoore ezenkívül még zsákba is bevarrta a közvetítőt és így találták, mikor hozzá visszatértek a «szellem» eltűnése után. Varley és Crookes fizikai műszközöket, különösen villamos készülékeket alkalmaztak az üléseknél, melyek úgy voltak összekötve Florenceszal, hogy ennek legkisebb mozdulatát is jelezték volna, de semmi csalásnak nem jöttek nyomára.

Megtörtént az üléseken az is, hogy Florence felébredt álmából, míg Katie a nézők előtt állott, vagy nyugtalanul aludt a médium, kinek sóhajtásait és nyögéseit eközben hallották. Crookesot ilyenkor maga Katie vezette Florencehoz, kire a «szellem» jóságosan mosolygott és Crookesnek módjában volt összehasonlítani a két alakot. Ez összehasonlítás eredménye, melyet a szemtanúk közül többen megerősítenek, ez: Katie 3—4 hüvelykkel volt magasabb, mint Florence. Katienak haja barnába hajló szőke, arcszine fehér, Florence haja egészen barna, szinte fekete, arcszine barna volt. Florence fülbevalókat viselt, Katie nem; ennek nyaka tiszta volt, a Florenceén forradás látszott. Katienak arca nagyobb, ujjai hosszab-

bak voltak, mint a közvetítői. Katie ütőere 75-öt, Florenceé 90-et vert, ennek szívdobogása szabálytalan, a Katieé szabályos volt.

Végre is azonban leleplezték Cookot, ekkor már Cornernét. Ez 1880-ban január 9-én történt Londonban. Ekkor a közvetítő «szelleme» nem King Katie volt többé, hanem egy 12 éves korában elhalt leánynak Mária nevű szelleme. Mária fehérbe öltözve, fátyolozott arccal, meztelen lábakkal és kezekkel szokott volt jelentkezni; volt azonban egy rossz szokása, mely árulójjává lett, az tudniillik, hogy a fűzőjét magán hozta a másvilágból. Sitwell György és Buch Károly szemes fiatal uraknak szeme megakadt a fűzőn és gyanujokat csak erősítette, hogy egy másik ülésen a sötét helyiségből, hol Cornerné tranceanban feküdt, vetkőzés neszt hallották, mire csakhamar megjelent Mária. Sitwell rávetette magát és Cornernét fogta meg, ennek ruháit és cipőit pedig Buch hozta elő a függöny mögől. Dippel szánja-bánja, hogy ez esettel szemben túlságos hitelt adott Dirckinck-Homfeld bárónak, ennek a rajongó spirisztának, ki Cornerné mentegetésére sokat írt a lapokban. Művének utóbbi kiadásában világos csalásnak mondja Dippel a Cornerné utóbbi szereplését, míg Schneider kimondja, hogy Cook Florence bizony Crookesot is lóvátette. Ez ma az általános fel fogás. Lehmann miután a legnagyobb gonddal vizsgálta meg Crookesnak eljárását, erről megsemmisítő ítéletet mond (VI. I. 481. 498.), amely ítélet után Crookesnak okkultisztikus tekintélye teljesen tönkre is ment.

King Katie megvált ugyan Cornernétől, de még azután is kísértett szellemidéző üléseken. Hanem ezúttal kisebb volt a siker, pedig éppen azért hagyta el Florencet, hogy tökéletesedjék a szellemek magasabb birodalmában. New Yorkban és Philadelphiában mutogatta magát; közvetítője White kisasszony volt, aki a Holmes-házaspárnál (szintén médiumok) rendezte az üléseket. Egyszer

azonban egy ujságíró nyakoncsipte a szellemet ; nem túlvilági lény, hanem White volt, akit az ujságíró vallomásokra birt és nőül vett. «King Katie vallomásai» széles körben terjedtek el, de áldozatot is követeltek. Dale Owen Róbert, aki King Katie-t mint «női messiást» tisztelte, beleőrült e vallomásokba.

Cook Florenceon kívül nevezetes materializáló médiumok sokan voltak. Így Andrews Mary asszony, Herne és Williams asszonyok. E két utóbbinál jelentkezett szellem magát John Kingnek nevezte és a King Katie atyjának mondta. Híresek voltak még Slade Amerikában és Hollis asszony Louisvilleben, Kentuckyban. Továbbá Valeska asszony Lipszében, a Fox-leányok és Bastian Harry.

Ennek lealcázása Bécsben 1881-ben történt, tehát elég közelről érdekel minket. A leleplező János főherceg (Orth János) volt, a tanuk pedig valóságos koronatanuk, mint Rudolf trónörökös, Rainer főherceg, Batthyány herceg, dr. Widerhofer tanár és több magasrangú katonatiszt voltak.

János főherceg rendkívül érdeklődött a szellemidézés iránt. Nem hitt benne, de izgatták tanulmányai s látni kívánt. Az osztrák Allan Kardechez, Hellenbach Lázár báróhoz fordult tehát, aki megszerezte neki a közvetítőt a Bécsben már nem ismeretlen Bastian Harry személyében. Bastian maga választotta ki a séanceok helyéül János főherceg dolgozószobáját, míg az ebből nyiló könyvtár a trance helyéül szolgált ; a dolgozószoba másik oldalán a szalon volt.

A január 28-án és 30-án megtartott első és második ülés jelenségei, melyeken Bastian nem egy baklövést követett el, meggyőzték a trónörököst és János főherceget arról, hogy itt csalásról van szó. Különösen a materializációk ébresztették ezt a gyanút, melyeknél Bastian alakja, arca világosan felismerhető volt. Meg

kellett tehát tudniok az igazságot! Leírja János főherceg, hogy a dolgozószoza és könyvtár közti nagy szárnyas ajtót mint alakította át csapóajtóvá, mint vezetett nagyobb fakerekeken jól bezappanozott zsinórt a csapóajtótól a maga ülőhelyéhez és Rudolf trónörökösrel együtt mint próbálták ki a szerkezetet. A trónörökös el volt ragadtatva, Napoleon szavával dicsérte a gondolatot: *ce sont les détails, qui gagnent les batailles.*

Február 11-én esti 1/29. Kezdődik és Bastianra kevés szerencsével folyik az ülés, a harmadik, a végzetes. De hadd beszéljen János főherceg!

«Mély csend; senkisémozdul. A félhomály kedvességében egész nagy alak nyitja szét a függőnyt, de a szó szoros értelmében csak egy pillanatra. Én kezembe veszem a zsinór végét... Egy másik alak, félig római, félig lovag födetlen fővel, redős fehér ruhában, teljes nagysággal és önmagától világítóan jelzi, hogy ez a mutatványok legkiválóbbja. A zsinórt még mindig kézben tartva, odasugok a trónörökösnek, hogy: «most!»; egy fejbiccentés tudatja a helyeslést; erősen megfogom a zsinórra kötött bogokat. Itt a döntő pillanat! Alig veszem észre, hogy a függöny szétnyílt és újból mutatkozik egy fehér alak, midőn mindakét kezemmel erősen megrántom a zsinórt. A nagy és nehéz ajtószárnyak dübörögve és csattogva csapódnak össze a szellem mögött s a rugós horgok erősen fogják az ajtót. Egy pillantás az ugyanakkor összeeső függönyökre elárulja, hogy az ajtó erősen ki van téve a feltörés kísérletének. Odaugrom a függönyhöz, mely mögött egy tőlünk elfordult alak sürgős mozgásban ismerhető fel, belekapok és Bastian van kezeim között. Egyidejűleg a trónörökös is hirtelen előre ugrott, megfogta Bastiant hátulról és a leálcázott médium összecsukszott alakját a mentő függöny mögül e szavakkal húzza elő: «Nos, hát itt a szellem!»... A többi nézők felugráltnak helyeikről, eleinte nem tudva,

hogy tulajdonképen mi történt és körülveszik az ijedségtől elsápadt, szólani nem képes Bastiant. Néhány általam meg nem akadályozható igen gyors kézmozdulat után, mialatt láttam, hogy valamit nadrágja baloldalába bedug, Bastian ruházata ilyen volt : cipő nélkül állt harisnyában, más ruhái mind nála voltak ; a frakk és a frakkal együtt levetett, egészen összegombolt mellény alsó karjáról függött le ; nadrágja balszárának felső szélén fehér szövetsdarab (cachemir?) látszott, mintha az ing kicsüngő redője volna. Midőn a folyosón át a könyvtár egyik mellékajtaján abba beléptünk . . . ott találtuk Bastian cipőit a földön a zsöllye előtt heverve egymás mellett. A társaság meglepetése vidám kacagássá változott, amelyben Hellenbach báró nem vett részt, míg Bastian, aki a pamlagra dőlt, kissé haragosnak látszott . . . A trónörökös, úgy látszik, megsánta Bastiant, mert a következő szavakkal igyekezett megnyugtatni : «Hiszen nem lesz semmi baja!» Hellenbach báró azt kívánta, hogy vizsgáljuk meg Bastiant. Ez azonban határozottan ellentmondott, bármint szólított is fel erre a materializáció előtt és csak azt állította, hogy nincs nála semmi. Minthogy azonban, jóllehet szalontoalettjét ismét rendbehozta, az előbb említett szövet csücskei még most is, mint előbb, kilógtak, mintha félig elrejtett zsebkendő volna mellénye alatt, odaszóltam a körülötte állókhoz : «Hiszen még most is ott lóg rajta», mire Bastian a csücsköket hirtelen begyömöszölte nadrágjába, a következő pillanatokat pedig arra használta fel, hogy elillanjon. Másnap reggel elhagyta Bécset.

Bastiannak nem ez volt első lelepleztetése. Arnheimben, ahol Taylor közvetítővel együtt mutogatta magát, már 1874-ben csaláson fogták. Itt a gitár árulta el, melyen a sötét ülés tartama alatt dallamok hangzottak, nyilván — szellemkezek játéka ! Nem úgy volt ; az egyik jelenlevő hirtelen villamos világozságot árasztott a nála

levő telepből, mire Bastian úgy megijedt, hogy a kezében tartott gitárt a nézők fejére ejtette. Védekezését, hogy ő csak fülei fölé emelte kezét, még pedig ösztönszerűleg, mert a gitárt feje fölött érezte, az «*Arnheimer Kurier*» nem vette fel, a jelenlevők pedig meg voltak győződve, hogy a gitárt tartó és azon játszó szellemkezek Bastian kezei voltak. Más alkalommal Drasche báró dr. fogta meg Bastiant. Mivel azt mondták, hogy valahányszor valamely szellem megjelenik, Bastian mindig feláll, mi ha tény, akkor nagy a valószínűség, hogy mindig Bastian jelentkezik a szellem alakjában, Drasche báró a médiumnak szánt székben villamos jelzőt helyezett el, melynek sodronyai az emelet egyik szobájába vezettek s az itt alkalmazott csengők erős hangokat vertek, valahányszor a médium a székről felállott. A készülék bevált és Bastian ellen tanuskodott, akit Hellenbach azzal védett, hogy, mivel a megjelenő szellem a közvetítőtől veszi erejét, a székre gyakorolt nyomásnak a materializáció pillanataiban kisebbnek kell lenni és a súlynak ilyen kisebbedése már elegendő, hogy a csengőt zengésbe hozza. Hogy mit ér ez a védelem, mutatja Bastian eltagadhatatlan felsülése János főhercegnél, melynek azonban Hellenbachnál szintén megvan a maga védelme — a transzmutációban, mely szerint a leálcázás pillanatában a szellem s a közvetítő egyé válnak, vagyis az előbbi hirtelen a közvetítő alakját és énjét mutatja. Ezt hívja János főherceg piramidális elméletnek és így folytatja: «Úgy látszik, hogy egész fokozat van megállapítva. Ha a médium úgy mutatkozik, amilyen, akkor ez az alvajárás egy neme; ha kissé megváltozottnak látszik, akkor tranceban van; ha alakok jönnek, akkor a médium materializálta azokat; ha a médium azonos a szellemmel, akkor transzmutáció; ha a médium csalását konstatálják, akkor ez egyszer, de csakis ez egyszer szélhámuskodott». (XXIII. 19.—14. kk.) Minden médiumnak megvan a maga — remédiuma!

Home (Hume) Douglas Dániel egyike volt a leghatékosabb médiumoknak. A fizikális médiumokhoz tartozott: zenei jelenségek, thermikus tünemények és telekinetikus mutatványok voltak főerősségei. Crookes-nál a harmonika, melyet Home balkezeiben az asztal alatt tartott, míg jobbjára az asztalon feküdt, lábát pedig ketten is tartották, játszani kezdett állítólag «magától», sodronyból készült kalitkába zárva pedig dallamokat adott, «mihelyt Home kezét a kalitkába tette». A thermikus tünemények eszköze izzó parázs volt, melyet Home kezében tartott, nyelvére tett, mások kezébe adott 3—5 percre anélkül, hogy akár ő, akár a kísérletezők az izzás melegén kívül más valamit éreztek vagy szenvedtek volna. De ugyanez a parázs lyukat égetett egymásalatt fekvő nyolc papírlapon, melyre Home dobta azt. Székek és asztalok röpködését ma már senki sem tartja misztikus mutatványnak, dacára a nagytekintélyű Edmonds János, emlegettebb néven Judge Edmonds tanúságtételének sem. Edmonds kitűnő bíró volt, de az okkultizmushoz nem értett: a saját leánya és unokahuga csapták be idegennyelvű trance-beszédeikkel. Homenak bravuros mutatványai közé tartozott a már Foxéktól ismert jelenség, a testek súlyváltozása. Ezt Homenál Crookes, Huggins, Varley és de Morgan fizikusok vizsgálták Crookes külön készített műszerével. Épen ezért fér kétség ahhoz, hogy Homenak kézrátevése valamely tárgyra nagyobb nyomást gyakorolt, mint Homenak saját 140 font (63 kiló) testi súlya. Ez különben bűvészmutatvány s a fakirok mesterségében is benne volt. Hozzá Homenak erről az erejéről a végső ítélet az volt, hogy ez az ereje óráról-óra változik, néha teljesen megszűnik, amit nyugodtan lehet a kisebb és nagyobb ellenőrzés számlájára írni.

Homenak az élete is érdekességeket mutat. Születési helye és ideje (1833—35) bizonytalan. 1855-ben kezdette

meg mutatványait, melyeknek révén híres ember lett. Stroll orosz tábornoknak leányát kapta nőül és a Tuillériákban gyakori vendég lett ; nőtestvérét Eugénia császárné neveltette. 1856-ban katolikussá lett. IX. Pius ez alkalommal a feszületet e szavakkal nyujtá neki csókra : «Ez a mi varázsvesszőnk». Mivel azonban a szellemekkel való közlekedéstől megválni nem akart, Rómából kitasították. 1868-tól tűnni kezdett Home szerencsecsillaga. Zsarolással vádolták, el is ítélték. 1871-ben Sz.-Péterváron teljesen elhagyni látszott őt médiumi ereje, csunyan felsült és ettől fogva elzüllött.

Sladet, mint mondtuk, szintén leálcázták nem is egyszer. Amerikában materializációkkal foglalkozott, de már Európában tisztán mint fizikális médium mutatta magát. Trickjei magával rántották Zöllner hírnevét is, amint már fentebb a történeti vázlatban elbeszéltem. E trickeek közül, melyeknek igazolására Zöllner a negyedik dimenzió elméletét használta fel, de amelyeken a bűvészet régen átlátott, egy-kettőt felemlíték itt.

Különös sulyt fektetett Zöllner azon tüneményekre, melyek maradandó nyomokat hagynak maguk után és mivel kísérletezései közben gyakran érezték ő és társai az asztal alatt nyugvó lábaikon kezeknek érintését, mely Sladetől állítólag nem származhatott, sőt e kezeket látták is, olyan kísérletre gondolt Zöllner, melyből a kezek létezéséről meggyőződhetnek. Évégre «egy körülbelül egy láb átmérőjű és két hüvelyk mélységű porcelláncsészét hoztam, írja Zöllner, és liszttel egyenletesen szinig megtöltve az asztal alá tettem . . . Mialatt Slade kezeit folyvást(?) az asztalon láthattuk, hirtelen azt éreztem, hogy egy nagy kéz jobb térdemet az asztal alatt vagy egy másodpercig erősen megfogja és szorítja ; abban a pillanatban, mikor ezt a jelenlevőknek mondtam és felállni akartam, a lisztes edény helyéről vagy négy lábnyira tovacsúszott a padlón minden látható

érintés nélkül. Nadrágomon egy hatalmas kéznek lisztlenyomata volt, az edény lisztfelületén pedig a hüvelyknek és többi négy ujjnak rendkívül finom s a bőr ráncait is mutató, mélyen benyomott helyét láttuk». Slade kezén nyoma sem volt a lisztnek és a lenyomat sokkal nagyobb kezet mutatott, mint a Sladeéi voltak. Ugyanezen kísérletet tette Zöllner bekormozott papírral, melyet deszkára vagy palatáblára ragasztott és az asztal alá tett. 1—2 perc múlva meztelen ballábnak lenyomatát kapták a koromban, mire Sladenak cipőit, harisnyáit vizsgálták meg, de koromnak semmi jele nem volt ezeken, lábai pedig pontos mérések szerint négy centiméterrel mutatnak többet, mint a lábnyomat. Már miért nem vizsgálták meg Sladenak meztelen lábát is az ellenőrzés teljessége kedvéért? Se a kéz, se a láb nem volt a Sladeé, mellyel dolgozott, hanem gummiból készült kézzel és lábbal csinálta mutatványait. — Kettős palatáblát szerzett Zöllner, ezt rézkapcsokkal látta el, közéjük bekormozott papírt tett és a kísérletezés idejére ölébe tette az eszközt. Öt perc múlva, miközben Slade kezeit fogták az asztalon, Zöllner két erős nyomást érzett az ölében tartott táblán és csakhamar három kopogást hallott az asztalban, mire felnyitották a táblát. A bekormozott papír egyik oldalán jobblábnak, másik oldalán ugyanazon ballábnak lenyomatát mutatta, mellyel már előbb is találkoztak. De milyen ellenőrzés volt ez, mikor Zöllner maga kijelenti, hogy ő ez eszközöket, a táblákat stb. Sladenek rendelkezésére bocsátotta már az ülés előtt, míg barátjaival beszélgetett.

Különösebb jelentőséget tulajdonít Zöllner a zsinegen való göbkötésnek, mely szintén Sladenak médiumsága mellett mutatkozott. Zöllner 148 cm. hosszú, 1 mm. vastag kenderfonalakat vett e célra. Egy-egy ilyen fonalnak két végét göbre kötötte, aztán papirhoz pecsételte, de úgy, hogy a kötésnek csomóját láthatták.

Kettőt a fonalak közül maga pecsételt le több barátjának társaságában. Slade nem volt jelen. Más két fonalat Weber Vilmosnak adott át, ki azokat a saját lakásán saját pecsétjével látta el. Ülés előtt, melyet Hoffmann Oszkárnál tartottak, a négy fonal közül egyet nyakába akasztott Zöllner úgy, hogy a pecsét elől lógott alá és így Zöllner azt figyelemmel kísérhette. Slade fájdmakról panaszkodott és balkezelével gyakran homlokához kapott, jobbkezelével pedig az asztal széle alatt kis deszkadarabot tartott, de mindkét keze állandóan látható volt és azokkal észrevehetőleg semmit sem tett, ami a következő tüneménynek oka lehetett volna. Ugyanis négy, lazán kötött gőb jelent meg a fonalon egyszerre, míg a fonal végeinek kötése és a pecsét teljesen érintetlenek maradtak. (V. ö. XXIII. 20.—156. k. 1.)

Ez is csak bűvészmutatvány. A Slade-del tartandó kísérletekre még 1877-ben két dobozt készített Zöllner, egy nagyobb kereket, melybe nagyobb pénzdarabot zárt és egy kisebb szegletest, melybe két kisebb pénzt tett. A dobozokat papírszalaggal vonta be és jó erősen leragasztotta, de hasznukat csak Slade ismételt lipcei tartózkodásánál vette 1878. május 5-én. Az asztal közepén nyugvó dobozokban a pénzek még benne voltak; erről Zöllner, Hoffmann és Slade együtt győződtek meg azáltal, hogy megrázták a dobozt az ülés előtt. Zöllner közölte Slade-del, mi a szándéka a dobozokkal, mire Slade palatáblát vett elő s ezt, rajta kis darab palavesszővel, az asztal alá tartotta. A táblán írás jött létre, mely még egy darab palavesszőt kért. Odatették. Vagy 5 perc múlva Slade, ki a táblát jobbkezelével ismét az asztal alatt tartotta, merően a szoba szegletébe nézett és lassan így szólott: ötöt és ezernyolcszázhetvenhatot látok. A következő pillanatban kemény tárgy esett a táblára. Ötmárkás pénzdarab volt, az évszám rajta 1876, a nagyobbik doboz pedig üres volt. Slade a táblát újra

az asztal alá tartotta ; most két pénzdarab hullott arra. Zöllner kapta a kisebbik dobozt, azt hitte, hogy üres. Nem így volt, valami csörgött benne, mire a kereszt-kötéseket felszakította. A dobozban azon két darabka palavessző volt, melyet imént a palatáblára tettek.

A palatáblákon megjelenő szellemírás szintén Slademutatvány, de az is bebizonyult épen Zöllnernek nyilatkozatából, hogy a táblák már a kísérlet előtt Sladenek kezében voltak. Világos, hogy kicserélt táblákkal dolgozott vagy a körme alá szorított palavessző-darabbal írt.

Vannak úgynevezett apport-médiumok. Perty ezekről és a jelenségekről ezeket írja : «Az úgynevezett apport, vagyis egyes tárgyaknak előkerülése gyakran bezárt ajtókon és ablakokon keresztül a spiritualizmus tünevényei között legtöbb rendkívüliséget mutat s ha az adatok nem volnának olyan bizonyosak, nagyon hajlandók volnánk kételkedni e jelenség valóságában, mely az anyagról fennálló fogalmak mellett teljesen érthetetlen. Az adatok szerint gondolni sem szabad csalódásra, még kevésbé csalásra, hanem inkább azt kell feltennünk, hogy a láthatatlanok az anyagra hatalmat gyakorolnak, mely annak ellenállását egy pillanatra megszünteti s az anyagot áthathatóvá teszi». (I. 57. k. l.) Tehát az apportnak lényegéhez tartozik, hogy az előkerülő tárgyak anyagon, zárt ajtón, ablakon át kerüljenek a kísérletezés helyére. Homenak ezzel ellentétes nyilatkozata csak a saját tapasztalataira vonatkozik. Az apportok mestere Guppyné, előbb Nichol kisasszony volt. Williams közvetítő is híres volt apportjairól. Az előkerült tárgyak gyümölcsök, cukorkák, drágakövek voltak, Guppynél többnyire virágok, Williamsnál könyvek.

Az apport-médiumok közé tartozik Rothe Anna asszony is akit a spiritiszták virágmédiumnak szeretnek nevezni. Ennek leálcázásáról a Münchener Neueste Nachrichten 1902. március 4-én ezeket írta : «Kracht és

Leonhardi rendőrbiztosoknak sikerült bejutniok az ülésre. Elfüggönyözött sötét szobában folyt az ülés, amelyen mintegy tizenhatan voltak jelen. Fekete tejtővel borított hosszú asztal körül ültek és egymáshoz téve kezüket, megcsinálták a láncot, hogy megakadályozzák, nehogy valami hitetlen rávesse magát a közvetítőre. Rothe Anna az ajtó közelében egy chaiselongueon ült, valami blúzféle öltözet volt rajta... Az ismeretes virágügyön kívül még szellemjelenések és ezekkel való beszélgetések is voltak kilátásba helyezve». Rothe asszony engedelmet kért, hogy valamelyik jelenlevő hölgygel megvizsgálta magát annak bizonyosságául, hogy minden készüllet nélkül dolgozik. «Egy idősebb hölgy a sötét szobában elvégezte ezt a feladatot és jelentette, hogy semmit sem talált. Erre Rothe tranceba merült: először kopogó szellem jelentkezett, aki mint a közvetítő mondta, igen messziről jött és pedig azért, mert bűnbánatot kell tartania.»

«Most jött az est piéce de résistance, a szellemek virágjátéka», mint a spiritiszták mondták. Rothe felébredt szellemálmából és kezeit feltartva félig fekvő helyzetben nyugodott a divánon. Kezdődtek az aprítottok: illatos jácintok és nárciszok hullottak a mennyezetről, némelyik közülök drótra volt erősítve. Ebben a pillanatban Kracht kiszakította magát a láncból, őt követte Leonhardi és mindketten megfogták Rothénak kezét úgy, hogy a közvetítő egyáltalában nem mozdulhatott. Éles fütty, az ajtó kicsapódik s a szobát rendőrségi emberek töltik be és Rothét lefűlelik. Rothe görcsöt kap, mely azonban csakhamar megszűnik, mikor a biztosok követelik, hogy engedje magát megvizsgáltatni. A médium rikácsolva tiltakozik, de hiába kér segítséget. A rendőrség egy nőalkalmazottja hozzálép és a szédelőnek alsószoknyája alól két narancsot, nárciszokat és jácintokat húz elő... Ez a «virágmédium» olyan szem-

telen volt, hogy azt állította, hogy őt Frigyes császár szelleme lebegi körül s ez hozza neki San-Remóból az ibolyát. Tíz márkát vett az ülésen való részvételért, melyet akkor is le kellett fizetni, ha a kísérlet nem sikerült. A látogatóknak a rendőrség kezébe jutott lajstromai jó messzire nyúlnak vissza és nagyon érdekes neveket tartalmaznak. Egyes nevek a legfelsőbb arisztokráciából valók. Rothe a múlt évben Párisban is produkálta magát egy svéd arisztokrata nőnek oltalma alatt, aki egy volt nagykövetnek az özvegye. A németeknek, akik akkor az ülésen résztvettek, feltűnt, hogy a «szellemek» a szép szász kiejtést használják.»

Az említett és a számos fel nem sorolt leleplezett közvetítő közül soknak nyilvános büntetést is kellett szenvednie, nem ugyan mindig a spiritisztikus szédelésért, hanem legtöbbször azon zsarolásért, melyet a kísérletezőkön, a közönségen elkövettek. Így Cadwellné, Fletscher és Fletscherné, Firman Alfréd börtönbüntetést szenvedtek csalásaik miatt. Hasonló megérdemelt sorsban részesültek azok, kik a szellemidézés nevében más, még jövedelmezőbb üzletbe fogtak. Ezekről alább.

A szellemidézés üzelmeinek leleplezései közé tartozik az a könyv is, mely 1882-ben Londonban jelent meg ezzel a címmel: «Confessions of a Medium» — Egy közvetítő vallomásai. A könyv felette érdekes, de talán épen ez a hibája, mert érdekessége tárgyilagosságának kárára van. Szerzője álnevet használ és a közvetítőnek is, akit leleplez, álnevet ad. Az előbbi, Parker, sokáig volt Thomson közvetítőnek szolgálatában, aki mellett, úgy látszik, erkölcsisége ment tönkre, végre tehát a faképnél hagyta Thomsont. Parker valószínűleg Chapman volt, Firmannak segédje, Thomson alatt pedig némelyek Eglintont, mások Firmant sejtik, vagy a kettőnek összetételét. Szóval Parker az említett irattal akarta megboszúlni magát. És nem számított rosszul. Parkertől

nem lehet elvitatni, hogy nagyon járatos volt a szellemidézés titkaiban és sok elbeszélése teljes valószínűséggel bír. Ha ezek ellenében mások úgy ítélnék, hogy az egész könyv regény, akkor sem szabad annak minden érdemét és becsét eltagadni. A regények, melyek történeti alakokat vagy régi és új eseményeket, rendszereket választanak tárgyakul, mindezeket ugyan kiszinezik mesékkel, de a kornak szellemét, irányát, az emberek gondolkodását és magatartását annál hivebben festik és adják. Legalább ennyit megtett Parker is és nem tett rossz szolgálatot a szellemidézés ellen.

Parker előadása szerint Thomson az ülésekre sok hasznavehető dolgot visz magával, így tűt, cérnát, zsebkést, kulcsot, drótfogót, magától világító anyagot, gyújtót, foszforolajat a világító tűnemények, fátyolszövetet, jelmezeket a szellemruhák céljaira. Bajusz, szemüveg, álorrok, ingujjak utánzatai egészítik ki a már úgyis eléggé méltányolható kellékek sorát. Leghasznavehetőbb azonban a segéd, Parker, valamint Lou és Louny, a közvetítő unokahugai. Ezeknek kötelessége, hogy az említett eszközök közül az eldughatókat alkalmas helyen elrejtse a trance helyiségében, a többieket pedig magukkal hordozzák, alkalomadtán a közvetítőnek átadják és őrködjenek, hogy senki be ne lépessen a trance helyiségébe. Lou különösen ügyes volt abban, hogy a materializációkhoz szükséges kellékeket ruhái alá rejtse és észrevétlenül átnyujtsa a médiumnak.

Mikor az ülés kezdődik, Thomson inti a résztvevőket, hogy a közvetítő feltételeihez tartsák magukat. Az asztalon, melynél ülnek, hangszerek vannak. Megalkotják a láncot, Thomson is résztvesz benne, de mikor teljes sötétség lesz, közelebb vonja egymáshoz két kezét, majd jobbkezének kis ujját, vele az egész kezet szomszédja bal keze alatt kihúzza és ennek kisujját a maga balkezének mutatóujjával köti össze; jobbkeze tehát

szabad a zeneszerek kezelésére és a közeli bútorok mozgására. Világító jelenségek támadnak. Ezeket Thomson foszforral, melyet kezén dörzsöl el, vagy párisi világító szövettel csinálja. Az apportok tárgyai csak olyan apróbb dolgok, melyeket az ülés előtt zsebébe tudott csúsztatni. A materializációkra világító fátyolszövetet használ, melyet a trance helyiségében vesz magára. Hogy az alak lassankint tűnik el, azt Parker szerint úgy csinálja Thomson, hogy a világító szövetet fokenként egyes testrészeiről ruhája alá húzza.

Hogy kezeit ne mozgathassa Thomson, óvintézkedéseket tettek egy alkalommal. A lánc összes tagjainál, Thomsonnál is, az ingujj lyukain drótot húztak át és ezt lekötötték. De Thomsonnak hamis ingujjai voltak s a kötéleket fogaival tudta megoldani és megint helyreigazítani.

A zsákpróbát is szerencsésen kiállja. A zsinegen, mely arra szolgál, hogy nyakánál a zsák korcát összehúzzák, kis szabad kötést hagy, melyet, míg a zsákba bujtatják, ruhájának egyik gombjára illeszt. Ha ezt a gombról elbocsátja, a zsák felső része kitégülsz és szabad. S ha meg nem szabadulhat, a szellemekre hárítja a felelősséget. Bámulatosan tud nyöszörögni, panaszkodik, persze már mint «szellem», hogy jelen van, de nem bír materializálódni. Erre aztán megszánják. Ha egyszer szabad lett, rögtön megjelenik a «szellem».

Sok van az elmondottakban, amit nekünk nehezebb elhinnünk, mint talán egyes «hivatottaknak» megtenniök. De végre is, ez a könyv elevenére tapint a dolognak. Arra int, hogy a szellemidézés jelenségeit tényekül elfogadni nem szabad. Elővigyázattal kell eléjük menni és óvatossággal kell vizsgálni azokat. Minden tudományos vizsgálódásnak is ezek biztosítanak eredményt és sikert, a szellemidézésben és általában az okkultizmusban pedig annál jogosabban érvényesülnek, amennyivel bizonyo-

sabb, hogy itt az emberiség szellemi és erkölcsi tőkái forognak kockán.

Vannak kimondott antispiritiszták is. Ezek a látszólag természetesen felüli jelenségek nagy részét pompásan tudják utánozni. Erre nézve a Münchener Neueste Nachrichten 1902. október 4-iki reggeli lapja jelentette: Ha Lané-Ney asszonyt meglátogatjuk, megtudjuk, hogy az okkultisták hogy csinálják a dolgokat. Alig lehet elképzelni, mennyi és milyen egyszerű eszközök állanak Lané asszony rendelkezésére a «szellemjelenségek» céljára, melyeket ő akkor is meg tud csinálni, ha meg van kötözve jófajta ruhaszártó kötéllel. Az antispiritiszta nő megmutatja nekünk, mint lehet a legkülönbözőbb megkötötésekből kiszabadulni, visszanyerni a kéz szabadságát, ha még oly lehetetlennek látszik is ez a laikusnak. A megkötözéseknél gyakran a legravaszabb fortélyokat alkalmazzák, nem egyszer kényszerzubbonyt erőszakolnak rá Lané asszonyra, de ő ebből a kellemetlen ölelésből is kiszabadul... Láncot alkot három hölgygel, de eközben virágésőt produkál és gitáron játszik, a hölgyek nem veszik észre, hogy Lané csak egyik kezével van bent a láncban... Ládából és kofferből úgy jut ki, hogy a ládának és koffernek belülről nyitható fedele van, ezt is könnyen kezeli tehát, a lepecsételt zsákból pedig az alsó varraton át bujik elő.

A spiritiszta szerzők mind sokat írnak a szellemfényképekről és különös súllyal emlegetik, hogy nemcsak lefényképeztek egyes megjelent szellemeket, hanem hogy lefényképezett emberek mögött gyakran szellemalakok látszanak a képen, bizonyoságul annak, hogy folytonosan vannak körülöttünk szellemek. Mindez bizonyoság volna a szellemidézés igazsága mellett. Azonban ez az iparág inkább kárára van a szellemidézésnek, mint hasznára. Szegény jó «szellemek», mennyi ideig voltak kénytelenek ismeretlenek maradni; se az ókor, se az újkor nem látta

őket mindaddig, míg a 19. század fel nem fedezte a lemezeket, melyek élesebben látnak, mint az emberi szem ideghártyája. Lehmann azonban a szellemfényképek történetéből is megállapítja, mint legsodálatosabb körülményt azt, hogy milyen hatalmas ösztön űzi az embert arra, hogy magát mindenáron becsapassa. (VI. I. 488.)

Tóvölgyi (XXIII. 9.—165. l.) bőven foglalkozik Taylor, angol fényképész sikereivel, amelyeket azonban kellő értékükre kell leszállítani. Maga Taylor vallja, hogy «a főlvételek nem teljesen sikerültek . . . ámde az egészben a fődolog, ami a kísérlet magvát képezi, az, hogy ezek közül a negatív lapon élesen előtérbelépett alakok közül a felvételek egész ideje alatt emberi szemmel láthatólag nem volt jelen egy sem». De hátha már ott voltak a Taylor lapjain? Hiszen ez «mindenekelőtt kikötötte, hogy saját lapjait és vegyszereit használhassa, azokhoz kívülről senki hozzá ne nyulhasson és az ő engedélye nélkül senki az ülésen meg ne jelenhessen, ki akarván onnan zárni mindenkit, kiben nem mert teljesen megbízni». Ezt bizony rosszul tette. Hogy a szellemfényképek csalás útján készülhetnek és készülnek, bizonyítja H. Vogel, berlini tanár, aki az egész eljárásnak egyszerű módjait is ismerteti. Ha a fényképiró-készülék elé állított alak, mielőtt a csapó lezáródnék, mozog a készülék előtt és félreugrik, a háta mögött levő tárgyak élesebbek lesznek a képen és mintegy áttörnek az ő alakját, mely ködszerű vázlatot fog mutatni. Ha két személy közül az egyik nyugodt marad a készülék előtt, a másik pedig a csapó lezáródása előtt felugrik, az előbbinek teljes alakja mellett az utóbbinak párszerű alakja is látszik a képen.

A spiritiszta fényképészek azonban még ezekhez a módokhoz sem fordulnak. Ami Taylornál valószínű, az történt sok más esetben is. Az érzékeny lemezre eleve

rápingáltak fekete festékekkel holmi alakokat, foltokat, sugárkéveket, melyekre a fény nem hat s melyek a másoláskor fehér nyomokat hagynak a pokolköves papiroson. Ez az eljárás olyan közönséges, hogy már nem is mulatságos. «Szebbnek» tartják a másik módot, mikor a lemezek ellenőrzés szerint is tiszták. Ez esetben a háttérre, a falra festik azt, aminek majd a képen látszania kell; festik pedig chinasavval, mely a mi szemünknek színtelen, az érzékeny lemezeknek azonban színes. Így csinált szellemfényképeket egy Hudson nevű angol, aki egy úrinőnek melléje adta a fényképen az édesapjának «szellemét» is. Kiderült azonban, hogy az apa eredeti fényképét Hudson a hölgytől kapta és így már könnyen végezte dolgát.

A sokszor leleplezett Eglinton és Bastian médiumoknak produkciói közé tartozott maguk mellett szellemalakokat fényképeztetni. Ez séancokon történt, sötét helyiségben, s a fényt magnéziumpor fellobbantásával adták. Hamar rájöttek azonban, hogy a «szellem» fehér vásznakból, szakállas álarcból, kesztyűből készült báb volt és ennek a bábnak összes alkotóelemei elérték a médium mellényzsebében. Mumlert, a legismertebb nevű amerikai szellemfényképész egy perben a csalás vádja alól fölmentették ugyan, de ettől kezdve teljesen hitelét veszítette.

A szellemidézők előtt bizonyára ismerős és félelmetes Bouguetnak, ennek a tönkrement francia szabónak a neve, akit Allan Kardec hivatalos szellemfényképésznek nevezett ki. Ez a jeles úr Firmannal és Leymarie spiritisztával dolgozott együtt a szellem-felvételeken és a képek elárusításán. Csekély 5000 frankért adott egy-egy szellemfényképet, míg Lombard, a rendőrség szolgálatában álló fényképész a saját csapdájában meg nem csípte. Bouguet beismerte, hogy a «szellemek» már rajta vannak lemezein. Házkutatást tartottak és fejeket találtak műhelyében, viaszból vagy papírból készítve, melyeket, mikor szellemeket fényképezett, fejnélküli bábra illesz-

tett, szürke fátyollal vont be és kéz volt a szellemkép. Ha a kívánt szellemalak eredeti képéhez juthatott, a dolog annál könnyebben ment, és akinek az volt a vágya, hogy nőnek vagy férfinak szellemét lássa maga mellett fényképén, az csak Bouguet úrhoz ment, nála már készen állottak a lemezek a képekhez. Bouguet és Leymarie csalásért egyévi börtönt és 500 frank bírságot fizettek, Frimant hathavi börtönre és 300 frank bírságra ítélték. Az angol Beattie, különben jónevű és jómódú fényképész a Hudson-féle csalások nyomán kezdte vizsgálni a szellemfényképezések dolgait. Az ő képei a legjobbak a szellemfényképek közül. (VI. I. 493.) Azonban Beattie képei sem bizonyítanak semmit; ő Josty nevű médium csalásainak lett az áldozata, akit mint segédet tartott magánál.

Stewart Anna asszony Terre-Hauteban arról volt nevezetes, hogy Jézus, Mária, az endori boszorkány és sok más ó- és újszövetségi szellemet idézett és ezeket lefényképezte. Egy ujságíró azonban megtalálta a szellemek eredeti fényképeit és végetvetett az asszony üzelmeinek.

A szellemfényképek történetével összefügg, amit Wuttke beszél. Egy amerikai protestáns pásztor Mansfield útján összeadatta magát egy női szellemmel s ennek képét, melyet Mansfield szerint a szellemek birodalmában festettek, templomában kifüggesztette. Egyszer csak beállít hozzá a kép mázolója, egy húsból, vérből való ember, és követeli tőle a kép díját. Persze, hogy perre ment a dolog es pedig felette mulatságos perre.

Mansfield különben a legfurfangosabb ámitók közé tartozik. Mint a «szellemvilág postamestere», levelezéseket közvetített a szellemek és az emberek között. Egy-egy levél díja egy dollár volt. Elég csekély összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy Flint úr New-Yorkban, ki úgy látszik inkább a dolognak anyagi oldalát becsülte, mint

a címekeket, egy-egy ilyen levélért két dollárt és bélyegeket kívánt. Az üzlet beütött, Flint úr vagy 10.000 ilyen levelet kapott; a legtöbbet üzleti, Emendorftól, Pierrepont Eduárd, angliai követtől és másoktól politikai ügyekben, kevesektől metafizikai kérdésekben. Végre a saját felesége vetett véget ez üzelmeknek, mikor válóperük alkalmával férjének üzelmeit is nyilvánosságra hozta.

A legújabb médiumok egyike egy Gazzerra Linda nevű olasz nő, akit előbb Turinban Imoda dr. orvos vizsgált, később maga Schrenck-Notzing. Richet erős médiumitást állapított meg Gazzerrában, ezt azonban Charpentier dr. tagadta. Telekinetikus és telepatikus mutatóványai keltek feltűnést. «Szellem» egy Vincenzo nevű öngyilkos katonatiszt, aki erőszakosnak és durvának mutatja magát, úgy hogy maga a médium is ebben a hírben áll. Feltételei közt mindig ott van, hogy ruháit, de különösen igen nagy frizuráját nem fogják megvizsgálni. Schrenck-Notzing többször kapta csaláson.

Az okkultizmusnak legújabb nyilvános teljesítményei is itt érdemelnek helyet. Ezek nem leálcázások, de azért a leálcázásnál is világosabban mutatják országnak-világnak az okkultizmus tehetetlenségét.

A német okkultisták 1921 szeptemberében egyetemes nagygyűlést tartottak Kasselben, Paracelsus, nettesheimi Agrippa és Reichenbach hazájában, hogy három estén bemutassák a bámuló világnak az okkult erőket s a maguk teljesítményeit. A gyűlés elhatározó fontosságúnak ígérkezett, azonban igen balul ütött ki. Halljuk erre nézve egy fül- és szemtanúnak, dr. H. Fulda, Frankfurt egészségügyi tanácsosának a Frankfurter Zeitung 1921. szeptember 23-iki 707. számában megjelent értesítését.

«Telepatia és gondolatátvitel. A kísérlet vezetője csak tíz méternyire van a három kísérleti egyéntől. A vezető a 10 alatti számokra gondol, a három médiumnak pedig

le kell írniok a gondolt számokat, melyeket «hullám-átvitel» útján éreznek. 18 feleletből 12 helytelen volt, 6 helyes, kevesebb, mint amennyit valószínűségszámítás szerint várni lehetett. — Az «ihletvelátással» (clairvoyance) sem történt jobban. A látó «felismeri, hogy egy hölgynek bezárt fekete kezításkájában kulcs, pénztárca, valami papirból készült és valami nemesfémből készült dolog van. Látja, hogy egy százsországi testes úriembernek ruhazsebében mi van és mi nincs. De a kísérleti úrtól a ruhazsebébe tett szokatlan dolgot (falevél, csiszolt kő) nem ismeri fel... Egy másik ihletve látó dáma egy urat ennek lakására kísér gondolatban. Először is «eltalálja», hogy hány emeletes a ház, de eközben kétszer is téved, úgy, hogy még egy «eltalálásra» a lehetőség ki van zárva. Leírja az első bútordarabot, melyet a szobában szellemszemével lát, mint valami könyvszekrényfélét, amelyen üzleti könyvek állanak. De a valóságban ott semmiféle üzleti könyv nincs. És ez így megy három órán keresztül.» — Valóságos bohóckodás volt a Berika (Bernhard Richter Kasselben, a «Der 6. Sinn» című havi folyóirat szerkesztője) által előadott levitáció. Ez a Berika ismételten hirdette, hogy ő eljárást talált ki arra, hogy a nehézkes törvényét bármely időben megszüntesse. Tizenkét egyén a hallgatóságból helyet foglal egymáshoz tolt két hosszúkás asztal mellett s karjukat szög alatt kell az asztalra helyezniök. «Most aztán Berika kijelenti, hogy ma csak részleges levitációt fog mutatni, a karnak levitációját (lebegését). De még ez a sugalmazás sem sikerült, csak két egyénnél. A közönség elképed a tréfán, de hallgat, hogy el ne veszítse a most következő szellemidézést, melyet a legismertebb médiumok közül egyik-másik fog mutatni.»

Ezt a szellemhívást valóságos bárgyúságnak mondja Fulda dr. «Két férfi és egy nő foglalnak helyet a középén. Néhány perc mulva mindahárom állítólag tranceba

merül, azaz lehunyják szemüket és egész maguktartásában a hipnózis bizonyos stádiumának világos képét mutatják. A két ifjú urat, aki, mint mondják, éber állapotában nem beszél franciául, csakhamar két francia katonának szelleme lepi meg, egy tábornoké és egy altiszté. Azonnal hangosan kezdenek beszélni egymással; az altiszt heves taglejtések közt és nyers hangon piszkolódik, a tábornok pedig jóságos kézmozdulatok közt nyájas szavakkal beszél. De az, amit mondanak, érthetetlen, mert ez nem francia nyelv, hanem a francia beszéd hanglejtésének gyermekes utánzása szóképzés nélkül. Legalább én, aki körülbelül öt méter távolságra ültem a kísérleti egyénektől semmit sem voltam képes megérteni és egy dáma, a francia nyelv tanára, aki a médiumokhoz egészen közel ült, egészen önkéntesen kijelenti, hogy az én észlelésem teljesen igaz. Eközben itt-ott esnek ismert francia szavak: bon jour, pourquoi, de a lehető legrosszabb kiejtéssel. A Mannheimból való «állítólag kiváló nő-médium» pedig «prédikáció-féle hangsúllyal üdvözlö a hallgatóságot és egy pillanattal később Justinus Kerner és Tolstoj Leó beszélnek belőle, mindkettő hamisítatlan badeni tájnyelven, anélkül, hogy a médiumnak akár tartásában, akár hanglejtésében valami változás mutatkoznék. Mindkét szellem csak üres «üdvözlő szavakat tud mondani».

A harmadik reggelen aztán «Katerstimmungban» jön össze az egész gyülekezet és kiállítja magáról azt a bizonyítványt, hogy «óriási blamázt adott a világnak». Végre pedig «az egész gyülekezésnek egyedül okos határozatául» kimondták, hogy «a harmadik ülésre tervezett kísérletezést, melynek programja a Berika szerinti ujmédiumizmus, mediális szellemidézések, karmavizsgálódások és más dolgok voltak, egészen elejtik és — a gyűlés ezzel elszéledt».

Semmi joggalanságot sem tennék az okkultizmuson, ha

cczel a bizonyítvánnyal, melyet az okkultisták önmagukról és pedig ünnepélyes alkalommal, mint fent mondtam, a nagy és történelmileg híres okkultisták hazájában állítottak ki, az okkultizmus aktáit le is zárnám. Ezeken a kasseli teljesítményeken igazán nincs semmi vizsgáltnivaló. Mivel azonban az okkultisták azzal mentegetik kudarcukat, hogy a médiumok és a vezető halálosan fáradtak voltak, a nyilvánosság pedig alkalmatlannak bizonyult nekik, ezt is, aztán az utóbbi fejezetekben az okkultista környezetről és médiumokról előadottakat együtt tartva, felteszem a kérdést, melynek megvilágításával tartozom, vajjon tehát tulajdonképen mind csalók a médiumok ?

Erre a kérdésre sem teljes igennel, sem határozott nemmel felelni nem lehet, hanem a kérdést és a médiumi pszichét a legalaposabb vizsgálat alá kell vonni. Du Prel, aki egész életében elszántan és teljes erővel harcolt a spiritizmus mellett, abból az alkalomból, hogy Paladino Eusapia vizsgálata közben csalásra jöttek rá, maga is szükségesnek tartja az égető kérdésnek vizsgálatát, de ezt nagyon nehéznek tartja és a csalásoknak ötféle fajtát különbözteti meg : van 1. tudatos csalás a médium részéről, 2. a «szellem» részéről akár a közvetítő tudtával, akár enélkül, 3. a «szellem» részéről a médium tudta nélkül, 4. az animisztikus eset, vagyis a «másodén» csalása az éber eszmélet tartalma ellenére, 5. a tisztán okkultisztikus jelenség, amikor t. i. a közvetítő teljesen passzív, vagyis csalás történhetik ugyan, de erről a közvetítő nem tehet. (Der Spirit. 91. 1.)

Az ilyen megkülönböztetésekre mondja Helmholtz : «Hosszú tapasztalatból ismerem a XIX. század csodakereső irányát és azt a makacsságot, mely még a legdurvább csalások kézzelfogható bizonyítékait is legyőzi. Ifjúságom ugyanis abba az időbe esik, mikor az állati delejesség fénykorát élte. Azóta ennek a szellemi iránynak különböző időszakait láttuk. Minden egyes időszak-

nak csak rövid élete volt s a csalások száma folyton nőtt, nem az irány változott, hanem csak a módszert és elvet változtatták meg». (XVIII. 352.)

A csalások azon különböző fajtáiból, melyeket Du Prel előad, a 2. és 3. kiesik a vizsgálódásból, mert azon a feltevésen alapul, hogy az okkultizmusban «szellemek» az ágensek, de ez a feltevés teljesen elbukott. A csalások 4. faja sem jön számításba, mert az ilyen csalások magyarázatánál Du Prel a materializációk legdurvább eseteibe téved, amelyeket Denton, amerikai geológus-professzor a paraffinból készült kéz- és lábakkal régen megdöntött. (VI. I. 501.) Ez különben az egész kérdést új probléma elé állítaná. Marad tehát Du Prel okoskodásából a két ellentét : a tudatos csalás ténye és a csalás kizártsága. A kérdést tehát Du Prel nem oldja meg.

Más oldalról kell a kérdést megfogni. Mivel tény az, hogy felszámálhatatlanul sok csalás történt és történik, meg kell állapítani azokat a tényeket, melyek a csalást bizonyítják és a közvetítőt feltétlenül csalónak mutatják. Számtalan ilyen tény lehet, de belőlük ezek a bizonyosak : amelyik médium mindig Stimmung-ban, azaz készenlétben van jelenségek létrehozására, amelyiknél egy ülés sem múlik el eredménytelenül, amelyiknél még a tranceba-esés sem szükséges a jelenségekhez, amelyik mindig és mindenütt ugyanazon erőket és kimaradhatatlanul mutatja, az a médium több mint gyanus, az ilyen közvetítő — csaló.

Ellenben az olyan közvetítőknél, akinél a trance valódiságához kétség nem fér, aki a séanceon törtétekről, míg maga valódi tranceban volt, tényleg mit sem tud, nem kell szükségképen csalásra gondolni. Az ilyen közvetítő lehet igaz médium. A trance-állapot ténylegeségét természetesen csak hozzáértő orvos állapíthatja meg. Laikus ember számára egyszerű és eléggé bizonyos próba ez : ki kell nyujtatni a tranceban levővel karját ;

ha ezt egy félóraig, sőt tovább is így tartani bírja ellenőrzés mellett és idegen segítség nélkül, a trance valódi.

A csaló közvetítő közönséges szemfényvesztő; az ilyenek hitelt nem érdemelnek még esetleges tranceuk dacára sem. Kérdés azonban, vajjon az igaz közvetítők részéről *minden* csalás és egyszer és *mindenkorra* ki van-e zárva? Erre határozott nemmel kell felelni. Csalás többféle lehet. Van tudatos és akaratos csalás, amely tehát büntethető; csaló közvetítők által történik. Van tudatos, de nem akaratos, tehát korlátolt beszámíthatóságú csalás. Ez és az öntudatlan, egyúttal akaratlan csalás az igaz médium részéről is megtörténhetik. Az ilyen csalásokban, bár tárgyilagosan véve és ténylegesen csalás történik, nincs meg a médiumnak beszámítható rosszakarata és szándéka a csalásra, sőt többé-kevésbé hiányzik nála a csalás tudata is. Ne feledjük el, hogy a médiumitás a rendestől eltérő állapot, benne tehát az erkölcsi beszámíthatóságnak feltételei is módosulhatnak.

Már most tegyük fel, hogy a mai séanceon mi sem akar sikerülni, még a trance sem sikerül teljesen s az idő telik, az idegek a várakozástól feszültek, a közvetítő idegei és renomméja bánják meg, ha eredmény sem lesz. Ez nagy nyomás és teher a médiumos pszichén. A szoba pedig sötét, a környezet hiszékeny, a csalás — mely különben is médiumi fogatkozás — lehető, tehát a médium belemegy a csalásba. Ezt a cselekedetet nyugodtan lehet külső és benső kényszer alatt történnék mondani és ezért is, de a médiumi psziche szempontjából is korlátozott beszámítás alá esőnek itélni.

Finch asszony, a már fentebb említett médium beszéli magáról: «Teljes eszméletemnél voltam, de sem megmozdulni, sem beszélni nem voltam képes. Aztán azt éreztem, mintha valami fel akarná gyürni balkaromon a ruhám ujját és karomat mint materializált kart akarná

előmutatni, mihelyt eszméletemet veszem. Ez az érzésem folytonosan erősödött arányban a trancebamerüléssel; de növekedett aggodalmam is és minden erőfeszítést megpróbáltam, hogy kiáltsak és barátaimat figyelmeztessem, de mindhiába . . . Valódi birkózás volt ez tudatalattim és rendes eszméletem között; az a jelenléte követelte, ez pedig érezte, hogy visszas és hátrányos helyzetbe kerül. Tehetetlenségemben végre imádkoztam a hatalmakhoz, amelyektől függtem és tompa segélykiáltással, hogy meg legyek mentve a csalástól, elvesztettem eszméletemet. És nem történt semmi». (VIII. 96.) Értékes adat épen Finchtől, akinek szavahihetősége több, mint más médiumoké. A leírt állapot azt mutatja, hogy médiumok részéről, akiknek állapotát és tevékenységét némelyek a tudatalattival magyarázzák, származhatnak olyan cselekedetek, melyek az éber eszméletnek, tehát a cselekedetekért felelős személyiségnek tudta nélkül, sőt éles tiltakozása mellett történnek, tehát amelyek, ha különben tárgyilag csalás van is bennük, mint csalások be nem számíthatók.

D'Ésperance asszony, egy másik médium, teljes közvetlenséggel adja elő, hogy az ő kontrolja, «Yolande szellem» mint járt-kelt a jelenlevők között, míg ő maga, d'Ésperance kínosan érezte, hogy Yolandenek minden hibájáért őt teszik majd felelőssé és milyen borzasztó érzéssel ébredt a tranceból akkor, mikor mondták neki, hogy a szellemet megfoglák s ő maga volt a «szellem». Amiből következik, hogy tárgyilagosan vett csalások vagy csalási kísérletek történhetnek a médium részéről ennek alanyilag teljes jóhiszeműsége mellett. Olyan erős lehet annak az önsugalmazásnak kéréje a médiumban, hogy ő az emberek és «szellemek» vagy titkos erők közt közvetítő, olyan kényszerítő hatással sulyosodhatik reá a környezetnek hizeme az ő médiumságában, a környezetnek várározása jelenségekre, hogy ez, mint mostani

médiumos eszméletének főmotivuma a legjobb hiszemű közvetítőt és a legtisztességesebb társaságban is ráviszi arra, hogy «szellemirást» produkáljon vagy kopogó hangokat adjon, de a cipőjével, és általában a tárgyilagosan vett csalásnak legalább félig öntudatlan ágensévé és voltaképen eszközejévé tegeye magát.

Azt mondhatja valaki, hogy ez a magyarázat kedvez a médiumságnak s maguknak a közvetítőknek is, akik pedig annyian bizonyultak közönséges csalóknak. Azonban csak első tekintetre látszik kedvezőnek ez a magyarázat. Először is a csaló közvetítők ismertető jeleiről eladottak a legtöbb médiumot a csalók közé sorolják. Másodszor a nem csaló közvetítőkre is kimondja a magyarázat, hogy az ő működésük is tárgyilagosan vett csalások és csalódások forrása és mindössze annyit tud be nekik mentésüül, hogy nincs meg az alanyilag vett csalásra rosszakaratuk és némely esetekben — pszichéjük abnormis alakulása folytán — hiányzik öntudatuk is. Nagyon sok esetben tulajdonképen áldozatok. Áldozatai saját betegességüknek, melyhez a makactság is tartozik, és áldozatai az olykor rosszakaratú, máskor és a legtöbb esetben szintén betegesen hiszékeny és becsapódni mindig kész környezetnek. Az eladottak után senki sem mondhatja többé: abban az ülésben, ahol szellemeket és forgó asztalokat láttam, ahol kopogó hangokat hallottam, arisztokraták, titkos tanácsosok, tudósok, (talán) papok voltak jelen: lehetetlen volt a csalás és becsapódás. Nyugodtan lehet az ilyen beszédre felelni: tekintetbe véve úgy a médiumok abnormis pszichébéli állapotát, mint a környezetnek ismert lelki hangulatát, személyes megbízhatóságról itt szó sem lehet, nincs meg az a közvetítőknél, akiknek állapotai kiszámíthatlanok, cselekvései pedig nem mindig beszámíthatók, de nincs meg az összeszokott és magát és a médiumot csalódásra és csalásra ingerlő környezetben sem. Az okkultizmus

ekként semmi biztonságot nem nyújt a csalások és csalódások ellen.

VII. A spiritizmus (okkultizmus) jelenségei és régibb magyarázataik.

I. A spiritizmus *jelenségeinek* előszámlálása a régibb irodalomban rendszeren Crookesnak fölosztása szerint történt. Az írók közül kevesen ragaszkodnak ma már ehhez a nagyképű fölosztáshoz, az olvasó tájékoztatása végett mégis közlöm azt.

Crookes a jelenségeknek 13 osztályát sorolta elő:

1. nehéz testek mozgatása érintés által, de minden mechanikai erő alkalmazása nélkül, amint ez az asztaltáncoltatásban mutatkozik jellegzetesen. Faraday ezt a jelenséget a láncot képezők idegei öntudatlan mozgásának tulajdonította. (Nat. u. Offenb. 1897. XI. 654.)
2. Hangtünemények : kopogó, csikorgó, durranó hangok, a spiritizmus tulajdonképeni indulója, amelyekhez még a zenei jelenségeket is számították.
- 3., 4., 5. Testek súlyváltozása. Nehéz testek mozgása észrevehető érintés nélkül. Asztalok, székek fölemelkedése hasonló módon.
6. Levitáció : embereknek fölemelkedése és lebegése.
7. Kisebb tárgyak többnyire repülő mozgása és előkerülése, jellegzetesen az apportok ; rendbontások : ajtó, ablak kinyílása, poharak, üvegek mozgása észrevehető érintés nélkül.
8. Világító tünemények és thermikus jelenségek.
9. Kezek, lábak és más emberi testrészek megjelenése.
10. Közvetlen szellemirások és szellemrajzok.
11. Szellemalakoknak és arcoknak megjelenése, általában a materializáció, melyre még visszatérek.
12. Különös esetek : göbkötés lepecsételt zsinegen stb.
13. Bonyolódott természetű esetek : a delejtű elhaj-

lása s az áthatlanság törvényének ellenére történt jelenségek.

Aksákow a jelenségeket három osztályba sorozta s az osztályoknak a perszonizmus, animizmus és spiritizmus nevét adta. Perszonizmus neve alatt foglalta össze azokat a jelenségeket, melyeknek alapját az képezi, hogy a médium tőle különböző személyiségnek tudatát veszi fel. Animizmus alatt a telepátia, telekinézis, materializációk jelenségeit, spiritizmus alatt pedig az okkultizmus intellektuális jelenségeit értette.

Legújabban Jak. Bappert dr. a kritikai könnyebb eligazodás kedvéért három csoportra osztotta föl az okkultizmus jelenségeit : 1. asztaltánc és trance, 2. jövődőlés, álmok, sejtelmek, éleslétás, telepátia, 3. kopogó hangok s a legkülönbözőbb fizikai jelenségek.

Ez a fölosztás meglehetősen rendszertelen és nem lehet alapos áttekintést nyerni Aksákow fölosztásából sem. A Crookes-féle fölosztás régi és nehézkes, hozzá jóformán csak az úgymondott «klasszikus okkultizmus» tünetnyeit öleli föl. Azért jobbnak látom egyszerűen azt mondani, hogy az okkultizmusnak (spiritizmusnak) jelenségei kétfélék : fizikaiak, melyek úgy tűnnek elő, mint fizikai erők működésének eredményei, — és értelmi (intellektuálisok), melyek rejtett értelmi erőt látszanak föltételezni. A jelenségekről majd egyenkint tárgyalok.

Ezeknek a jelenségeknek legnagyobb részét az olvasó már ismeri az előadottakból. A materializációról is beszéltem tárgyalásom folyamán, szükségesnek látom mégis a régibb spiritizmusnak erről a jelenségről magának a spiritizmusnak fölfogását az újabban mutatkozó tünetmennyekkel együtt itt, a jelenségek fejezetében ismertetni.

Materializáció az okkultizmus nézete szerint az a jelenség, amelyben érzékeink alá nem eső lénynek vagy tárgynak érzékelhető alakja jelenik meg az anyagnak eddig

nem ismert fölhasználásával. Szorosabb értelemben azonban csakis emberi egész alakoknak megjelenése értendő materializáció, inkarnáció alatt.

A szellemidézők tanítása szerint mindenféle szellem megjelenhet, alsóbbrendűek épen úgy, mint felsőbbrendűek, nappal és éjszaka, de megjelenésükhöz Istennek megengedése és saját akaratuk szükséges. Szívesebben jelentkeznek saját jószántukból, mint hívásra. Abban továbbá, akinek megjelennek, sajátosságok képességnek kell lenni a jelenés létesítésére és elfogadására. Ezt a képességet bizonyos áram (fluidum) teszi, melynek a megjelenő szellemben és abban, akinek megjelenik, egyenlő természetűnek kell lenni. A megjelent szellemtől félni nem kell; szóba kell állani vele. A beszéd majd szavakkal történik, majd pedig gondolatátvitellel.

A megjelenő alak, tanítja a spiritizmus, páraszerű testet mutat, de megtörténik az is, bár ritkábban, hogy az alak tapintható és az élő emberi testnek melegével és ellenálló képességével bír. Az alakból legjobban körvonalozottak a fej és arc, a vállak és a mell, a kar és kezek, melyek az ismerős alakokon a legapróbb részletekig hűek. Rendesen elmosódottak a mellől lefelé terjedő testrészek, különösen a lábak. Innen van, hogy a szellemek nem járnak, hanem surranni látszanak. Mindeniken van valami jellegzetes földi alakjából, ami őt rögtön fölismerhetővé teszi. Ruházatuk is ilyen; ismerőseiknek rendesen azon ruhában jelennek meg, melyet földi életük utolsó részében hordtak. Különbözik pedig ruházatuk fehérszínű, bő, redős, a leírások szerint körülbelül olyan, mint aminőbe meséink a kisérteteket öltöztetik. A ruha anyaga majd közönséges kartonnak, majd kalikónak, majd csalánszövetnek (mousselin) látszik. Az arc női szellemeknél többnyire könnyű fátyollal van fedve. A megjelenés legtöbbször világító jelenségek kíséretében történik, melyek az alakot láthatóvá teszik. (II. 124. kk.)

Arra a kérdésre, honnan veszik a szellemek ruhájukat és egyéb tárgyaikat, melyeket magukkal hoznak, botot, könyveket, pipát, tubákos szelencét, Allan Kardec szerint «szent Lajos szelleme» következőleg felelt: a szellemeknek hatalmuk van a térben létező összes anyagok felett. Ezeket egyesíthetik, részeikre bonthatják pusztán akaratukkal, és a materializációban ez történik. Ne gondoljuk, hogy a könyvet, botot, ruhát valahol találta az szellem. Nem, ő azt tisztán akaratával alkotta meg a mindenütt található szükséges anyagokból és mikor nincs rájuk többé szüksége, ismét megsemmisíti, alkotó elemeikre bontja azokat. Azonban «ez csak alakítás, nem teremtés, mert a szellemek sem képesek semmiből valamit létrehozni». (II. 163—169.) King Katie ugyanezen kérdésre másként felelt. Azt mondta, hogy ő ruházatának anyagát a kísérletezők ruhadarabjaiból kapja és előbb ruházatát alkotja meg, azután testrészeit. Az alak eltűnésénél előbb a testrészek látszanak eltűnni, azután a ruha. (I. 148. k.)

A Crookes-féle felosztás II. osztályában említett jelenségek és a materializáció között a közvetítőt illetőleg az a különbség van, hogy míg a többi tünemények létrehozására elegendő a közvetítőnek jelenléte és pedig legtöbbször éber állapotban, addig a materializációknál a közvetítőnek rendes állapota az alvás. Ez az alvás nem az egészséges ember rendes alvása, hanem bizonyos merevedettség, mely azonban különbözik a hipnotikus álomtól, mert rendszerint nem jár vele az éleslátás (clairvoyance) és távolbalátás, továbbá önként jelentkezik, valamint az ébredés is önmagától áll be, míg a delejes alvásnál mindez a hipnotizáló akaratára vagy parancsára történik. Ezt az alvási állapotot a spiritiszták trancenak (révület) hívják és nagyon fárasztónak, a közvetítő egészségére károsnak és veszedelmesnek mondják. A megjelenő szellem vagy szellemek ugyanis a köz-

vetítőtől veszik összes erejüket arra, hogy megjelenhessenek. Néha ennek egész erejét felemészti és ha valaki az alvó közvetítőt megragadná, a kísérletezők körébe hozná, ennek biztos halálát okozná.

A közvetítő alvásához bizonyos feltételek okvetlenül szükségesek. Így a teljes csend, a közvetítő számára kényelmes fekhely, legtöbbször teljes sötétség. A materializáló közvetítőt a kísérletezők köréből eltávolítják, a szobában függönyt alkalmaznak, mely őt a nézőktől elzárja, sőt leggyakrabban a szomszéd szobában készítének neki alvásra helyet.

Azok ellenében, kik a szellemidézésben legnagyobb súlyt a materializációkra fektetnek, a tény az, hogy épen a materializáció jelenségei azok, melyek legtöbb kétkedéssel találkozunk és amelyeket legtöbbször lepleztek le. A materializációt továbbá a szellemidézés fizikai tüneteményei közé sorozzák. Allan Kardec a materializációról és a fizikai jelenségekről azt tanítja, hogy a szellemidézésnek lényege nem fizikai tüneteményeiben van. Ezek csak a kíváncsisághoz, a szemekhez szólnak és gyakran csálnak, mert közönséges csepürágók is elég jól utánózzák őket. Ezért nem is való a spiritizmus a kandi népnek, hanem a művelt osztályoknak, melyek erkölcsi célokért lelkesednek. (II. 449. 22. 479. 33. 24. 291. 15. l.)

A régibb spiritisztikus irodalomban a «szellemek» testöltése erősen szerepel. Ma már, a kiábrándító tapasztalatok után ennek a jelenségnek emlegetése meglehetősen háttérbeszorult, bár, amint láttuk, még a múlt évi kasseli gyűlésen is mint programmpont szerepelt a materializáció.

Ma idevágó más jelenségek foglalkoztatják a kutatókat. Állítják, hogy némely közvetítők révületükben nem fiziológiai úton szerves, sőt élő anyagot tudnak produkálni, mely egyes esetekben feltűnő hasonlatosságot mutat az emberi test egyes részeihez. Feltűnést keltettek

azok a megfigyelések, melyeket báró Schrenck-Notzing müncheni tanár, idegorvos tett két közvetítővel, C.Évával és P. Stanislawával. Az erre vonatkozó irodalom Schrenck-Notzingnak «Materialisationsphänomene» és «Der Kampf um die Materialisationsphänomene» c. könyveiben, Gustav Kafka dr. «Dr. A. Freih. v. Schrenck-Notzings Materialisationsphänomene» c. a Die Naturwissenschaften 1913. 51. füzetében megjelent cikkelyében és Dr. med. Mathilde von Kemnitz «Moderne Mediumforschung» 1914 c. könyvében van. Gessmann (XV. 266. kk.) ennek a jelenségnek képeit közli. (XXI. 6.)

A kísérletezőknek, különösen Schrenck-Notzingnak előadása szerint a médium azt az anyagot, melyet teleplazmának (ektoplazma) neveztek el, révületének ideje alatt többnyire szájából, de más testrészeiből is, a természetes nyílásokból, a fejbűbből, az ujjak hegyéből, az emlőkből produkálja, olykor pedig némi távolságban a médiumtól látszik az előállani. Az anyagnak az érintése a médiumnak állítólag fájdalmat okoz. Amint fényképezés céljából megvilágítani akarják a teleplazmát, azonnal eltűnik rendesen ugyancsak a médium száján át, amit kinematografikus felvétellel állapítottak meg. P. Stanislawánál ilyen teleplasztikus szalagszerű képződmények törtek elő a szájából, jól előre nyomultak, úgy, hogy a médium fátyolát is áttörni látszottak. Schrenck-Notzing, aki 15—40 cm. távolságról nézte a teleplazmát, azt mondja, hogy az olykor úgy néz ki, mint összecsomózott horgolt csipke, enyves fogású, emlékeztet a gomba vagy nedves keztyűbőr fogására. Mások előadása szerint a teleplazma részben folyékony, részben többé-kevésbé szilárd képződmény, alaktalan rongynak, fátyolszerű masszának alakját mutatja. Olykor durványok keletkeznek rajta, melyek aztán jól kiképzett lábakká, kezekké, fejekké alakulnak ki felismerhető vonásokkal, sőt egész alakokká is. Az okkultista jelen-

ségek újabb magyarázatainál ennek a teleplazmának kérdését is tárgyalni fogom.

II. Az okkultizmus (spiritizmus) *régibb magyarázataiból* sem a spiritisztikus magyarázatról, mely «szellemeknek» tulajdonítja az összes jelenségeket, nem kell már bővebben írnom, sem azt a másik magyarázatot nem kell külön említenem, mely az okkultista tüneményeket mindenestől csalásnak és szemfényvesztésnek mondja. A spiritisztikus egyesületekről, a médiumságról és a csaló médiumokról szóló fejezetekben ezekre nézve bőven tájékoztattam az olvasót, aki előtt világos, hogy egyik magyarázat sem tartható fenn. Többé-kevésbé hasonló a sorsuk az itt következő elméletek, illetőleg magyarázatoknak is.

I. *Zöllner elmélete.* «Újabb térelmélet», «negyedik dimenzió», «négykiterjedésű lények és tér», ezen nevek alatt fordul elő az az elmélet, melyet régibb források után Zöllner dolgozott ki és használt fel a szellemidézés tüneményeinek megfejtésére. L. Zöllner : Wissenschaftl. Abhandlgn. II. 1. 340. k. II. 2. 892. k. III. 231. k. lapokat. Ellene írtak Gutberlet (XXII. 1.), Zimmermann : Kant u. d. Sptsm. Bécs 1879. Richter K. : Professor Zöllners Hypothese stb. 1880. Lipcse.

Zöllnernek elmélete körülbelül ez : mi a térnek három méretét ismerjük : magasságát (mélységét), hosszúságát és szélességét. Van azonban a térnek még negyedik mérete és kiterjedése is, melyet sem nem láthatunk, sem el nem képzelhetünk, annál fogva névvel sem jelölhetünk ugyan, de melynek megvannak lényei épen úgy, mint a mi háromkiterjedésű világunknak, kiket azonban szemünk és ismeretünk elől az zár el, hogy állandóan a negyedik dimenzióban tartózkodnak. Megismerésünk eme negyedik kiterjedésről csak fogalmi lehet és analógia útján származik. Tegyük fel ugyanis, hogy van nemcsak három, hanem kétkiterjedésű tér is, melynek lényei csak e két kiterjedésnek fogalmával bírnak. Ilyen kétki-

terjedésű (hosszú és széles) síkban képzeljünk mozgatható tárgyat. Ezt a két dimenziós lény csak úgy lesz képes a síkból eltávolítani, ha a síkot határoló vonalat áttöri, de mi, kik a harmadik kiterjedést, vagyis a magasságot is ismerjük, ugyanezen műveletre képesek leszünk az által is, hogy a tárgyat a harmadik kiterjedésbe vonjuk vagyis magasba emelvén azt, a sík határai közül ki-vesszük.

Hasonló a viszony a három- és négykiterjedésű tér és lények között. Mint a kétkiterjedésű tér a harmadik dimenzióinak, úgy áll nyitva a háromkiterjedésű a négykiterjedésűnek, melyben Oetinger Kristóf, protestáns hittudós és teozófus, akit «a (német) dél mágusának» neveznek (1702—1782.), Zöllner egyik előfutára szerint a választottak lelkei laknak. Mikor előlünk, a harmadik kiterjedésből valamely tárgy, például az asztalka vagy egy könyv eltűnik, Zöllner szerint semmi egyéb nem történik, mint hogy a negyedik dimenzióinak lakói ezt magukhoz emelik és újra előtűnik az, ha visszabocsátják a háromkiterjedésű térbe.

Zöllner ez elmélet alapján a fonalon való göbkötetést így magyarázza: vagy elváltak egymástól a fonal egyes részei a göbképződés alatt és egyesültek újra a göbképződés után; de ez valószínűtlenebb és a másik feltevés a valódi, hogy t. i. a fonalak saját hosszúsági tengelyük körül csavarodtak és így hozták létre a göböket. Ez az utóbbi feltevés nagyon érthetetlen még a negyedik kiterjedés szempontjából is. A fonalak a Zöllner nyakában voltak, az egymásba fonódó szíjak kezei alatt nyugodtak, tehát a harmadik kiterjedésből a negyedikbe egy pillanatra sem jutottak, a kötési csomó és a pecsét rajtuk teljesen sértetlenek maradtak. Hol történt hát a göbkötetés? A negyedik dimenzióban nem, ez ellen a tények tanuskodnak. Tehát bizonyára a harmadikban, a negyedik kiterjedés művelete által. De miként? Erre

nincs semmi felelet a szíjnak hosszúsági tengelyük körül való csavarodásában.

Mennyire elégtelennek itéli Zöllner maga is ezt a megfejtést, látszik abból, hogy egy másik kísérleténél egyenesen Sladenek a negyedik dimenzióba való emelkedéséről beszél. Slade az éleslátás (clairvoyance) állapotában az ötös és ezernyolcszázhetvenhatos számot látja a szemközti szegletben ; a következő pillanatban a mondott év- és értékszámokkal ellátott pénzdarab hull elzárt papirdobozból át az asztal lapján az alatta tartott palatáblára. Ugyanazon ülésen a palatáblán ez az írás jelenik meg : 10 fillér, 1876 ; 2 fillér, 1875, mire két pénzdarab hull a palatáblára ugyanezen jelekkel. A magyarázat Zöllner szerint ez: az első esetben Slade lelke a negyedik dimenzióba emelkedik, melynek a harmadik kiterjedés nyitva áll és onnan látja a pénzdarabnak értékű és évszámi jegyét. De hogyan él mégis Slade, ha a negyedik dimenzióba jutott, azaz lelke elszállt testéből? Mely szemekkel látja, amit lát? Mert emberi szemeivel nem láthatja többé, ha lelke elszállott. S ha mindennek dacára él és emberi szemeivel lát, miért néz a szoba szögletébe és nem a dobozra, melyben valamit látni akar? A második esetben, mondja Zöllner, a négykiterjedésű lény, ki előtt a háromkiterjedésű zárt tér még mindig nyitott lehet, látja az elzárt dobozban levő pénzdarabokat, azoknak jegyeit a palatáblára írja, a pénzdarabokat a negyedik dimenzióba ejti és a palatáblára dobja. De hogyan történik ennyi minden és ilyen jól kieszelve néhány pillanat alatt? Megint itt a miként és az elmélet, mely semmit sem tud megmagyarázni. Méltán kérdezhetjük egyik, a többenél okosabb «szellemmel: «Nos, be van-e hát bizonyítva a negyedik kiterjedés?»

Nincs. Sőt az elméletnek több hibája is van. A tér, melyet Zöllner *négykiterjedésűnek* mond, bizonyára anyagi, érzéki, kiterjedt tér, mely tulajdonságainál fogva

föltétlenül szemléletünk körébe kellene annak legalább valamennyire esnie. Ám erről szó sincs, maga Zöllner is eme négykiterjedésű térnek csak fogalmi megismeréséről beszél. De a mi fogalmaink szerint három méret elégséges a tér alkotására és többre szükség nincs. Mire alapítja hát elméletét a negyedik kiterjedésről? Talán arra, hogy más mód nincs e tünetmények megfejtésére? Ennek dacára sem szabad használnia ezt az elméletet. A logikának egyik alaptétele, hogy egy újszerű jelenség magyarázatául, amennyire csak lehet, *causa vera-t*, igaz okot vegyünk elő. Azaz olyant, mely már él tapasztalatunkban és nem csak épen emez új jelenség magyarázatához szolgál alapul. Világos, hogy a negyedik dimenzió elmélete nem ilyen *causa vera*.

Azt sem szabad elfeledni, hogy a spiritisztikus tünetmények magyarázatára nemcsak megfejtést, hanem lehetőleg egységes megfejtést, törvényt kell keresni. Zöllnernek elmélete azonban nem ilyen egységes törvény a spiritisztikus tünetmények megfejtésére. Mint alkalmazza azt a thermikus tünetményeknél? Minő magyarázatot fog adni a negyedik kiterjedés alapján Home állítólagos fölemelkedéseinek, lebegésének, aki testestől-lelkestől a nézők előtt, a harmadik dimenzióban maradt? Hogy fogja magyarázni a rendbontásokat? Ez utóbbiakat a legkönyebben, fogják mondani a négykiterjedésű térnek hívei. Igen, de Stafford szellem ellenük bizonyít. Ez még azt sem tartja valószínűnek, hogy magasabbrendű szellemek, pedig a negyedik kiterjedés lakói bizonyára mind ilyenek, mert Oetinger szerint választottak, göbkötésre szálljanak le a harmadik kiterjedésbe, pedig ez csak több, mint a pajkosságok, rendbontások! A négykiterjedésű térnek csak annyi értelme van, mint a négyszegletű körnek.

Akkor is ellenmondásokra és érthetatlenségekre akadunk, ha feltesszük Zöllnerrel, hogy a négy dimenziós

értelmes lények a negyedik dimenzió magasságából tekintenek reánk és a dobozban levő pénzeket a számokat olvassák. Ha Zöllner ezt a megismerést a negyedik kiterjedésből olyanformán fogja fel, mint a tárgyak szemléletét a léghajóból, olyan dolgokat viszonyít egymáshoz, melyeknek egymáshoz semmi közük, sőt amelyek egymást kizárják. A léghajóból vagy toronyból a mélységben levő testeket látni egészen más valami, mint a dobozba zárt és érzéki szemek előtt elrejtett írást olvasni. Ezt a kettőt párhuzamba állítani annyi, mint a fogalmaikkal üzni szemfényvesztést.

2. *A magikus erők elmélete.* Magikus erők alatt azoknak az erőknek összegét kell érteni, melyekből a lelki élet állítólagos misztikus jelenségei, legkülönösebben a távolbalátás és közvetlen távolbahatás származnak. A magikus itt nem a rejtett, még ki nem tanulmányozott erők jelzésére, hanem a titkos erők jelzésére van használva egészen okkultista értelemben. Amint Perty (I. Vorr. VI.) írja: az érzés, akarat és megismerésen kívül vannak az emberi szellemnek sajátos, csak különös körülmények között kifejlődő erői, melyeket magikus erőknek nevezek; ezek az erők különleges törvények szerint működnek. Du Prel és mások, akik e tárgyról az okkultizmus szellemében írtak, megegyeznek abban, hogy a rendes vagy éber, tehát az érzékek és az agy tevékenysége által közvetített megismerésen kívül van egy másik is, a testi szervekhez nem kötött és ezért az éber öntudat vagy emlékezés által meg nem közelíthető megismerés és működés.

Eddig ez úgy néz ki, mintha a magikus erő egy fogalom volna a tudatalattinak erejével. De nem így van, a tudatalatti elméletének tanítói ki is kérnék maguknak azt a szerencsét, hogy őket a magiának tanítóival és mestereivel helyezték egy sorba. A magikus erő és a tudatalatti közt igen nagy különbség van. Perty világosan

mondja, hogy azt a számos jelenséget, melyet előbb isteneknek, ördögöknek, angyaloknak tulajdonítottak, csakis *egy* embereknek büvös és csakis bizonyos körülmények közt működő erői hozzák létre. Ennélfogva ez az elmélet a kettőslényűséget, egy ébert és egy nem természetest, hanem misztikust, ellenére a tudatalatti híveinek, nem tanítja mint rendes emberit, hanem mint egyesek kiváltságát. Egészen panteista értelemben beszélnek ennek a misztikus ének forrásáról, a mindenható világlélekről. És egészen a régibb nagy magikusoknak, Paracelsusnak, tritheimi Jánosnak, nettesheimi Agrippának szellemében mondják, hogy a magikus legigazabb értelmében a tértől és időtől függetlent, a mindentudót, a mindenhatót, egyszóval az isteni erőt jelenti. Ebben az elméletben tehát az emberi természet hatalmasabb, mint hitték vagy hiszik: egészen csodálatra méltó. Mert az említett magiamesterek tanítása szerint a magizmus fogalmához tartozik, hogy sem a cselekvésben, sem a megismerésben ne kösse magát az ember a köznapi élet törvényeihez; a magiamester nemcsak az idő és tér korlátaitól szabad, hanem a világmindenség egyéneitől is független, ámbár ezeknek (a gonosz léleknek, továbbá a világűrben bolyongó szellemeknek) segítségét sem zárja ki, szóval a magiamester legtökéletesebb nyilvánulásában a leghatalmasabb, a mindenható, az örök. Csakhogy az embernél ez az erő nem nyilvánul tökéletesen és egész erejében, mert korlátozza az egyéniség, más erők hozzávegyülése, a köznapi élettel való bajlódás és ezért a magikus erő csak egyes kisugárzásokban jelentkezik; ez a sugár egy-egy magikus tény: a magiamester egy-egy ilyen magikus tényénél mintha egy más világból vagy a létnek egy más alakjából világitana át hozzánk.

A magikus erőben való hitről és ennek az erőnek az okkult jelenségek megmagyarázásában való használa-

táról minden lehető jót elmondok, ha a következőket mondom : a magikus erők, ha ilyenek volnának, csakugyan sok nevezetes jelenség természetes megfejtését tennék lehetővé és a természet- és lélektanban azt a hézagot tölténék ki, melybe különben a szellemvilágot szokás ágensül beállítani. Ha ugyanis olyan jelenségeket kell megmagyarázni, amelyeknek a természet-erőkben nincs meg arányos okuk, amelyek másfelől az Istenhez, angyalokhoz vagy az ördögökhöz való oksági viszonyból ki nem magyarázhatók, a tudományra előáll az a kényszerűség, hogy vagy rejtett erőkre hivatkozzék, vagy minden megfejtési kísérletet elutasítson magától. Vagyis a magikus erőknek a lelki jelenségek megfejtésében legfeljebb mint hézagpótlóknak lehet helyök.

Azonban még hézagpótlóknak sem jók a magikus erők. Eltekintve ugyanis attól, hogy az a legkényelmesebb dolog, persze haszonnélküli is, felállítani egy elméletet, ez esetben felvenni egy erőt, melynek se terjedelmét, se működési módjait nem ismerjük, de nem is ismerhetjük, hiszen «titkos» erőről van szó, aztán ennek az erőnek aláhajlítani egész tömeg legkülönbözőbb természetű jelenséget és elhítenni akarni, hogy most már mindent meg lehet magyarázni ; mondom, eltekintve ettől a sehogyan sem indokolt balfogástól, semmiképer sem érthető, miért kell titkos erőkre hivatkozni olyan jelenségek magyarázatául, melyek a hipnózisban is előfordulnak és amelyeket épen ezért ma már kivonnak az okkult jelenségek köréből. Ezeket a jelenségeket nem tekintik egyebeknek, mint ismert lelki és kapcsolatosan fizikai erők eredményének, melyeknek működését a sugalmazás növesztette meg más, ugyancsak ismert erők megzavarásával. (Nat. u. Offb. 1897. XI. 641. — XXII. 2. 1. 1.)

Persze az okkultizmusnak egész léte attól függ, fenn bírja-e tartani a magikus erők hiszemét és elméletét.

Ezért aztán ezt az analógiás érvet vágják ki maguk mellett: egykor az állati mágnességet és a hipnotizmust az ördögnek tulajdonították. Ma már ezeknek megfejtése érdekében nem ismert erőkre és a tudatalattira hivatkoznak. Ugyanez történik a kettős öntudat jelenségeinek, az öntudathasadásnak, az automatizmusnak megmagyarázása végett. Fölfedezték az X-sugarakat, a radioaktivitást, amikről senki sem álmodott, pedig ezek évezredek óta munkában voltak. Ha tehát most a távolbalátás, gondolatátvitel, éleslátás, a médiumi automatikus beszéd és írás magyarázatait keresik, miután emberi képességek és ismert természeti erők ezeknek megmagyarázására elégtelenek, ezeknek a jelenségeknek okai csakis titkos erők lehetnek.

Erre ezt felelem: föltéve, de meg nem engedve, hogy az okkultisták által szóbahozott okkult tényeket vagy jelenségeket természeti erőkkel, elismert lelki erőkkel megmagyarázni nem lehet, még semmi módon nincs bizonyítva az, hogy ezekben a jelenségekben az okkultisták értelmezésében vett titkos erők működnek. Hogy ez bizonyítva legyen, azt kellene előbb bebizonyítani, hogy, amint Paracelsus és társai tanítják is, ezek a titkos erők tényleg emberi erők, amelyeket csak ki kell fejleszteni és cselekvésre hozni az emberben. De ha valóban emberi erők lennének ezek a föltételezett magikus erők, akkor az okkultizmusnak a legjobb példákat a saját iskolájában, azoknak teljesítményeiben kellene találnia, akiket maga nevel. Azonban az okkultizmus a távolbalátás és jövendölés dolgaiban, a levitációkban stb. olyanok tényeit kölcsönzi ki, akik az okkultizmustól és iskolázásától teljesen távolállanak, véletlen esetekre hivatkozik, amelyeket maga fölidézni képtelen és amelyeket tehát nem is tarthat bizonyosan «okkult» eseteknek a saját szempontjából. — Ezenfelül a spiritizmuson kívül álló okkultizmus is megengedi földönkívüli, szellemi erők-

kel fölruházott lényeknek létezését, tehát számolnia kell azzal, hogy a legmegmagyarázhatatlanabb esetek ezektől a lényektől származnak, nem pedig emberi okkult erőktől.

Az okkultizmus által itt fölhozott határkérdések minőségéről és jellegéről alább még írok, itt csak azt jegyzem meg, hogy teljesen valótlan az az okkultista állítás, hogy a katolikus theológia és bölcselkedés a hipnotizmust minden korlát nélkül ördögi műnek tartotta volna valaha. Ne siessen olyan nagyon az okkultizmus sem a megállapításokban, sem a magyarázatokban. Míg a tudományosság, az egyházi, a bölcsélet-lélektani, a fizikai csodálatos önuralommal és türelemmel kutatja az okkultizmus által fölvetett kérdéseket, az okkultizmusnak — noblesse oblige — legalább annyi mérséklete kell hogy legyen, hogy a természetnek rendjét és analógiáját úgy, amint ez ma áll előttünk, tiszteli. A természetnek kétségkívül vannak még ki nem kutatott, ismeretlen erői; ha ezeket majd kikutatják és föltárják, ez mindenesetre sok meglepetéssel fog járni, de azt a meglepetést nem fogja meghozni ezeknek az erőknek fölfedése, hogy ellentéteseknek lássuk őket a már ismert természeti erőkkel, a természettörvénnyel, az embernek egész természetével. Ez a természet rendje és analógiája és ezzel vannak ellentétben az okkultistáktól állított magikus erők. Különösen akkor mutatkozik élesen ez az ellentét, mikor az okkultizmus iskolázatlan médiumokra bízza, hogy ezeket az erőket használják és megismertessék, okkultista és spiritiszta csepürágók nevetséges előkészületeitől teszi függővé, hogy ezek az erők működjenek. Várjunk tehát nyugodtan a komolyan és állhatatosan dolgozó lélek- és természetvizsgálat eredményeire és ne vegyük készpénznek azokat a biztosításokat, melyektől az od-, fluidum-, aura- és karma-kutatók az okkultizmus beigazolását várják és semmiesetre se vegyük készpénznek a magikus erőkről állítottakat.

Mert teljesen alaptalanul történik logikai szempontból is a magikus erőkre való hivatkozás. Ezt az erőt Perty, mint láttuk, egy sorba helyezi a többi lelki erőkkal, mégis azt mondja róla, hogy kivételes törvények szerint működik. Ha ez utóbbi igaz, úgy az az első kötelesség, hogy nyomról-nyomra lépve elvitázhatlanul mutassák ki a magikus ének és erőnek létezését, tárgyát és állapítsák meg működésének legalább némely törvényeit. Míg ez nem történik, függőben levő és olyan nehéz kérdés megoldására, aminő a szellemidézés, alapul venni ezen elméletet nem szabad. Nem annál kevésbé, mert a magikus erők a többiekkel egy sorba állított lelki erők, melyeknek tehát egyetemesség és a használat módjában egyezniök kellene a megismerés, érzés, akarat erőivel. De nem így van. A magikus erő ki sem fejlődik minden embernél és a rendes az, hogy csak igen keveseknél fejlődik ki, míg a megismerés, érzés és akarat erőinél kivételes állapot, ha fejlődést nem mutatnak.

Hívó embereket teljesen elriaszt a magikus erők elméletétől az, hogy az okkultizmus a magikus erők által az embert isteni tulajdonságokkal ruházza föl, viszont Krisztust csakis mint eksztatikust ismeri és tiszteli, csodáit magikus erőiből és médiumi képességéből magyarázza.

Végül a magikus erők elmélete elégtelen arra, hogy vele az okkultizmus minden jelenségét megfejtsék. Ezek az erők Crookes szempontjából is csak az értelmi jelenségek megmagyarázására alkalmasak, az okkultizmus által összehordott fizikai jelenségekből pedig tulajdonképpen mitsem fejthetnek meg, bármily nagyokat mondjon is erre nézve tritheimi János után a modern okkultizmus.

3. *A delejes erő (az akaraterő) és villamos erő elmélete.* Ebben az elméletben arról volt szó, vajjon az okkultizmus (spiritizmus) jelenségeit nem hozhatják-e létre a delejezett

közvetítőnek, illetőleg a séanceot tartó környezetnek pusztán akarati tényei a Mesmer-féle delejes erőnek használatával?

Mesmer, Puységur, Kircher, Ennemoser, de Gasparin kidolgozásában ez az elmélet eljutott a delejezéstől és a delejes fluidum feltevésétől a delejező akaratának, mint a delejezettség előidőzésében *causa principalis*nak elfogadásáig, a sugalmazástól az önsugalmazásig. Sőt tovább is elég logikusan haladt az elmélet híveinek fejtegetése, mert az elméletből kidobta az univerzumbeli, mindent betöltő delejes erő hiszemét, sőt tovább menve bevallotta, hogy elmélete csakis a szellemi jelenségek megmagyarázására lehet alkalmas. Az elmélet aztán akkor bukott meg, mikor kénytelen volt kimondani, hogy általában az okkultista, de különösen a spiritisztikus jelenségekben tulajdonképpen delejező nincs, tehát minden az önsugalmazástól, azaz a médiumtól származik. Mert hát ebben az esetben a «szellemek» teljesen kiesnek a számításból, holott legalább is a spiritizmusban maguknak a spiritisztáknak tanításából nekik kell tulajdonítani minden jelenséget, akár fizikai tünetényt, akár szellemi közlést. Ez az elmélet tehát legalább is a spiritizmusnak elvi alapja ellen volt.

A villamos erő elmélete sem volt szerencsésebb. King Katie szellem ugyan tagadta, sőt ostobaságnak mondta azt, hogy a jelenségek villamosság útján származnának, de az embereket ennek a föltételezésére vezették némely állítólagos jelenségek: a thermikus és fényjelenségek, a világító lángok, melyek némely séance alkalmával táncolva kopogtak a padlón, az apportozott virágok perzselt szárai, egyik-másik jelenségnél az égésszag. Ezek, ha csak egy elméletnek indokolásáról van szó, legalább is nem szólnak ellene a villamos erő elméletének. Zöllner a négydimenziós elmélet mellett ezt is megengedhetőnek tartotta, Ulrici pedig «képzelhetőnek, de csakis képzelhetőnek» mondta.

Az elmélet ellen azonban komoly ellenvetések voltak. Így az, hogy a villamos erő nem fejt meg minden spiritisztikus jelenséget. Különös nehézség van az értelmi jelenségeknél, melyek a minden jel nélkül való gondolatközlést megkivánnák, de ez egészen lehetetlen. Nem kisebb az elméletnek valószínűtlensége, ha a szellemírások megfejtésére, kezek megjelenésére, könyvek, kések repülésére, a materializációkra gondolunk. Sőt maguknak a szorosan vett mechanikai jelenségeknek megfejtése is elég gondot okozhat a villamos erő híveinek, ha tekintetbe veszik, hogy például a táncoló asztal és a közvetítő ereje között nincs meg a kellő kapocs és arány a tünemények létrejötténél. Az anyag vagy az eszközök tömecszeiben rejlő villamosság, melyet föltételeznek, mulhatatlanul megindítandó, a tehetség állapotából a tevőlegesség állapotába hozandó. Képes-e erre a közvetítő, ki gyakran nagy távolságban van az asztaltól, nagyon is kétséges. Továbbá ebben a felvett esetben, meg a másikban is, mikor a közvetítő kezét az asztalon tartja, tehát föltételezett villamos erejével az asztal tömecszeinek villamos erejét indítja, még mindig az a bizonyosabb eredmény, hogy a villamos erő nem azon szabálytalanságukban is rendszerességet mutató mozgásokat fogja előidézni, melyeket az asztaltánc mutat, hanem mindjárt első indulásában izzé-porrá tépi az asztalt. Föltételezzük e következtetésünkben, hogy a spiritisztikus láncnak képezése nem mulhatatlanul szükséges. Ha pedig ezt is szükségesnek mondják, az elmélet használhatóságának hiánya ott van, hogy akár a közvetítő kezének érintésénél, kit nyilván villamos telepnek tekintenek a spiritiszták, akár az asztal mozgása közben mulhatatlanul érezniök kellene a láncot képezőknek legalább valamit a villamos ütésekből. De hogy valamikor is előfordult volna ez az eset, erről semmit sem írnak a szellemidézők.

A következő kísérlet világosan mutatja, hogy sem a közvetítő nem villamos telep, sem az asztaltánc, mely

pedig a mechanikai jelenségek között a legfontosabbak egyike, nem villamosság eredménye. Többen vesznek részt a láncban úgy, hogy az asztaltól csekély távolságban állanak és kezükben sodronyt tartanak. Ott van a közvetítő is. Mindenkinek kezétől a sodronynak egy nyulványa van az asztalra helyezve és annak végei az asztalon gombolyagba kötve. Minden megvan tehát, telep, vezeték, kedvező körülmények, csak egy nincs, áram, pedig ennek mulhatatlanul jönnie kellene, ha a közvetítő villamos telep és az asztaltánc a villamosság eredménye volna.

4. Az *od* és a *fluidumok elmélete* még ma is kísért (XXI. 5.) és tulajdonképen nem egy, hanem több elméletet foglal magában. Az *od* elméletét Reichenbach Károly báró (1788—1869) találta ki, akit azonban elmélete alig élt túl. Fechner úgy ítélte az elméletről, hogy az nem nélkülöz minden alapot. Leeser orvostanhallgató (Herr Prof. Wundt und der Spiritismus. Lipcse, 1879.) gyakorlati módon tárgyalja az elméletet.

Az *od* Leeser szerint a delezességhez és villamossághoz hasonló elem, mely az egész természetben mindenütt található, az emberi szervezetben pedig egészen különleges állapotnak, a szenzitivizmusnak szerzője. Az *od* és az odikus áram pozitív és negatív, mely tulajdonságainál fogva más és más jelenségeknek okozója. Megjegyzendő azonban, hogy az odnak hatásait csak azok érzik, akik erre különösen testi szervezetük alapján képesülnek, t. i. a szenzitivek.

A szenzitivek ingerlékeny, félénk, külső körülmények, időjárás, környezet által erősen befolyásolható természetek; keveset, inkább hideg ételneműeket esznek; nyugtalanul alusznak és bár nem betegek, görcsökre, ideges főfájásra, alvására hajlandók; tükörbe nézni félnek, a holdnak fénye bántja őket, ásványdelejnnek közelítése vagy érintése emeli ingerlékenységüket. Irtóznak a sárga

szintől, de különösen szeretik a kéket. Reichenbach még egy biztosabb kísérletet ajánl annak megtudására, vajjon valaki szenzitív-e. Az illető egyénnek balkezét teszi próbára úgy, hogy a kiterjesztett kéz előtt egy hüvelyknyi távolságban mutatóujjával vonásokat von a levegőben a kéz tövétől a középső ujj végéig. Ha eközben a vizsgált egyén finom, hűvös szellőt érez kezén a vonások irányában, úgy szenzitív, különben nem.

Azt, hogy az odikus elem a szenzitivekben kétféle, északi és déli, Reichenbach abból bizonyítja, hogy a szenzitivek balszemükkel más embernek csak jobb szemébe, a jobbal pedig másnak csak bal szemébe tekintenek szívesen, míg jobb szemmel a jobba, ballal a balba nem tudnak nézni. A test jobboldala a negatív odot, baloldala a pozitív odot képviseli. Szenzitivek közelítésére a delejtű törvényszerű taszításokat és vonzásokat mutat.

Az od továbbá egyik testből átvihető a másikba és pedig érintés vagy közelítés útján. Átvezető eszközök bot, üveg- és fémpálcák, melyeken az od mint világító folyadék vagy pára vonul végig és homályban szemmel is látható lángokat ad a vezeték végén. A vezetés lassúbb, mint a villamos áramé és akkor is lángokban vagy fényes sugarakban nyilatkozik, ha közvetlenül történik két test között.

Odikus közlekedés nemcsak ember és ember, de ember és élettelen tárgyak között is létesülhet és az odnak különböző tárgyakba való átömlesztéséből fejtenek meg ez elmélet hívei több mechanikai és fizikai okkultista jelenséget. Az átömlesztés és működés lefolyása hasonló ahhoz, melyet a perispritről való tárgyalásban ismertettünk, de az egész természetben szétömlő od is jelentéken befolyást gyakorol az egyes jelenségek felidézésére y e tekintetben teljesen követi a delejesség és villamosság törvényeit: vonzó és taszító hatást gyakorol ez a, hoág úgy mondjuk, szabad od, mely működésével emlékezzgy

a villamos erő híveinek a légköri villamosságról szóló tanítására, melynek szerintük megfelelő nagy szerep jutna a tárgyak tömegeiben és magában az emberben is rejtőző villamosság felbontásában és működtetésében.

Az od elméletével rokon azoknak az elmélete, kik az állati delejesség és a spiritizmus tünetjeinek megfejtésére bizonyos, az idegek csatornáiban keringő *fluidumot* vesznek fel, melyet elneveznek ideg- vagy életfluidumnak, idegéternek, idegszesznek és mindenestre anyagi valaminek tartanak.

Legtöbb hírre jutott közülök Thury genfi tanárnak elmélete, ki e fluidumot pszichodnak nevezte, mely a fizika éteréhez hasonlóan minden, akár szerves, akár szervetlen anyagot áthat és amelyre az akarat nagy befolyást gyakorol. Bray azt állítja, hogy e fluidum nem egyéb, mint az összes agyvelők kisugárzása, melynek sűrűségét a médium annyira fokozza, hogy más jelenlevők is összeköttetésbe léphetnek vele. Rokonságban áll ezzel Gasparin gróf felfogása is, aki szerint a spirítisztikus tények a társaság tagjainak szellemétől származnak; az egyes tagokból ugyanis bizonyos fluidum illan el, mely az asztalt tudtok nélkül mozgatja és azt érzelmeiknek megfelelően igazgatja.

Ezek az elméletek Descartesnak arra a lélektani tételére támaszkodnak, hogy a test és lélek, mint két merőben különböző állag között csak azon esetben lehet összeköttetés és kölcsönös hatás, ha megfelelő közvetítő van közöttük, melynek egyes tulajdonságai a lélek tulajdonságaihoz, mások a test tulajdonságaihoz állanak közelebb. Ez volna tehát harmadik alkotórésze az emberi élő szervezetnek, mely által az agyban székelő lélek a test szerveit mozgásba hozza és irányítja. Erre a célra természetesen legalkalmasabb valamely páraszerű elem vagy finom folyadék, melyet életfluidumnak neveznek.

Azonban ez ellen a feltevés és az okkultizmusban való használata ellen komoly érvek vannak. A fluidum, mivel állítólag az idegekhez van kötve és azoknak csatornáiban kering, a testet nem hagyhatja el és más testekre nem mehet át, ami pedig okvetlenül szükséges volna, hogy a spiritisztikus tüneményeket létrehozassa. De ha még azt is megengedjük, hogy e fluidum a testet elhagyhatja és más testekre átmehet, még mindig megfoghatatlan marad, hogyan lehet e fluidum az akaratnak alávetve és hogyan adhat neki az akarat irányt. Hogy egy távollevő személyt elaltatni, vele gondolatokat közölni, őt felébreszteni, valamely táblán bizonyos írást létrehozni lehessen, szükséges, hogy a fluidum az akaratnak feltétlenül hódoljon. De mint volna ez lehetséges? A mágneses fluidum, az od vagy a pszichod, mint oktalan és lélektelen valami, nem képes az akarat szándékait és parancsait megérteni, következőleg a meghatározott helyen és időben és a meghatározott személyen sem fogatosíthatja azokat. A Descartes-féle tételt megdönti az, hogy a lélek forma substancialisa a testnek, minélfogva ennek minden részében ott van és minden szervét élteni, tehát semmiféle fluidumra nem szorul a testtagok működtetése céljából. Ami pedig azon analógiát illeti, hogy amint a delejes vagy villamos áram az idegeket vagy izmokat törvényszerű működésbe hozza, úgy lehet életfluidum is, mely a test és lélek közötti kölcsönhatást eszközi, ennek az analógiának nincs megfelelő alapja.

Hogy még kizárólag az od elméletét is figyelemben részesítsük, rámutatunk az egyes magyarázatokra, melyeket az odikus elmélet hívei a spiritizmus jelenségeinek megfejtésére alkalmaznak. Az olvasó könnyen be fogja látni, hogy e magyarázatok merő képtelenségek vagy ellenmondások.

A közvetett szellemírás, mondják, úgy történik, hogy a közvetítő a pszichográfra egyszerű rátekintés vagy

annak érintése által odikus erejénél fogva hasonló taszítást és vonzást gyakorol, mint a delejtűre, és ezen elhajlások okai az asztal táncának és betűkre való ugrálásának. A materializációk nem egyebek, mint a közvetítő odjának kiáramlásai; hasonló módon jönnek létre a láb- és kéznyomok az elzárt edény liszt- vagy koromfelületén. Tehát mindent a médium csinál? Az odból ruhát, magából római lovagot, szerelmes asszonyszellemeket? És ha csalo a médium, akkor is rendelkezik ezzel a szent oddal?

Home harmonika-játékának azt a magyarázatot adják, hogy Homenak odja kiáramlásaival majd vonzotta, majd taszította a harmonika billentyűit. De ez a vonzás és taszítás csak arra lehetne jó, hogy recsegtesse a harmonikát és elégtelen arra, hogy dallamokat hozzon ki belőle.

A testek súlyváltoztatásainak magyarázata az odikus elmélet részéről az, hogy a médium odja majd pozitív, majd negatív odikus sarkítást ad a tárgyoknak. Ha a sarkítás ellentétese a föld odikus áramának, nagyobb vonzás áll be és az illető test megnehezedik; ha a két sarkítás egynemű, taszítás az eredmény és a testnek látszólagos megkönnyebbedése. Különös azonban, hogy a közvetítőnek pusztá jelenléte majd ilyen, majd olyan odikus áramot adhat a testeknek minden erre szolgáló, különösebb működés nélkül. Ezek után talán nem kell mondanom, hogy Reichenbach elméletével hamar végzett a tudomány.

VIII. A szellem- és «démonelmélet».

Katholikus és protestáns egyházi jelszavak. Egyházi tilalmak.

A szellemelmélet hívei maguk a spiritiszták és az okkultizmus más szektái. Az elmélet lényege az, hogy a spiri-

tizmus jelenségeit meghalt emberek szellemei hozzák létre. Bennünket, mondja dogmaszerűleg a spiritiszták 1868. évi rochesteri nagygyűlése, állandóan szellemvilág vesz körül, melynek lakói elhalt jó és rossz emberek lelkei, melyek az élőkkel összeköttetésbe léphetnek. Fichte meggondolni valónak mondja ezt az elméletet, de figyelmeztet arra, hogy a spiritizmuson már kezdettől fogva mutatkozott valami démoni jelleg. Aksákow animizmust tanít és a materializációk kalandos története miatt valószínűtlennek mondja a spiritisztikus elméletet.

Vizsgáljuk meg röviden, van-e alapja ennek a szellemelméletnek? Palmieri (Institut. philos Romae, 1874. 69. l.) szerint ha magát a tényt nézzük, tagadnunk kell legalább is azt, hogy a spiritisztikus jelenségek rendszerint az elhunytak lelkétől származnának. A tény pedig az egyház tekintélye, mely e jelenségeket a gonosz leleknek tulajdonítja. Ha azonban csak a lehetőségek kérdése forog fenn, nem lehet bebizonyítani, hogy a meghaltak lelkének nincs ereje e jelenségek létrehozására.

A történeti bizonyítékokkal könnyen végezhetünk. Sámuel Saulnak, Mózes a Tábor-hegyen, hiteles bizonyságok szerint egyes szentek olyan jellegzetes alakban jelentek meg az élőknek, hogy ezek azokat rögtön felismerték. Ami az üdvözültekről áll, ugyanazt tanítja Kaulen (Kirchenlex. IV. 841—52. ll.) a tisztítóhelyen szenvedő lelkekről is azzal a megállapítással, hogy a népeknek abban az egyetemes hitében, mely szerint az elhunytak egyszer-másszor az élőknek megjelennek, semmi sincs, ami akár a józan észnek, akár a kinyilatkoztatásnak ellenmondana, valamint egyházi döntés sincs, mely e hitet elvetné, ellenben elvetendő az a babona, mely a halottmegjelenések lehetőségét a renden túl kiterjeszti és csalásokra és káprázatokra ad okot. Az elkárhozottak jelkéről sem tagadható ez a képesség és Kaulen ezeknek

megjelenéseit a Görres és mások által előadott ördög-megjelenésekkel helyezi egy sorba.

Az elköltözött lelkek állapota és tudása nem zárja ki a képességet arra, hogy a földi dolgokra befolyjanak. Ezek a lelkek a testüktől való elválás után természetüket nem változtatják meg, de létezésük módját szükségképpen megváltoztatják és általános felfogás szerint oly módon léteznek és működnek, mint a tiszta szellemek, akik Isten gondviselésének eszközei és Istentől merítik a földi dolgokról való tudásukat is. Míg tehát egyrészt az elköltözött lelkek életében és működésében Istennek bölcsesége, akarata és irgalmassága az első szabály és Istennek sem egyik, sem másik tulajdonságához nem méltatlan dolog, hogy intézkedéseiben a lelkek körül ezeknek földi létükben birt hajlamait és vonzalmait is tekintse, nekik vagy általuk másoknak vigasztalást és intést adjon, úgy másrészt semmi sem bizonyítja, hogy az elköltözött lélek e földi dolgokról tudomással nem birhat, ellenkezőleg ezt a tudást a lélek természete és létezési módja kívánni látszik. Ennek a tudásnak nem akadályja sem a térbeli ür, melyet a föld és a lelkek világa közt gondolnánk, sem az, hogy a testtől elvált léleknek érzékszervei, melyek által ismereteit nyerhetné, nincsenek meg többé.

Az a térbeli ür a valóságban nem létezik, a lelkek határozott, megszabott helyhez kötve nincsenek és a föld és a lelkek világa közötti különbség nem a helyben van, hanem az állapotban : a léleknek, bárhol legyen is, sehol sem szűnik meg visszavonhatatlanul nyert sorsa. Az elköltözött lélek természetének megfelelőleg mindig ott van, ahova szándéka irányul és névszerint ott, ahol működik ; tevékenysége pedig ott nyilvánul, ahol természetes hajlamainak vagy az isteni rendelésnek megfelelő tárgyak vannak tevékenysége, főképp a megismerés számára. De ilyenek az elköltözött szellemek részére

itt e földön is vannak ; azon helyeken, ahol egykoron éltek, dolgoztak, szenvedtek, ahol még műveikben fennmaradtak, hol fáradságuk megtermi gyümölcsseit, hol üdvösségük jóltevői és segítői és a természet vagy a kegyelem útján szerzett pártfogoltjaik élnek, ahol segélyül hívják őket, emléküket, csontjaikat tiszteletben tartják stb. Ennélfogva a szellemországoknak a világgal való láthatatlan közlekedése sem a természetnek, sem az elköltözött lelkek új állapotának önmagában véve nem mond ellent.

Arra az álláspontra helyezkedni, hogy, mivel a testtől elvált léleknek érzékszervei nincsenek, nem is tudhat az semmit a földi dolgokról, annyi volna, mint végsorban minden természetes tudást megtagadni a testet túlélt lélektől. Ennek pedig ellenmond a tapasztalatunk körébe eső tények közül különösen sok haldoklónak állapota, kiknél a test kötelékeiből szabaduló lélek a rendnél nagyobb szellemerőt, világosabb látást tanúsít. Különben is, jóllehet az ismeretek szerzése az érzékekhez van kötve e földi életben, mégis a lélekben van azoknak székhelyük, nem az érzékekben. Ha ezekhez tartoznék a tudás, rögtön eltűnnék az, mihelyt az ember érzékeinek használatát elveszíti. De nem így van. Az elkárhozott lelkek általános nézet szerint jól emlékeznek földi életük tévedéseire, vétkeire, ismerik azokat, kik őket bűnre vezették. Szent Tamás tanítása szerint a testtől elvált lelkek mindannyian önmagukat, tulajdonságaikat és erőiket, Istenhez és a teremtményekhez való viszonyukat közvetlen szemléletben ismerik meg, az anyagi világról pedig szintén megvannak a maguk képeik ; ezeket nem elvonásból, mint mi, hanem valamely új világosság behatása alatt, mely a lélek természeti szükségéinek és jogainak felel meg, kapják a lelkek. Dippel szent Tamásra támaszkodva eme természetes megismeréshez hozzáadja azt a megismerést,

melyet az üdvözült lelkek a dicsőségnek természetfeletti világoosságából kapnak, melynél fogva tehát a múlt és jövő sem lehet titok előttük.

Arra a kérdésre, vajjon az elhunytak lelkei az anyagi világra hathatnak-e és megvan-e képességük épen a szellemidézés jelenségeinek létrehozására, az elmondottak után igennel felelhetünk. Ha a szellem testi érzékszervek nélkül tudomással birhat e földi, anyagi dolgokról, miért ne hathatna is azokra ugyanoly állapotában? Ha a testnélküliség állapotában az észrevevést pótolhatja valami, miért ne pótolhatná a helyi mozgás szervét is? Annál is inkább, mert fel kell tennünk, hogy amint az értelem és megismerés nagyobb a testnélküliség állapotában, úgy hasonló arányban erősebb és hatóságosabb ott az akaraterő is külső nyilvánulásokra. (IV. 484.)

Az elmondottak után önmagában véve nem képezheti kérdés tárgyát az, hogy meghaltak lelkei a szellemidézés tüneményeinek előidézésére *képesítve* vannak, hogy ismereteik az értelmi jelenségeknek, a bennük székelő mozgó erő a fizikai és mechanikai tüneményeknek megfejtésére elegendők és ezekre szolgálhatnak. Az utóbbiak közül a materializációk okoznak legtöbb nehézséget a megfejtésben. Dippel azonban ezekre is ad magyarázatot. A léleknek, írja, megvan alkotó, testet képező ereje. Ha az anyaméhbe helyezett lélek képes arra, hogy az ott talált vagy ott összegyűjtött anyagból formás emberi testet alkosson, miért ne volna képes a testből kivált lélek arra, hogy a természetben elosztott és magához vonzott anyagokból megjelenéseire érzékelhető külső alakot alkosson? (III. 240. 1.)

Azonban a képesség és lehetőség megállapítása után is még mindig kérdéses marad, vajjon a halottak megjelenése és működésük az anyagi világban, ha történik, Istennek megengedéséből származó természetes folya-

mat-e, vagy pedig csoda, melyek Isten az emberekért művel. Ezt a kérdést általában véve annak a dolognak erkölcsi jellege dönti el, amelyért a megjelenés történik, és ha az okkultizmusról és spiritizmusról van szó, ennek jellege és vonatkozásai a kérdést már el is döntötték. Külön tett csodáról itt szó sem lehet, de az Istennek megengedéséből származó természetes folyamat is ki van itt zárva. Csak gondoljuk meg, hogy a spiritizmus tanítása szerint minden lélek megidézhető, hívásra rögtön jelentkezik, de gyakran enélkül is megjelenik: tudós-kodik, okoskodik, nagyképűskodik, gyakran bolondozik, illetlenkedik, sőt trágárkodik, akadozik, belesül a mondókába. Ezek az Isten látására vagy egyáltalában céljukhoz jutott lelkek ahelyett, hogy a lelkek országának örömeit vagy szabadságát élveznék, mindannyian rab-szolgáik a földieknek, kik sohasem hagyják őket nyugodni, kiknek hívására megjelenni, minden kíváncsi kérdésre felelni, triviális, együgyű beszédekkel, asztalmozgatással, kopogással, kések stb. röpitésével az időt tölteni tartoznak. Ez ellenemond állapotuknak és az ilyen alacsony és érzékies felfogás mélyen sérti azt a kegyeletet is, melyet a halottak iránt mindenki érez.

Isten akarata — írja az apostol — a mi megszentülésünk és senki sem fogja kétségbevonni, hogy a boldogságos Szűznek, a szenteknek megjelenései Isten ezen akaratával mindig szoros összefüggésben voltak, a nagyot és szentet, a hitélet emelését, a megjobbulás, elégtételadás vagy kérés, szóval az üdvösség céljait szolgálták. De mindezen célok közül hol van a szellemidézésben, a szellemek beszédeiben csak egy is? Hogy e földi életnek legalacsonyabb kérdéseivel foglalkozzanak, hogy minden kíváncsiságnak eleget tegyenek, hogy a vallás és erkölcs ellen beszéljenek, az egyház tekintélyét támadják és csúfolódnak mindazzal, amit az emberiség szentnek tart, erre Isten egyetlen lelket sem fog odaengedni.

Ellenkeznek ez szeretetével, mellyel az emberiség vezetésére anyaszentegyházat, kegyelemeszközöket rendelt, bölcsességével, mellyel úgy rendelte, hogy az élet kísértesei, az üdvösség veszedelmei máshonnan jöjjenek, ne az elhunytak szellemeitől, akik fölött ő korlátlan hatalmat gyakorol.

A keresztény bölcséletnek és teológiának előadott igazságai képezik az okkultizmus szellemhitének alapját. De már ezeket a tanításokat sem a maguk tisztaságában vette át a szellemidézés, hanem a népek hitének ezerféle tévedéseiből, különösen a babonától eltorzítottan. És mivel a spiritizmus az ellenmondások, képtelenségek és tapasztalatok ellenére is makacsul ragaszkodott tételéhez, mely szerint állítólagos jelenségei az ember földi világán kívül levő hatalmaktól, «szellemektől» származnak, nem lephet meg senkit az ellentétel: meglehet, hogy így van, de akkor azok a szellemi lények nem a meghaltak lelkei, nem a szentek, nem Isten, hanem az ördög, a gonosz lelkek. Ez az úgynevezett «*démonelmélet*».

Ugyanaz a modern felfogás, mely lemosolyog minden lelkeséget, szellemiséget és az ördögöt nem mint személyt, hanem mint eszmét, allegóriát, a rossznak személyesítőjét tekinti, a mondott ellentéteknél mindig arra gondol, hogy ezt a keresztény vagy katolikus hittudomány találta ki és eo ipso az egyház és minden pap ennek az ellentételnek s az okkultizmus kérdésében a «*démonelméletnek*» híve, sőt kell is, hogy az legyen.

Ez igen nagy tévedés. A «*démonelméletet*» tulajdonképpen az egészséges és egészen logikus keresztény gondolkodás és köztudat ösztönszerűen termelte ki, mint ellentételt és harcos érvet a szellemidézés lehetetlen ostobasága és merészségei ellen. Ez a köztudat nemcsak megérezte, hogy amint az önálló szellemvilág létezése ellen csak azok a filozófok emelnek szót, akik az emberi lélek állagi voltát és személyiségét tagadják, úgy más-

részt a szellemelméletnél, ha már számolnunk kell vele, nem lehet kétséges, mifajta szellemek azok, akikről az okkultizmusban szó van. Kegyeletlenségekre oda nem engedi Isten azokat a lelkeket, amelyek «kezében vannak», a panteista okkultizmusnak, séanceok időtöltéseinek, az emberek újságvágyának, sötét kamrák titkos üzelveinek, médiumok produkcióinak és metafizikai szenzációkra, a szemfényvesztés játékaira, melyek hozzá aláásnak minden igaz hitet, minden tekintélyt, minden józan értelmességet, Isten nem nyújt segítséget. Ellenkezőleg, közbeszól, mint tette az endori halottidézésnél és olyan fordulatot mutat, aminőre az emberek, de különösen az okkultizmus hívei egyáltalában nem számítanak. Ez a fordulat a modern okkultizmus kérdésében egyfelől a most vázolt egészséges köztudatban van, másfelől a fáradhatatlan és legjobb eredményekkel biztató tudományosságban.

Mi már a fogalmak jókora megtisztultságának objektív álláspontjáról tekinthetjük ezeket a dolgokat és módunkban van látni, hogy az a köztudat miként tette nevetségessé, miként álcázta le az okkultizmus és spiritizmus hiszemét, törekvéseit és csalásait, mint támadott rá a «démonelmélettel» az okkultista «szellemhitre», mint keresett magának igazolást és megnyugvást például katolikus részről a Róma elé terjesztett kérdésekkel mindjárt kezdetben, a mezmerizmus felleptével és aztán mint vonult vissza a «démonelmélettel» lassankint és abban az arányban, amely mértékben képesült arra a tudomány, hogy az okkultizmust mint közönséges babonát mutassa be, jelenségeit pedig mint természetes erőknek rendkívüli, de megmagyarázható eredményeit állapítsa meg.

Ami pedig a katolikus teológusok álláspontját illeti, arról sem többet, sem kevesebbet nem lehet megállapítani, mint azt, hogy az nem egységes, sohasem is

volt egységes. Kétségkívül megvolt a katolikus theologusokban a hajlandóság arra, hogy az okkultista jelenségeknek szatanologikus jelleget tulajdonítsanak, sőt ma is vannak, akik a «démonelméletet» kellő óvások mellett fenntartják. Egy másik rész kezdettől fogva ellene volt a «démonelméletnek», de különben, mint valamennyien a theologusok, tisztelték azokat a tilalmakat, melyeket Róma az állati delejesség, hipnotizmus és spiritizmus ügyében hozott. Végül voltak és vannak, akik a tudományos kutatás eredményeit teljesen osztják és óva intenek mindenkit a modern kor spiritizmusnak vagy okkultizmusnak nevezett babonájától.

Ezt a kérdést még megvilágítom.

Azok a theologusok, akik a «démonelméletnek» hívei, megállapításaikban ezekre a kifogástalan alapokra támaszkodtak : a keresztény tanra az ördögről, az okkultizmus mágiás jellegére és egyházi felsőbbsegeik itéleteire.

Az első alapot illetőleg : az ördögök a szentírás tanítása szerint bukott angyalok, tiszta szellemek, kiknek tehát tudásuk nagyobb, erejük hatalmasabb, mint a miénk, embereké. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Istennel szemben önálló hatalmat az ördögök nem képviselnek. Nincs meg az a hatalmuk, hogy a világrendnek Isten által megszabott korlátait áttörjék, hogy szoros értelemben vett csodákat műveljenek, de e korlátokon belül megvan az a szabadságuk, hogy természetes hatalmukkal, a természet működő erőinek nagyobb ismeretével és ezeknek fölhasználásával előttünk megfejthetlen dolgokat hozzanak létre és az embert úgy szellemi és erkölcsi téren, mint pedig fizikai erőit illetőleg befolyásolják.

Képesek erre, mert szellemi képességeik sokkal nagyobbak, mint az embereké. Nem elvonásból ismerik meg a dolgokat, hanem közvetlenül. Így ismerik meg Istent,

a világmindenség végső okait, a parányok és erők összefüggését, az emberi lét és élet törvényeit, ezeknek működési módját, sőt az ember szellemi tehetségeibe is beletekinthetnek, ha ezek önkénytelenül és ösztönszerűleg jelentkeznek. De csakis ebben az esetben, mert különben «az emberi szív titkait», azaz az emberi akarat és értelem benmaradó tényeit, ha ezek semmi módon nem nyilvánulnak kifelé, valamint az emberi akarat egészen szabad elhatározásából eredő jövő dolgokat (*futura libera*) meg nem ismerhetik. De mondott képességeik már elegendők arra, hogy az okkultizmusnak legalább is értelmi jelenségeit létrehozassák és ha meggondoljuk, mily hatalommal és sikerrel dolgozik a gonosz lélek legközségeesebb kisértéseinkben is, mily módon forralja a képzelődést, vérünket, egész idegrendszerünket az értelem elhomályosításával a kisértés tárgya irányában, még ha ellenállásra talál is, be kell látnunk, hogy nagyobb és pusztító ereje van akkor, ha valaki elhagyva Istennek vezetését, de áttörni akarva az emberi tehetőségek korlátait is, azokra a lehetőkre törekszik, melyeket csak az embernél felsőbb hatalmak által érhet el és talán nem névszerint az ördögöknek, de egyáltalában túlvilági hatalomnak adja át magát.

Az ördögöknek és általában a tiszta szellemeknek az anyagi világra való befolyására nézve a skolasztikus bölcsélet tanítja, hogy különbség nélkül megvan mozgató erejük, azaz olyan képességük, melynél fogva az anyagot közvetlenül egyik helyről a másikra terelhetik (Wieser Zeitsch. für kath. Theol. 1880. IV. 685.), sőt hogy az anyagot fölbonthatják és átalakíthatják, minélfogva kétségkívül megvan az az erejük is, hogy érzékelhető és ellenállásra képes testet vegyenek magukra. De ha egyszer bizonyos, hogy a tiszta szellemek az anyagi világra hathatnak, úgy az a kérdés, vajjon épen a szellemidézés jelenségeit létrehozhatják-e, elveszti minden jelentő-

ségét. Vagyis erre a kérdésre csak igennel lehet felelni és az előadottak után elég, hogy röviden rámutassunk az egyes tünetények forrására. A kopogó hangok, a tárgyak mozgása, emelkedése a szellemek mozgató erejében ; az apportok, tárgyak eltűnése, súlybeli változások, az anyagnak áthatósága, a szellemirások, maguk a materializációk is az anyag alkotórészeinek ismeretében, szétbontásában, új alakításában nyerik magyarázatukat, amikre, mint láttuk, képesek a tiszta szellemek.

De ezek közül melyek működhetnek a spiritizmus jelenségeinél? Isten nem, Jézus Krisztus sem, amint az unispiritisztákról vagy monospiritisztákról, akik azt állították, hogy mindig Isten vagy Jézus Krisztus jelenik meg a séanceokon, Allan Kardec sem nyilatkozik valami hízeltgősen. Hogy Isten asztalok ugráltatására, az emberek ijesztgetésére megjelenjen és hamis cégér alatt illetlen, együgyű dolgokat beszéljen, ilyen mondani vagy csak gondolni is káromlása az Istennek. Hasonló ok szól az angyalok enemű működése ellen. Természetük, céljuk, hivatásuk, hogy az embereket üdvösségre vezessék, Isten akaratától való függésük tiltják azt a feltevést, mintha ők volnának, akik kíváncsi nézők mulattatására, megtréfálására megjelennek s ami fő, hazudoznak, csalnak, Isten, a vallás és erkölcsösség ellen beszélnek. Az okkultista jelenségek okai tehát csak Isten ellenségei, az ördögök lehetnek. Ezen az alapon építették ki a «démonelméletet» Perrone és Palmieri (I. h. III. 61.). Perrone (De virt. relig. Ratisb. 1866. 294. l.) kimondván tételét, hogy a spiritisztikus jelenségek az ördögöktől származnak, így érvel : «Kitűnik ez 1. a jelenségek természetéből, melyek csupa haszontalan, könnyelmű, ostoba játékok, arra szánva, hogy velük alkalmoszerűleg vagy csalogassák, vagy ijesztgessék az embereket ; 2. a szellemek gyakori hazugságából és abból, hogy, mikor Istennek és Jézusnak nevében kényszerítik őket

vallomásra, megvallják, hogy tényleg hazudtak ; 3. abból a megrettenésből, melyet tanusítanak, ha szent dolgokat, például szent ereklyéket, szentelt vizet, olvasót tesznek az asztalra vagy ezekkel csak közelítenek is. Ilyen esetben vagy nem felelnek, vagy elmenekülnek, máskor pedig az asztal szakad darabokra a legeszeveszettebb ugrálás után ; 4. azon hamis, ellentmondó és erkölcstelen tanokból, melyeket a túlvilági életről hirdetnek ; 5. végül maguknak a szellemeknek vallomásaiból, melyekben magukat gonoszoknak, Isten előtt gyűlölt fajzatnak nevezték ; azt mondják, hogy gyűlölik Istent és pedig természetes kényszerűségből, sőt hogy a nevük is Gyűlölet, Istennek és az embernek gyűlölete».

Perrone elmeletének bizonyítékául felhossa még, hogy a megidézett «szellemek» gyakran Belzebubnak, máskor Lucifernek, ördögnek vallották magukat, míg előbb mindenféle nevek alatt jelentkeztek. A rennesi püspök kényszerítést használt a «szellemek» ellen. «1856-ban a rennesi püspöki palotában a püspök és káptalana előtt próbát tettek az asztaltáncsal ; az asztal kopogás útján nagyon hiven adta elő egy fiatal hithirdetőnek szenvedéseit, melyekről *a jelenlevőknek bőséges tudomásuk volt.* Azt mondják, hogy a püspök hangosan felkiáltott : «Hogy ezt mind tudjad, ördögnek kell lenned», egyszersmind Isten nevében kényszerítette az asztalt, hogy ha ördög szól belőle, darabokra szakadjon, mire az asztal nagyot ugrott, aztán visszaesett és két lába letört.» (I. 42. l.) Egy franciaországi séanceon arra kényszerítették a szellemet, hogy írja le ezt az ott használatos köszöntést : Éljen Jézus ! De nem volt rábirható. Végre írt ; az írás ez volt : Éljen a sátán ! (Peronne u. o.)

A második alap, melyre a theológusok közül a «démonelméletnek» hívei támaszkodtak, az okkultizmusnak mágiás jellege. Magia (bűbájosság, varázslás) alatt azt az eljárást kell érteni, mikor az ember nem ugyan ter-

mészetfeletti, de mégis olyan szokatlan eredményeket hoz létre földöntúli hatalommal (ördög) kötött nyílt vagy hallgatólagos szövetség alapján, melyek az emberi erőket felülmulják. A magiát, mint tudjuk, főképen a pogánykor üzte, s ha az egyes szerzők azt mondják: az okkultizmus egy a mágiával, ennek az értelme az, hogy egyik is, másik is babona, gyakran minősített babona, egyikben és másokban ugyanazok a jelenségek, ugyanaz az ágens, ugyanazok vagy legalább egyenértékűek a külső körülmények és feltételek.

Igy van-e valóban? A jelenségeket illetőleg senki sem tagadhatja, hogy a pogány mágia jelenségei az okkultizmus jelenségeivel azonosak, sőt a spiritiszták maguk is, Zöllner, Aksákov, Perty stb., épen a jelenségek meg-egyezőségéből veszik azon állításukat, hogy a szellemidézés olyan régi, mint maga az emberiség, hogy a világokat megrázó nagy elmék, a kereszténység isteni alapítója nem kevésbé, mint a középkori boszorkányok, egyszerűen médiumok vagy legalább egy osztályba tartoznak a spiritiszta közvetítőkkal. A bűbájosság ágensét illetőleg eltérők voltak a vélemények a pogányoknál. Némelyek az isteneknek, mások az elhunyt ősök szellemeinek tulajdonították a magikus jelenségeket, azonban közös vonás mindenütt az, hogy a bűbájolásban és rokon fajaiban mindenütt vallásos cselekedeteket láttak. A rómaiak és görögök jóshelyei, a braminok, fakirok és yogik templomai mind az istenek szolgálatában állottak és mindenütt egy külön rend, legtöbb helyen a papok voltak a mágiának is szolgálói, úgy, hogy ama népek vallása tulajdonképen semmi egyéb, mint mágia. De «omnes dii gentium daemonia, a pogányok minden istenei gonosz lelkek», minélfogva a bűbájosságnak ágense is az ördög, épen úgy, mint ahogy az okkultizmus jelenségeire és elterjedésére nézve is ez marad rezultátumul. Végül a pogány bűbájosság és a szellemidézés

jelenségeinek feltételei is megegyeznek egymással. Amott varázsló papokra, samánok, fakirokra van szükség, itt közvetítőkre, ha talán nem is bevallottak vagy ismeretek ezek; ott asztalok, székek, pálcák, gyűrűk, talizmánok, itt asztalok, tallérok, a mezmerikus vonások a rendkívüli tünetmények eszközei; ott megvannak a bűbájoslás sajátos helyei, a bűbájosló mesterségre való előkészületnek méltó tényei, itt is vannak «nemzeti pantheonok», ahol különösebb módon nyilvánulnak a jelenségek, de, ami csalogatóbb, akárhol is nyilvánulhatnak szellemtünetmények és ami undorítóbb, a médiumság közönséges iparág és legtöbbször szédelgők családja; ott félhomály, itt sötétség, ott mesterségesen előidézett kábultság és kateleptikus állapot, itt trance, kinos, görcsös vonaglás. Amint tehát igaz, hogy a pogányság varázsló jellegénél fogva babonás vallás, épen úgy az okkultizmus sem egyéb, mint az emberek szomorú tévedéseinek folytatása, a régi babona új ruházatban.

A mágiának van még más értelme is, mint amelyet fentebb mondtam. Jelenti a babonának összes fajait. Magában foglalja a jóslást (divinatio) és az ehhez tartozó halottidézést (necromantia), a madárjóslást (augurium, auspicium), áldozatmagyarázást (aruspicium), kézjóslást (chiromantia) stb., továbbá a babonát (vana observantia) legvalódibb magyar értelmében és ennek fajait: az ars notoriát, mikor valaki nem az arra rendelt módon akar tudományt vagy tudást szerezni; az ars sanitatumot, ha valaki pl. nyakba akasztott jelekkel, erre nem rendelt szent dolgokkal, kuruzslással akarja a beteget gyógyítani; az observantia eventuumot, mikor az ember valamely véletlen eseményből következtetést von a jövőre anélkül, hogy ez az esemény akár természetes okból, akár Isten rendeléséből a jövőt előre jeleznék. Ide kell érteni továbbá a szoros értelemben vett bűbájos-

ságot (magia), a varázslást vagy megrontást (maleficium) és az ördögimádást (daemonolatria).

Az okkultizmus a babonának (magia) mindezen fajta-ít üzi. Látjuk és naponta halljuk, mint üzi az okkultizmus a babonás jóslást, mint közlik a szellemek a rejtett, távol történő dolgokat. Reichenbach a kézjóslásnak egy újabb módját találja ki és több társával együtt a testi állapotot teszi mértékadóvá a szellemekkel való közlekedés lehetőségére. Vay Adelma báróné egy úrnak «magnetikus vattát» küld, melyet az illető az ő meghagyása szerint alkarjára köt, mire azonnal idegen erőt érez, mely őt író médiummá teszi. A szellemidézés továbbá megtagad minden hagyományt tudományos és vallási téren és mikor tiltott módon áttöri azon korlátokat, melyeket Istennek jósága közénk és az ő országa közé helyezett, tulajdonképen az ars notoriát üzi, nem az arra rendelt módon szerezvén tudományát. Ezzel együtt a kopogó hangok figyelése, a szellemekhez ügyesbajos dolgokban intézett kérdések, az ezekre adott feleleteknek meghallgatása és a reájuk alapított hit és eljárási mód semmi egyéb, mint az observantia eventuum, rútabb félrelépés, mint az együgyűeké, akik cigányasszonyok kártyáiban, ostoba álmokban keresik a jövendőt és akasztott ember nyakáról levett kötél-darabbal védik magukat a rossz sors ellen. Hogy végül az okkultizmus mennyire egy a mágiával, az imént láttuk, valamint arra sem kell különösebb nyomatékkal rámutatni, hogy az okkultizmus a varázslás vagy megrontás bűnében is részes az épen nem gyanútlan médiumképzés műveleteivel.

Aki ezeket a megcáfolhatlan tényeket, az okkultizmus és mágia összefüggését komoly figyelemre méltatja s egyúttal meggondolja, hogy a sátánnak élete a — halál, az Isten országának mindenféle romlása és elsősorban az emberek megejtése, hogy ez a kialudt, folyvást bolygó

csillag mindig oda tér pihenni vagy dolgozni, ahol hisz-keny, gyöngé, megejthető áldozatokat sejt, az nem fogja alaptalannak mondani a «démonelméletet», mely ördögi művet lát az okkultizmusban.

A harmadik alap, melyre a «démonelmélet» hívei és épen a theologusok támaszkodtak, egyházi felsőbbbségeik tekintélye és ítélétei voltak.

A Historisch-politische Blätter (36. 844.) írja nem sokkal az okkultizmusnak, illetőleg spiritizmusnak Európába való átszűrődése után: «Ez a szellemi járvány csak a protestánsoknál talál befogadásra. A katolikusok, még a legtudatlanabbak is, katekizmusukkal védekeznek e tünetények ellen. A fiatal ir szolgálók lenézik e boszorkányságot és jót nevetnek uraiknak tudatlanságán és babonáján». Teljesen objektive vizsgálván a dolgokat, amint a mindjárt következőkből is kitészik, sehogy sem bírom megérteni a protestánsok mai szélsőbaljának kacérkodását az okkultizmussal. Ugy látszik, ez a csapat nem is sejtí, milyen veszedelem van az okkultista panteizmusban. Különbén nem engedne helyet az olyan nyilatkozatoknak, aminők Hans Hänigtől a Christliche Welt 35. évf. (1921.) 35—36. számában megjelentek. Hänig magasztalja és úgy ajánlja az okkultizmust, mint mentőhidat, mely a hitet és tudományt összekapcsolja.

Ezzel szemben kötelességem rámutatni arra, mit tettek a hithű protestánsok az okkultizmus ellen, mely szerintük is veszélyezteti a hitet és az emberek üdvösségét. Telmage, brooklyni New-York állambeli protestáns lelkész műve, dr. Lehmann evangélikus lelkésznek és a königsbergi Evangelische Kirchenzeitung szerkesztőjének munkája és a St. Louis Globe-Demokrat cikkelyei a protestáns spiritisztaellenes irodalom figyelemreméltó termékei. Mindezek élesen elítélik a szellemidézést és annak jelenségeit ördögi munkának tulajdonítják. Az

újabb adatok közül nevezetes és igazi hitvallás dr. Luthardt tanár, lipcsei egyháztanácsos levele (1879.) Zöllnerhez : «A megismerésre nekünk az Isten csak két utat nyitott, az érzékeink körébe eső teremtését és a kinyilatkoztatását, amazt világrendi megismerésünk, emezt üdvmegismerésünk számára. A szellemekkel lépni összeköttetésbe és ezek által jutni felvilágosításokhoz, nem Istentől kinyilatkoztatott és nem általa adott út. Ezen járni tehát Isten akarata ellen van és következésképp olyan út ez, amely tévedésre vezet és a lélekre nézve nem közömbös valami. És ez a veszély az, ami engem e sorok írására indít . . . A szentírás szerint, azt tartom, nem képezheti kérdés tárgyát, hogy, ha itt szellemekről van szó, ezek az ördögi lények sötét birodalmával állanak összeköttetésben, amellyel szövetségre lépni nekünk nincs megengedve, mert ez a lélekre nézve a legnagyobb mérvben veszélyes».

1880-ban két művecske is jelent meg protestáns részről, az egyik Oehningertől : «Der mod. Spiritismus in hist., wissenschaftl. und relig. Beziehung» és egy másik ilyen című : «Was ist Magnetismus? Und was sind seine Begleiter : Hellssehen und Befragen der Toten?» (fordítás angolból). Ez utóbbi szerint nincs megengedett magnetizmus. Ez is, a szellemidézés is az ördög műve és egy a pogány bűbájossággal és halottidézéssel.

Az angol egyházi zsinaton 1881-ben szó van az egyház kötelességéről «a spiritualizmus elhatalmasodása ellen», a németországi glauchau felügyelőség tanácskozmányán pedig 1883-ban a szellemidézésről külön jelentést tesznek. A dresdai lutheránus országos egyháztanács 1884-ben theologiai pályatételre tűzi ki a következő kérdést : «Quid contra spiritismum, quem nostro tempore vocant, libri canonici et symbolici doceant, exponatur», a német országos egyháztanács pedig az evangélikus lelkészek kötelességeiről szól a spiritizmus

ellenében, melyen «csupán a Szentlélek diadalmaskodhatik a lélek fegyverével, mely az Isten szava». «Magától értetődik, mondja az utasítás, hogy a lelkészek pásztori kötelességüknek azokkal szemben, kik a spiritizizmushoz való átpártolás veszélyében forognak, azzal még korántsem felelnek meg, ha a hitközségnek rendes szónoklatokat tartanak, hanem szükséges, hogy, amint ezt azon lelkészek, kiknek jelentései a felügyelőségi előterjesztésnek kiindulási pontul szolgálnak, lelkiismeretes és kielégítő módon már eddig is tették, ők is az egyeseknek lelkipásztorilag, tanítás, intés és fenytéssel segítségükre legyenek. Ha aztán a lelkek megőrzése és megmentésére irányult ezen folytonos fáradozásuk is eredménytelennek mutatkoznék s kiváltképen, ha némelyek a keresztény üdvtanok káromlása, az Isten ígéjének és a szentségeknek szóval és tettel kimutatott megvetése vagy az erkölcstelen és világosságtól irtózó gyülekezetekben való utólagosan bebizonyult részvétel által csökönyösen töredelmetleneknek mutatkoznának, akkor az ilyen emberek a régi egyházi rendeletek értelmében a szuperintendensnek jelentendők be és amennyiben ennek intése is gyümölcstelen maradna, felőlük az evangéliko-lutheránus országos egyháztanácsnak jelentés küldendő, amely aztán a dolog mibenléte szerint a nyilvános és töredelmetlen bűnösöket a remélhető jobbulásig az úrvacsora és keresztapasági jogokból ki fogja zárni . . .»

A katolikus egyház ítélete, nem számítva a katolikus írók okkultista- vagy spiritisztaellenes műveit, háromféle módon is nyilatkozott és pedig a püspökök pásztorleveleiben, a spiritiszta iratoknak a tiltott könyvek lajstromába való igtatása által és a római Szentszék döntvényeiben.

Amit a Janssen szerkesztésében megjelent «Märkische Kirchenblatt» írt, hogy a szellemidézés olyan kultusz, melyről «már szent Pál megírta, hogy általa az ördögnek

szolgálnak az emberek», az egész világ püspöki kara magáévé tette. Nem nyilatkoznak ugyan mindnyájan teljes határozottsággal amellett, hogy a szellemidézés tisztán az ördög műve, kárhoztatásaikban mégis olyan kifejezésekkel élnek, melyek az egész spiritizmust szennyes forrásból eredettnak bélyegzik. Franciaországban a toulousi érsek, a nevers-i, marseille-i, orleans-i püspökök nyilatkoztak ellene és kárhoztatták. Németországban legnevezetesebb a münchen-freysingi érsek 1853. dec. 6-án kiadott pásztorlevele, mely a magnetikus és spiritisztikus üzemeket szerfölött veszélyeseknek és vétkeseknek mondotta, melyek a «tapasztalatlanokat szemünk láttára azzal fenyegetik, hogy az emberi vagy ördögi csalás vak útjára csábítsák». A königgrätzi szentszék utasítása értelmében a szellemidézők nem lehetnek kereszt- és bérmaapák, és ha makacsok, a bűnbánat szentségében meg kell tagadni tőlük a feloldozást. Sok helyen annyira elharapódzott ez a babona, hogy a lelkesek szükségesnek tartották szentbeszédeikben óvni attól híveiket. A baltimore-i (Amerika) II. tartományzsínat kimondja, hogy ama tévelyek között, melyek Amerikában a lelkek kárhoztára pusztítanak, «kiváló helyet foglal el a spiritizmus, principalem locum tenet spiritismus». Megengedi a zsinat, hogy a szellemidézés üzemében sok a csalás és bűvészkedés, «mégis kétségkívül ördögi befolyásnak kell a jelenségek egy részét betudni, miután más módon alig lehet őket megmagyarázni». (Sabetti-Barrett: Comp. Theol. Mor. ed. 16. 149. kk.)

A püspöki pásztorlevelek közül legkiválóbb Turgeon quebeci (Canada) érseknek még az ötvenes évek elején papságához és híveihez intézett körlevele, melyből azonban csak a befejező részt közlöm: «Kárhozatos és pokoli gyümölcseit már meghozta ez az üzelem. Mennyi tévedésnek, ostobaságnak, bűnnek és nyomorúságnak lett

okozója szomszédainknál, az amerikai Egyesült Államokban, ahol először lépett fel. Belőle eredett amaz istentelen látnokoknak felekezete, kiknek vallása abból áll, hogy szentségtörő tiszteletet hoznak a szellemeknek, kikkel bizalmaskodva közlekednek. Ez a közlekedés és a nyert kinyilatkoztatások államellenes mozgalmakat, a családokban bomlást és egyenletlenséget eredményeztek és míg ez utóbbiakra szégyent hoztak, sok-sok embert kergettek a tébolyodottak házába. — Minélfogva 1. megújíttjuk az anyaszentegyház tilalmait eme babonás üzemek ellen; 2. megtiltjuk, mint babonát, mindenkinek, hogy asztalt táncoltasson, kopogó hangokra hallgasson avagy más eszközöket használjon azon céllal, hogy a meghaltak szellemeit felidézze, ezeknek tanácsait meghallgassa vagy velük bárminemű közlekedést folytasson».

Cahagnetnek könyveit a szentszék a tiltott könyvek lajstromába iktatta. Ugyanez a sors érte Allan Kardec iratait is. (IV. 523.) Ujabban az «Officiorum et munerum» kezdetű apostoli konstitúció (1897. I. 25.) az általános rendeletek közt ezeket mondja: «Senkinek sem szabad olyan könyveket kiadni, olvasni vagy magánál tartani, amelyekben a sorsvetést, bűbájosságot, szellemek idézését és más idetartozó babonákat tanítanak és ajánlanak». Arra azonban, hogy tiltottaknak tekintsük e könyveket, szükséges, hogy valóban tanítsák a szellemidézést, vagyis hogy annak módját és eszközeit adják elő; szükséges továbbá, hogy ajánlják, azaz dicsérjék azt. Enélkül nem tekintendőek tilalmazottaknak. Valamint akkor sem tilalmazottak a szellemidézésről és az állati delejességről szóló művek, ha előadják ugyan a szellemekkel való közlekedés módját és eszközeit, de csak azért, hogy mindezeket mint csalásokat és üzemeket cáfolják és elvessek. A szóbanlevő apostoli konstitúció tilalma eléggé mutatja a veszélyt, mellyel a spiritisztikus iratok a valláserkölcsei életet és a lelkek üdvösségét fenye-

getik, a hozzáadott kommentár pedig megállapítja az okkultizmus ördögi jellegét. A Codex Juris Canonici 1399. kánonjának 7. pontja az ipso iure tiltott könyvek közé sorozza azon könyveket, amelyek bármiféle babonát, sorsvetést, jövendölést, varázslást, szellemidézést és más efajta dolgokat tanítanak és ajánlanak.

A római szentszék döntvényeiben, melyeket egyes kérdezősködésekre adott, a szellemidézést együtt találjuk az állati delejzéssel. Az állati delejzést illetőleg olyan általános kérdésekre: vajjon az állati delejesség, általában és önmagában véve, megengedettnek vagy meg nem engedettnek tekintendő-e, Róma (S. Offic.) 1840. június 23-án és újból 1847. július 28-án azt a feleletet adta, hogy van megengedett állati delejesség is, közben azonban egy részletekbe menő kérdésre, mely az állati delejesség használati módját és a használattal egybekötött körülményeket is előadta, 1841. április 21-én így válaszolt: «Usum magnetismi, prout exponitur, non licere — Az állati delejességnek azon módja, mely a kérdésben adva van, nincs megengedve». Az 1847. július 28-iki válasz ez: «Minden tévedés, sorsvetés, az ördög nyílt vagy burkolt segítségül hívásának kizárásával a delejesség használata, azaz azon pusztá cselekmény, hogy más-különbén megengedett fizikai eszközöket alkalmaznak, erkölcsileg tiltva nincs, hacsak nem irányul mindez meg nem engedett és bármely módon rossz célra. De tisztán fizikai törvényeknek és eszközöknek alkalmazása valóban természetfölötti dolgok és okozatok létesítésére, melyeket aztán mint természeteseket magyaráznak, nem egyéb, mint mindenkor tiltott és hitellenes csalás». Az 1840-iki választ, mely a mondottak szerint kedvező volt az állati delejességre, a nagy penitenciárius azzal a megjegyzéssel szorította meg, hogy «hanc quaestionem non adhuc esse a Sancta Sede serio perpensam, nec tam cito esse responsuram — hogy ezt a kérdést nem vizs-

gálta még meg a szentszék minden részletében és hogy nem is olyan természetű az, hogy reá rögtön felelhessen». Vagyis a szentszéknek nem állott szándékában, hogy a tudományos kutatást gátolja vagy a delejes gyógyító eljárást általában kárhóztassa, sőt inkább azon előföltételből indult ki, hogy a delejességnek van természetes és megengedett használati módja is. De kárhóztos és tiltott az állati delejességnek használata azon esetben, ha az babonás, ördögi befolyásra számít csak titkon is, vagy ha gonosz célra irányul.

Milyen körülmények között tilos az állati delejesség használata, kitűnik a genf-lausannei püspöknek 1841. május 19-én föltett kérdéseiből és az ezekre adott válaszból. «A delejezett egyén, többnyire nő, olyan mély, delejes alvásnak nevezett álomba esik, hogy abból sem óriási zajjal, sem tűzzel-vassal fölkelteni nem lehet. Maga a delejező, kinek beleegyezését adta (ez a beleegyezés föltétlenül szükséges), ejti őt az elragadtatás állapotába és pedig, ha jelen van, különféle érintésekkel és taglejtésekkel, ha pedig több mértföldnyire van, egyszerűen gondolatával.» A továbbiakban elmondja a püspök azon jelenségeket, melyekről fentebb szólottunk, hogy t. i. a delejezett a maga és mások betegségéről tudományos nyelven beszél, mint például nálunk Salamon Ellánál történt, meghatározza a baj székhelyét, komplikációit és pontosan megjelöli annak orvosságát. «Ha jelen van azon egyén, kiről a delejezettet megkérdezik, közte és a delejezett között egyszerű érintéssel hoz létre közlekedést a delejező; ha nincs jelen, hajfürtje is pótolja jelenlétét. Mihelyt ezt a delejezettnek tenyerébe adják, megmondja, anélkül, hogy szemeivel látná, mi van a tenyerében, kinek a hajfürtje az, hol van és mit csinál most az illető személy, előadja annak betegségét egészen úgy, mintha mint orvos testébe tekintene. Végül a delejezett nem szemeivel lát. Ezek el vannak fedve és mégis bármi

legyen is, amit fejére vagy gyomrára tesznek, könyv vagy kézirat, fölbontva vagy zárva, jóllehet olvasni talán nem tud, elolvassa.» Megemlíti még a püspök, hogy a delejezett fölébredése után arról, amit tett, beszélt, semmit sem tud és a következő kérdésekre kér a szentszéktől határozatot : «A gyóntató vagy a plébános megengedheti-e a gyónóknak vagy híveinek, 1. hogy az ilyen és más hasonló jelenségek között végbemenő delejezést, mint az orvosi kezelésnek segítő és kiegészítő részét, gyakorolják ; 2. hogy magukat a delejes alvajárás állapotába juttatni engedjék ; 3. hogy vagy magukról, vagy másokról az ilyen delejezetteket megkérdezzék ; 4. hogy az elősorolt esetek közül valamelyiket is tegyék, de úgy, hogy előbb óvintézkedésül formálisan és lelkükből ellenemondanak minden nyíltan kifejezett szövetségnek az ördöggel, egyszersmind minden ördögi beavatkozásnak is? . . . » A föltett esetre és kérdésekre, egyetértőleg 1841. április 21-iki válaszával, 1841. július 1-én a következő választ adta a szentszék : «A sz. Penitentiaria, miután gondosan megfontolta az előadottakat, úgy találta hogy azt kell felelnie, amit ezennel felel : az állati delejességnek azon módja, mely a kérdésben adva van, nincs megengedve».

Hogy az olvasót az állati delejesség és a vele egy elbírálás alá eső hipnózis megengedhetőségéről vagy tiltott voltáról gyakorlatilag is kellőleg tájékoztassuk, adunk itt egy esetet Lehmkuhl jezsuita atya után. (Linzer Quartalschr. 1897. III. 621. V. ö. a szatmári püspök 1899. II. körlevelét, melyben ez a tétel az esperesi kerületek gyűléseire van kitézve tárgyalásra.)

Előkelő úr azzal a kérdéssel fordul gyóntatójához, vajjon megengedheti-e orvosának, hogy két hónapon át mindennap eszközölt hipnózissal gyógyítsa őt, melyet különben már eddig is alkalmazott rajta? Az orvos ettől vár gyógyulást ; a hipnotizálás maga pedig abban áll,

hogy a betegnek szemei elé orvosa gyűrűt tart, miközben a gyűrűről és a betegség megszűntéről különböző dolgokat mond, egyúttal a betegnek arcán és mellén vonásokat húz ; a beteg álomba esik, melyből később az orvos fölkelte.

Kérdés I. megengedett-e egyáltalában a hipnotizálás?
II. mit kell felelni ebben az esetben a kérdezősködő betegnek?

I. Tájékoztató elmondja Lehmkühl, 1. hogy a hipnotizálásról ugyanazt kell tartani, amit az állati delejeségről. Minő itéletet kell hoznunk egy-egy gyakorlati esetre, attól függ, minők a célba vett hatások és mily módon érzük el azokat. Ha a hipnotizálás egészen természetes eljárásból áll és az eredmények úgy tűnnek elő, mint természetes eljárásnak természetes hatásai, a hipnotizálást nem szabad meg nem engedettnek tekinteni ; de ha az eljárás babonáskodást mutat, azaz a gonosz lélek munkájára látszik támaszkodni, akkor azt egyenesen meg kell tiltani ; ha mindez valóban kétséges, legalább az eljárásnak folytatásáról kell lebeszélni a beteget ; ha mégis folytatná az eljárást, föltétlenül tiltakoznia kell az ördögi befolyás ellen.

2. A jelen esetben az egész eljárás úgy tűnik föl, mint természetes folyamat. Ha tehát valamely csodás, babonás dolgokat nem érvényesít az orvos a hipnotizálásban avagy nem megy egészen addig, hogy a betegnek egész akaratát teljesen a maga akaratához kösse, a dolgot nem lehet meg nem engedhetőnek tekinteni. — De tekintetbe kell venni azon mondásokat is, melyeket a hipnotizáló elaltatás közben használ. Ezek nem imádságok szerencsés gyógyulásért, de másrészt, ha csak arra szolgálnak, hogy a betegnek figyelmét jobban lekössék és akaratát a célra irányítsák, nincsenek a megengedett természetes folyamat ellen. De ha a használt mondásoknak nem ez a céljuk, vagy pedig bizonyos, talán értelemnélküli mon-

dásokra nagy súlyt fektet a hipnotizáló, ez esetben természetes eljárásról szó sincs és az eredmények az ördög működéseinek tulajdoníthatók. Minélfogva ez esetben föltétlenül meg kell tiltani ama mondókáknak használatát. Hasonlóképen meg kell tiltani a hipnózist, ha ennek jelenségei közül az «éléslátás» és hasonlók állanak be, vagy ha a delejezett akaratát a delejező teljesen hatalmába ejti, valamint akkor is, ha a hipnotizált egyénen vont vonások nem tartják meg a tisztesség és erkölcs határait.

II. Az utóbbi esetek az adott kérdésnél kizártaknak tekintendők, miértis a gyóntató felelete ez lesz: 1. Mivel a delejezés- és hipnotizálással manapság mindenféle helytelenség van összekötve, önmagában véve nem tanácsos, hogy a beteg ezt a gyógyítási módot használja. 2. Ama mondásokat és alkalmazásukat vizsgálat tárgyává kell tenni és a tapasztalatokhoz képest meg kell azokat tiltani. Ha az orvos használatukról lemondani nem akar, gyógyítását ne használja a beteg. 3. Ha semmi egyéb nem történik, mint a gyűrűre irányított merev nézés a beteg és a vonások a mellen és arcon az orvos részéről, akkor az így eszközölt hipnózist nem kell meg nem engedettnek tartani. Mivel ez esetben ördögi beavatkozásról nincs szó, tanácsolni ugyan lehet, szigorú kötelességgé azonban nem kell tenni az ez ellen való tiltakozást.

Közelebb visz a szellemidézés tiltott voltának bebizonyításához a római sz. Inquisitio 1856. július 30-án kiadott és előbb a pápai állam püspökeihez, majd 1856. augusztus 4-iki kelettel az összes püspökökhöz intézett körlevele. Ez már világosan rámutat arra, hogy az állati delejességből «a babonának valamely új neme» fejlődik, melynek célja «az emberek megcsalása és félrevezetése», következményei pedig «a lelkek kárhozata és az államnak veszedelmei». Hogy miben áll a baboná-

nak ez az új neme, a körlevél e szavakkal mondja meg : «... Azon nők (a közvetítők) a delejes alvás és amint nevezik, éleslátás (clairvoyance) szemfényvesztéseitől nem mindig szemérmes tagjáratásra ragadtatva, azt fecsegik, hogy ők a láthatatlanokat látják, meggondolatlan merészséggel a vallásról beszélnek, a halottak lelkeit megidézik, feleleteket kapnak, rejtett és távollevő dolgokat fedeznek fel és egyéb enemű babonát űznek, arra törekedvén, hogy maguknak és uraiknak jóslásukkal nagy hasznot hajtsanak. Mindezekben, éljenek bármely mesterséggel vagy csalással, mivel nemtermészetes eredmény előidézésére fizikai eszközök alkalmaztatnak, mindenkor tilos és hitellenes csalás és az erkölcsi tisztesség ellen botrány foglaltatik». Hogy pedig «az Úrnak nyáját az ellenséges embertől megőrizhessék, a sz. hitet épen tarthassák és a rájuk bízott hívőket az erkölcsi romlástól megóvhassák», felhívja a körlevél az összes püspököket, hogy a legnagyobb gonddal és buzgósággal törekedjenek gátat vetni ennek «az istentelenségnek, mely ellensége a vallásnak és az államnak». Tegyék pedig ezt Istennek kegyelméből «majd atyai intésekkel, majd szigorú feddésekkkel, majd pedig az állami jog intézkedéseinek használatbavételével».

Kizárólag a spiritizmus ellen még két döntés jött Rómából. Az egyik a spiritisztikus eljárásnak legártatlanabbnak tetsző alakját itéli el, a másik a spiritisztikus üléseken való megjelenést tiltja.

Az első döntésnél a kérdés ez : Titius néha megidézi az elhunytak lelkeit ; kizár azonban eközben minden közlekedést az ördöggel. Az idézés módja ez : Titius magában, minden társaságot mellőzve, imádkozva kéri a mennyei seregek fejedelmének engedélyét arra, hogy bizonyos elhalt embernek szellemével beszélhessen. Keze készen áll az írásra és ennek mozdulása jelzi, hogy a szellem megjelent. Titius elmondja, amit tudni kíván, keze

pedig leírja a választ minden kérdésére. A feleletek mind egyeznek azzal, amit a hit és az egyház a túlvilági életről tanítanak. Rendszerint az illető elhunyt lelkének állapotára, imádság által való segítségre, rokonainak hálátlanságára vonatkoznak. Megengedhető-e, amit Titius tesz? A válasz, melyet a sz. Inquisitio 1898. március 30-án adott és megfelelő előterjesztés után 1898. április 1-én XIII. Leo pápa jóváhagyott, ez: «Uti exponitur, non licere — Nincs megengedve úgy, amint a kérdésben elő van adva».

Ebből a feleletből nem szabad arra következtetni, hogy más módon meg van engedve a szellemidézés gyakorlata. A szentszék okos mérséklettel élt ennél a döntésnél is. Az «uti exponitur»-ral a különleges kérdést elintézi ugyan, de egyúttal a kutatásnak itt is szabadságot enged. Más dolog ugyanis teljes hittel, foglalkozás-szerűleg üzni a szellemidézést, mint Titius tette, és más dolog tudományos vizsgálódás céljából lenni jelen séanceokon és az itt történeteket teljes tárgyilagossággal a kutatás szemüvegén át nézni. Ez a kutatás nincs megtiltva és az így szerzett tapasztalatok azok, melyekre a szellemidézés kérdésében valamit adni lehet. De megszűnik a szellemidéző gyűléseken való részvétel szabadsága, mihelyt a szellemidézésben nem megfejtendő kérdést, de már bevezetett és olyan bizonyított tényt lát a vizsgálódó, melyre vallási, bölcseleti rendszert építeni lehet, mihelyt a séanceokon szórakozását, kíváncsiságának kielégítését keresi a komoly vizsgálódás helyett.

A másik döntésnél a kérdés ez volt: Szabad-e az úgynevezett médiumos vagy médium nélküli, hipnózis alkalmazásával vagy enélkül történő bármiféle spirítisztikus nyilatkozatoknál és jelenségeknél ott lenni, ha ezek különben a tisztesség és jámborság jellegével bírnak, akár kérdezgetve a lelkeket és szellemeket, akár hallgatva a feleleteket, akár csak nézve a dolgokat

és hozzá benső vagy kifejezett tiltakozással a gonosz lelkekkel való minden szándékos közlekedés ellen? A válasz, melyet a sz. Officium 1917. április 24-én adott, ez: negative in omnibus, a séanceokon való részvétel a kérdésben előadott módok szerint egyáltalában nincs megengedve.

A tilalmakból a katolikusok magatartására nézve, akár elfogadják a «démonelméletet», akár nem, a következő szabályok kötelezők: 1. nem szabad spiritiszta kísérleteket és séanceokat tartani, még ha kizárólag csak jó szellemekkel keres is valaki összeköttetést; 2. nem szabad médiumságra vállalkozni és médiumoskodni még azzal a jóhisszemmel sem, hogy a kontrol jó szellem; 3. nem szabad spiritiszta üléseken résztvenni, és ez részben mások megbotránkozásának okából, részben pedig abból az okból van tiltva, mert, mint tudjuk, a környezet kooperál a médium pszichikai fejlődésében és a jelenségek létrehozásában is. A könyvtalimokat már fentebb ismertettem.

Mindezek a tilalmak súlyos bűn terhe alatt kötelezők. De Bucceroninak szigorúbb felfogásával szemben a különben szintén szigorú D'Annibale bibornok, Göpfert, No din a súlyos büntől kimentik azokat, akiket általában könnyűvérűségük, csakis kíváncsiskodásuk vezet e tilalmaknak egyszer-máskor való megszegésére, ha ugyan a botrányadás veszélye nem forog fent. Prümmer a séanceokon való részvételt megengedi azoknak, akik az ott történő dolgoknak és jelenségeknek tanulmányozásával foglalkoznak s azzal a céllal látogatják vagy rendezik az üléseket, hogy a jelenségeknek valódi okát kikutassák és feltárják. Noldin és Göpfert kifejezetten tanítják, hogy az üléseken résztvenni vagy azokat rendezni egyáltalában nem bűnös cselekedet, mihelyt erkölcsileg bizonyos, hogy a médium csaló. Azok után, amiketf ent a médiumitásról előadtam, a médiumkodást

még akkor sem merném bűnnélkülinek mondani, ha az akár játékból, akár csak tettetésből, akár a csalás szándékával történik. A médiumság mindenképen ellenére van a testi és lelki épségnek és gyakorlata legfeljebb akkor engedhető meg, ha a természetes hajlamok alapján egészen magától, ösztönszerűleg, hogy világosabban mondjam: iskolázás és erőltetés nélkül jelentkezik és csakis a kutatás céljaira szolgál.

Összefoglalva, amit a «démonelméletről» előadtam, világos, hogy a theologusok kifogástalanul igazolt hármason alapon építették fel elméletüket. Egyúttal figyelemreméltó okadatolással tiltakoztak az ellen, hogy a tudós emberektől megvizsgált és tényként megállapított jelenségeket minden további vizsgálódás nélkül a mesék országába utalják, vagy pedig azokra tűzön-vízen természetes megfejtéseket keressenek, pláne olyan emberek, akik Istenről, ördögről, egyáltalában szellemvilágról mitsem akarnak tudni. Azt mondták: mihelyt a spiritizmus jelenségeinek ténybeliségét tagadjuk vagy a jelenségeket bűvészkedésnek, természetes eredménynek tartjuk, kisebbedik, sőt egészen megszűnik az emberek tartózkodása és félelme ettől a babonától.

A «démonelméletnek» hívei az ismertebb szerzők közül ezek: Lehmkuhl, Elbel, Bucceroni, Aertnys, Pruner, Prümmer, Génicot, Noldin. Göpfertnél, A. Kochnál és Kachniknál elhajolást látok, az újabb szerzők pedig, P. Dorsch, Müller, a strassburgi dogmatikus, Walter, a müncheni moralista csak a legnagyobb óvatossággal tartják fenn az elméletnek egy részét.

A «démonelméletnek» feltétlen hívei abból a felfogásból indulnak ki, hogy az okkultista (spiritiszta) jelenségek tények és természetes okokból meg nem magyarázhatók. Nézetem szerint ezt a felfogást módosítja az újabb kutatás s ezért mutatkozik a «démonelméletben» visszafejlődés. A jezsuita Bessmer, ennek a szaknak

régi munkása, a «*Stimmen der Zeit*» 1922. februári füzetében nemcsak hogy a természetes megfejtés felé tereli a figyelmet, de még a legkényesebb határkérdésekben is a legjobb reményekkel van a kutatásnak eredményei iránt. Dr. Ludwig a katolikus kritikától is kedvezően fogadott «*Okkultismus und Spiritismus*» (München: Natur und Kultur. — 1921.) c. füzetében nyíltan mondja, hogy a «*démonelmélet*» ma már korrektúrára szorul.

Még egy szempontot kell érvényesítenem a «*démonelmélet*» szemlélésénél és kifogástalansága mellett. Azt, amit ez elméletnek hivei mind, Lehmkuhl és Noldin pedig különös nyomatékkal fejeznek ki, mint általános irányelvet és szabályt minden babonás jellegű jelenség elbírálásánál. Ha, írják (Lehmkuhl *Theor. Mor.* 1898. I. 224. lap, Noldin *De Praec.* 1917. 175. lap), valamely jelenségre nézve kétséges, vajjon természetes okból származik-e, vagy pedig az ördögtől, nemcsak nincs tiltva a jelenséget természetes okoknak tulajdonítani, de egyenesen ezt kell tenni, mert a természetnek sok olyan törvénye van, mely működik anélkül, hogy mi természetüket és terjedelmüket ismernők. Továbbá az ördögnek tulajdonítani a jelenségeket csak akkor kell, ha azok a tény bizonyosságával bírnak, és természetes okokból meg nem magyarázhatók.

A katolikus theologusok véleménye, mint említettem, kezdettől fogva nem volt egységes az okkultista jelenségeket és okaikat illetőleg. Voltak olyanok is, akik a «*démonelméletet*» nem osztották, másfelől azonban természetesen tisztelték és érvényesítették a spiritizmus elleni tilalmakat. Ezek közül elégnék tartom Fr. Linsenmant, a nagyhirű tübingeni moralistát idéznem, aki 1883-ban (*Tüb. Theol. Quartalschrift* 343.), mikor W. Schneidernek, a paderborni moralistának «*Der neuere Geisterglaube*» c. műve megjelent, kritikájában ezeket írta: «*Ugyan mit magyaráz meg tulajdonképen*

a démoni hipotézis? Nem lóg-e minden a levegőben? Nem kell-e mindig a természeti erőkhöz visszatérni, amelyeknek kiterjedéséről és működési köréről mit sem tudunk? Azon kérdésre, hogy a sátán mint ölthet testet és egyúttal mint eszes lény miként folyhatik be szellemi életünkbe, az összes spiritiszta kísérletek sem adnak felvilágosítást és tudományos szempontból a démonizmusra való hivatkozás egy fagarassal sem ér többet, mint az *ignoramus* és *ignorabimus* bevallása». Egyértelmű ezzel, amit Schindler tanár mond, hogy ha mindent a szellemvilággal magyaráznak, akkor már nincs semmi, ami lehetséges nem volna. (Das magische Geistesleben 153.)

A theologusok egy harmadik csoportja minden erővel óv az okkultizmus babonájától, ennek hathatós ellenszereit látja és tiszteli a római tilalmakban, de — a jelenségeknek tényekként való elfogadása mellett — a jelenségek okaira vonatkozólag vagy ingadozik, vagy azokat természeti erőkhöz látja. Kachniknak (Ethica Cath. Spec. 1912. Olmütz) az a véleménye, hogy a jelenségeket nem kell szükségképen az ördögöknek tulajdonítani, ellenkezőleg a legtöbbet e jelenségekből káprázatoknak, érzéki csalódásoknak, a környezet öntudatlan hatásainak kell tulajdonítani. Nem lehet kételkedni azon, írja, hogy pszichiko-szomatikus úton a jelenségek természetes magyarázatot fognak találni. Göpfert csak felteszi, hogy a jelenségek lehetnek tények is és ebben a feltevésben osztja a «démonelméletet».

Ant. Koch (Lehrb. d. Moralth. Freib. 1910.) a jelenségeket tényeknek tekinti, a «démonelméletet» a keresztény hittan tételei által igazoltnak látja, véleményt azonban nem mond, hanem Gutberletnek ítéletével fejezi be tárgyalását. «A spiritiszták egyetlenegy esetről sem bizonyították be bizonyosan és világosan azt, hogy abban természetentüli erők érvényesültek. Természetesen ezt direkte bizonyítani nem is lehet: természetentüli

okokra csak következtetünk, ha a természetes okok elégtelenek. De nekem kétségesnek látszik, hogy a spiritiszták csak egyetlenegy ilyen esetet is fel tudnának mutatni. Nekünk ellenben, feltéve, hogy egyik vagy másik esetben bizonyossággal nem is alkalmazhatjuk a természetes megfejtést, mégis kétkedéssel kell fogadnunk a természetfeletti beavatkozásról szóló elméletet; erre nemcsak feljogosít, de kényszerít is bennünket a tudomány. Azon kiábrándító tapasztalatok után, melyeket ezen a téren tettünk, azon mindinkább előrehaladó tudás nevében, melyet a rendestől eltérő lelkiállapotokról az újabb kutatásban nyertünk, nem szabad lemondanunk a természetes megfejtés lehetőségéről, ha mégoly csodálatosoknak látszanának is az egyes jelenségek. Ámde ha egyszer kikerülhetetlen bizonyossággal áll elő annak szükségessége, hogy természetfeletti erőket vonjunk bele a megfejtésbe, jó, de ezen működő erők nem meghaltaknak szellemei, nem Kant, Schopenhauer, Schiller, mint a spiritiszták állítják, hanem, tekintve általában a szellemidéző üzelmeknek ostoba és babonás voltát, különösen pedig a szellemidezés keresztényellenes kinyilatkoztatásait, pokolbeli gonosz lelkek. Addig pedig elsősorban lélektani kérdés marad a spiritizmus kérdése és pedig olyan fontos kérdés, mely nem kevésbé tartozik a népek lélektanához, mint az egyéni lelki jelenségek tudományához.» Ennek bizonyítéka Gutberlet szerint nemcsak az, hogy a jelenségek jó nagy száma kétségkívül a közvetítő hol öntudatos, hol öntudatlan működéséből származik, mely azonban mindig összefüggésben van a lélek tevékenységével; nemcsak az, hogy a népek történetében egyetlen tény sincs általánosabb és szembeötlőbb, miként erre mi is rámutattunk, ment a szellemekben való hit és a túlvilággal való közlekedésnek vágya, hanem különösen az egyes spiritisztikus jelenségeknek már sikerült természetes megfejtése az adott lélektani

alapon. (Der Kampf um die Seele 1903. II. 582. k.) Gutberletnek azzal a nyilatkozatával, hogy egyetlen eset sincs, amelyben a spiritiszták igazolták volna természetentúli erők belenyúlását a jelenségekbe, nagyon is összefügg az olyan hívő spiritisztáknak, mint Crookes és Flammarionnak, valamint Myers lélektanárnak az a nyilatkozata, hogy a materializációk számtalan esetében sem kaptak soha semmi bizonyítékot a bemondott szellem és az illető meghalt egyénnek ugyanazonosságáról.

Az imént említett W. Schneider szerint a spiritizmus lényege szerint a természetes rendhez tartozik, nem a természetfelettihez. Szerinte a természettudományok jelen állása jogosítja arra, hogy ezt kimondja. Sok jelenség a hipnotizmus által megfelelő magyarázatot kapott és Schneider szerint a katolikus egyház diszkreditálása volna, ha azért, mert lehetetlen egyes jelenségeket természetes úton megmagyarázni, az egész spiritizmust, vagy a hiteles eseteknek nagy részét démonisztikus térre játszanók át. Hogy előbbi időkben itt sokat tévedtek, a természettudományok alacsony szintája magyarázza meg. Nevezetesen pszichofizika, mely épen a test és lélek közötti összefüggést kutatja, épen nem volt az előbbi időkben. A lelkibetegségeknek, hisztériának, káprázatoknak ismerete is szinte semmi volt. Ma másként vagyunk ezekkel a dolgokkal és természetesen megnöttek a várakozások is e tudományok jelen és jövődjeljesítményei iránt. (XVIII. 373.)

Magam az okkultista jelenségek természetes megfejtésének lehetőségét vallom és e megfejtéseket várom. Addig is, míg e természetes utak eddigi teljesítményeit, szabályait és lehető jövő eredményeit alább az olvasó elé tárom, a «démonelméletet» illetőleg éles különbséget teszek az okkultizmus jelenségei és rendszere közt. Már mindjárt könyvem első lapján figyelmeztettem az olvasót arra, hogy az okkultizmusnak van tanítása

vagyis rendszere és van tevékenysége, vagyis vannak jelenségei. Az okkultizmushoz (spiritizmushoz), amennyiben jelenségek összessége, tehát technika, nézetem szerint semmi *közvetetlen* köze nincs az ördögnek. Ezek a jelenségek vagy nagy ügyességgel betanult, máskor hagyományosan átvett csalásai a médiumoknak, bármi módon hívják is különben ezeket, vagy pszichikai és arányosan fizikai erőknél eredményei, melyeket a lelki rendes működések kárára, iskolázás és sugalmazás vagy önsugalmazások által a szokottnál is vehemensebbül fölkergettek. *Közvetett* befolyása a jelenségekre a gonoszléleknek annyiban lehet, amennyiben az okkultizmus rendszere a jelenségeken épül.

A rendszerhez kellett ugyanis és kell a teljes erkölcsi lesüllyedés és az erkölcsi halálra, tehát a pokol életére emlékeztető gonoszság. Ahhoz t. i., amit Lehmann első helyre tesz, hogy az okkultizmus mindenképen feledtetni akarja az emberekkel az örök igazságos kiegyenlítés és örök kárhozát hitét s így ellenségévé válik minden erkölcsnek. Azokhoz a sanyargatásokhoz és zaklatásokhoz, melyeket az okkultizmus az emberek szellemi épsége, lelki és fizikai javai ellen intéz. Nem említem itt azokat a bűneseteket, melyek épen az okkultizmus révén kerültek bírói ítélet alá, de azt a sanyargatást látom abban az idegkimerültségben, mely a közvetítőket elég hamar meglepi és amely, mintha együttjárna az okkultizmussal való foglalkozással, gyakran a kísérletezőkön is mutatkozik nemcsak külsőképen, hanem a figyelmenemtudás, szórakozottság és könnyenhivésben, ezekben az idegbántalmakkal összekötött lelki tünetekben. Ugyanezen sanyargatásnak bizonyítékai az öngyilkosságok és gyilkosságok, melyeknek száma gyarapodott a szellemidézés révén. Végül a leggonoszabb zaklatást látom a kísérletezők makacsságában, szinte vakságig menő hitében, az okkultizmussal való gyakorlati foglalkozás elterje-

désben, az olyan gyarló okkultista irodalom föllendülésében.

A következő fejezetben az olvasó elé tárom az okkultizmus tanításait és rendszerét. Győződjék meg arról, hogy itt a nyugati műveltség, a kereszténység legnagyobb értékei, az embernek igazi világa ellen folyik a küzdelem.

IX. Az okkultizmus tanításai és rendszere.

Az okkultizmus különböző fajainak tanításaiban vannak kisebb-nagyobb különbségek, a földolgozokban, az elméleti tanításokban azonban valamennyien megegyeznek egymással. Megegyeznek továbbá azokban az alapelvekben (principium), melyeken az okkultista világnézet alapul, végül pedig abban, hogy az okkultizmus általában, de különösen kidolgozottabb alakjaiban, aminő a modern teozófia és antropozófia s az ennél időben előbb spiritizmus, valláspótlók akarnak lenni az emberek számára.

Az említett elméleti tanítást és a principiumokat adom itt elő. Rövid lehetek. «Teozófia és Antropozófia» c. könyvemben bőven tárgyalom ezeket a dolgokat. Itt inkább arra törekszem, hogy könyvem teljessége érdekében, de az előbbi fejezet végén előadott nézetem bizonyosságául is kellő átnézetben megtalálja az olvasó a szükséges tájékozódást.

Fichte azt a reményt fűzte különösen a spiritizmushoz, hogy általa a hit, mely őseink életének erős és biztos gyámola volt, újra föl fog éledni. Zöllner a keresztény hitnek újjászületését látja benne. A szellemek úgy Amerikában, mint Európában új evangéliumot hirdetnek, vagy a régit magyarázzák és új egyházat akarnak alapítani. A kultusznak bizonyos neme él az okkultista

szektákban, üléseiken a résztvevők énekelnek és imádkoznak és e kultusz papjainak a médiumokat tekintik. Mindmáig megvan ez az irány az okkultizmusban, amelynek hívei abban a meggyőződésben élnek, hogy az okkultizmus a világ erkölcsi és vallási reformálására is hivatva van. Semmi kétség sincs tehát arra nézve, hogy az okkultizmus bölcséleti iránya mellett még valláspótló is kíván lenni a világban.

I. Vallási, bölcséleti egyetemes tanításai közül az első csoportot az okkultizmus *istentana* képezi. Személyes és a világ fölött álló, ettől különböző Istent, aki az eget és földet teremtette, nem ismer az okkultizmus. Allan Kardec még elment odáig, hogy a teremtő Istent megvallotta, de ezen túl semmit sem lát az Istenből, sőt az Istentől teremtett szellemeknek hivatását az istennéfejlődésben, istennélevésben látja. Allan Kardecnek e kitérésétől eltekintve az okkultista isten az örök, folytonos fejlődésben levő, a világmindenségben magát megmutató ősszellem, vagyis maga a mindenség, az egyedüli és örök valóság. Anyagszellem, vagyis anyag és szellem egyszerre. A világ, az ember és a lélek ettől az istentől nem különböző dolgok, hanem csak egyedi kicsapódásai a különböző világkorszakokon átmenő őslénynek, melyek egy ideig láthatók, aztán visszaesnek az őslénybe. Az ember, sőt az egész világ is minden valóság nélküli káprázat (maya). Ez a legtisztább panteizmus, a vedantarendszernek az indiai bölcsélet által kidolgozott eszmei panteizmusa, melynek végső alakját Cenkara (788. Kr. u.) adta és melyet egy kissé átalakítottak, hogy a nyugaton jobban értett monizmushoz közelebb hozzák. A kereszténységnek theocentrikus irányával szemben tehát az okkultizmus Davisnak nézete szerint is teljesen antropo- vagy kozmocentrikus : első létező az univerzum, amelyet az okkultista isten, anyag és szellem, voltaképpen pedig tisztán az őslény alkot.

A Szentháromság helyére az okkultizmus más háromságot állít. Vagy ezt : őslény, elsőszülöttek (Krisztus és a hozzá hasonlók = szellemek) és másodszülöttek (emberek). Vagy ezt : őslény, messiás, megváltott emberiség.

Krisztus istenségét az okkultizmus tagadja. Krisztus fia volt Istennek, de csak olyan értelemben, hogy Istennek különös kedveltje és leghűbb szolgája, a fölséges és jószágos értelemnek legmagasztosabb megnyilvánulása volt és épen ezért kiváló médium volt. Krisztus tökéletességére eljutni minden szellemnek hivatása. Rappard szerint ebben a pontban sokszori érintkezésében sem talált nézeteltérést a francia, belga, olasz, spanyol és más spiritiszták közt. (Wieser id. h. V. 1. 93. l.) Davis szerint Krisztus semmivel sem állott magasabban, mint bármelyik vallásalapító, sőt alacsonyabb erkölcsi fokon állott, mint Fourier Károly, a rajongó szocialista vezér. Hellenbach tagadja Krisztusnak szent emberségét ; a rendestől eltérő szervezetű, nemes lénynek mondja őt, aminők többen is vannak. Általában tagadják az okkultisták Krisztusnak emberi származását, Vay Adelma pedig Krisztus fogantatása és születése eseményeit úgy adja elő, hogy ezt a közszemérem és kegyelet sérelme nélkül nem közölhetem. (XVIII. 332. kk. 2.)

A keresztény értelemben vett megváltást az okkultizmus nem ismeri. Tagadja ennek érdemét és alapfeltevéleit : az emberi nemnek egységét, az ősszülők vétkeiben való egyetemes bukását, az áteredő bünt, a természetfeletti rendet. Hasonlóképen tagadja az ördög létezését és kísértéseit. A szellemnek megváltása, tanítja az okkultizmus, egyedül és kizárólag a saját munkája, melyre létezéseinek kiszámíthatatlan sora nyújt neki alkalmat, Jézus halála pedig sem a gonosztevőt nem szabadította meg bűnétől, sem mást nem tisztíthat meg : csak azért halt meg Krisztus, ez a nagy spirite és kiváló médium,

hogy az embereket meghalni tanítsa, meg hogy engedel-
messége által a szellemek lázadását jövátegyje.

Az ilyen megváltás munkájának folytatásában természetesen sem Istentől jövő küldetésre, sem kegyelemre, sem kegyelemeszközökre, áldozatra, szentségekre nincsen szükség. Nem is tud ezekről az okkultizmus semmit.

A csodákat, melyeket a kereszténység Isten mindenhatósága műveinek tekint, az okkultizmus tagadja, illetőleg természetes jelenségeknek tartja, a médiumi erő eredményeinek vagy a «szellemek» megjelenése szükségképeni kísérőjének. A célzat világos: Krisztus is csak médium, csodái, mint annyi más médiumé, médiumi teljesítmények; a kereszténység ismer csodákat, de az okkultizmusban is vannak, tehát az okkultizmus legalább is annyi, mint a kereszténység; de az okkultizmus majd «szellemeivel», majd a «titkos erőkkkel» magyarázatot is ad a csodáknak, a kereszténység pedig nem magyarázza meg a csodát, tehát az okkultizmus több, mint a kereszténység. «A szellemidézés jelenségeinek csak felületes ismerete is elég arra, írja Zöllner, hogy mindenki észrevegye ezeknek jellemző megegyezőségét a Krisztusról följegyzett csodákkal.» Perty, akit Wieser a legjámborabb érzésű spiritisztának nevez, nem lát mást Krisztusban, mint rendkívüli közvetítőt, akinek még séanceokra sem volt szüksége s akinek feltámadása nem több, mint materializáció és semmit sem bizonyít mást, mint szelleme további életét. Főlöszleges itt összemélnünk Krisztusnak és a szenteknek csodáit a médiumok mutatványaiival (Wieser i. h. 121—125.) és rámutatni azokra a belső és külső szempontokra, melyeknek alapján a köztük levő különbséget megállapítjuk; elég legyen az okkultisták előtt gyanútlan Fechnert idéznünk, aki így ír: «A keresztény és spiritiszta csodák között oly jellemző az ellentét, hogy szinte károm-

lásnak tűnik fel, ha valaki a kettőt egy sorba helyezi és a kereszténységen azzal akar segíteni, hogy Krisztust a legkiválóbb médiumnak nyilvánítja. Annyira különböző a kettő, mint a világosságból született, rendkívül kifejezett, egészséges és az éjszakából támadt rendkívül megpetyhüdt erő. Krisztus, mikor csodáit művelte, nem rángatózott nyugtalanul, nem fogadott el pénzt, hanem teljesen rendes állapotban oly erővel működött, aminőt még egyetlen médium sem tanusított. Ő nem iratott köznapi mondásokat a szellemekkel palatáblákra, hanem oly éltető igék folytak ajkairól, melyek a pogány és zsidó világot meggyőzték; és ha minden, egész életén át véghezvitt csodáját, mint történelmileg nem elég biztosat kétségbe akarnók is vonni, azon oly emberfeletti hatással bíró csodája, mellyel még ma, halála után is belenyulik a történelembe, kétségbe nem vonható. Hihető ugyan, hogy tanítványainak kised csoportja, amelyből a kereszténység időben és térben szétterjedt, nem tartott volna vele életében és utána tanaiért nem ment volna halálba, nem lett volna Saulból Pál, ha Krisztus valóban kivételes módon működő erői és jelenségei őt ezek szemében nem igazolták volna; ámde ezek más értelemben voltak kivételes módon működő erők, kivételes tünetények, mint amelyek manapság a spiritizmusban szerepelnek.

Az okkultizmus tanítása szerint a különböző vallások egyformán jók, az elsőség azonban azé, amely a szertartások és külsőségektől idegenebb. Az okkultizmus által óhajtott társadalmi jólét csak akkor valósul meg, ha a különböző vallások különböző dogmáikkal megszűnnek. Ezek a tételek a vallás, minden vallás ellen és a vallási tekintély ellen vannak irányítva, amelynek he yébe a «szellemek» nyilatkozatai és még ezeken felül az egyéni szabad gondolatok vannak beállítva.

Az okkultizmus *világtani* tételei ezek. A világban

millió naprendszer van. A mienk csak egy ezek közül. A világnak hét síkja (létsík) van, amelyek közül azonban a mi érzékeink csak egyet foghatnak fel. Föld is hét van, de mi csak egyet fogunk látni ezekből mindaddig, míg ki nem fejlődik pszichikai érzékünk. A többi síkok közül, melyeken a tér és idő fogalmai egészen mások, mint a mienken, legfőbbek az asztrálsík vagy asztrálvilág és a manasz-sík, ahol a devachan van, a testükből kivált szellemek ideiglenes mennyországa addig, míg újrateremtésükhez jutnak. Amit ezeken a képtelenségeken kívül még a létsíkok életéről írnak és beszélnek az okkultisták, az teljességgel a mesék világába tartozik.

Az *embertan* összefüggésben a szellemekről való tanítással még különösebb az okkultizmusban. Az ember nem két részből áll, hanem legalább is háromból vagy négyből (test, lélek, perispit és fluidum a spiritizmusban), de mások szerint hétből (teozófia) és illetőleg kilencből (antropozófia), amelyeknek különböző nevei vannak: fizikai test, életttest, vágytest, állati lélek, szellemi lélek, buddhi, atma; tehát más és más előadás szerint egy test és vagy hat lélek, vagy két test és öt lélek. E részek közül legnevezetesebb és az okkultisták legkedveltebb találmánya az asztrál- vagy vágytest, a fizikai testnek finomabb, tökéletes mása. Székhelye Blavatsky szerint a lép, szövete valami éterikus anyag, vagy pedig az emberi izomzat elhasznált részei. A spiritiszták szerint az asztrálttest (perispit) örökké él, mások szerint csak egy ideig él a fizikai test halála után.

Az asztrálttest azonban nem több és nem kevesebb, mint a hatodik vagy asztrálérzék: egyszerűen a képzelődés találmánya, melynek létezése mellett semmi elfogadható érv nincs. Hát az indiai yogiknak s az «ihletvelátóknak», sőt a séanceok közönségének tapasztalása? A materializációk? Mindez nem ér semmit, ez mind vagy önsugalmazás, vagy csalás. És a szellem-

fotografiák? Mint láttuk, semmit sem bizonyítanak. És a «kétlényűség»? Ha a «kétlényűség» (Doppelgängerei) csakugyan tényleges jelenség volna is, akkor sem bizonyítaná az asztráltest létezését; de a «kétlényűséget» sem lehet másnak tekinteni, mint a felizgatott képzelődés eredményének.

Súlyosabb botlása az okkultizmusnak az, hogy rendszerében a lélek szellemisége kerül kétségbe vagy veszélybe. Négy lélekkel világosan nem élhet az ember. Ha a lélek nem szellemi, azaz nem a gondolkodás és akarat faktora, akkor csak állati természetű és nem szellemi; ha azonban gondolkodik és érez, akkor nincs szükség a további buddhira. És miként lehet az atma, azaz az abszolút, az embernek része, sőt miként lehet az emberi lélek egy és ugyanaz az abszolúttal? Ha azt mondják, hogy az abszolút az emberi gondolkodásnak és akaratnak kizárólagos faktora, tehát az embernek tulajdonképeni szellemi énje, akkor az ember egyénisége teljesen elvész, mert arra vagyunk kényszerítve, hogy azt higgyük, hogy az emberek tulajdonképen egyéniség- és személyiség nélküli állattömegek, melyekben az abszolút gondolkodik és akar.

Az okkultizmusnak néhány kisebb tétele megmagyarázza az okkultisták szintén kedvenc tételének, a lélek-vándorlásnak beállítását rendszerükbe. Amikor azt mondják, hogy az emberek nem egy emberpártól származnak, hanem a földnek több helyén az anyagban levő szerves csirákból fejlődtek,— továbbá, hogy az ember és állat között nincs lényeges különbség s az állatoknak is van értelmük és akaratuk, de kisebbfokú, mint az embernek: tulajdonképen darwinizmust tanítanak. (II. 313. 391.) De még ezen is túlmennek: Annie Besantnek ropant imponál a gondolat, hogy minden létező istenné fejlődik az idők végtelen sorában: voltam kő és lettem virág, voltam virág és lettem állat, majd leszek ember és leszek

isten. Folytonos evolúció, fejlődés. De erre szükség is van az okkultizmusban, mert Allan Kardec szerint emberek által lakott világ nemcsak egy van, a mienk, hanem több is ; ezek a világok összeköttetésben vannak egymással. A bolygókon és állócsillagokon megtestesült szellemek fizikai és erkölcsi állapota nagyon különbözik egymástól, a mi földünkön zárandoklók a legalacsonyabb fejlődési fokon állanak, a Mars lakói már magasabban. E magasabb felé nekünk folytonosan fejlődünk kell s ennek a fejlődésnek útja a lélekvándorlás, a reinkarnációk sora a karma törvényével együtt. Ez pótolja az okkultizmusban az úgynevezett eschatologikus keresztény tanításokat, vagyis a végső dolgokról, a halál, külön- és utolsó ítélet, pokol, tisztítóhely, mennyországról szóló igazságokat.

Az okkultista lélekvándorlás főelvei ezek. A fizikai test halála után a lélek némi tisztulásra megy, csakhamar azonban a devachanba kerül, az ideiglenes mennyországba, ahol valami édes, álomszerű állapotban, a földiekhez hasonló kellemességek közt telik ideje. Meddig tart ez, nem tudni, az utolsó földi élet érdemeitől függ a devachani boldogság, melynek átlagidejét azonban Steiner körülbelül 1000 évre teszi. Ha a lélek még tökéletlen, ezer év után következik földi vándorlása, vagyis a reinkarnáció, egy újabb élet ; ha pedig már érett a lélek, belép a parinirvánába (néhány szerzők helytelenül nirvánának mondják), azaz ismét egyesül a világlélekkel, az abszolúttal és ebben teljesen felszívódik, illetőleg elmerül. E lélekvándorlást a karma törvénye igazgatja.

A karma a kiegyenlítésnek nemcsak az embert, de az egész fizikai és szellemi világot érintő egyetemes törvénye, melyet az okkultizmus a gondviselés és Isten igazbíró-sága keresztény igazságának helyére állít be rendszerébe. Elsősorban azonban az embert érintő erkölcsi törvény a karma és mivel az ember tökéletesedése és megtisztulása nem lehet egy életnek az eredménye, ezért a karma szükség-

képen több reinkarnációt követel. Valódi vándorlása a léleknek a devachan és a földi létezések között. A karma erkölcsi jellege természetesen csak festék, mert a karma okkultista felfogás szerint kényszerítő vastörvény az irgalom és szeretet azon vonásai nélkül, melyeket a keresztény hit igazságos kiegyenlítése tár élénk. Mint vastörvény — nyílt erőszak, amely mellett akaratszabadságról, tehát erkölcsi cselekvésről szó sem lehet.

A lélekvándorlás és karma — agyrém. Semmiféle tapasztalat sem igazolja ténylegességüket. A keresztény kinyilatkoztatás kifejezetten kizárja feltevésüket. Az okkultisták fantasztikus vallomásai és állítólagos öntudata előbbi földi létük és élményeikről igen közönséges képzelődés és mese. Hiába hivatkoznak arra, hogy az embernek földi szenvedései csakis a karma törvénye alapján kapnak magyarázatot : az ember előbbi élete bűnei miatt szenved; vagy hogy e szenvedésekre enyhületet csakis a devachan örömei nyújthatnak és illetőleg csakis a reinkarnációk jogosítanak az enyhülés reményére. Ellenkezőleg a vastörvények nem az enyhület forrásai, a kiszámíthatatlanul hosszú bolyongás nem vezet a vigaszok forrásaihoz, mert nem vezet megnyugtató békéhez. Végül a földi szenvedés tisztán bölcséletileg véve szükségyszerű következménye az emberi tökéletlenség és korlátoltságnak, keresztény szempontból tekintve pedig az áteredő bűnben való bukásnak szomorú eredménye ; viszont a keresztény jól érzi, hogy az emberi szenvedésnek megvan a maga helye a gondviselés terveiben és hogy a helyesen elviselt szenvedés az erkölcsi megtisztulásnak, a tökéletesedésnek egyik eszköze, az örök jutalomnak szerzője.

II. Az okkultizmusnak elméleti tanításai, még inkább tagadásaitól tegyünk rövid kitérést gyakorlati tanításaira, mondjuk : *erkölcsstanára*. Az előadottakból világos, hogy az okkultizmus erkölcsstanának természetfeletti alapja nincs. De természetes alapja sincs, mert a karma és

lélekvándorlás mellett az erkölcsnek természetes alapját, az akaratszabadságot nem lehet fenntartani. Ezért Davis világosan tanítja, hogy az ember passzív lény, kit külső és belső behatások irányítanak és vezetnek. A természet az istenség gyermeke, az ember pedig a természet gyermeke, akit a természet elemei és erői kormányoznak, hiszen egész valóját ezek alkotják. Az embernek akarata és cselekvése a bölcsesség sugallásai szerint igazodik, a bölcsesség pedig az általános természettörvénynek kifolyása, mely, miként ösztöne az állatot, úgy vezeti az embert ellenállhatatlan erővel. És éppen ezért az ember nem lehet jó, ha a behatások rosszak, viszont nem lehet rossz, ha jók a behatások. Ezzel aztán tagadva van minden felelősség, minden vétek, az ember jó cselekedeteinek minden érdeme. Davis szerint sem fér össze az akaratszabadság az újratestesülés tanításával, mert ennek értelmében a testtől elvált léleknek a természetparancsolta kényszerűségből, tehát ösztönszerűleg, szabadságának érvényesítése nélkül, mely körülmények minden erényt és érdemszerzést kizárnak, kell ismételtentestet vennie.

Az okkultisták a halhatatlanságba, túlvilági életbe vetett hitet emlegetik mint olyan tanítást, mely korunknak materializmus-ütötte sebeire gyógyírt, az egyesek szívének nemesebb érzéseket ad és ez által az okkultista erkölcsstannak alapját képezi. Azonban a túlvilági életbe, a lélek halhatatlanságába vetett hit önmagában még nem elégséges arra, hogy erényeket teremtsen és az egyesek erkölcsiségét biztosítsa. A túlvilági életnek hite csak abban az esetben alapja az erkölcsőségnek, ha a hitigazságok, a szentségek gyakori használatában nyilatkozó kegyelmi élet ébrentartják azt és vigasztalásait, boldogságát már előre éreztetik az emberrel, Krisztusnak örökösársával.

Mindebből azonban az okkultizmusban semmi sincs

és Frohschammer nagyigazán jövendölte meg az előretörő spiritizmusnak, hogy tekintettel az általa tanított devachanra, mely aligha jobb a mohamedánus mennyországánál, az első benyomások után az élet ideális fel fogásának letörését fogja hozni a spiritizmus.

Igy történt. Az Istennel való kapcsolat s ennek legfőbb láncszeme, a szeretet Isten iránt sehol sem mutatkozik az okkultizmusban ténylegesen és erőteljesen. Például hol van Istent illető kultusza? Van kultusza, de ez nem az Úrnak szól, ennek ünnepnapjai a séanceok vagy kísérleti napok, papjai a médiumok, oltára a «rappingtables», imái és énekei «szellemeknek» szólnak. Ennek a kultusznak sötét, rejtelmes oduiból lépnének ki világreformáló erények? Lépnék ki erények: az okkultizmus harsonával hirdeti a felebaráti szeretetet, a részvétet, az alamizsnálkodást, a vegetarizmust, de «szellemei» elnéznek a hithagyás, a rablógyilkosságok, az öngyilkosságok, a bujaság enormis vétkei, a csalások, a lopások stb. felett. Az ilyen rendszerben szenved az erkölcsösség. Hogy nagyon szenved, mutatja számos előkelő amerikai polgárnak felirata a kongresszushoz mindjárt 1853-ban. «Nyilvánvaló, írják, hogy itt az egészség és élet, gondolkodás és tevékenység lényeges alapelveire titkos erők gyakorolnak befolyást s ezek az erők veszélyeztetik úgy létezésünknek feltételeit, korunknak hitét és bölcseletét, valamint a világ kormányzását is.» (Hist. pol. Blätt. 36. 822.)

És az okkultizmus rejtelmességei, «titkos tana», megháborító iskolázása, az ezekben folyó meztelen gyakorlatok (Stimmen der Zeit 102. k. 424. 2. jegyzet) mit jelentenek? Bizonyára nem az erkölcs reformját és javítását, hanem valami mást. Az említett amerikai okirat arról is vádolja a szellemidézést, hogy a szocializmusnak terjesztője. Ez a vád nem alaptalan. A proletár Davis Fourier tanításaiban látja megvalósítva a maga

nézeteit. Az okkultizmus is, a szocializmus is új világrendet, örök békét, paradicsomi állapotokat ígér híveinek, az egyik «szellemei» által, a másik izgatásaiban. A hangjuk egészen összecseng és ez a legjobb előfeltétel arra, hogy egyiket a másik táborába hajtsa, mikor tulajdonképen mindakét tábor tekintélyellenes, internacionális és minden pozitívum és minden vallás ellen is harcol. A szellemek még a vagyon- és nőközösség hirdetésétől sem riadnak vissza. E szocialisztikus elvek ott lappanganak még oly szellemek kinyilatkoztatásaiban is, kik szigorúan felekezetieskedőknek mutatják magukat. Azok a vallásreformok, melyeket a müncheni szellemek a katolikus egyházban létesíteni akarnak, szocialisztikus jelleggel bírnak. Többi közt a papság teljes szegénységét kívánják: osztozkodjanak a szegényekkel. Ha a papság e reformokat keresztülvinni nem akarja, a néphez fellebbeznek, hogy az egyház reformálásának ügyét ő vegye foganatba. Sőt azzal fenyegetőznek, hogy a papok helyébe asszonyok jönnék és nőpapok lesznek. Nemcsak a papság köteles e reformoknak magát alávenni; kötelezők azok a királyokra, uralkodókra is. Az ilyen osztozkodás, vagyon- és nőközösség — már láttuk — nem sikerülhet csak erőszakos felforgatás, nagy vérontások árán, kínos és véres forradalmak által, melyeknek gondolatától bizonyára épen úgy nem fog idegenkedni a spiritizmus, amint most hol nyíltan, hol némi tartózkodással eszményének vallja a szocializmust. A felforgatás és forradalmak vezérei közül többen tényleg ott vannak vagy voltak az okkultizmus táborában: Angliában a szocialisták volt feje Owen Róbert, Franciaországban Hennequin, a hegypárt tagja, Olaszországban a garibaldista Schifoni, Német- és Oroszországban Aksákov, a pánszlávok feje. Ezeknek jövendőlte Bebel (Cathrein: Moralphil. II. 154.) azoknak a forradalmaknak időit és eredményeit, melyeket nem rózsavízzel csinálnak.

Mi éreztük is, hogy a mindig hazudozó szociáldemokrácia, ha igazi alakjában, a kommunizmusban jelentkezik, nem rózsavízzel, de vadállati dühvel csinálja a forradalmat.

Az okkultisták erkölcsstanuk előkelő színvonala és megmentése érdekében a Patanjali szutráiban foglalt yoga-elméletre és yoga-gyakorlatra hivatkoznak, melyek szerintük az erkölcsnek nagyszerű iskoláját képezik és oly erőteljesek és eredményesek, hogy a lélekvándorlás kínjai nélkül is elvezetik az embereket a brahmával, az abszoluttal való egyesülésre. Nézzük meg ennek a hivatkozásnak értékét közelebbről.

A yoga a fegyvelmezés és önfegyvelmezés gyakorlata és kétféle: hatha-yoga és raja-yoga, fizikai és erkölcsi yoga. Alaptétele, hogy nem szabad ártani senkinek, tehát igazságosnak kell lenni, továbbá erkölcsileg tisztának és szegénynek. Aszkézis, tanulás, Istennek való átadottság és megelégedettség azok a lelki vonások, melyek mellett és amelyekben a yoga előtűkrözdök. A yoga-gyakorlatok bensők és külsők: a figyelemnek kitartó megfeszítése, elmélkedés és elmerülés, azaz teljes egyéolvadás a szemlélődés tárgyával, ami mind azonban csak úgy sikerülhet, ha megvan a kellő összeszedettség; az ülés egy helyben és helyes testtartással, a lélekzet szabályozása, az érzékeknek és cselekvő szerveknek fékentartása, még inkább elzárása. Ennek a gyakorlatozásnak módját talán legérzékeltetőbb alakban az Athos-hegyi szerzetesek utasítása fejezi ki, melyet Ennemoser idéz a XIV. századból: «Zárd be ajtódat és emelkedjél lelkeddel minden hiú és mulandó dolog fölé. Azután hajtsd le szakálladat melledre és irányítsd szemedet teljes lélekkel tested közepére, a köldöködre. Szűkítsd be melledet, hogy ne vehess túlkönnyen lélekzetet. Iparkodjál bensődben a szív helyét megtalálni, ahol minden erő lakik. Előbb sötétséget fogsz találni

és áthatlan sűrűséget. Ha azonban kitartasz napokon és éjeleken át : akkor, ó csodák csodája, kimondhatlan gyönyört fogsz élvezni. Mert akkor a szellem látja azt, amit soha meg nem ismert, látja teljes ragyogásában a levegőt a szive és önmaga között. (VI. II. 320.)

A yoga Indiából származik és gyakorlatait a modern okkultizmus teljesen magáévá tette, kivéve, legalább Európára nézve, az ülésnek több mint nyolcvanféle módját. Ezeket itt nem tanítja, megelégszik a szokásos keleti ülés betanításával. A lélekzési gyakorlatokat azonban megtartotta és pszichikai lélekzésnek nevezi, mellyel össze van kötve a tattvák, vagyis világlélekzet feletti uralom. Az okkultizmus véleménye szerint ugyanis a legnagyobb fontosságú dolog, hogy az ember lélekzése meghatározott időben a jobb, más időben a bal orrlyukon át történjék, mert csak így vonzhatja a nap és hold mágneses erőit és csak így tud velök helyes viszonyba jutni. Az úgymondott euritmikus (arányos) lélekzésnek van egy másik ajánlott módja is, mely az előbit még tökéletesíti. Ez a lélekzésnek az ütőér szerint való beigazítása. Ez is szükséges, mert az ember csak így egyeshítheti a maga személyes tattváját az egyetemes világtattvával, melynek áramlásai minden 24 percben változnak. Az emberi munkák és vállalkozások sikere attól függ, milyen volt a világtattva a vállalkozás elhatározásánál és a munka megkezdésénél (Theob. Becher : Die Tattwas u. ihre Bedeutung. Leipz. 1920.)

A rengeteg időfecsérlés mellett, mely e gyakorlatokban eltelik, az első tekintetre mindenki előtt világos, hogy itt tulajdonképen csakis külső és olyan önfegyelmezésről van szó, mely a testi, lelki épséget fenyegeti. Hogy pedig csak valamennyire is érteni tudjuk ezt a hóbortos fegyelmezést, bele kell élnünk magunkat a panteista gondolkodásba, melynek egyik alaptétele az, hogy ami csak él, az egyedi és egyéni élet teljes kizárásával a világlélek

által él és az embernek az egész világra kiterjedő abszolttal egyesülnie és abban elmerülnie kell. De még emellett is igazi keleti álmodozás kell ahhoz, hogy elhigye valaki, hogy ő a világlelken lélekezésével uralkodhatik és a nagy tattvát, a világlehelletet felfoghatja lélekezésével és tetszése szerint bevezetheti minden szervébe, a tobozmirigyedtől kezdve egészen a lábujjáig. És még nagyobb képzelgés, egyenesen boszorkányhit kell ahhoz, hogy valaki elhigye, hogy ha ő a képzelt és állítólagos pranán, ezen az éter-, levegő-, tűz-, víz-, földprincípiumokkal felruházott világlelken lélekezésével uralkodik, akkor már biztosítva van munkáinak és vállalkozásainak sikere, akkor kitárul tekintete előtt az emberek szive, akkor tud csinálni villámlást, jégesőt és ragályt, akkor ment marad járványtól, betegségtől, sőt a vénülés ellen is védve van. Hát ez is egy nirvána, az ilyen képzelődő hiszem, de a szellemi épségnek halálos nirvánája.

Bennünket itt, tárgyalásunknak iránya miatt az a kérdés érdekel, vajjon a yoga-gyakorlatok csakugyan az erkölcsiség szolgálatában állanak-e és erre a célra, az erkölcsök javítására vagy magas fokon tartására irányulnak-e? Határozottan nem. A yoga a panteizmus szolgálatában áll, nem az erkölcsi nagyság szolgálatában; az akarat összpontosítása, a figyelem leszegzése, az elmélyedés az emberi állítólagos «titkos erők» felébresztését és használatát célozzák, ezek körül forog, ezekre irányul itt minden. A gyakorlatok tehát nem az erkölcsiség eszközei, hanem, mint P. Zimmermann (Stimmen d. Zeit 1918. 561. l.) mondja, «a bolondulás útjai». De ezekben a gyakorlatokban, fogja mondani az olvasó, aszketikus irányt és élt kell meglátnunk. Mindenesetre, a lemondásnak, önmegtagadásnak, az erénygyakorlatoknak természetüknél fogva aszketikus jellegük van. De a lemondás, önmegtagadás stb. vagy arra irányul, hogy a lelket kidolgozza és benső viszonyba hozza Isten-

nel, vagy másra és ez esetben nem — aszkézis. A yogában az erénygyakorlatok a természet törvényeinek áttörésére irányulnak, a «titkos erők» felébresztésére és használatára, nem pedig az ember megszentülésére. És hozzá ezek a gyakorlatok a yoga erényideáljával, a meglehetősen üres sztoikus erényességgel állnak szoros összeköttetésben és az okkultistáknak meg kell engedniök, hogy azoknak a tapasztalatoknak alapján, melyeket médiumaiknál, vezérüknél, Blavatskynál szerzett a megfigyelés, ez után az erényesség, erkölcs, aszkézis után ne is csak egy kérdőjelet tegyünk.

III. A fenti tanításoknál kisebb jelentőségű az okkultizmusban a principiumok tana (a legfőbb, megdöntetlen alapelvek, melyekből a többi elvek és tanítások folynak). A principiumok három csoportja uralkodik szerintük a világmindenségen, a természet életén és az emberi életén.

A legfőbb alapelvek első csoportját a matematikai principiumok képezik. Az okkultisták szerint a dolgok lényege és jelképe a szám, a fogalmaknak számok s a számoknak fogalmak felelnek meg. A világmindenséget, melyet az Isten világa, a természet és az emberi szellem alkotnak, a 3 (hármás) szám jelzi, míg a világban s annak felépítésében, az ember szervezetében és történetében a 7 (hetes) szám az uralkodó. Mivel a principiumok tana az okkultisták irataiban sehol sincs rendszerbe foglalva és csak úgy elő kell halásznunk azokat, világos, hogy a matematikai alapelvek értelmét is nekünk kell eltálcálnunk. Ugy látszik, ezeken az a gondolat vonul végig, hogy az embernek, a világnak életében bizonyos matematikai pontosság és szükségképeniség uralkodik, melyben nincs sem véletlenség, sem valami természetesen felüli erőnek megnyilatkozása.

A világtani alapelvek képezik a principiumok második csoportját. Ezek a következők; a világmindenségnek

is van lelke s ezt a lelket, amely által minden él, világléleknek hívják. Ez a világlélek viszi bele az univerzum életének minden részébe az arányokat és parallel működéseket, úgy hogy a csillagok világának pontosan megfelel a fizikai világ, ezeket pedig az asztrálvilág kormányozza és az asztrálvilágnak megfelel a lélek világa és ezzel parallel működik az embernek szellemi világa. Ezeknek az okoknak és okozatoknak szükségképeni láncában természetesen az első és utolsó szemek egybekapcsolódnak s így az emberi életnek voltaképeni faktorául a csillagvilág van beállítva, amelytől függ az emberi sors. Ezért van az asztrológiának olyan fontos szerepe az okkultizmusban.

Élettani alapelv kettő van: az involúció (befogadás, bennmaradás) és evolúció (fejlődés) törvénye, melyek a levésen (létbelépésen) és fejlődésen uralkodnak. Tevélegesen működő három van: az egység, magatevékenység (spontaneitás) és a szellem, szenvedő principium pedig egy: az anyag. Emez teljesen felszívja a tevélegesen működő szellemet és szétszítja az atomokba, melyek ekként lélekhez jutnak. Ez az involúció, az élet kezdete. Ezt követi a zűrzavar, az erjedés, mely alatt minden atom a szomszéd atom ellen küzd. Végre is a szellem győz, de hogy teljesen uralkodjék és «egyedülvalóvá» legyen, különböző világokon kell átmennie és tökéletesednie. Ez az evolúció törvénye. A teozófia is ismeri ezt a két törvényt, sőt Blavatsky szerint ez a folytonos fejlődés tulajdonképen az — isten.

Ha jól megnézzük ezeket a principiumokat, úgy tünnek fel, mint néhány nagyon is fontos, de egyszerű és tapasztalati igazságnak széttépése és átalakításai. Ezek az igazságok: a világmindenségnek számtanilag is helytálló rendje, a csodás célszerűség és célirányosság a teremtésben és az egész világmindenségben.

IV. Összegezve az elmondottakat, a következő megállapításokhoz kell jutnunk.

Vallási tekintetben az okkultizmus egynek látszik korunknak vallási közömbösségével és erkölcsi dilettantizmusával. Voltaképeni hitigazságai nincsenek, csak véleményeket és alanyi kigondolásokat vagy szellem-üzeneteket tűr meg, de csak azért, hogy ezekben is váltogasson vagy rajtuk változtasson. Igazságok hiányában nincsenek alapjai az erkölcsnek s így az okkultizmusban az erkölcsiség nem is moralitás, hanem csak humanitás, melynek kevés szabályát, amint kigondolták, el is törölhetik az emberek. Tekintélyről ugyanis szó sincs az okkultizmusban, mely, bár csak szánó mosolya van az egyházra, a kegyelmi életre, ennek eszközeire, önmaga még a yoga-fegyelem mellett sem volt képes az ígért «új egyházat» megteremtteni, pedig mindig hánytorgatja híveinek nagy sokaságát. A karma, lélekvándorlás és halottidézés bekapcsolása az okkultizmusba betetőzi ennek képzeléségeit és teljes visszaesést mutat erkölcsi, vallási és szellemi téren.

Bölcseleti szempontból tekintve az okkultizmus telve van a pozitivizmus hatásaival. Metafizikai igazságokról voltaképen szó sincs az okkultizmusban: a folytonos kísérletezésnek az az eredménye, hogy csak az létezik, amit látunk, s amit nem tapintunk, az voltaképen nincs is. Azért a harc, melyet az okkultizmus elkésve ugyan az anyagelviség ellen hirdetett, erőtlen és csak látszólagos. Az okkultizmus vallja ugyan, hogy vannak szellemi lények, de ezeket is anyagnak, finomabb anyagnak tekinti; megengedi, hogy van túlvilág, de csak úgy, ha ez a túlvilág kényelmes, kellemes, szépségeiben még csábítóbb, mint a föld. A materializmussal tehát nem küzdhet meg az okkultizmus, annak élete az okkultizmus tanításaiban is biztosítva van, különösen a teljesen panteisztikus felfogás és irányzat által.

Társadalmi tekintetben az okkultizmus teljesen a radikalizmus vizein evez. Épen úgy, mint ez, az okkultizmus is szakít minden hagyománnyal és a régi utak elhagyását, új utak törését hirdeti vallásban, tudományban, társadalmi felfogásban. Nem ismer történeti jogokat és a társadalomnak, az államok biztonságának bástyáit támadja, mikor a szocializmus szélsőséges irányzatához szegődik és a forradalmaknak nyújt kezét. Tanítása, iskolázása, egyesületei, titkos séanceai által széttagolja a társadalmat, segít megbontani a fennálló rendet, elsöpörni a jogbiztonságot és terjeszteni a dekomponáló eszméket és tevékenységet.

Világnézeti szempontból az első tekintetre úgy látszik, mintha az okkultizmus erőteljesen szembe tudna helyezkedni a nagyon pusztító pesszimiztikus életfelfogással, mely az embereket megfosztja nemcsak a jobb jövőnek reményétől, a jutalmazó túlvilág hitétől, de az ezek után való erőteljes és munkás vágyódásnak akaratától is. Az okkultizmus mintha más nyomokon járna. Mig metafizikai szenzációkban tobzódik, «szellemeit» materializálja és általuk üzeneteket kap a túlvilágról, mintha a maga arcára is üde színeket venne és a világ arcára is ezeket tudná lehelni. Sajnos, ez az első tekintet csal. A karma vastörvénye alól igazi remények nem kelnek, a lélekvándorlás, a reinkarnációk végtelen sora, melyben aligha hisznek maguk az okkultisták is, a végtelen időbe helyezett és nem szünő békétlenség, küzdelem és nyugtalanság öntudatával nemcsak nem vigasztal vagy biztat, de egyenesen fellázít. Szóval az okkultizmus optimizmusa ugyanazon halottarcot mutatja, melyet a pesszimizmuson látunk, csakhogy itt ez az arc új és új szenzációkkal van kendőzve és az önsugalmazás rózsáival körülfogva. Az általános kétségbeesés közt látást, hallást, tudást, paradicsomi állapotokat álmodik és ígér az okkultizmus, melyek azonban sohasem létezhetnek, és

a be nem váltott ígéretések, a nem valósult remények a társadalomnak válságos helyzetét és a lelkek nehéz állapotát még válságosabbá teszik.

X. Az okkultizmus jelenségeinek újabb magyarázatai.

Zöllner a negyedik dimenzióval, Reichenbach és utána mások az od és fluidummal, az indiai bűvészetre támaszkodó modern okkultizmus és a teozófia a «titkos» vagy magikus erőkkel, a spiritizmus «szellemeivel», a «démon-elmélet» földöntúli erőkkel nemcsak magyarázzák, de meg is magyarázzák az okkultizmus jelenségeit. Nem csalódom azonban, ha azt mondom, hogy az említett elméletek hívei nagyon is korán könyvelik el elméleteik javára a «megfejtéseket». Attól, hogy az okkultizmus jelenségeit, még pedig összességükben «megfejtsük» vagy «megmagyarázzuk», még jó távol állunk.

Vannak az okkultizmushoz számított jelenségek közt olyanok, amelyeknek megfejtése már ma megvan. De vannak olyan jelenségek is, még pedig a figyelemre legméltóbbak, melyeknek megfejtéséhez csak útban vagyunk nagyobb eredmények nélkül. Végül mutatkoznak olyan tünetények, amelyeknél be kell érni a tapogatózással és az elemi vizsgálódásokkal. Itt már azt is eredménynek kell tartani, ha a köztudat fölismeri a tapogatózás és vizsgálódás, figyelés fontosságát és az emberek kellő kritikai eljárással fogadják és okos szkepszissel bírálják a jelenségeket és hiteles megfigyelés és följegyzésekkel iparkodnak segíteni a jelenségek megállapításában és földerítésében.

Az okkultizmus jelenségeinek magyarázata alatt én ezt értem : meg kell mutatnom a megfejtett jelenségeket, föl kell tárnom az utakat, melyeken a tudományosság

a jelenségek megmagyarázásában mozog, és az eredményeket, melyeket elért, végül el kell látnom az olvasót a jelenségek megfigyelése számára a kritikai eljárás elemi szabályaival. Az érdeklődés az okkultizmus iránt kétség-telenül igen nagy, de másként kell itélni, ha a kérdés az: komoly-e ez az érdeklődés? Kétségkívül nem. Pedig a komoly érdeklődés és az ezzel járó munka, amint például Gurney, Myers és Podmorenak, továbbá Davey és Hodgsonnak rendkívül becses adatokat bocsátott rendelkezésre az okkultizmus tárgyában, úgy elemi biztosítéknak látszik az egész kérdés tisztázása és földerítésére is.

I. A «klasszikus» okkultizmus bukása.

«Klasszikus» okkultizmus alatt a spiritisztikus okkultizmust értem. Ez abból a nézetből indult ki, hogy az okkult jelenségek természetes erők útján megfejtethetnek és csakis a «szellemek» munkája által magyarázhatók. Ez eddig emélet és a fentebb előadottak után kevésbé figyelemreméltó elmélet. De a «klasszikus» okkultizmus az elmélettel meg nem elégedett, hanem jelenségeinek egyes csoportjait úgy tárta elő, mint amelyek a szellemelmélet helyességét föltétlenül bizonyítják. Azonban azoknak a megnevezett jelenségeknek semmi bizonyító erejük nincs a szellemelmélet mellett és így a szellemelméletet valló «klasszikus» okkultizmust, melynek visszafejlődése körülbelül Cook Florence 1880-ban történt lealcázásától, mások szerint Paladinónak 1895. évi cambridgei kudarcával kezdődik, teljesen megbukottnak kell tekinteni. Más szóval a spiritizmus mint tudományos kérdés megszűnt lenni.

A «klasszikus» okkultizmus hívei a jelenségeknek körülbelül öt csoportjáról állapították meg, hogy ezek szellemelméletüknek föltétlen bizonyítékai. Ezek a csoportok: a telekinézis (parakinézis) jelenségei, a materializációk,

a szellemfényképek, a közvetlen szellemírások és az anyag áthatlanságának törvénye ellenére állítólag mutatkozott tünemények.

Ha az anyag anélkül mozog (emelkedik, lebeg), hogy reá valamely fizikai erő, tehát érintés hatna, ezt telekinézisnek mondjuk; parakinézis alatt pedig értjük az anyag mozgását, bár érintés, mozgatás által, de úgy, hogy ez az érintés a mozgási eredménnyel nem arányos. Az első telekinetikus kísérleteket az angol «dialektikai társaság» végezte, de mint láttuk (52. k. l.), nemcsak eredménytelenül, hanem ellenére a spiritisztikus fölfogásnak, mert animisztikus alapra, tehát a pszichikai erők álláspontjára helyezkedett. A vizsgálatot eredménytelennek azért kell mondani, mert már maga a vizsgálódás sem volt kifogástalan, az észlelések pedig megdöbentően ellenmondóknak s így nemhiteleseknek bizonyultak. — A kísérleteket Crookes folytatta és kísérleteiről kétszer számolt be, előbb 1871-ben egy folyóiratban és 1889-ben a S. P. R. aktái között kiadott naplójában. Médiuma Home Dávid volt és a kísérlet két részből állott. Az egyiknek eszköze egy harmónika volt, melyet Crookes az asztal alá helyezett drótkalitkába bocsátott ennek felső nyílásán keresztül úgy, hogy a harmónika kulcsbillentyűi a kalitka feneke felé voltak fordítva. Crookes első előadása szerint a legszigorúbb ellenőrzés mellett az történt, hogy ha Home a harmónikát hüvelyk és mutatóujja közt tartotta, vagy kezét a kalitka felső részére tette vagy csak a kalitka fölé tartotta, a harmónika kinyúlni, hangokat adni kezdett, sőt dallamokat játszott. A másik kísérletnek eszköze (II6. l.) egy rugós és óraszerkezetes mérlegre akasztott és e célra kidolgozott deszka volt. Ha Home kezét a deszka szabad végére, mely asztalon nyugodott, a legkönnyebb érintéssel rátette vagy csak e pont fölött tartotta, mint Crookes magyarázta, a pszichikus erő kiáramlásának

mértéke szerint, a mérleg mutatója ingadozni kezdett és kisebb-nagyobb, olykor enormis súlyváltozást, illetőleg súlyszaporodást mutatott, melyekről Crookes a mérések számszerű eredményével számol be. Ez Crookesnak első közlése, amellyel a tele- vagy parakinézis lehetősége igazolva volna. A második közlés azonban az elsőnek minden látszólagos eredményét tönkreteszi: az ülések egy része egészen vagy részben sötétségben folyik le. Nem Crookes, hanem Home vezeti a kísérleteket parancsaival, melyeket osztogat. Crookes és a jelenlevők a nekik Hometól kijelölt helyen ülnek, Home ellenben szabadon jár-kezel, tetszése szerint közeledik a készülékekhez, székét ide-oda tolja. Home parancsára a gázt majd föl-, majd visszacsavarják, a résztvevők kezei majd az asztalon pihennek, majd hirtelen visszahúzódnak a parancsra: le a kezekkel! Azért ezek a híres Crookes-féle ülések semmiben sem különböztek más spiritiszta ülésektől, ugyanazon kiszámíthatatlanság és szeszélyesség jellemzi azokat is, mint ezeket, ugyanaz a függőség a médium akaratótól. Azért az újabb vizsgálódásnak eredménye Crookesra nézve az, hogy vizsgálódásai nem szigorúan tudományosak s így nem is eredményesek, a telekinézis lehetősége bizonyítva nincs. Thomson, Tyndall, Helmholtz, de Bois-Reymond, Lecchi stb. a közvetlen távolbahatást (*actio in distans*), a telekinézisnek alapját, lehetetlennek mondják. G. Le Bonnak 2000 frankjára, amelyet annak tűzött ki, aki a nem-mechanikus, azaz közvetlen távolbahatást bizonyítja, senki sem pályázott. (V. 435.) A «klasszikus» okkultizmus telekinetikus teljesítményei tehát nem ténybeliségek és nem bizonyítékok a szellemelmélet mellett. Közben Crawfordnak, a belfasti egyetem tanárának a világháború alatt tett kísérletei ismét ráirányították az okkultisták figyelmét a telekinézisre, de a megállapításokat ezekről a vizsgálódásokról még nem ismerjük.

A materializációkkal szintén leszámolt a mai kutatás és kimondja, hogy ezeknek valódiságára nézve pozitív és elvitázhatatlan bizonyítékot eddig senkinek sem sikerült szolgáltatnia. Amint láttuk, az összes materializációs médiumok rajtavesztettek csalásukon, az antispiritiszták, Lané-Ney és mások épen ennek a jelenségnek csalásait és eszközeit mutatták be legjellegzetesebben. Hogy egy pillanatra visszatérjünk (108. kk. 1.) a legkiválóbbnak tartott materializáló médiumra, Cookra, Podmore bebizonyította, hogy Cooknak legsikerültebb mutatóványai a saját lakásán tartott üléseken történtek, ahol nemcsak előkészületre volt mód, hanem gondoskodni is lehetett arról, hogy Cooknak legyen segítőtársa is. Ma úgy fogják fel a dolgot, hogy Cooknak kontrolja, King Katie majd maga Cook volt, majd egy-egy becsempészett segédje s azért azon az egyetlen egy ülésen, mely minden kétséget kizáró ellenőrzéssel Crookes egyik ismerősének lakásán zárt ajtó mellett történt, King Katie «szellem» felismerhetőleg maga Cook volt. Mivel a megállapítások (VI. I. 498.) nyíltan mondják, hogy a Crookes-Cook kísérleteknél sehol sincs említés téve olyan rendszabályokról, melyek «a médiumnak kívülről jövő támogatását megakadályozták volna», azok az észlelések, melyeket Crookes Cook és King Katie alakját, haját, üterét, szívet illetőleg tett, elvesztik jelentőségüket. Nyilvánvaló, hogy Crookes King Katie «szellem» helyett Cooknak segédjét mérte le és észlelte. Cook leálcázása után meglehetősen meg is csappant a médiumok materializációs kedve.

A materializációnak fentebb (141. l.) ismertetett újabb alakjáról orvosi körökben kemény kritikát mondanak. Bessmer (Stimm. d. Zeit 102. köt. 434. k. 1.) kedvezőtlenül ítél ebben a dologban, míg Gutberlet (Philos. Jahrb. 34. k. 209. kk. 1.) és Bappert (X. 119.) meglehetősen nyugodtan tárgyalják a kérdést, melynek

jelenségeit Schrenck-Notzing után már előadtam. Mint hallottuk, a produkált anyagot teleplazmának vagy ektoplazmának nevezték el, magát a jelenséget pedig Schrenck-Notzing teleoplasztikának, Geley pedig ideoplasztikának hívja. Arra akar ez utóbbi névvel rámutatni, hogy a teleplazma nem valami függeléke az anyagnak, nem az anyag terméke, hanem a szellem az, mely az anyagot itt alakítja és ennek a saját kiképző erejét, tulajdonságait és sajátos alakját adja. Geley a képződményeket egyenesen szerves, élő anyagnak, funkcionáló emberi szerveknek mondja, melyeknek valódi életet tulajdonít és állítja, hogy egy-egy arcnak, kéznek, hüvelyknek kiképződését látta. Gutberlet erről az előadásról nincs jó véleménnyel; azt írja, hogy Geley leírásai világosan mutatják, hogy nem pusztán tapasztalatait adja elő, hanem fantasztikus elméletet vegyít bele tapasztalataiba.

Schrenck-Notzing megengedi, hogy a mutatkozó anyag ismert művészi vagy gyári készítmények benyomását tette reá, de tekintettel arra, hogy a képződmény érintése vagy megvilágítása fájdalmat okoz a médiumnak, sohasem lehetett elég energikusan eljárni a dolog vizsgálatában. Hozzá ez a képződmény nem gyorsan keletkezik és mutatkozik, de annál gyorsabban, egyenesen villámgyorsasággal tűnik el, mihelyt akár pontosabban vizsgálni, akár megvilágítani akarják. Végre is azonban bizonyos, hogy ha valami úgy néz ki, mint egy darab gyapjúszövet vagy gyapot, akkor az, ha az ellenkező bizonyítva nincs, vagy juhtól, vagy gyapotcserjéről származik és nem a médiumi lélek terméke. Ugyanez áll a papiranyagok látszó képződményéről, melyen ragasztások, enyvnyomok, sőt, mintha ujságpapírból volnának, nyomtatott sorok mutatkoztak. Zsinór-, szalag-, cérna-készítmények, csipkézett vászonnemű, beszegett törülközők, zsebkendők, amilyenforma dolgokat látnak.

a teleplazmában, sem az embertestből, sem semmiféle akaratösszpontosításból nem származnak, inkább a ruhaszekrényből kerülnek elő.

A kísérleteknél, melyeket Franciaországban különböző helyeken, Münchenben pedig Schrenck-Notzing lakásán tartottak, a médium számára mindig volt külön sötét kabinet. A tagkiképződések mindig ennek a kabinetnek ajtófüggönyénél jelentkeztek s minden azt a benyomást keltette, mintha ezek a tagok, a majd sima, majd redős arcok arra a függönnyezetre vagy a kabinet falára voltak volna, alkalmazva vagy odaerősítve. Az utólagos vizsgálatok ezeken a helyeken csiriznyomokat, a kabinet falán tüszúrásokat tényleg találtak és magában a kabinetben is elhullatott gombostűt. Mégsem lehetett az ellenőrzés olyan gondos, mint amilyennek feltűntetik. A gummiból készült, felfújható fejek, lábak stb. ismertek már az okkultizmus iparában.

A képződmények folyékony anyagából amit felfogni sikerült, azt mikroszkopikus vizsgálatnak vetették alá. A vizsgálat nyálrészeket, elnyálazott anyagokat, fehérjenemű dolgokat, gombaféléket, ételmaradványokat, összerágott papírt állapított meg. Ez ismét csak a csalás gondolatát szuggerálná, mintha t. i. a médiumnak sikerülne a szájüregben és a testnek elmélyedő részeiben összerágott papírt, szövetdarabokat, gyapotot, hajszálat stb. elrejteni vagy az ideges «kérődzés» elmélete szerint azokat a fejeket stb. elnyelni és aztán a nyelő és szájizomzat betanult rángatózásai útján ismét visszaadni. Azonban ennek ellentmondani látszik az előleges vizsgálat, melyet a médiumon tettek, az orrnak, szájüregnek, füleknek, hajnak, gyomornak vizsgálata, a ginekologikus és gastro-nomikus vizsgálat, melyet a médiumnak gyakran egészen mez nélkül kellett kiállania.

E kísérleteknél szerepelt valami Bisson nevű asszony, akinél C. Éva médium lakott és aki különösen jártas volt

a materializációk dolgában. Nélküle alig tartottak ülést s őt bízták meg a médium diszkrétebb vizsgálatával is. A nagyon is akarattalan C. Évának ez a Bisson volt az ügyvédje is; Bisson tiltakozott a vizsgálatok és ellenőrzés minden szigorítása ellen s egy alkalommal az ülés megszakításával fenyegetőzött, mikor egy orvos a médium vizsgálata közben valami tok- vagy dobozféle tárgyat vélt fölfedezni a kabinetben. Ez a Bisson aztán egész elméletet dolgozott ki a teleplasztikáról s úgy adta, hogy ő végre megtalálta a teleplazmában, ebben a «biológiaiilag legnagyobb csodában», minden materializációknak alapjelenségét, a materializálódások anyagát. Azonban a közvélemény kedvezőtlenül ítél úgy Bissonról, mint C. Éváról, akiben Beraud Mártát, az előbb Algirban médiumkodott és Bien Boa szellemet materializált médiumot ismerték fel. Jellemző a korra, hogy ezzel a nővel s az általa produkált jelenségekkel annyit foglalkoznak. Maga Schrenck-Notzing beszéli, hogy ez a C. Éva abnormis teremtés, gyermekkorától ideggörcsös, a legkönyebben hipnotizálható. Abnormis szájpaddása van, balszeme rosszszul fungál. Elemi dolgokban a butasáig tudatlan; akarattalan, viszont szeszélyes, ravasz és tettető. Emellett a szélsőségig beképzelt, mint nő, bájait feltétlenül hódítóknak tartja és ehhez képest bánik a férfivilággal.

A teleplasztika ma kétségtelenül egyike a legnehezebb kérdéseknek, amint az előadottakból is látszik s azokból az ellenmondásokból, melyeket Schrenck-Notzingnak vizsgálatai támasztottak. Kafka mindent csalásnak mond ebben a dologban. Ellenben figyelemreméltó von Gulat-Wallenburg dr.-nak véleménye, aki évek előtt bizonyos Hermann W. nevű embernek állapotát is vizsgálta. Ez a Hermann W. valósággal kérődzni tudott. Békákat, apró halakat nyelt le s egy idő múlva bárzsingjának mozgatása által élve adta vissza az elnyelt állatokat, gyomrának egész tartalmát. Az elnyelt álla-

tokon még a gyomornedv nyomai sem látszottak, mert W. a produkció előtt mindig sok vizet ivott. Nagyobb papirszeleteket nyelt el, amelyek épen és meglágyulás nélkül kerültek vissza belőle, mert ezeket le sem engedte gyomrába, hanem nyelőcsövében tartotta vissza. Gulat-Wallenburg azt hiszi, hogy úgy származik a teleplazma is, hogy P. Évánál és P. Stanislawánál hasonló ideges kérdőzési hajlandóság van, ami ha igaz, a teleplazma létrejöttét egyáltalában semmiféle előleges vizsgálat nem tudja sem megakadályozni, sem ellenőrizni. Ezt mutatná az is, hogy a teleplazmán olykor vérátszűrődések, a médiumok szájüregében vérnyomok mutatkoztak; ezt mutatná a sajátos vajadás, hörégés a teleplazma létrejötte előtt, amiket Schrenck-Notzing «médiumikus fájdaloknak» nevez.

Azonban még a magyarázatok után is megmagyarázhatatlannak tűnik fel, honnét származnak ezek a ki nem képzett anyagok és miként történik bennök az emberi tagok kialakulása. Megmagyarázhatatlannak mutatkozik a képződmény mozgása a médium saját testén épen úgy, mint tőle távol, végül pedig ismét az egész anyagnak hirtelen és nyomtalan eltűnése látszólag a médium száján át. Bessmer türelemre int s a jelenség további vizsgálatát várja és kimondja Gutberlettel, hogy ha e jelenségek, melyek egyelőre a médiumi ismert módszernek jellegét viselik magukon, csakugyan valóknak bizonyulnának, nem késnék abban emberfeletti erők működését látni. Egyelőre azonban ezek a teljesítmények a médium teleplasztikus vagy ideoplasztikus erejét nem bizonyítják. Osterreich visszaütíti ugyan azt az összehasonlítást, melyet némelyek e jelenségek alapján az Isten teremtő ereje és a médiumok «teremtő» ereje közt, próbáltak tenni, de azért a maga tudományos okkultizmusában azt tartja, hogy a teleplasztikus erő gyenge visszfénye az isteni teremtő erőnek. Nagyon csalódik.

A szellemfényképek ténybeliségét ma már senki sem vallja többé. A fentebb előadottak (125. kk. l.) az egész dolgot szédelgésnek mutatják. Bizonyító erejük sincs tehát az okkultizmus szellemhite mellett.

A közvetlen (pszichikus) szellemírást meg kell különböztetni a közvetettől. Emez a médiumtól származik kontroljának inspirációi alatt, míg a közvetlen szellemírást maguk a «szellemek» produkálják vagy úgy, hogy kinthagyott papirosra írnak, rajzolnak, vagy az ismeretett pszichograf, planchette, dial által kopogják ki közleményeiket. A mesék valószínűtlenségén is tútesz, amit Gúldenstube beszél a kapott szellemírásokról. Az említett eszközökön kívül a közvetlen szellemírások sajátos eszköze két összezárt palatábla lett közéjük helyezett darabka palavesszővel. Csak egy esetről tudok, amikor a British Association of Spiritualists vizsgáló tagjai közül az egyik saját jegyzőkönyvét és irónját nyújtotta át Sladenek s ezen az úton kért szellemírást. Kapott is, de az erről szóló két jelentés egymásnak egészen ellenmond.

Hogy visszatérjek a palatáblákon kapott írásokra, ezt az egész dolgot bűvészmutatványnak kell tartani. Willmann látta azokat a palatáblákat, melyeket a Zöllner-Slade kísérleteknél használtak. A két tábla tényleg le volt pecsételve, Zöllnernek és dr. Wachsnak pecsétjével ellátva és egészen épnek mutatkozott, ha a két tábla egymáson feküdt. De a pecsét tulajdonképpen nem fogott és nem zárt, mert finom dróttal már előre alá volt metszve és így a táblák szétnyithatók voltak a pecsét látszólagos sértetlensége mellett is. Zöllner a kísérletet így írja le: «A táblákat a diófából készült játékasztal fedőlapjának szögletére tettem. Mialatt Weber W., Slade és én az asztalnál ültünk és delejező kísérletekkel foglalkoztunk, míg kezeink az asztalon nyugodtak és Slade kezei több mint két lábnyi távolságra voltak a palatábláktól, az

érintetlen táblák közt egyszerre csak hangos írás hallatszott. Midőn a táblákat széjjelvettük, azokon kilenc sor írás volt olvasható». Delejező kísérletek és az asztalon nyugvó kezek, nem ellenmondás ez? Kísérleteikre figyelő tudósok és egy ügyes bűvész, akinek úgymondott «szervantjai», test-, zseb- stb. szervantjai, sülyesztő zsebei vannak, a körme alatt pedig palavessző-darab, mellyel most más két táblán operál, míg a kísérleti táblákra a kilenc sor írást már előre elkészítette: ezt az eljárást könnyebb volt a gyakorlott Sladenek megcsinálni, mint a bűvészetben járatlan embereknek elhinni. A monomániásnak látszó Zöllner előadása és eljárása ellenében, aki más alkalmakkor szabadon engedte a palatáblákkal foglalkozni barátját, Sladet, mennyivel egyszerűbb volt Lankaster eljárása. Itt is Slade határozta meg a kísérlet menetét: vállalta, hogy a táblákat az asztal alatt tartja; amint az első karcolás hallatszott, Lankaster megragadta a táblát és már rajta találta a szellemirást. Az ilyen szellemirásoknak sem tudta semmi hasznát venni a «klasszikus» okkultizmus.

Végül az anyag áthatlanságának ellenére mutatkozott jelenségekre hivatkoznak. Többé-kevésbé szilárd tárgyak, melyek valamely zárt helyen kívül voltak, állítólag emberi erő alkalmazása nélkül hirtelen ama zárt hely belsejébe kerültek, csengők a ház egyik végéből a másikba, csokrok a zárt séance-terembe, fémgolyók zárt üvegpalackokba stb. Mivel látszólag ki van zárva a jelenségekben minden emberi működés, mivel másfelől a dolog olyan meglepő, hogy megfigyelésére alig képesek az emberek, érthető, hogy a tünemények a hiszékenyeket vonzották, a figyelmet a «szellemek» felé terelték, a kutatást meghiusították és az embereket a legellentétesebb álláspontra helyezték: a kérdés az lett, bűvészkedés-e ez, vagy valóban földöntúli szellemelő?

A legrégebbi fajta kísérlet Harenek kémiai laboratóriumában ment végbe 1858-ban Hare és még egy tanú előtt. Az erről szóló jelentés egészen hiányos: míg a «szellemek» által kívánt platinagolyó a zárt palackokba bekerült, egyórai idő telt el, miközben a kísérletező Hare és Peters dr. pszichografjukon a «szellemekkel» értekeztek. Nem mutatkozik tehát az ellenőrzésnek semmi biztosítéka. Crookesnak észlelése az volt, hogy egy csengő az egyik szobából hirtelen a másikba, a zárt séance-terembe került. Azonban itt az a Miss Fay médiumkodott, aki budapesti tapasztalatok szerint is igen ügyes és bájos bűvészmester volt, de médiumságával nem hivalkodott. Előre megállapított és közzétett program szerint tartotta előadásait, ezek mindig sikerültek, ami ellentétben van a médiumitásos erővel és jelenségekkel, melyek váratlanok, illetőleg időről-időre változók. Hogy ne említsem az apportok dolgát, melyet fentebb (120. l.) letárgyaltam, ide tartozó jelenség volt a Zöllner-Slade-féle göbkötés az összevarrt és lepecsételt fonalon. Mint fent is jeleztem, a fonalon előtűnő hurok, a fonal elmetzése és látszólagos összekapcsolása a metszés nyoma nélkül bűvészmutatvány. A Zöllner—Slade esetekben két feltűnő és gyanús dolog van. Az egyik az, hogy a göbkötés csak hosszú sikertelen kísérletezések után sikerült, és amikor sikerült, a zsinetek újak voltak, ami azt a kérdést veti fel, hogy hol voltak ekkor a régi kísérleti zsinetek, melyeken Zöllner pecsétjei is rajta voltak? Ha ezeket Zöllner, amint ezt nem említi, el nem zárta, el nem rejtette Slade előtt, akkor a csalás lehetősége nincs kizárva és valószínű a csalás. Még hozzá van egy más tény, mely e göbkötéseket egyenesen szemfényvesztésnek mutatja. A tény ez: kétféle kísérleti fonalat gondolhatunk, egy szabad fonalat, melynek két végét, mint a sikeres göbkötésnél Zöllnernél történt, egymás mellé helyezik és pecséttel tartják össze. Ilyen a göb-

kötés sikerült. De van végtelen fonal is, mondjuk karikába alakított és törést, szakítást, kötést sehol sem mutató húr. Ilyet is használtak Zöllnerék, de ilyenén a göbkötés sohasem sikerült, mert nem sikerülhetett, még ügyes bűvészkedéssel sem, átmetszeni a végtelen fonalat vagy zárt húrgyűrűt és ismét összekötni maradandó nyom nélkül, ami viszont a pecsétekkel ellátott szabad fonalon már más jelenségek után ítélve is Sladenek nem volt nehéz.

A «klasszikus» okkultizmus híveitől föltétlen bizonyító erejűnek mondott jelenségek öt csoportja az előadottak szerint egyáltalában nem bizonyítja a szellemelméletet és e jelenségek azt sem kívánják, hogy megfejtésükért a természetes erőkhöz túli erőkhöz folyamodjunk. Épen e sorokat írom, mikor a Magyar Hírlap 1922. augusztus 26-iki számában a következő, különben ellenőrizetlen, hírt olvasom: «*Csalódások az okkultizmus terén. A Le Matin pályázatának kudarca.* Páris, augusztus 25. Ez év elején a párisi Le Matin százötvenezer frankos pályadíjat tűzött ki bizonyos okkult jelenségek határozott bizonyítására. Az érzékfeletti tudományok három jelenségére terjedt volna ki e pályázat és pedig a telekinézisre, az ektoplazmára és az anyagtalán írásra. Telekinézis alatt az okkultisták azt a titokzatos jelenséget értik, mikor valamely tárgy anélkül, hogy fizikai behatás alatt állana, elmozdul helyéről és bizonyos mozgást végez, tisztára a médium akarateréből kifolyólag. Az ektoplasma az okkultisták újabb kutatásai szerint az az anyag, mely különösen erős médiumhajlamú emberek testéből kiárad és emberi formát vesz föl. Az anyagtalán vagy spiritisztikus írás pedig szellemi erők megnyilatkozása, melyhez emberi kéz közreműködése nem szükséges. E jelenségek mindegyikének bizonyítására ötvenötvenezer frank volt kitűzve és az ellenőrzésre egy tudósokból álló testületet választottak meg. Nem kevesebb,

mint százkilencvennyolc okkultista jelentkezett a kísérletekre, melyek bár kudarcral végződtek, de az okkultisták ennek ellenére sem vesztették el hitüket a három természetfölötti jelenség létezésében. A legnagyobb számmal a telekinézis bizonyítói jelentkeztek. Erre a célra az úgynevezett Tromelin-féle motort használták, amely rendkívüli finomságú műszernek megvan az a sajátosága, hogy a motor fölé épített kis malom apró kereke jobbkézrel való közeledésnél jobbra, balkézrel való közeledésnél pedig balra forog. A médiumoknak már most az lett volna a kötelességük, hogy távolról és a műszer megérintése nélkül megállásra bírják a kereket. Ez azonban nem sikerült. A tudósokból álló ellenőrző bizottság erre megállapította, hogy a kerekek forgásának és megállásának semmi köze a titkos tudományokhoz. Nem kevésbé kudarcral végződtek az ektoplazmát illető kísérletek. Itt ugyanis a kísérletekhez fűzött nagy reményeket már eleve megghiúsította az a tény, hogy néhány kísérlet, melyet ugyanebben az időben a Sorbonne-on végeztek az ektoplazmával, kudarcral járt. Sőt nem elég a kudarc, a spiritiszták és okkultisták legnagyobb csalódására az is kiderült ezekkel a kísérletekkel kapcsolatban, hogy a legnagyobb két médium, aki e jelenségeket a modern spiritizmusban úgyszólván egyedül képviselte, szélhámos, mert például Ejnar Nielsen norvég médiumnak sikerült ugyan ektoplazmát produkálnia, de erről kiderült, hogy semmi egyéb, mint selyemgáz fátyol, melyet a médium ügyesen kabátujjába rejtett el és innen húzott elő alkalmas pillanatban.» A szellemírásokról nem is történik említés, mint olyan jelenségről, melynek ténybelisége absolute nem tartható fenn.

Nagyon tévedne, aki azt hinné, hogy a «klasszikus» okkultizmus bukását a sok leálcázás idézte elő. Erre mutatna az, hogy a visszafejlődés kezdete abba az időbe esik, mikor az okkultisták által elhatározóknak jelzett

jelenségek : a telekinézis, materializációk, szellemfrások stb. legnagyobb divatban voltak és kiáltó képtelenségeket mutattak. A bukás azonban nem tisztán ezeknek a leálcázásoknak az eredménye, bár ezek ahhoz hozzájárultak, hanem nézetem szerint már a leleplezések is, de a bukás mindenesetre a komoly és szakavatott bírálatoknak s a pszichofizikai tanulmányok előrehaladásának következménye és szerencsés sikere.

A pszichofizikai kutatások tekintetében rendkívül tanulságos az, amit Lehmann «Aberglaube und Zauberei» c. művében, melyet először 1893-ban adott ki, az ember észlelőtehetségéről és ennek hiányairól és fogyatkozásairól elénk tár. (XIX. 323—365.) Lehmann szerint nem is annyira ügyes médiumainak, mint inkább az emberi észlelés fogyatékoságának kell tulajdonítani az okkultizmus sikereit, jelenségeinek könnyelmű elfogadását és azt a tömeghiszékenységet, mely a jelenségeket tényeknek tartotta s azoknak bizonyító erőt tulajdonított valami mellett, ami tulajdonképpen nincs meg, földöntúli erők beavatkozása mellett. Nincs terem arra, hogy Lehmannak tudós és érdekes fejtegetéseit kövessem, néhány dologra azonban, a csalódások és hibás észlelések forrásaira, valamint a helyes megfigyelés és bírálat eszközeire figyelmeztetem az olvasót.

Minden okkultista ülés vagy mutatvány természeténél fogva szenzációt ígér, még pedig nem is köznapi, nem is valami természetes, hanem magikus szenzációt. Jelen vagyunk tehát, de azzal a hiszemmél, hogy itt valami emberfeletti történik, aminek majd okát adni nem tudjuk, amit el kell fogadnunk mint tény, aminek helyes észlelésére a félhomály vagy sötétség miatt képtelenné is leszünk. Képtelenségünket helyes észreállításra fokozza, hogy a tünemény, a szenzáció természeténél fogva többnyire valami újság és oly hirtelen történik, hogy már el is múlt, mikor arra pontosabban figyelni bíránk vagy

talán okára gondolnánk. A hely, ahol ülünk vagy állunk, nem alkalmas az észlelésre, eszközeink, melyekkel az idő- és térbeli viszonyokat mérjük, nincsenek vagy nem használhatók és ekként eszközeink hiánya, a tér és idő észlelésünknek tárgyi akadályai. Míg másfelől ott vannak az alanyi akadályok: az a hiszem, hogy itt rendkívüli történik, esetleg, hogy «szellemek» által történik, továbbá a minden nyugodt megfontolást letörő szorongó várakozás, olykor a félelem a misztikus csendben és homályban, máskor a borzongás.

Ime egy az esetek közül, mely amilyen tréfás, sőt komikus különben, annyira komoly hitelességű factum non fictum. X. dr. igen művelt és általánosan ismert szemes ember, felesége, tanár testvére, megnőtt fia és egy barátjuk (A) sétáltatják a forintot és lógatják a zsinagregra akasztott gyűrűt az ábécén. Csöndes meghittségben, homályos lámpafénynél. Mindenki rámered az eszközre és szorongva lesik, indul-e a forint és hová és merre lóg a gyűrű. Senkinek se jut eszébe, hogy itt csalhatna is valaki, pedig a már kitanult A irgalom nélkül csal: csak az ő ujját nem húzza a görcs s azért a tallér engedelmeskedik, lassan, botorkálva, illedelmesen és szerényen, mint ahogy illik egy — buta tallérhoz. A gyűrű meg lóg az A lehellete, sóhajtásai, finom fuvása és cigaretta-füstje után: már észre sem veszik, hogy a négy dohányos közül csak A fujja a füstöt. A tallér szaladni kezd: kérdezzük meg, mondja X. dr., ki ez a szellem? Ki vagy? vágja ki az X. dr. felesége. A tallér meglassul és ide-oda tétován mozog, de eredmény nincs. Erre mind követelik: Felelj! A tallér ágaskodni próbál, majd visszacsapódik és indul, felel: e h r m i n = Hermin. X. dr.-nak elhúnyt anyját hívták Herminnek. X. dr. erre úgy elszalad, hogy többé nem volt kapható a falusi élet estéinek ilyen időtöltésére. Itt az észrevevési kép telenség teljesnek mutatkozott négy ember részéről és

nem tulajdonítható másnak, mint az elfogultságnak és szorongó kíváncsiság és várákozásnak. Ilyen, mondjuk, prózai esetek éveken át a szemem előtt folytak le, amelyeknél jókedvű és kifogyhatatlanul elmés embereknek ügyes rendezése megmutatta, hogy különben művelt, de figyelni kevésbé képes emberekben hogy lehet táplálni és teljes erőre juttatni a «szellemnyilvánulások» hiszemét.

Ezt a normális állapotunkban szinte hihetetlennek látszó észlelési képtelenséget, a csalódások egyik forrását növeli a várákozó ember *figyelmének* időelőtti kifáradása és rendellenessége. És minden mutatóanyagot ezt használja ki a maga céljára. Először is mindenféle ürüggyel, magyarázatokkal, készülétekkel, a mutatóanyagokhoz szükséges és nem szükséges dolgok összeszedésével várákoztat a jelenségre; minél tovább tart a várákozás, annál fáradtabb lesz a szem a nézésre, annál ataktikusabb a fül tájékozódása a hang eredőhelye és mineműsége iránt, a tapintás biztos ereje az idegek és tagok növekvő reszketése miatt. Szóval a figyelmitudás meggyengült. Tapasztalati dolgok: épen akkor nem találok a célba, mikor mindenki az én lövésemtől várja a diadalt; épen akkor hibázom el jól föltenni a tekegolyót a kifutó deszkára, melynek egy pontján különben mindig biztosan játszom — mondjuk — a jobb első dámára, mikor ettől a dobástól függ, hogy pártnerem már egy új kilencbe induljon, melyben ő tud tenni alapos pusztítást; épen akkor mondom a szerednyei bort hegyaljainak, mikor mindenki az én ítéletemtől várja a döntést, pedig mindkét bornak jellegét jól ismerem.

A várákozásban meglazult figyelmet még jobban letöri a figyelem megtévesztése: mindig másra van terelve a figyelem, mint a jelenség igazi okára. Szellemírás kell? Lesz, itt vannak a táblák, mind üres: 1, 2, 3, 4. Minek mutasson többet a médium vagy a bűvész, pedig

az 5. táblán már ott a szellemírás s most már csak annyi kell, hogy a sötétben valami palavessző-karcolásokat halljanak a várakozók, az 5. tábla megtette hatását. — Ha csak láttam volna a szellemet, de tapintottam; milyen jéghideg volt a keze, még most is érzem! Természetesen a médium éterbe mártott kezének érintését, — mely érintésnek a rendes érzékelésen még túlmenő tenacitása is van. — Sötétség, kiképezik a láncot, a médium éneket és zenét kér; míg mindenki erre figyel, észre sem veszik, hogy a médium jobbkezét kivonta a láncból és balkeze hüvelykjének hegyével vagy keményebb jobb csücskével, vagy mutatóujjával helyettesíti jobb kisujját: persze már mozog is az asztal. — Míg a bűvész balkezére figyel mindenki, melyben a fiadzani készülő tallér van, már csörrennek is a tallérfiókák, de a jobbkar ruhaujjában. — A 32 kártyát, melyből a piros VII-est húzták ki (az ártatlan bűvész persze nem tudja, mit húztak), de vissza is tették a csomagba, feldobja a bűvész és kardja hegyével pont a piros VII-est fogja el: persze mindenki figyelt, de nem vette észre senki, hogy az egész csomag kártya piros VII-es, a bűvész kardja markolatából pedig rugóra jár elő a piros VII-es. — Megint egy prózai factum non fictum: egy társaságban Sch. tanár a ferbli befejező mester-partiájára 32 ásszal cseréli ki az előbb használt kártyacsomagot és ezt osztja végig. Besszereznek és kóstáltatnak dühösen, mert mindenki csupa figyelem és reménység: az utolsó húzásnál minden rendbe jöhet. Befutnak mindenüvé a négy ászok és következnek a hívások. Sch. a lehangosabb, M. P. bácsi pedig nyaklevest ígér kibicének, aki figyelmezteti, hogy 2 tökdísznő van a négy kártyájában. Mire valaki felfigyel, Sch-nek persze már hült helye van. A legelemibb csalódások ezek, melyekről köteteket lehetne írni.

Hogy mit eredményez nem egyszerű, de figyelni külön-

ben jól tudó embereknél a várakozás és a fent előadott tárgyi és alanyi akadályok közt történő figyelem, erre a S. P. R. tudósai közül S. J. Davey és R. Hodgson «The possibilities of mal-observation and lapse of memory» c. művükben (1887) adnak kimerítő választ. Ezeknek a tudósoknak megfigyelései arra nézve is tájékoztatnak, milyen hiányai mutatkoznak a helyes észlelés és megfigyelés harmadik kellékének, az *emlékezésnek*. Daveyre ráfogták a spiritiszták, Wallace-szel élükön, hogy médium. Davey tehát úgy beletanult a médiumságba, hogy Hoffmann, ismert angol személyvesztő is földöntúli jelenségeknek tartotta mutatványait, míg Davey ezekben nem avatta. Davey arra kérte többnyire előkelőkből és tudósokból álló társaságát, hogy rögtön jegyezzék le észleléseiket és neki adják át. Davey halála után ugyanezt a módszert gyakorolta Hodgson maga és az észleléseket, úgy a Daveynek átadottakat és tőle megkritizáltakat, mint a magáéit közli a fenti műben. Aztán így számol be : «Mivel első kísérleteim várakozásom ellenére jól sikerültek, több ismeróst, tudósokat, kereskedőket, hírlapírókat stb. meghívtam, hogy néhány ülésen résztvegyenek. Senkinek sem engedtem meg, hogy egyszernél többször jelen legyen az üléseken. Minthogy, ha személyvesztő mutatványokra szól meghívásom, alig jött volna valaki, «spiritisztikai jelenségeknek» neveztem el mutatványaimat. A séanceot azzal nyitottam meg, hogy a bemutatandó jelenségek számos mozzanatát én sem értem. Ezért felkértem a jelenlevőket, hogy jól figyeljenek és készítsenek minél előbb pontos leírást mindarról, amit láttak. Ily módon körülbelül 20 jelentést kaptam, melyek közül néhányat az illetők beleegyezésével közlök... Davey kísérleteihez képest az enyémekek nagyon szerények voltak de azért az én kísérleteim épen olyan érdekesek voltak, mint az övéi, mert tanu-ítják, hogy még intelligens és ügyes észlelőket is milyen könnyű

félrevezetni. (A szerző megjegyzése: a mutatványok mind fizikálisak voltak, a legtöbb közülök közvetlen szellemírásokat produkált palatáblákon palavesszővel.) Hogy egyszer én is a «leálcáztatás» sorsára jutottam, magától értetődik; ámde mégis csak egy-két résztvevőnek sikerült, hogy tettenkapjanak és ezek is már előre tisztában voltak azzal, hogy amit produkáltam, szemfényvesztés. Különben is csak egyetlen egy mutatványban értették meg az összefüggést; több elmondandó jelenség megoldása titokban maradt előttük. Ebből az következik, hogy általában egyre megy, vajjon a jelenlevőknek van-e fogalmuk a mutatványok természetéről vagy nincs. Ha tudják, hogy szemfényvesztést látnak, akkor talán jobban ügyelnek a médiumra, de nincs meg mindenkinek az az ügyessége, hogy a szemfényverztőt kellőképpen ellenőrizhetné. Ezután közli Hodgson azokat a jelentéseket a maga megjegyzéseivel kísérvé, melyekben a jelentést összeméri az általa művelt tényekkel: mindenütt meglepő hibák az észrevevésben, figyelemben és emlékezésben.

Ezzel sem az nincs mondva, hogy azok a résztvevők az üléseken és egyáltalában a résztvevők nem érzékűek, sem az, hogy ép érzékek sem képesek észlelésre és megfigyelésre; csak annyi bizonyos, hogy a legépebb érzékműködések mellett is történhetnek csalódások és hogy az okkultizmus rejtelmességéből, hatásaiból, elterjedéséből ennek a körülménynek rendkívül sokat köszön. Ha pl. a pszichofizika megállapítja, hogy a tárgyak nagyságát és távolságát illető észlelésekben, ha műeszközök nélkül dolgozunk, kedvezőtlen viszonyok közt igen nagy hibák állhatnak be; hogy valamely zöreji kiindulópontját csak kedvező körülmények közt határozhatjuk meg, ismeretlen természetű zöreji eredőpontjának megállapítása pedig lehetetlen; vagy hogy minden nyomásnak és hőérzésnek megvan a maga tenacitása

az inger elmulta után is; hogy a hasonlatosságot valamely ismeretlen és valamely ismert tárgy között (a Cook-King materializációk, Zöllner zsinigjei, táblái, a teleplasma stb.) mindig túlbecsüljük stb.: ezek a megállapítások csak azt mondják, hogy a Teremtőtől nagyszerűen megkonstruált érzékeinknek lehetnek természetes hibái, kopásai, legyengülései, melyek miatt igazi észlelésre olykor bizonyos körülmények közt, olykor állandóan is képtelenek.

Tehát mondjunk le az észlelésről? Nem, távolról sem. De ne engedjük beidegződni magunkba azt a hiszemet, hogy mihelyt okkultizmussal lépnek elő, mindjárt kifürkészhetlen «titkos» erőkkel van dolgunk, pláne, hogy azokon az üléseken «szellemek» járnak. Ne csak egyszer figyeljünk meg valamit hanem többször, és észleléseinket minden alkalommal jegyezzük fel rögtön, később az egyműeket hasonlítsuk össze: csak így válhatik a talán megérlelt alanyi bizonyosságból tárgyi bizonyosság, az adatból tény, a mutatványból jelenség. Tehát itélni hamar még a jelenségről sem szabad, még kevésbé annak okáról. Ez utóbbi épen csak hosszú fáradozásnak eredménye lehet. Azért a tárgyilag bizonyosnak vehető tényt szakemberek elé kell vinni. Az magában, ha valaki nagy tudós, még nem mondja az avatottságot ezen a téren is. Wallace, Crookes, Zöllner kitűnő észlelők voltak a maguk szakmájában, de azt semmivel sem bizonyították, hogy a lélektanban és magiában otthonosak voltak volna. Azért ebben a dologban való működésükért, amely dologban a médiumitás lelki-fizikai elemei voltak elsősorban feltárandók, nem pedig egyszerűen a fizikai jelenségek, sok jogos gáncs érte őket, míg másfelől hervadhatlan érdemük, hogy a jelenségeket tudós eszközeik elé szorították. Itéletük az okkultizmusról bizonyára balítélet, de eljárásuk irányadó. Csak a tudósnak bevonulása laboratóriumba, ott végzett észlelései, próbái, jegyzései, saját előbbi

tapasztalatainak korrekciói az újak révén, csak a bölcseletnek csendes és munkás elvonulása és eszmélődései képesek arra, hogy egy-egy jelenséget ténynek ismertessenek el s annak okát is feltárhassák. Csak ezeken az utakon, a magán- és közszorgalom komoly, avatott útjain juthatunk az okkultizmus jelenségeinek magyarázataihoz. És ezeken az utakon bukott el a «klasszikus» okkultizmus is.

Hogy bukása után mennyit ér Max Kertnernek és társainak hivalkodása eredményeikkel, ítélje meg az olvasó maga. Ami alább következik a spiritiszták müncheni gyűlése kapcsán, az vagy bevallása a «klasszikus» okkultizmus bukásának, vagy több, mint tévedés, mert itt olyan szét-törése és zavara mutatkozik a legelemibb fogalmaknak, aminőre példát alig tudunk. Maga a spiritizmus sem köszöni meg, ha most már a tudatalattival jönnek a «szellemek» helyett és Dessoir is ki fogja kérni, hogy az ő «Jenseits»-gondolatát így kópiázza Kertner. Az igazságszolgáltatásnak sem Conan Doyle detektív-történetei a codexe. Kertner tehát A Nép 1922. július 23-iki számában így nyilatkozik a mai spiritizmusról: «Kertner professzor, a leghíresebb európai spiritizta-kutató részletesen nyilatkozott a szellemi tudományok mai állásáról és beszámolt a legutóbb Münchenben megtartott spiritizta konferencia eredményéről: a spiritizmus nem a legújabb kor tudományos eredménye, hiszen lényegében a legrégebb korok is ismerték már, természetesen nem a mai felfejlődött formájában, hanem mint a legbensőbb ember szubjektív megnyilvánulását. A kor divatos áramlata talán aláhúzta a spiritizmusnak, mint olyannak jelentőségét, mindazonáltal létjogosultságát mi sem bizonyítja jobban, mint a materialisták erélyes polemizáló készsége, amihez segítségül hívják a fizika és kémia minden reális eredményét. A fizika azonban a spiritizmusnak abszolút nem spontán kizárója és így én, mint

a spiritizmusnak talán — dicsekvés nélkül mondva — legképzettebb harcosa, a materialisták befolyását nem tartom veszélyesnek, bár a tudományosság határát minden körülmények között be kell tartani. A spiritizmusról magáról szólva nem kell talán hangsúlyoznom, hogy erősen absztrakt jelentősége van. A túlfejlődött élet határain felülemelkedve a legegényibb létezés bázisát kutatja és legfőbb eredménye talán az, hogy sikerült a szellemekkel közvetlen érintkezésbe lépni. Ezek a szellemek természetesen nem tévesztendőek össze a néphitben élő hús-vér lényekkel, hiszen az ember tudattalan énje a szellem, ami annyit tesz, hogy az embernek sikerült megtalálnia önmagát. A spiritizmus, mint a jövő tudománya, a legszenzációsabb fölfedezésekre nyújt perspektívát és a vitatkozások véget nem érő korszaka után sikerül megoldani a túlvilág problémáját. Mert túlvilág van. A végtelen szellemiség és a végtelen megismerés ideje a túlvilág és ebben azt hiszem, teljesen megfelelünk az erről eddig alkotott fogalmaknak. A mi tudományunk eredménye lesz az is, hogy vissza fogja adni az ember tulajdonkép legfontosabb életét, a hitbe vetett fontosságot. A müncheni konferencián, melyen a kontinens minden valamit jelentő spiritiszta-kutatója megjelent, köztük Flammarion Camille, Conan Doyle, Frank Kayserling, Hans Aruhéna, Arturo Veneduzzio, részletes megbeszélés tárgyává tettük a spiritizmus eddig felmutatott valamennyi eredményét és megállapítottuk, hogy az emberiség lelki életének legvégső eredője az az erő, amely a hit és a kutatás terére hajtja a kihasználatlan képességeket és gyökerében markolja meg a fölhasználatlan tehetségek egész sorozatát. Flammarion Camille ezen a konferencián mutatta be híressé vált médiumát, Marquit Jousseurt, ki egy kísérlete alkalmával megidézte Shakespeare szellemét és olyan dolgokat mondatott el vele, melyek teljesen megegyeztek egy sokkal későbben

felfedezett kézírata tartalmával. Ugyancsak ezen a konferencián mutatott rá Frank Kayserling azon fontos körülményre, hogy a spiritizmus eredményeit a modern therápia gyógyítási célokra sikeresen alkalmazta. Conan Doyle kimutatta a spiritizmus által elért kriminológiai eredmények fontosságát.»

Flammarionnak, Kertnernek spiritizmusa, a «klasszikus» okkultizmus bizony teljesen megbukott. Bukását nem tudta feltartóztatni

2. *Paladino Eusapia*

sem, aki a fizikális médiumok közt azon az előkelő helyen áll, amelyen Piperné az intellektuális közvetítők közt.

Paladino Nápolyban született. Szegény földmivesek gyermeke volt. Tóth Béla «öreg mosónénak» mondja. Lombroso későbbi vizsgálatai hisztériát és az epileptikusoknál előforduló fejlődést, egyes tagokon túlérzékenységet (hiperesztéziát) állapítottak meg rajta. Egy Ercole Chiaia nevű nápolyi úriember, mások szerint földműves «képezte ki». 1891 óta nyilvánosan produkálta magát és főerejét telekinetikus jelenségek képezték. Mihelyt sötét szobában megkötözött kézzel a séance asztalához ültették, a bútorok táncolni kezdtek, a szék az asztal közepére repült, kék lángok lebegtek, kezek nyomódtak le puha anyagba. Majd lebegni kezdett az asztal: visszacsapódott, ismét lebegett s vele együtt levitált Paladino is, akit egyszerre csak székestől együtt az asztalon találtak. A nápolyi sikerek után 1892-ben már Milanóban találjuk Paladint és Chiaiát. A társaság, mely itt vizsgálja, igen előkelő: Schiaparelli csillagász, Lombroso, a híres elmeorvos, Richet francia fiziológus, Aksákow és du Prel, spiritiszta előkelőségek és mások. A jelenségek a mondottakon kívül súlyváltozások,

materializációk, szellemkezek megjelenése, de most már kivilágított termekben is folynak a kísérletek és előadások. Az egyik estén Paladinót egy sátor elé ültetik, feje, dereka, keze, lába kint van a nézők szeme előtt, csak ép a háta mélyed be a sátor nyílásába. Alig ül le erős férfikéz nyúl ki a hézagon a Paladino feje felett, szétnyitja öt ujját, aztán visszahuzódik. Aztán más jelenségek következnek: mindennek, mondják hívek és ellenségek, természetes magyarázata nincs. De Richet arra az eredményre jut s ezt közli is, hogy egyetlen egy tüneményt sem észleltek teljesen megbízható körülmények közt és teljes biztossággal; hogy amily mértékben igyekeztek szigorítani a kísérleti feltételeket, abban a mértékben fogytak a tünemények, azonban a médiumot csaláson fogni nem sikerült. Eszerint sem Richet, sem a Paladinót később vizsgáló Ochorowicz, varsói tanár nem tartották a tüneményeket olyanoknak, hogy azoknak ténybeliségét elismerjék és róluk és Paladinóról ítéletet mondjanak.

Chiaia, a sikerektől elkapatva, elkövette azt a meg gondolatlanságot, hogy Paladinót elvitte Angliába, ahol Sladet, Homeot, Cookot leleplezték. Angliában Sidgwick, Lodge, Myers vizsgálták és azt mondták ki, hogy Paladino, ahol csak alkalma van, csalással hozza létre a jelenségeket. A S. P. R. 1895-ben Cambridgeben tartott vele üléseket és de Rochas, Sabatier, Fonteney franciák és Lombroso ellenében, akit Paladino tett hívő spiritisztává, egyhangúlag kimondta a bizottság, hogy a Paladinónál mutatkozó jelenségek, «elejétől végig csalások». Később Moll, a berlini ideggyógyász is kísérletezett Paladinoval; ítéletét alább közlöm.

Ez az agyafurt olasz nő ime szinte diplomáciai kérdéssé nőtte ki magát; míg az olaszok és franciák hiszékenyeknek és engedékenyeknek mutatkoztak iránta, az angolok kételkedve fogadták, a németek pedig nevetve ugyan,

de erős ellenszenvvel. Ma az az általános nézet, hogy Paladino csaló médium és raffinált szemfényvesztő volt, nem közönséges, bár nem művelt, lelki tehetségekkel és szinte durva fizikai erőkkal. Bűvészkedését olyan egészen szokatlan módszerrel űzte, amelyet egészen kitanulmányozni nem sikerült. Ennek a nézetnek ezek a komoly indokai.

Megállapították, hogy Paladino a láncot gyakran megszakítja a már ismert módon és erre rögtön jelenségek állanak be. Sötét kabinetje mindig volt és ha ez előtt ült s ennek függönyét magára húzhatta, jobban és több mutatóványa sikerült. Lábát lekötni sohasem engedte ennek állítólagos ideges érzékenysége miatt. Lába pedig, de különösen lábszára nem kettő volt, hanem három, a harmadik valami eszköz volt, melyet ruhájában rejtgetett. Keze sem kettő volt, hanem egy harmadikkal, valami ügyes kampóval dolgozott, melyet villámgyorsan rántott elő és dugott el ismét ruhájában. Ezt és fogait használta az asztal emelésében. Levitációi rendkívül ügyes másszással történtek, a mérleg ejtésére pedig hajszálat használt, melyet de Rochas «finom drótnak», meg «fluidikus vezetéknek» nézett. Már Richet megállapította, hogy ha az asztalnak érintés nélkül kellett megmozdulnia, Paladino ruhája úgy göngyöldött fel, hogy hozzáért valamelyik asztallábhöz; ha Paladino a mérlegen állott és súlyváltozás mutatkozott, ez csak az esetben történt, ha valakihez, hogy «több erőt gyűjtsön» hozzányult, vagy ha ruhája a padlóhoz ért. Ha az ilyen gyanús jelenségeket külön intézkedéssel akarták megakadályozni, a médium ellenkezett, vagy pedig e pillanattól kezdve jelenség nem történt. Így történt akkor is, mikor Dessoir a kabinet ajtaját külön függönnyel elzárta: se az előbbi fejek, kezek nem mutatkoztak többé, se más jelenség nem sikerült. Egy szkeptikus olasznak, Traversinek az egyik sötétben tartott ülésen valami

puha dolog érintette arcát. Kirántotta kezét a láncból s utánakapott: hamis szakállt fogott meg a Paladino kezében, aki erre igazi nápolyi szitkokkal traktálta Traversit.

Moll ezeket a dolgokat apróra megvizsgálta és a Deutsche mediz. Wochenschrift 1903. évi folyamában be is számol vizsgálatairól. Beszámolását így végzi: «Miután az ülést Paladinóval aránylagosan kedvező feltételek mellett megtartottam, egyetlen egy dolog maradt előttem csoda, az, hogy nagy tudósok az ilyen szentelen és agyafurt szédelgést ismeretlen erőknél tulajdonítják».

A legnagyobb feltűnést keltette, de Paladinónak ügyességét és erejét is mutatja az a leálcázás, melyről maga a leálcázó, a német-amerikai pszichológus: Münsterberg Hugó számol be a Metropolitan Magazin 1910. februári számában. Münsterberg elmondja, hogy «őt nagyon meghatotta John «szellem», akinek most a kabinetben levő asztalt kellett felemelnie. Paladinónak mindkét kezét tartottuk mi ketten (Münsterberg és Carrington), mindkét lábát éreztük, már hallatszott a mögötte levő asztal csusszanása és mi lestük az asztal fölemelkedését. Ehelyett azonban egy éles, vad sikoltás... Mi történt? Sem Paladinónak, sem Carringtonnak sejtelve sem volt arról, hogy egy férfi hasalt elnyúlva a padlón, akinek sikerült csigamódra nesztelenül becsúszni a függöny alatt a kabinetbe. Én mondtam ennek a férfinak, hogy én azt gyanítom, hogy a médium testéről drótok futnak a kabinetbe, ezeknek nézett most utána. Micsoda meglepetés érte azonban, mikor látta, hogy a médium lábát cipőjéből kihúzta és lábszárának atlétai hátratulásával eléri, hogy most már lábujjaival a gitárhoz és az asztalhoz nyúlhat. Ebben a pillanatban kapott a férfi Paladino lábához és keményen fogta meg a sarkát. Erre volt a válasz az a vad sikoltás, mely jelezte, hogy a médium tudja, hogy

egérfogóba került és a híre megrendült. Különben a médium egész (előbbi) produkciója ragyogó volt. Cipőtlen lábát egészen karom magasságáig emelte, mikor engem érintett anélkül, hogy testének helyzetét csak egy kissé is változtatta volna. Az is igen jól sikerült, hogy lábának érintése egy hüvelyk- és mutatóujj érintésének hatását tette reám. Mikor a (fölemelendő) asztal felé kellett kinyúlnia, egész erővel áthajlította magát az asztal felett, amelynél ültünk s eközben, amennyire emlékezem, engem is érintett lábával. Azt mondta, tennie kell ezt, mert fluiduma nagyon erőssé lett és az, hogy közben engem is érint, könnyít rajta. Mivel felső testével előre-hajolt, képes volt arra, hogy lábát hátrafelé jobban kinyújtsa és így elérje a könnyű asztalkát, mely a kelleténél talán néhány hüvelykkel távolabb állott. Erre következett a sikoltozás és a zavar.»

Igy járta le magát a «klasszikus» okkultizmus a maga fizikai tüneményeivel. Mint láttuk, feltünése, rövid élete és bukása nem volt épen eredménytelen. A kutatás pontosabb intézésére és hasznos megállapításokra vezetett, amelyek mellett a maga képtelenségeit és csalásait nem bírta többé leplezni. Jó lesz tudnunk különben az okkultizmus minden fajtájára vonatkozólag, amit Enrico Morselli, genuai tanár, épen a fizikális okkultizmusból kifolyólag és Paladinóval kapcsolatban a médiumság és bűvészkedés vonatkozásairól megállapított. Arra a következtetésre jut, hogy az összes jelenségek, mint a szellemjelenések és szellemközlések is, merőben csinyeken, látási csalódásokon és csalásokon alapulnak. A kísérleti helyeken a padlókon sülyesztők, a mennyezeten nyílások vannak, amelyeken a fantomok elő- és eltűnnek. A materializációs médiumok nem engedik, hogy megkössék őket és ha mégis megkötik őket, nagy ügyességgel bujnak ki a legkeményebb és legfonottabb kötésből is. A médiumok közt titkos összeköttetés van. A kliensek

magánélete felől tájékoztatják egymást, úgy azok felől, akikkel már volt dolguk, mint azokról, akik őket megkérdezni szándékoznak. Egyes helyeken valóságos anyakönyvet vezetnek azokról, akiket mint spiritisztákat ismernek és informálják egymást az elhunyt családtagokról, úgy hogy a többnyire bízó természetű egyének legnagyobb bámulásukra az ülésen gyakran azt hallják, amit kizárólag a maguk ügyének vagy családjuk benső, bizalmas dolgának képzeltek. (XVIII. 394. k. 1.).

3. *Asztaltánc, kopogó hangok, varázsvessző.*

A fizikális tünetenyektől az intellektuálisokra épen jó átmenetet képez a fent írt félig fizikai, félig szellemi jelenségek rövid előadása.

1. *Asztaltánc.* Az okkultisztikus (spiritisztikus) lánc-képzést a fentiekből ismerjük. A résztvevők az asztalon tartott kezüket összekapcsolják, kiki balkezét a jobbal a két hüvelykkel, szomszédai kezével a kisujjak végével. A kapcsolás helye mindig az asztal széle és a kezek a láncban tulajdonképpen egészen a láncot képező hüvelykekre és kisujjakra nehezednek. Bizonyos idő múlva az asztal mozogni kezd. Ez a mozgás többféle: forog, ágaskodik, tovacsusszan az asztal. A mozgások néha igen hevesek, az asztalon levő tárgyak, 3—5 kilós súlyok lerepülnek róla. Könnyű asztaloknál a mozgásokhoz egy vagy kevés résztvevő elég, súlyos asztaloknál több egyén kell a mozgásokhoz.

Az így előidézett mozgások ténybeliségét letagadni nem kell, nem is lehet, ezek a mozgások azonban nem «szellemektől» és nem titkos erőktől származnak, hanem, mint Faraday szellemes indicatorjával már 1853-ban kimutatta, természetes úton: a résztvevők keze tényleg apró lökéseknek egész sorozatát viszi az asztalra, melyek magukban ugyan jelentéktelenek, de összességükben

mégis azt eredményezik, hogy általuk még súlyos asztalok is mozgásba jönnek. Hasonló tünetény ez ahhoz, mint mikor néhány embernek marsoló kemény lépése következtében egy lánchídnak egész hatalmas vasalkotmánya ringásba jön, vagy mikor a gyermek a harangkötélnek arányos és állandó húzása által igen nagy harangot is kongásra hoz. Valami lelki tény azonban az asztaltáncnál közreműködni látszik, mert Braid James, a hipnózis kutatója kimutatta, hogy az asztal csak akkor kezd mozogni, ha a résztvevők ezt a mozgást várják. Ha ellenben más dologra irányítják figyelmüket, semmi sem történik.

Hogy a jelenséget jól megértsük, ezekre a dolgokra kell figyelniünk. Általánosan ismert tény, hogy valamely tagunkat, például karunkat, hacsak alá nem támasztottuk, vízszintes vonalban tartani huzamosan nem bírjuk: reszkető mozgások állanak be rajta. Ezt ősidők óta tudták, de gyakran félremagyarázták és nem figyelték meg, hogy ezek a gyenge, reszkető mozgások, melyekről az ember tudomást sem vesz, különös körülmények között nagyon erős hatásokat idéznek elő. W. Preyer, a hipnotizmus érdemes írója és kutatója a múlt században palmografnak nevezett készüléket szerkesztett, mellyel e mozgásokat minden irányban, föl és le, előre és hátra, jobbra és balra mérni tudta. Ugyane célra szolgál az egyszerűbb és minden élettani laboratóriumban található szfigmograf (érlökésjelző). A megfigyelésekből kitűnt, hogy ezeket az apró rezdüléseket elsősorban is szív működésünk idézi elő; minél feszültebb a szív munkája szorongás, félelem, sietés, nagy öröm, erős nevetés hatása alatt, e rezdülések annál élénkebbek. Az izmok és idegek kifáradásával pedig fordított arányban vannak e rezdülések: minél fáradtabbak izmaink és idegeink, annál élénkebbek és rajzban annál cikkcakkosabbak tagjaink reszkető mozgásai. A szív működés hatásán kívül

nevezetes Carpenternek ideomotoros elve (1852.), mely szerint van olyan reszkető mozgás is, melyet egyedül valamely meghatározott mozgás képzele idéz elő, tehát a mozgás (rezgések) irányát valamely meghatározott mozgás képzele szabja meg, mely törvény épen az asztalmozgásnál rendkívül fontos. A rezdülések harmadik fajtát önmagunkon is megfigyelhetjük: valahányszor fogalmazunk s előre kiformáljuk a szót, kifejezést és mondatot magunkban, nyelvünk mindig észlelhető összehúzóásokat és mozgásokat végez, amelyeket szintén Preyer meg is örökített egy másik ügyes szerkezetével. Még egy iránya és forrása van ezeknek a reszkető mozgásoknak. Tudvalevőleg a legtöbb ember hajlandó arra, hogy a hallott ütemet vagy ritmust mozgás alakjában nyilvánítsa. Ezeket a mozgásokat úgynevezett metronommal mérték s a kísérletek igazolták az amúgy is természetes jelenséget. Ha még fölteszük, hogy nemcsak a tudatunkba lépő képzetek és érzelmekből, hanem a lelki élet öntudatlan állapotából is kerülnek elő rezgések, e rezdülések fontosságát általában is, de különösen az asztaltáncnál be kell látnunk, mert itt minden várakozás és figyelem is épen erre a mozgásra irányul.

Az asztaltáncoltatás láncánál egyénekenként és másodpercenként 4—5 ilyen rezdülést mértek, amelyek az első pillanatokban valószínűleg közömbösítik egymást s ezért idő kell, míg a rezdülések kicserélődése, mintha csak harc folyna közöttük, épen a különböző rezgésszám miatt lökéseket okoz. Ezek a lökések mozdítják az asztalt. Amely pillanatban az asztal megmozdult s a mozgás iránya megmutatkozott, a lelki ténynél fogva, mely most már nemcsak a mozgásra, de a megkezdett irányu mozgásra irányul, minden rezdülés tulajdonképen segíteni fog az ezen irányú mozgásnak, amiben Carpenter elve érvényesül. Megfigyelték azt is, hogy olykor egy-egy egyén e mozgásokra domináló hatással van és utólagos

vizsgálatnál kiderült, hogy az illető erősen médium-hajlamú alany. A séanceot kísérő zene vagy ének rít-musa, mely a láncot képezőknél ritmikus rezdüléseket okoz, eredményezi, hogy az asztal táncolni kezd.

2. Az *asztalkoppanás* úgy áll elő, hogy az asztal olykor egy-két lábával ágaskodni kezd és a következő pillanatban visszacsapódik. Mint hallottuk, ebből a jelenségből csakhamar megcsinálták a kopogó jeleket és ábécét, tehát a kopogás nyelvét, és ennek kezelését a pszichograffal, planchettettel, diállal, szpiritoszkoállal rendszerezítették; kérdéseket tettek s a kopogás értelmes feleleteket adott. Erre vonatkozólag aztán a következő megfigyeléseket tették: általában véve valónak bizonyult Preyernek az a megállapítása, hogy ha a föltett kérdésre kifejelettebb médium, akinek rezdülései domináló erejűek, értelmes feleletet tud adni, ezt az asztal kikopogja. Ha médium nincs jelen vagy gyenge a médium, vagy a kérdésre feleletet adni nem tudnak, a kopogás habozó és igen lassú, a felelet nem egyezik a valósággal. Amikor azonban egy-két kikopogott betű alapján valaki vagy többen valószínű választ tudnak, a következő betűknél a koppanás gyorsabb és határozott. Így az első két betű: M Á; amint ebből ezt következtetik: más kérdést, — a betűzés meggyorsul és ezt fogja adni: más kérdést. Az észlelések szerint hasonlóképen történik a dolog mondatok összeállításánál, ahol egy-két mondatképző helyes szó után csakhamar kiegészül a mondat mellékrészeivel.

3. *Kopogó hangok* képezik a spiritisztikus okkultizmusnak első jelenségeit, melyeket rapsznak hívnak. Ezek a hangok az asztal fájából, falakból, bútorokból, padlóból látszanak származni, néha mintha a föld alól jönne a hang. Olykor a koppanásokat helyettesítették ezek a kopogások. Ha ezeket a hangokat nem is a már ismert «rappingtables» és nem is azok a gummiból készült mulat-

ságos apró eszközök okozzák, melyeket a legkülönbözőbb hangok utánzására úgy 20—25 év előtt nálunk is jól ismertek és használtak, a rapszok mindenképen — családok. A szemfényvesztő némi gyakorlat után megtanulta, hogyan kell a nagy lábujjával kopogni: bő cipőjében a második ujjára teszi a nagy lábujját s hirtelen és lehető keményen visszacsúsztatja a helyére. Ez a gimnasztika nem nehéz és privátszorgalomból is sokan megtanulják. Egy ülésen, amelyen a szellemek ilyen kopogásokkal értekeztek és mindenféle fontos dolgot közöltek, egy úr, aki jól értett e kopogáshoz, szintén kopogtatott egyet. A médium dühbe jött s elfeledkezve magáról, ezt vágta oda: «Maga jobban tudja, mint én». A hang különben tényleg kísérteties és a nézők mit sem vesznek észre a gimnasztikából. — Mikor a gondolatolvasó Cumberland Budapesten járt, elmagyarázta és bemutatta ezt a spiritizista fogást. Egy neves magyar író pedig utánozta derűre-borúra a szerkesztőségben és a kávéházban. Szakasztott olyan volt a hang, mintha a föld alól jött volna. Annyian produkáltatták azonban ezzel az íróval a hangot, hogy végre megúnta s fölmondta a szolgálatot: «Ingyen bizony nem kopogok, minden kopogás — egy hatos az Emkének». Fizettek s az Emke szépen keresett: a magyar spiritizmusnak egyetlen haszna. — A spiritizisták ugyan arra hivatkoznak, hogy e hang az asztalból ered, meg a mennyezetből stb., de ez a kifogás mit sem ér. Már fentebb (231. l.) hallottuk, hogy valamely zörej eredőpontját csak kedvező körülmények közt határozhatjuk meg, ismeretlen zörej kiindulópontját megállapítani pedig lehetetlen. Cumberland egy kísérleti egyének bekötötte a szemét s azt kívánta: találja el, honnét jön két tallér összecsengésének hangja; mindig tévedett az illető. — Olykor a rapsz a kéz- vagy lábcsuklóból ered. Hennig beszéli egy Sängner Filippina nevű, bergzaberni gyermek életéből, hogy mikor este elaludt, egy

ideig mindig kopogások hallatszottak mellette, az alvó gyermek pedig hangosan beszélgetett a kopogó szellemmel. Kérdőre fogták s ekkor elbeszélte, hogy egy nagy fekete ember jön hozzá álmában, megfogja a térdét és kopog.

4. A *varázsvessző* (virga mercurialis, virga divinatoria) egyike a régibb jövendőmondó eszközöknek. Használatát rhabdomantiának mondják és ez egyenlő értékű volt az axinomantiával (fejsze-jóslás) és koskinomantiával (rostaforogás). Az axinomantia abból állott, hogy fatuskóba beleválták a baltát, aztán fölemelve az így megnehezedett baltát egy ujjon egyensúlyozták: amerre aztán dőlt, arra kellett menni, aki felé hajlott vagy esett, az volt a tolvaj stb. Ujabb időből erről a jövendőmondó eszközről mit sem tudok, abban azonban nincs igaza Lehmannak, hogy a rostaforogás kiment a szokásból. Tanuló koromban láttam rostaforogást, házitolvajt kerestek vele; eredménytelen volt. Ezelőtt 10—15 évvel hallottam ismét egy esetről, hasonlóképen házitolvajkodás miatt szedték elő a rosta mindentudóságát. Ez is eredménytelen volt, igaz, hogy maga a tolvaj forgatta a rostát. Mindkét esetből azt láttam, hogy a fiatalabbak már nem igen tudják többé a rostaforogatásnak régibb és «eredményes» módját. Ami egyáltalában nem baj, de nagyon lekötelezne valaki, aki ma is a nép közt él, ha leírná nekem körülményesen, különösen öregektől kérdezősködve, a rostaforogatásnak régibb módját is, az újat is. Mert ez egyike népünk legérdekesebb és a külföldön alig ismert babonáinak. Még csak érteném, hogy a rostát, ezt a szemválogató hasznos eszközt tartották meg jövendőmondásra vagy rejtett dolgoknak föltárására, de nem tudom, nem cigány befolyás-e, hogy a rostaforogást némely helyeken szabadon égő tűz fölött csinálják, vagy mindenütt így csinálták és csinálják?

A varázsvesszőről már Paracelsus (1493—1541)

beszéli, hogy az ő idejében német bányászok használták ércerek, mások elásott kincsek kikutatására és az egész dolgot a «bizonytalan műveletekhez» sorolja. Nettesheimi Agrippa (1486—1534) nem tud róla semmit, de Basilius Valentinus, aki száz évvel Paracelsus előtt állítólag élt és bencéspap és alchimista volt Erfurtban, szintén említi. Mogyoró, fűz, kőris vagy őszibarack fájából vágják a vesszőt. Állítólag egy cseh nemes találta ki, hogy fűz- vagy kőrisággal vízereket lehet találni. Mivel mindenféle babonás dolgokra használták a vesszőt és tulajdonképpen a varázslás eszközének tartották, a közfelfogás is, a theologusok is ördöngösséget láttak benne. Annál föl-
tűnőbb volt de Vallemont tudós theologusnak az a meg-
állapítása, hogy a varázsvessző hatásai megegyeznek a delejes hatásokkal és földöntúli okokra nem kell a varázsvessző jelenségeinél következtetni. Kircher Atanáz tudós jezsuitáé, a «centum artium doctoráé» (1601—1680) az érdem, hogy megállapította, hogy a varázsvessző sem vízhez, sem érchez nem hajlik, ha nem emberi kéz tartja, amit aztán igazolt Pierre Lebrun oratorianus is (1661—1729), a még ma is igen becses «Histoire critique des pratiques superstit.» szerzője, aki azt az ugyanoly váratlan, mint helyes ítéletet hozta, hogy «a vessző mozgásainak oka az ember óhaja és azokat az ember szándékai vezérlik».

E lassú kutatások után valami különös dolog történt a XVIII. század közepén. Egy Bleton nevű francia pásztorfiú ételt hord községe munkásainak és útközben leül egy kőre pihenni. Rögtön valami lázféle affekciót kap, amely rosszullet elhagyja, ha tovamegy a kőtől. Panaszkodik az ottani kolostor priorjának, aki azt a helyet felásatja és vízeret talál, nagy áldást a vízszegény vidéknek. Bleton vízkereső lett és Thouvenel tudóssal mintegy 600 kísérletet tettek, melyeknél a varázsvesszőt használták. Thouvenelt kinevették, de eközben Anglia

vízszegény vidékein egész csapat dowser (vízkereső, varázsvesszős) állott elő és ezek közül J. Mullius dowserrel W. F. Barrett, irországi fizikus, az «On the so-called Divining Rod» (1898) szerzője rendkívüli sikerekkel kísérletezett: Mulliusnak megállapításai pozitív és negatív irányban 1%-ban sem tévedtek. Németországban e század elején nagy vita folyt a dologról, melyet végre Heim Albert, a zürichi geologus döntött el, aki közzétette, hogy egy alpesi faluban három varázsvesszőst kérdezett ki egymástól külön. Mindahárom ugyanazon helyen vizet érzett, meg is találták a földalatti forrást. Magyarországon is több vízkeresőről hallottam. Az egyikkel, Dier Lajos szatmáregyházmegyei pappal (1827—1903), volt fizika-tanárral sűrű összeköttetésben állottam. Utmutatása szerint sok kutat ástak szerte az országban, Ausztriában, a szlavóniai Prandau-birtokokon. Tudtommal varázsvesszőt sohasem használt, viszont ha a vízkeresés mesterségéről kérdeztem, a különben szives és szellemes társalgó rögtön begombolkózott, csak annyit tudtam beszédjéből kivenni, hogy neki, mint geologusnak, a föld alakulása, a talaj összetétele, a flóra és fauna az irányadói. Kár, hogy ez a polihisztor-vágású úr talán rapszodikussága, talán szegénysége miatt irodalmilag igen keveset dolgozhatott.

A dowsernek Y-alakú ág van a kezében, mely akármilyen fáról lehet vágva. A pálca rövidebb két szárát tenyerével felfele tartott kezei hüvelyk- és mutatóujjával lágyan tartja, mert így a legkevesebb hatást tudja a vesszőre gyakorolni. Így indul el és barangol lassú járással azon a helyen, ahol vizet keres. Egyszer csak megáll, mert a vessző hosszú vége szinte ugrik fel vagy le: itt a víz! Néha oly erős a vessző ugrása, hogy a vessző villájának két szára letörik. Az ember azt hinné, hogy a pálcát vonzza valami. Nem, a pálca azért mozog, mert állítólag a dowser kezébe állott bele valami görcsféle,

amelynek szintén csak állítólag megvannak kísérő jelenségei: nyomás a gyomor tájékán, hányinger, izzadás, fejfájás, szűrő fájdalmak a kézben, a lábak hirtelen legyengülése. Nevezetes tapasztalat, hogy a vessző ugrása Franciaországban felfelé, Németországban lefelé irányul, ami önsugalmazásra, a népszokás és hagyományokra vezetendő vissza. Sok dowser vessző nélkül jár, csak felfelé kiterjesztett tenyérrel; így is érzi a mondott jelenségeket s a vizet. A flóra és fauna jelein nevet a dowser, mert bekötött szemmel, hó alatt is meg tudja találni a vizet. Megállapítást nyert azonban s a magyarázat nyitja itt is, hogy ha a dowser imádkozik az Istenhez, hogy hagyja őt nyugton, vagy ha nem vizet keres, hanem ércet, vagy ha gummikeztyű van a kezén, az ág nem mozdul. Ez világosan valami önsugalmazásra mutat.

Tényleg ebből, továbbá a tudatos és öntudatlan tapasztalatból kell a dolgot magyarázni. Tapasztalat szerint a legtöbb és igazán értelmes dowser kitanult kútúró, vagy legalább jártas ebben a dologban. Ismeri a környék kútjait, ezeknek bő vagy alacsony vizét, tehát a vízerek hajlásait és irányát és szinte ösztönszerűleg érzi, merre talál vizet. Épen ezek a tapasztalatból eredő, sejtelemszerű érzések okozzák a vessző mozgásait is. Ha megkérdeznők a dowsert, miből következteti, hogy ott víz van, aligha tudná megmondani: van, mert van. Amint ahhoz a helyhez ér, ahol tapasztalati becslése szerint víz van, ennek a képzele felkelti benne a már ismert rezdülő mozgásokat s ezek okozzák a vesszőnek mozgását is. Akik a dowserek eljárása szerint maguk is próbáltak dowservedni, ezt a tanulságot vonták le maguknak. Ami egyéb ezzel a dologgal összefügg, tudniillik a varázsvessző használata tolvaj, gyilkos (épen a Lebrun-
esetben), ércerek, szén, elásott kincs keresésére, az mind közönséges babona.

4. *Automatikus írás és beszéd. A médiumok nyelve és művészete.*

Automatikusan (gépiesen) *írni*, azaz úgy, hogy sem magára a szóra, melyet leír valaki, sem a szót alkotó betűk kiképzésére külön ne ügyeljen, kevés ember tud, mert kevesen gyakorolják ezt a mesterséget. Pedig hajlandóság majdnem minden művelt emberben van erre. A legfontosabb tanácskozások után a legjobban figyelő és a tanácskozásban élénken résztvevő emberek papírjain mindenféle rajzokat, betűket, neveket, írásokat találnak, melyek a tanácskozmányhoz egyáltalában nem tartoztak. Ez annak a jele, hogy az illetőknek éber figyelme egyáltalában nem zárt ki másféle, gépies lelki működéseket sem. Legújabbán Lloyd George-nél figyelték meg ezt. Magyarország (hogy ne említsem a várost) egyik híres polgármesteréről beszéltek, hogy kihallgatásai után, melyek alatt figyelt, jegyzett, diktált, olykor aláírt, a blokk lapjain a legkülönbözőbb írással, krixkraxokkal írva gyakran találták ezt a szót: marha. Az összbenyomásnak legalább egy néhány esetben öntudatlan (gépies) kifejezése. Akármennyiszer történik, hogy míg olvasunk, a magunk mellé készített lapra lapszámot, nevet, mellé évszámot jegyzünk fel anélkül, hogy az olvasást abba hagyjuk, anélkül, hogy arra a lapra vagy írásunkra rátekintenénk.

Ezt a hajlandóságot, mely az író médiumoknál állítólag úgy jelentkezik, mint írási kényszer a karban és kézben, a spiritizmus gyakran kihasználta a maga céljaira. Az író médiumság, mint intellektuális foglalkozás, amúgyis csalókat a médiumra nézve s ha ezt a tehetséget sugalmazzák neki, akár ébren társalgás közben, akár trance-állapotában, amint papírt és írót nyújtanak neki, a médium írni kezd előbb össze-visszaságokat, később kiformalt betűket, szavakat és mondatokat.

Még a beszédet se hagyja abba környezetével vagy «szellemeivel» és írása rendesen szenvedelmes gyorsasággal történik. Amint pompásan fel tudunk öltözködni, bár egészen más gondolatok foglalkoztatnak bennünket, amint járunk egyáltalában nem gondolva lépéseink hovahelyezésére, amint a nők kötnek, horgolnak stb. egészen automatikusan, mert egészen más a beszédjük vagy gondolkodásuk tárgya, olyanformán néz ki ez a gépies írás is.

Lehet aztán valakit a gépies írásra ki is képezni. Az okkultizmust vizsgáló tudósok közül Binet, Gley, Salomons, Stein tettek próbákat olyan médiumokkal, akik különben író médiumságra nem mutattak hajlandóságot. Miközben a médiummal hangosan olvastattak, fejben számoltattak, vagy vele társalogtak, kezét megfogták és előbb vonalakat húzattak kezével, aztán görbékét, majd betűket és rajzok alapmintáit szuggerálták neki és vettették ki vele anélkül, hogy odatekinthetett volna. Lassan maga a médium ment rá ezekre a műveletekre s a gépies írásra olykor bravuros eredménnyel úgy ébrenléti állapotában, mint tranceában.

Igy származnak a gépies médium-írások, amelyeket az okkultizmus nyelve «közvetett szellemírásoknak» mond. Dicsekedtek a spiritiszták azzal, hogy 5 és fél hónapos, sőt kilencnapos csecsemők által is kaptak közvetett szellemírásokat és rajzokat. Ezekről az írásokról azonban kimutatták, hogy összevisszaságok, már amilyeneket egy csecsemő csinálhat és az utóbbi esetben, mikor a gyermek az írónt még nem is tudhatta tartani, a mamája vezette kezét, aki maga is író médium volt.

A mediális *beszéd*, mégpedig a beszédnek mindenféle alakja a halk suttogástól kezdve egészen a szónoklásig vagy vitatkozó szenvedelmes beszédig a trance-állapot kísérője. Tanulságos dolog a mediális írás és beszéd

műveletét egyszerre észlelni egy-egy médiumnál. A következő szakavatott megfigyelés ilyen.

Wickede, jeles katonai író egy operaénekest, mint jónevű író-médiumot vett vizsgálat alá. Maga Wickede szédelgésnek tartotta az egész okkultizmust, mégis próbára tette barátai társaságában a híres médiumot és pedig sikerrel. A közvetítőnek írónt tartó keze kísérletezés közben mozgásba jött és közléseket vetett papírra anélkül, hogy maga a közvetítő végzett munkájáról valamit is tudott volna. A közlések és kérdésekre adott feleletek majd kötött, majd kötetlen beszédben történtek, a legkülönbözőbb tárgyakról szóltak és bár nagyrészt közhelyekből voltak összeállítva, Wickede szerint mégis meghaladták tartalom és alak tekintetében a közvetítőnek nem annyira szellemi képességeit, mint értelmi működésének rendes irányát. A közlések alá rendszeren név volt jegyezve, így Schopenhauer, Kant, Hegel, Darwin, Luther, Vilmos császár. Wickede maga is azt hitte, hogy szellemek munkája a nyert automatikus írás, később azonban rájött, hogy szellemekről szó sincs, hanem a médium tudatalattija hozza létre mindezen közléseket. Hogy ez a tudatalatti egész következetesen szellemnek adja ki magát, bizonyára abból az általános feltevésből származik, hogy a médiumisztikus jelenségeknél elháltak megjelenéseiről van szó. Mikor erre nem gondolt többé sem Wickede, sem a közvetítő, nem jelentkeztek többé szellemek, hanem aláírás nélkül történtek a közlések. Wickede ezt világos jeléül tekinti annak, hogy a közlések a médium lelki tehetségeitől származnak, tehát, mint mondja, nem médiumisztikusak, hanem animisztikusak.

Ennek bizonyítására közöl Wickede egyes megfigyeléseket. Közte és a médium közt gyakran szóbakertült a szanszkrit nyelv és Sinnettnek műve a tudományos buddhizmusról. Egyik következő ülésen idegen nyelven

írt a közvetítő. A megjelent és közléseket tevő szellem egy, a Himalája tövében lakó és még élő indus bölcsnek, Dsara Sagaskratunak lelke volt, aki a nyelvet, melyen közléseit tette, indiai titkos nyelvnek mondotta, sokkal régiebbnek a szanszkritnál. Azt is közölte, hogy a buddhizmusnak tudományos iratai ezen a nyelven lettek szerkesztve és kívánta, hogy a közvetítő ennek a titkos nyelvnek szótárát készítse el. Ő van ugyanis kiválasztva arra, hogy a buddhizmust Európában megismertesse és a kereszténység helyett elfogadtassa. A következő ülésekben elkészült a szótár olyan módon, hogy egy német szótárnak minden egyes szavára automatikusan írta le a médium a megfelelő indus szót. Hasonló eset történt egy középiskolai tanárnak 11—12 éves fiával, aki ó-perzsa nyelvű szótárt készített. Különösen érdekes, amit Wickede két közvetítőről ír. Ezek delejes álomba hozva órákig beszélgettek, vitatkoztak, veszekedtek egymással két különböző, teljesen ismeretlen nyelven. Az egyik közülök a már ismert közvetítő volt.

Ezekre a dolgokra nézve Wickede, Gutberlet és mások szerint így kell gondolkodnunk. Az idegen nyelven való írás és beszélés, jobban mondva, hadarás a közvetítő műve. Hogy azt az indiai ősz nyelvet sohasem beszéltek, az bizonyos. Az elkészült szótárban sok szó van azokból, melyeket a közvetítő Sinnett munkájának olvasása közben jegyzett meg; a többit utánna toldotta. Az ó-perzsa nyelv szótárában sok szó van a román nyelvekből és a szavak merőben elütők az ó-indus szavaktól, holott az őszindus és őszperzsa nyelv csak nyelvjárás tekintetében különbözhetnek egymástól. A mondottakból az a következtetés folyik, hogy mindkét közvetítő a már lelkében élő szóanyagból alkotta össze az idegen nyelvet. Az sem feltűnő, hogy a két közvetítő, más és más nyelvet beszélve, vitatkozásaikban egymást megértették. Éber állapotban is civódhatik két ember, egymás előtt ismer-

retlen nyelveket használva, miközben a hanghordozásból, taglejtésből tudják ki egymás gondolatait. Mennyivel inkább történhetik ez a hipnotikus trance állapotában, melyben a hiperesztetikus (túlérzékeny) állapot megélné a megérzéseket, felriasztja az indulatokat, általában pedig fogékonyabbá teszi az ember egész valóját mindennemű észrevezésre. Hiszen tudjuk, hogy a hipnózisban a delejezőnek legkisebb intését is megérti, követi a hipnotizált egyén. Csak valószínűbbé teszi e feltevéseket az, amit mindenki tapasztal rendszeres alvásában is, hogy tudniillik lelki tevékenysége gyakran erősebb, mint éber állapotában, hogy olyan nyelveken, melyekben alig járatos, legalább valamelyes folyékony-sággal beszél, anyanyelvén pedig olyan kerekdedséggel és gyorsasággal önti formába gondolatait, minőről éber fogalma sincs, hogy különben nehéz dallamokat teljes pontossággal leénekel. Azt, hogy a tranceban levő közvetítő szellemeket lát, ezeknek hangját hallja és káprázati látásait, a hangokat föltétlen valóságoknak tartja, amennyiben ezek a jelenségek tisztán alanyiak és csupán a közvetítő látomásai, nem egyúttal a kísérletező jelenlevőkéi is, szintén az álmoknak tüneményeivel kell magyaráznunk. Ezekben is látunk, hallunk, engedelmeskedünk a látott alakok szavának és csak igen ritkán fogamzik meg öntudatunkban az a gondolat, hogy ez csak álom és nem valóság.

A mai kutatás tehát az automatikus írás és beszéd megmagyarázására természetfeletti erők befolyásának szükségét teljesen kizárja. Tekintetbe veszi, hogy e tüneményeknél a csalásnak ezer módja van, másrészt mindazt, ami, bár kevés esetben, a közvetítőnek eszmekörét meghaladni látszik az automatikus írásnál, a képzelődő erőnek tudja be. Felteszi továbbá a képzelődő erőről, hogy annak éppen úgy megvan mozgató ereje, mint többi lelki tehetségeinknek, melyeknek érzeink

által végbevitt működései gyakran kívül esnek öntudatunknak körén és a megszokottság által gépiesekké válnak. Így járás közben és a legkülönbözőbb mozgásoknál nem gondolunk minden pillanatban és helyzetünk különböző változásaiban arra, hogy az egyensúlyt megtartsuk ; ezt mi tartjuk ugyan meg, de teljesen ösztönszerűleg, minden előleges gondolkodás vagy számítás nélkül. Ilyen gépies munka a zeneművész ujjainak mozgása a billentyűkön vagy húrokon. Elég a hangjegyeket néznie és ujjai rögtön végezik a megfelelő mozgásokat anélkül, hogy szemével kísérné azokat vagy akaratának tudatos tényei és megfontolás előznék meg az egyes mozgásokat. Az ezen mozgásokat kísérő lelki tények tehát, melyeknek pedig létezniök kell, sohasem jutnak öntudatunkba. Sőt be van bizonyítva, hogy az állati szervezet az öntudat és tudatos képzetek székhelyének, a nagyagynak eltávolítása után is végez célirányos tevékenységet. Így az agyvelejétől megfosztott béka keresi az egyensúlyt és a lábaira tett maró savat onnan eltávolítani igyekszik. A kutya hasonló állapotban még eszik, szaglász, táplálékot keres, morog, ha megütik. «Az utóbbi esetekben, írja Gutberlet, lehet ugyan gondolni bizonyos tompa érzékelésre, mely e mozgásokat létesíti, de éppen nem valószínűtlen, hogy igenis vannak öntudatunkba nem jutó érzéseink és öntudatlan vagy legalább meg nem figyelt képzeteink.» Minélfogva éppen nem lehetetlen, hogy a közvetítő, ha egyrészt beleéli magát valamely fantasztikus képzetkörbe, amire benne ugyancsak nagy hajlandóság lehet, másrészt ha író médiumságra képezi magát, teljesen képesül az automatikus írásra ; a mondottakból pedig az következik, hogy «mielőtt a szellemek befolyására gondolnánk a spiritisztikus jelenségeknél, mindenestre állapodjunk meg az ember lelki életének eme, akár lehetőnek, akár csak valószínűnek bizonyított tényeinél, más szóval törekednünk kell arra, hogy a

jelenségeket természetes okokra vezessük vissza». (Nat. u. Ottb. 1897. XI. és XII. füz.)

A *nyelvek* ajándékát is úgy, amint az apostoloknál az első pünkösdőn nyilvánult, szeretné tulajdonába venni az okkultizmus és majd szellemekkel, majd titkos erőkkel magyarázni. Mint már Wickedének kísérletei közt láttuk, a médiumok idegen, ismeretlen nyelven beszélnek, sőt egymással két különböző nyelven társalognak és vitatkoznak. Sir Edmonds Judgenek, a hívő és lelkes spiritisztának leánya trance-állapotában állítólag tíz különböző nyelven beszélt, pedig csak angolul és keveset franciául értett és beszélt. Evangelidesszel, egy görög úrral újjörög nyelven társalgott, amely nyelvvel sohasem foglalkozott. Edmonds kérdésére spiritiszta lapok vagy húsz hasonló esetről közöltek adatokat. Kerner a «prevorsti jósnőről» azt írja, hogy ismeretlen nyelven beszélt, melyet a «szellemek» nyelvének mondott. Az ilyen jelenségeknek legtökéletesebb példáját azonban Helene Smith, egy genfi médium szolgáltatta, aki Flammarion írásaitól túlfűtve egyszerre csak a «Marslakók» nyelvén kezdett beszélni és írni. A nyelvet saját állítása szerint ő maga is csak úgy értette meg, hogy egy meghalt francia ember, aki akkoriban inkarnálódott a Marson, a nyelvnek szavait a médiumnak franciára fordította. A médium a «Mars-nyelvnek» szavait és írásjegyeit egészen következetesen használta. Flournoy, genfi tanár azonban hamarosan véget vetett ennek a szédelgésnek, mert megcáfolhatlanul kimutatta, hogy ez a «Mars-nyelv» tulajdonképpen a francia nyelvnek, amelyet egyedül beszélt a médium, utánzata. A nyelv grammatikája, hangkiválasztása és betürendszere teljesen francia. Még a francia nyelvnek olyan különlegességei is megvoltak ebben a nyelvben, hogy pl. a tagadást két szóval fejezte ki, hogy a névelő és a személyes névmás tárgyeset (le) egyeztek egymással stb. Szóval, mint

Flournoy magát kifejezte, ez a nyelv nem a csillagok nyelve, hanem a médium álmódosása és a médiumnak nyelvtudását egyáltalában nem multa felül.

Az ilyen nyelv-produkciókban, mint a Smith-Flournoy- eset is bizonyítja, többnyire csalás van. Az Edmonds- esetben az a feltűnő történt, hogy miután ez a tiszteletre- méltó férfiú léprement, már nemcsak a leánya beszélt tíz nyelven, de az unokahuga is kezdte az ismeretlen nyelve- ken való beszédet, szóval ketten ugratták a hívő spiritisz- tát, nem csekély multságukra az amerikaiaknak. Külön- ben igen multságos az, hogy a «szellemek» ismeretlen nyelven hadarnak ugyan, de a saját nyelvüket elfeledik. Cagliostro nem tud olaszul, Phinuit dr., Piperné kontrolja nem beszél franciául, Napoleon «szelleme» franciául német médium által csak ennyit ismételtet laconice, de infámis kiejtéssel: «ah Waterloo!» Kant nálunk mindig magyarul beszélt s egy francia festő szelleme csak ennyit tudott anyanyelvén: «je comprends», amit aztán unos-untalan ismételtetett.

A bíráltnak komoly szempontjai ennél a kérdésnél ezek: az adatok csak arról szólnak, hogy a médium ide- gen vagy ismeretlen nyelveket beszél, arról azonban nincs szó az adatokban, ragoz-e, szerkeszti-e össze a szavakat, vagy csak szavakat mond ezeknek összeszerkesztése nél- kül. Az idegen nyelven való beszéd tehát állhat egyszerűen abból is, hogy 20—50 idegen szó betanulása után a médium e szavakat mondja derűre-borúra, mindig ugyanazokat, csak más rendben, s aki úgy sem érti a nyelvet, az szinte belebetegszik a csodálkozásba a nyelv folyékonyosságán. Sehoh kimutatva nincs az, hogy az ilyen médiumnyelv sza- bályos, helyes szerkesztésben lépett volna elő. Ehhez járul- nak azok a komoly megállapítások, melyeket szakembe- rek tettek és majd a tudatalattinak működésével, majd a látens emlékezéssel magyaráztak. Lázbetegeknél gyakran előforduló dolog, hogy azt a nyelvet kezdik beszélni, ame-

lyet negyven óta nem beszéltek. Mint láttuk, álmunkban megessik, hogy csak így-úgy tudott idegen nyelven könnyen beszélünk, anyanyelvünknek pedig szinte az eksztatikusok nyelvére emlékeztető szépségei és erőteljességével élünk. A hipnózis túlteljesítményei közt ott van az eulalia (ékesszólás) is. A médiumitás a lelki és arányosan a fizikai erők és élet terén olyan szokatlanságokat mutat, amelyek elegendők a nyelvek jelenségének természetes magyarázatául is.

A médiumok *művészetéről* elég legyen ennyit közölnöm: vannak a médiumok közt költők, akik azt állítják, hogy költeményeiket a «szellemek» diktálták nekik. A költemények irodalmi becse igen kevés. Az a némely helyen olvasható adat, hogy Dickensnek «Mystery of Edw. Drood» c. regényét, melyet az író nem fejezett be, egy tudatlan médium magának Dickens «szellemének» diktálása után egészen Dickens stílusában és felfogása szerint befejezte volna, nem megbízható. Helene Smith, a Mars-nyelv mestere Mars-vidékeket rajzol és fest, de képei nagyon gyarló alakításai a mi földi házaink, erdőink, vidékeinknek és ellenmondanak az asztronomusok elfogadott nézeteinek a Marsról. Aszmann nőmédium, egy festőműhely tulajdonosának felesége, «a túlvilág virágait» rajzolja és festi, nem trance-állapotban, hanem ébren, de mint mondja, «ihletés» és ellenállhatatlan kényszer alatt. Mintáit egy német cég forgalomba hozta «Kissen mit okkultern Mustern» cím alatt és a minták színezése elég forgalmat szerzett nekik. Genthés neuköllni médium mediális mély tranceban rajzol; rajzai csupa apró színes karikák, melyek azonban egymásmellé helyezve szemrevaló díszítéseket adnak és mint nagy ábrázolatok is szép arányokat, színezést és összhangot mutatnak. Ugy Aszmannál, mint Genthésnél a motívumok keleti, perzsa és indiai vonásokat mutatnak és nekünk fantasztikusoknak látszanak. Magdeleine nőmédium és mások tranceukban táncolnak és azt mondják,

hogy ébren sohase akartak és tudtak táncolni ; Magdeleineről azonban bizonyos, hogy táncmester-családból származik.

Az a kérdés, hogy honnan van az, hogy, mint fent is említettem, író és beszélő médiumoknál, akik például sohasem verseltek, költeményeket találnak, olykor pedig az eksztatikus beszédre emlékeztető eleven szépséget, duzzadó erőt, a többi művész-médiumnál pedig szintén szép, ritka, olykor bizarr alakításokat, régen foglalkoztatja az ideg orvosokat annak a másik kérdésnek révén, hogy hasonló jelenségeket találnak elmebajosoknál is. A lélektanárok erre a kérdésre az éber eszmélet és a tudatalatti összehasonlításával válaszolnak. Azt mondják, hogy éber eszméletünknek mi csak úgy vesszük hasznát, ha fogalmainkat rendezzük, egymás mellé, alá, fölé helyezzük, szisztematizáljuk, ami által fogalmaink vesztének élénkségük és gazdagságukból. Ha ellenben a tudatalatti jut uralomra, mint a tranceban, és jóformán csak egy fogalom vagy fogalomkör képezi a tudatalatti eszméletnek tartalmát, ez az egy fogalom, menten a többiek uralmától vagy hatásaitól, mintha kitombolni akarná magát : itt minden gondolat rohan, szinte gesztikulál és erejében megsokszorozódik, nincs, ami a józan-ság vagy eszélyesség határára leszorítaná. Hasonlóképpen áll a dolog az eszmélettartalom használatánál egyik és másik eszméletben. Az éber eszmélet a szellemi munkának kész eredményeivel dolgozik, t. i. az elvont, kész fogalmakkal, a tudatalatti eszmélet pedig a sajátos, egyedi képzetekkel, melyek amazoknál élénkebbek és hatásosabbak. Innen van, hogy különösen a trance-médiumoknál nemcsak épen az elmondott teljesítményekben mutatkozik valami különös erő és gyakran szépség de a testállás, az arc, minden mozdulat sokszor olyan tökéletes, aminőt például szinpadon is hiába keresünk. Moravcsik professzor mutatott be nekem egy 16—18 éves

fiút, akit hipnózissal kezelt. A fiú katolikus volt és mikor meglátott, Dicsértessék-vel köszöntött, de különben egy igen beteg gyermek benyomását tette. Aztán elaltatta a professzor és többi közt sugalmazta neki, hogy ma nagyon szépen kell magát viselnie, mert egy tisztelendő úr van itt. Le nem írható az a szelid öröm, szépség, alázat, ami erre azokra a beteg vonásokra ült s mivel a sugalmazás szerint hozzám kellett jönnie, az első volt, hogy kezemet megfogta és megcsókolta s a világeért háttal nem fordított volna nekem, mikor távozott tőlem. Gessmann (XV. 58. kk.) néhány képet közöl hipnotizál-takról, melyek az imádkozásnak, félelemnek, megrettenésnek, gyűlöletnek, a szónokló deklamációs állásnak és arcjátéknak alig utánozható alakítását mutatják. (VIII. 41.)

5. Jövendölések.

Az *álmok* magyarázata (oneiromantia) a jövendölés alakjai közül a legrégebb. Mivel egyéni és természetes munka, melynek mesterséges eszközökre, például kockára, kártyára, stb. szüksége nincs, mindig általános és közkedvelt alakja volt a jövőbe való bepillantásnak. Épen ezért a legtágasabb tér nyílt benne a babonának is, az álmok várása és előidézése mesterségének, az álmok után való igazodásnak és annak a hitnek, hogy az álmokban és az álmodó emberben mágiás erők mutatkoznak, melyek által az ember multról és jövőről olyan tudomásokat nyerhet, melyekhez éber állapotban nem juthat. Míg a jövendölés egyéb módjai lassankint vagy nevetésessé váltak, vagy, mint pl. a gyűrűjósítás (az opálkőves gyűrűhöz ma is fűznek babonát), teljesen kimentek a szokás és divatból, míg a pogány augúriumok, haruspiciumok stb. jóformán eltűntek a pogánysággal, sajnosan kell látnunk, hogy az oneiromantiával szemben a már

Artemidoros (135—200 Kr. u.) által megkezdett oneirokritika (híres munkájának címe) a legkevesebbet haladt előre.

Már előre is valószínűtlennek látszik, hogy az álmlátó lélek olyan erővel rendelkezne, melyek az embernek éber állapotában nincsenek meg. Ha az álmodó léleknek tényleg ilyen erői volnának, bizonyos, hogy ezek az erők akkor nyilvánulnának meg az álom által, mikor az álmodó lélek legszabadabban van érzékei bilincseitől, vagyis a mély alvásban. A vizsgálatok jórésze azonban azt igazolja, hogy mély alvásunkban nincsenek álmaink s az álom a sopornak leánya, a mély alvást megelőző vagy azt követő szendergésé, melyben szellemi világunk többé-kevésbé egész tartalmával szolgálatunkra áll, némely tehetségünk túlérzékeny és erős működést mutat, viszont azonban az így keletkező egész működésből hiányzik a szellemi működést rendszerezítő figyelem. Hogy ebben az állapotban mágiás, a jövőbelátó erők lépnének fel, ha vannak is mágiás erők, teljesen kizárt dolog.

De amint magától az álomtól meg kell tagadnunk azt az erőt, hogy a jövőndőt nekünk felfedje, úgy az álommagyarázatot magát is babonának, és hogy Paracelsus igen enyhe szavával éljek, «bizonytalan» mesterkedésnek kell itélnünk. Mindenki saját tapasztalatából tudja, hogy álmaink tétovák, összefüggéstelenek és értelmetlenek, a nevetségességig zavarosak. Már most az álomfejtő, az a sok álmoskönyv, a régi világ oly nevezetes könyve: a «csizió» álomfejtő részében épen ott téved, hogy a csapongó és zavaros álomképekbe az ébrenléti eszmélet legfőbb törvényeit, az oksági és következtetési eljárást viszi bele s a kusza képekből formás alakítást, az álomból eseményt, az értelmetlenségből ésszerűséget csinál. S amit az álomfejtő tesz, azt csinálja kiki magának is, és ha hamarjában valami olyan történik, ami

arra az álomra emlékezteti, kész van az ítélet: igazat álmodtam, megálmodtam ezt, mégis csak van valami igaz az álmokban.

Az oneirokritikával foglalkozó tudomány természetesen sohasem tagadta, hogy alanyilag véve igazak a álmodások lehetnek, a kinyilatkoztatás pedig arról tesz tanúságot, hogy Isten gondviselésének eszközei közt ott van az álomnyújtás és álomlátás is. És megvallom, mindig meghatva gondolok B. Chocarne Domonkos-rendi atyának elbeszélésére, aki a Domonkos-rend Franciaországba való visszatelepítésének egyik jelentős eszközét látja Quélen párisi érsek egyik álmában. (La vie du P. Lacordaire chap. IX.) De ezek az álmok, éppen úgy, mint az embernek egyéni élete, többnyire rejtett és igen gyakran egészen szent dolgok, melyekhez nyúlni a tudomány nem akar. Ellenben, hogy az álomlátás és álomfejtés, a kiáltó babona az emberi élet irányítója legyen, az ellen a józanság, tudomány és vallás egyenlő erővel tiltakoznak. Alább, e fejezet kritikai részében még visszatérek az álmok kérdésére is.

A *kristálynézés*, vagy amint régebben általánosabb névvel jelezték: kaptro-, hydro-, krystallomantia, egyike a ma is ismert jövendölő módoknak. Abban áll, hogy a jó fényes felületre mereszti tekintetét, amíg látomásai nem keletkeznek. Ezek a látomások foglalják magukban a várt közléseket. A kristálynak használata, mely a többi efajta eszközökből máig is fennmaradt, nem nagyon régi. Európában a XVI. és XVII. században terjedt el először és elég terjedelmes irodalmat hagyott maga után. A dolognak a magvát természetesen nem értették. Erre egészen újabb időben Miss Goodrich-Freer, akit az okkultista irodalomban Miss X. névvel jelölnek, mutatott rá. Kimondta t. i., hogy a kristály egyike azoknak az eszközöknek (üveggolyó, zsebóra fedele, tükör, pohár víz, nagyítóüveg stb.), melyekkel

hipnózisszerű állapotot lehet előidézni, vagyis nem tudatos képzeteket az éber eszméleti tudatba be lehet vinni. Miss X. önmagán tanulmányozta a dolgot és legelőbb is megállapította, hogy legjobb eszköz az olyan csiszolt kristály, melyet fekete posztóval vont körül és úgy helyezett el, hogy az sem a szoba ablakairól, sem a tárgyakról erősebb fényvisszaverődéseket nem kaphatott. Megállapította továbbá, hogy a kristálynézésre hajlamosság kell, inkább nőknek való, mint férfiaknak; csak teljesen egészséges egyének vállalkozhatnak rá eredményesen, úgy t. i., hogy lesznek is a kristályban látomásaik. Ezt a legkisebb főfájás vagy erre való hajlandóság is lehetlenné teszi. A kristálynézők továbbá mind megegyeznek abban a nézetben, hogy a kristálynézésnek az egészségre nincs káros hatása. Maga Miss X. éveken át sűrűn gyakorolta a kristálynézést, majd szórakozásból és időtöltésből, majd inkább felvilágosításokra, mint jövendölésre, egészsége kára nélkül. Általában véve az a felfogás a kristálynézésről, hogy ártatlan dolog és látomásai nem többek, mint a természetes sejtelmek, a természetes és sokszor alig tudatos következtetések megerősítése vagy tudatrahozatala. Kétségtelen azonban, hogy némely egyéneknél hallucinációkkal jár, ami mégsem mutatja a dolgot a lelki szervezet tekintetében egészen ártatlannak. Miss X-en is tapasztalták kristálynézés közben a természetes és önkénytelen hallucinációk és merengések kísérőit: a merev nézést és a külső ingerek iránt való fogékonyság hiányát.

A kristályból vett víziók tartalma különböző. Az ön-sugalmazásnak itt rendkívül tág tere nyílik. Ha Miss X. csupán időtöltésből nézi kristályát, képzeleti képek keletkeznek, mint például jelenetek olvasott könyvekből vagy a napi benyomásokból, melyek látszólag semmi nyomot nem hagytak az eszméletben, de mégsem ma-

radtak észrevétlenek, mert most előtűnnek. Ezért a kristálynézés látomásait sokan a látens emlékezés tényével magyarázzák. És ennek a magyarázatnak nem mond ellent az, hogy azok az olvasott jelenetek vagy átélt események részletesebben és szívesebben mutatkoznak a kristályban, mint ahogy ténylegesen állottak eléje az olvasónak vagy cselekvőnek, mert a magyarázó elmélet szerint ugyanaz a tudatalatti, mely a látens emlékezés székhelye, ezeket az erősebb vonásokat is képes a kristály képeinek kölcsönözni. A kristályban előtűnő jóslátomásokat is az emberi emlékezés hiányaira és megbízhatatlanságaira vezetik vissza. Ugy magyarázzák, hogy jóslás tulajdonképpen nem történik itt, hanem a vízió az emlékezés elemeiből szövődik össze és ezek az emlékezési elemek később bekövetkezett eseményeknél csak utólagos magyarázat által válnak olyanokká, mintha tényleg jóvendölések voltak volna.

Közlöm itt Miss X-nek két kristálylátomását. Az egyikben egészen világos a látens emlékezés működése, a másikban pedig a jóvendölési jellegnek belemagyarázása a vízióba. Eldob egy levelet, mielőtt reá válaszolna. Mikor válaszolni akar, a város és vidék nevét tudja, de az út és a ház nevére nem tud rájönni. «Ekkor eszembe jutott, hogy próbára teszem a kristályt és valóban rövid idő múlva fehér alapon szürke betűkkel ezt a szót olvastam : Hibbs House». Tehát ezt írta a címbe. «Néhány nappal később megjött a válasz s a fehér levélpapíron szürke betűkkel ez volt olvasható : Hibbs House.» Ha ezt a nevet valami módon, akár régiebb emlékeiből, akár a nem régen látott levélpapírról nem őrizte volna Miss X-nek emlékezete, a kristálylátomást semmi módon sem vehette volna olyan bizonyosnak, hogy levelén a címet eszerint adja meg. A másik látomásban egy férfit mutatott a kristály, aki keskeny ablakra támaszkodva kívülről a szobába nézett. Arcát nem láthatta

Miss X., mert eltakarta valami. Ugy gondolta, «hogy a kép csak ama beszélgetésünknek következménye, melyet az utóbbi napokban egy betörésről és lopásról folytattunk ; s némi meglepődéssel győződtem meg arról, hogy a ház egyetlen ablaka, mely, mint a látomásbeli is, négy táblás volt, olyan helyen volt, hogy nem lehetett egykönnyen hozzáférni». Mindennek dacára a kristályképet jövendölésnek mondja, mert így folytatja : «Három nap mulva tűz ütött ki abban a szobában ; a füst miatt a tűzoltóságnak kívülről kellett behatolnia és annak a férfinak, aki először hatolt be, nedves kendő volt az arca előtt, mellyel a füst ellen védekezett». Hát ez igazán nem jövendölés. Jobb és természetesebb az előbbi feltevés, az, hogy az egész látomás annak a betörésnek és megbeszélésének látens tudatából eredt.

Nem foglalkozom itt azokkal a jóslásokkal, melyeknél a babonás jelleg teljesen nyilvánvaló : kézjósolás (cheiromantia), kártyavetés (carta), sorsvetés vagy kocka (sortes divinatoriae, sortilegium), csillagjósolás (astrologia), a szoros értelemben vett babona, azaz jelmagyarázat (omen, observantia eventuum) százféle fajtájával (péntek, 13-as szám, találkozás pappal, újév napján először öregasszonnyal, nyúl átfutása az úton, szerencsekivárat vadászoknak, «kopogószú», fekete légy stb. stb.), a csiga-jósolás, melyről csak Lehmannak egy megjegyzéséből tudok : a csiga bűgásának hallgatása. Állítólag cigány-szokás és veszedelmes, mert a hallás hallucinációi hamarabb válnak állandókká, mint a látási hallucinációk.

Mielőtt a jövendölések birálatára áttérnék, néhány *jövendölést* közlök itt. A Lehnin-féle (Vaticinium Lehninense) történelmileg is híres és most, az 1918-iki összetörés után ismét szóba került. Ez egy 100 leonini versből álló költemény, mely állítólag 1306-ból származik és pedig Hermanntól, a lehnini (Potsdam porosz kerület) cisztercita apáttól. Azt jövendöli, hogy Brandenburg fejedelemség-

ben az askániai ház kihalt és helyette a Hohenzollern-dinasztia virágzik föl, melynek tagjait egészen a II. nemzedékig jellemzi. Megjósolja aztán e háznak bukását, mely után Németország egyesülése és Brandenburgnak a katolikus egyházba való visszatérése következik. — A világháború jóslásaiból közöl Maeterlinck után Dessoir (i. h. 126.) kettőt. Az egyikben egy pap már a múlt század hatvanas éveiben megjövendöli az 1870-iki porosz-francia háborút és a revanche-háborút és emennek idejét így határozza meg: «Épen kanonizálni akarnak majd engem, de nem lesz rá idejök! 1914. júliusában — mondja Dessoir — elő is volt készítve ennek a papnak szenttéavattatási ügye, de a háború miatt abbanmaradt. Tardieunek egy barátja, Léon Sonrel egész sereg politikai és személyes jövendölést mondott és ezek a jövendölések tényleg a megmondott időben beteljesedtek. Tardieu 1914. június 3-án írásban adta ki, hogy az akkori események folytán Sonrelnek következő jövendölése esedékes: «Ó Istenem! A haza elveszett! Franciaország halott... milyen rettenetes! De nem, meg van mentve. Előre nyomul egész a Rajnáig». Annak a jövendölő papnak nevét Dessoir nem nevezi meg. Lehet kettő: vagy Chevrier Antal, Moulin-à-Vent plébánosa és a La Providence du Prado és Pradoi Papok Egyesületének alapítója, aki 1879. október 2-án halt meg és akinek boldoggáavattatási ügyét 1913. június 3-án tették folyamatba (Acta Ap. Sed. 1913. 319. l.), vagy Vianney János Mária, a szentéletű arsi plébános. Valószínűleg ez utóbbiról van szó, aki 1859. augusztus 4-én halt meg s így a jövendölésre rá lehet mondani, hogy a 60-as évekből származik. Vianneyt 1905. január 8-án avatták boldoggá, szenttéavattatásának folyamatbatételét pedig 1914. ápril 28-án, illetőleg május 13-án rendelték el. (Acta Ap. Sed. 1914. 279. l. Bellicen.) — Hyslop (Probleme der Seelenforsch. 1909.) említ egy sajtóságos jövendölést. Egy fiatalember-

nek betegségében, ápril hóban látomása van : akkoriban elhunyt barátja mutatkozik és megjövendöli, hogy azon év december 5-én délután 3 órakor meghal. Nem lehetett kivenni többé fejből ezt a gondolatot. Megírta búcsuleveleit, ajándékokat, virágokat küldött barátainak és december 5-én délután 3 óra 10 perckor meghalt. — A magunk dolgaiból is közlök valamit : A Budapesti Hirlap 1918. december 31-iki kelettel (az 1919. január 1-i számában) «Látogatás egy telepátikus jósnőnél» címen Rbz-tól cikkelyt közöl. A cikkely írója még azt sem lát-szik tudni, mi a telepátia, a gondolatolvasás vagy — átvitel. De ez mellékes, csak hogy Bellaagh Lajosné tudja s meg is mondja a jövendőt. Lássuk, mit tud ! «Nem szívesen nyilatkozom, mondja, e nagyjelentőségű dolgokról, mert egyrészt úgy sem adnak hitelt, másrészt pedig félek, hogy tendenciózus szándékosságot tulajdonítanak szavaimnak. Amint Tisza István nem fogadott szót nekem, úgy hiába óvok más vezéralakokat is sorsuktól . . . De engedek az ön unszolásának . . . A kommunista törekvések s az Oroszországból hazatérő bolsevikok anarkiával veszélyeztetik az országot. A termés jövőre nagyon rossz lesz. Nagy fölfordulás lesz, de nem tart sokáig. A jövő évben nem szívesen élek. Az 1919-iki gyászév, de már az 1920. és 1921. esztendő sokkal nyugalmasabb lesz és sok öröm fogja érni a magyarságot. Biztosan merem állítani, hogy ha egyelőre úgy is látszik, de Magyarországot nem fogják földarabolni, nem lehet földarabolni. Sok körülmény akadályozza meg ezeket a törekvéseket. Nemsokára nagyon nagy lesz Magyarország és végtelenül gazdag. Látok egy idegen herceget nagy szerepben . . . Semmi sem úgy lesz a politikában, mint most gondolják. Több politikus halálát látom ; pedig még megmenekülhetnének. Nagy vallási egyenetlenkedések lesznek a közeljövőben. A római katolikus vallás teljesen átreformálódik, egy új vallás keletkezik . . . Külföldön is nagy

változások következnek be. Franciaországban kitör a nagy forradalom s ott is királyság lesz. Lengyelország hatalmas királysággá növekszik. Nagy lesz Törökország és Németország is és ismétlem, Magyarország oly nagy, mint még nem volt soha . . . Olaszországban sok vulkánikus kitörés. Az Aetna s a Vezuv pusztításai borzalmak lesznek, Róma szinte teljesen rombadól. A mi Gellért-hegyünk tűzhányó volt s még lesznek kitörései. Magyarországot nagy földrengés fenyegeti. Anglia és Amerika hamarosan összeszólalkozik és fegyverkezik egymás ellen. Dél-Amerika és Észak-Amerika is összevész . . . IV. Károly volt király erőszakos halállal végzi be életét. A volt császár : Vilmos torkán nagy sebet látok, nem sokáig él. Wilsonnak is fekete keresztet látok a feje fölött. Az utolsó világháború körülbelül nyolcvan-száz év múlva fogja végigsöpörni a földet. Olyan borzalmas technikai fölkészültséggel rontanak majd egymásnak a népek, hogy jóformán teljesen kipusztítják egymást. Robbanó és gyújtó anyagaik percek alatt mértföldekre fognak kiirtani minden embert és növényzetet . . . A közel jövőben három új betegség fog pusztítani : a kiütéses tifusz, egy újra föltámadó régi nyavalya, amely rettenetes daganatokkal torzítja el a száját, szemet, torkot, s a járványos gutaütés. Ezt nem tudom másként megmagyarázni, mint hogy pillanatok alatt összeesnek és meghalnak az emberek. A spanyol betegséget épígy megjósoltam már régen.» Szóval a jelen és jövődő nemzedékek sorsát elintézte Bellaaghné Reáltanoda-utca 19. sz. a. lakásán.

És hogy mindjárt nála kezdjem a jövődölések (álom, kristálynézés stb.) kritikáját, minden jövődölésnél első-sorban azt kell nézni, vajjon a jövődölés nem *természetes következtetés-e* az ágens (jövődölő) kora- vagy idejebeli élesen vagy kevésbé élesen megfigyelt és erősebb vagy gyengébb elmeállal és látókörrel elbirált állapotokból. Bellaaghnénál e szabály szerint egyetlen bejelentett tény sem jö-

vendölés. Feltevések, egyszerűen fecsegés a máról és várható holnapról: az országok bejelentett sorsából semmi sem valósult, a betegségeket nem tapasztaltuk, a halálra szánt személyek is élnek, azt az Egyet kivéve, aki ezerszer jobb volt, mint a többi, de természetes halállal, az igazak halálával halt meg, vértanú-halállal. Vagy talán mégis igaza van Bellaaghnének, hogy erőszakos halállal mult ki a történelem helyi és idegen «napszámosainak» ásója nyomán?! Ez azonban nem teszi ezt a fecsegést — jövendőléssé. Mégis jól esik tudnunk Bellaaghnétől, hogy az utolsó világháború puszkaporszagát hála Istennek csak közelről sem fogjuk majd szagolni, olyan messze van. Semmivel sem különb Bellaaghnének «telepatikus» megérzéseinél a Jorio horoszkopja (Budapesti Hírlap 1921. január 21.) az 1921. évre, melyet «a vándorlás esztendejének» mond. «Telepatikus» megérzései ezek: «A Nyilas képéből háborús mozgást olvas ki, még pedig Angliában, Oroszországban, Délnémetországban és Csehországban. Ezzel kapcsolatban még azt jövendöli, hogy Délnémetország, Oroszország monarchia lesz. Anglia pedig, egy nagy áldozattal bár, megmenti — legalább látszólag — az egyesítet királyságot. Oroszország belsőleg omlik össze s bár a tavasszal erős kísérlet mutatkozik nyugat felé s bár ennek hatása itt-ott érezhető lesz, az összeomlás elkerülhetetlen, ott is, ahol az orosz hatás Európában mutatkoznék. Mi kevés zökkenővel jutunk át a királyságba. Dátum: szeptember 24. Mi ettől a naptól számítjuk majd az új magyar királyságot. A többi helyeken a dátum: november 30. Csehországban, a világhatalomnak indult új állam leküzdhetetlen belső bajokkal a bukás szélére zuhan, az állam darabokra hull. Jugoszlávia három részre szakad s a szakadás kedvezően érinti a magyar integritás kérdését. A Románia területén fölbukkanó Kos felénk fordul. Olyan közeledést jelent ez hozzánk, amelyből csak jó származhatik részünkre.

Nyugatmagyarország képe egyáltalában nem is szerepel, ellenben az ausztriai Kos Délnémetország felé iramodik. Ausztria egyesül Délnémetországgal. Áprilistól szeptemberig terjedő időszakra jósolja Jorio ezeket az eseményeket. Áprilisban a Balkánon trónváltás lesz és egy koronás fő meghal. Bő termés lesz az egész világon, kivéve Kelet-Európát, pontosan a lengyel, orosz és román területeken. Tűz és robbanás következik be Amerikában és egy hozzánk közelebb fekvő világhírű gyárban. Párisban áprilisban szokatlan méretű árvíz lesz. Késő tavaszi fagy sok kárt tesz Közép-Európa gyümölcs-termésében. Az emberek halandósága az előbbi évekhez képest normális lesz, még a jelzett hadakozások ellenére is. Különös járvány csak májusban lép föl, de igen rövid időre. Magyarország sorsáról ezt a képet festi a horoszkóp: az év első felében új választások képe rajzik elő, de elég bizonytalanul. Idő április 7., 8., 23. A királykérdés egy nem várt formában, de országos megnyugvásra fog megoldódni. Az év első felében egy országos gyászt jelentő haláleset fog történni. (Lánczy Leó halt meg 1921. januárban.) Április végén fenyeget az orosz veszedelem, amely önmagától mulik el. Májusban nyílnak meg a külföldi határok, amiből nem sok öröme lesz. Juniushan a pénz kérdése fog izgalmat okozni. Szeptemberre érlelődik meg az életünkre olyan fontos cseh esemény, a balkán trónváltás, amelynek hatása most jelentkezik, valamint a francia politikai válság, végül az amerikai gazdasági krízis, amely márciusban kezdődött. Bőséges termés borban, búzában és állatban. Kis termés emberben. Jelentős napok január 22, február 18, március 14, április 7, 8 és 23, május 25, július 20, szeptember 24, október 8, november 30, december 12. Az egyes hónapok jellegzetessége: január rejtelmesen csendes, február: hirtelen hangos, március: lázas, április: választásos, május: meglepetéses, június: pénzvárós, július: lobogós,

augusztus : várakozásos, szeptember : örömteljes, október : kárörvendős, november : fásult, december : köznapi szenzáció. »

Egy másik fontos szempont minden jövendölésnél a *koincidencia*, vagyis a bejelentett esemény beálltának tér- és időbeli pontos megegyezése a jövendölés által nyújtott adatokkal. Ebben a tekintetben nagyon kevés jövendölés állja ki a próbát. Az egyikben az ágens (jövendölő) adatai jók, de a verificans (maga az esemény vagy a személy, akin a jövendölés teljesül) adatai nem állnak helyt, más jövendölésnél épen fordítva áll a dolog, a legtöbbször pedig a jövendölés annyira tág, hogy idő- és térbeli vonatkozásai, személyi adatainak hiányossága miatt nem vehető jövendölésnek. Jellegetesen ilyen a Krózus-féle jövendölés : ha a Halyst átléped, nagy birodalmat fogsz elpusztítani. Ez tulajdonképpen nem jövendölés, hanem amphibologia. Björnin svéd tábornok lázalmában azt látja, mint utólag elbeszéli, hogy barátját, Beckmann generálist meggyilkolták. Másnap az ujság írja, hogy Beckmann egy ifjú-szocialista agyonlőtte. A jószág, mint jövendölés, itt is hibás. A verificans ténye tökéletes : Beckmann meghalt és az ujság mit sem tudhatott Björnin álmáról. De az ágensnél hiba van : utólagos elbeszélés, egyéb adatok hiánya. Ilyen tekintetből a Lehnin-féle jövendölés is megszűnik jövendölés lenni ; itt az ágens műve pontos, mert meghatározza a Hohenzollernnek bukásának dátumát, azt mondja : az I. Joachim választófejedelemet követő II. uralkodó lesz az utolsó Hohenzollern, de a verificans hibás, mert a II. fejedelem III. Frigyes Vilmos volt, tehát nem az utolsó Hohenzollern, semmiesetre sem az utolsó. Bel-laagnénak és Joriónak a tér- és időbeli adatok ellen valóságos antidotumuk van. Egy jóslást kivéve mindegyikben a közeljövő az időpont, de a verificans sehogy sem akar engedelmeskedni. Pipernénél van egy eset, ahol

a koincendencia teljes. Hodgson szerint azt mondta, hogy egy jelenlevőnek fivére vesebajos és rövid időn szívszél-ütésben meghal. Tizennégy nap mulva orvosilag állapították meg a vesebajt és a szívszélütéses halál kevés idő mulva tényleg beállott. Az ilyen egyes és véletlen esetekből azonban nem lehet a jövődőlő tehetségre következtetni.

Annyival is kevésbé, mert, eltekintve a mindentudó Istentől adott megvilágosítások és jövődölések pontosságától és észszerű alapjától, a jövődölés tehetségének vagy adományának feltételezése lélektani és gondolkodás-tani képtelenség. Az ilyen tehetség elfogadása t. i. annyit volna, mint azt állítani, hogy jövő események, azaz a tulajdonképeni okozatok teremtik az okot, azaz a jelenvaló előjeleket és sejtelmeket, a megismerést, tehát jövődölés tehetségét is.

De eltekintve a mondottaktól, a jövődölések helyes elbirálásában tekintetbe kell venni, hogy e téren sok a *csalás*, t. i. a már megtörtént eseményekből való kiformalása és átalakítása magának a jövődölésnek. A Lehnin-féle jövődölés például ilyen tekintetből is semmi. Az események ugyanis csupán Nagy Frigyes koráig (sz. 1712.) igazolták a jóslást, amelyről aztán ki is mutatták, hogy nem a XIV. század elejéről való, hanem 1684—1685 közt keletkezett és a szerzője Fromm András, a berlini Péter-templom prépostja volt, akit mivel orthodox lutheránus volt, a reformáltak elűztek és aki Csehországban katolikus lett és mint leitmeritzi kanonok halt meg 1685-ben. — A jövődölések teljesedésében gyakran van része a *véletlenségnek*. Miss X.-nek fentebb közölt kristálylátomása az ő szemében csak az által lett jövődölés, hogy bizonyos tág koincenciája történt a látomásnak a tűzvészsel. — Ha ilyen koincendencia történik, az emberek rögtön azt mondják: ime, az előérzetem nem csalt, megálmodtam ezt a bajt, meg-

mondta a kártya, a kristály előre és az eset a jövendölések igazolására szolgál. De kérdezzük meg csak ilyenkor, amit nem vesznek számon, hányszor csalt az előérzetük, hányszor nem teljesült az álmuk, mennyi esetben mondta a kártya s a javasasszony az ellenkezőt azzal, ami tényleg történt. Ha erre számokban tudnak felelni, akkor kiviláglik, hogy a «beteljesedett» jövendölések a bementakhoz képest még a valószínűség számát sem érik el s így csupa elmagyarázott véletlenségek. Igen, de ha ezt elismernők, akkor le kellene mondani a babonáról, ezt pedig a régi ember világnézeténél fogva nem tette, a modern ember pedig a metafizikai szenzációk vágya és a divat miatt nem teszi. Kész lemondani inkább mindarról, amit a józan értelmesség mindenféle jövendölésre nézve, különösen pedig az álmokra nézve diktál. Pusztá véletlenek, emlékezési hibák, reménységeink és félelmünk, mint a Léon Sonrel igen tág jövendölésében, azok az elemek, melyekből a jövendölések és nevezetesen álmaink kiszövődnek és a jövendölések és a későbbi események tárgyilag teljesen függetlenek egymástól. Csak az ember hozza azokat egymással hasonlatosságba és kapcsolatba gyakran a jövendölésekhez fűzött *magyarázatai*, máskor önsugalmazásai, végül emlékezetének fogyatkozása vagy épen alkalmazkodása által.

Ósi példája a jövendölés (álom) magyarázatának az Artemidorostól említett okoskodás: egy ember azt álmodja, hogy eltörik a botja. Csakhamar beteg lesz és béna, régi épségét és egészségét jelentette a bot. Ismét azt álmodja, hogy eltört a botja, erre egészséges lesz s most a boteltörés azt jelenti, hogy eldobhatja a botot, mely a betegségét jelentette. Szóval az álom mindenképen beválik. A fent említett Hyslop-féle eset kétségkívül a látomásból eredt és a halálra vonatkozó *önsugalmazásnak* az eredménye, nem pedig telepatikus vagy spiritisztikus jelenség. Számítalan olyan eset van, hogy magunk műkö-

dünk közre, hogy álmunk vagy a reánk vonatkozó jövődölés teljesejék. És az önsugalmazástól nem veszszük észre, hogy nem a jövődölés hozza létre a teljesejét, hanem a saját munkánk.

Vannak esetek, melyekben az önsugalmazások vagy egyáltalában a szuggesztió ereje alól, melyeket még a látens emlékezés is táplál, a legműveltebb és legesesebb emberek sem tudnak szabadulni. Nem kell azt gondolni, hogy itt is a sugalmazás öl, mint a Hyslop-féle esetben, de azért ezek az esetek nem is annyira a jövődölés szempontjából, mint inkább általában lélektanilag tipikusak és figyelemre méltók. K. J. híres orvosprofesszorunk egy nappal halála előtt, különben halálos betegen, azt kérdezi R. E. tanársegédjétől: hallotta maga hirét a «kopogó szúnak»? Igen, gyermekkoromban. Nahát én meg hallottam a kopogását, hármat kopogott tegnap, holnap halott leszek. Így lett. Természetesen ez sem jövődölés, hanem már tudás, amelynek következménye a szú «kopogásának» hallása, G. F. báróné K. grófnő sokszor elbeszélte, hogy valahányszor fekete legyet látott, mindannyiszor gyászeset történt a családjában. Pláne A. fiának szerencsétlen halála előtt egy órával épen akkor csapódott eléje egy fekete légy, mikor vadászni induló fiától búcsut véve visszatért munkájához. Egy óra mulva fiát halva hozták haza.

Visszatérek oda, ahol fentebb mint természetes következtetéseket mutattam be a jövődöléseket. E következtetések premisszái igen gyakran nem éber eszméleti képeink, tudásaink, hanem elraktározott és valamely társítás révén előkerülő tudásaink, melyeket a sokszor említett *látens emlékezés* hoz fölszínre. Lehmann beszéli: X. bába föl hagyott a foglalkozásával, de látogatta előbbi kezeltjeit. B. asszonyról tudta, hogy várja — óráját s ekkor azt álmodja, hogy hallja, amint B. kiált: segítsen, segítsen, X., meghalok. Másnap azt a hírt kapja, hogy B. az éjjel

meghalt és tényleg mondta azokat a szavakat. Még itt sem kell szükségképen telepatiára gondolni. Az álom az X. tudásai alapján, melyek B.-nek mindennemű állapotára vonatkoztak, megfejtést talál. Az alábbi esetet is csak ezen a módon tudtam magyarázni, meg Istennek a fájdalomokra előkészítő jóságával. F. J. pap- és tanártársamat kora hajnalban fölverik és jelentik, hogy M. sógora, vasuti hivatalnok, akit helyettesíteni küldtek a szomszéd városba, a tolató mozdonyról leesett s a kerekek mindkét lábát levágták. Megvárja a reggelt és testvéréhez, a szerencsétlenül járt embernek gyenge, beteges feleségéhez megy. Ez éppen fölkel s a szokatlan időben jött látogatástól is zavartan beszélni kezdi borzasztó álmát : a férje leesett a vonatról és a kerekek levágták a lábát. Értesítés, hír stb. az asszony részére nem jött, nem is jöhetett, hiszen az üzenet is a tanárnak szólt azzal a szándékkal, hogy ez kiméletesen értesítse a szerencsétlen családot. Az esetet mindig egyformán, minden nagyítás nélkül hallottam elmondani a későbbi években is. Hozzá kell tennem azonban, hogy a szegény beteges asszony mindig rémképeket látott férje forgalmi szolgálata miatt és sok hasonló esetben mindig a férje jövendő esetét jóslgatta.

Az elbeszélte mindenféle jövendölések közt nevezetesek azok, melyek jövendő betegségekre vonatkoznak. Vízben, sárban jár valaki álmában : ez, mondják betegséget jelent, elborult a kristály, valaki beteg lesz. Moll tanár egy esetet beszél, amelyből nyilvánvaló, mit kell e jövendölésekről tartani. Egy páciense azt álmodja, hogy fájdalmai vannak jobb mellében. Tovább álmodik s akkor tüdőgyulladásról fantáziál. Másik éjjel álmában betörőkkel küzdök s azt érzi, hogy az egyik betörő kalapáccsal mellbevágja : Moll pár nap múlva mellhártyalobosodást talál nála. A bántalom tehát már megvan, és a közérzet által,

mely az alvásban is fungál, jelentkezik; ez az álmok természetes oka és ezek az álmok nem jósálmok.

Némelyek, mondják, a közeli közlekedés révén, mások a távolban is megérik és megjósolják másnak betegségét legalább is a közeli időre. Sőt a mi nagyképű és keveset olvasott «jövendőmondóink» állítják, hogy tudnak eseteket, amikor hetekkel, egy héttel, tíz nappal előre mondta meg valaki valakinek a betegségét. Hát ez az utóbbi egyáltalában nem valószínű, sőt kizárt dolog. Több 24 óra múlva beálló betegséget, ennek időpontjait és jelenségeit nagyon avatott orvos is csak igen ritka esetben tudja prognosztizálni. B. orvost, aki egy nagy vidéknek volt jótevője és lankadatlan szorgalmú, kitűnő orvosa, látszólag a végsőkig előhaladott betegségében meglátogattam. Ágya lábánál egy nagy fehér papírt láttam, ő maga magyarázta, hogy az sírköve rajza, melyre mindent ráírt, halála napját is. Sok hónappal túlélte azt a napot. Hanem ha arról van szó, hogy már lappangó betegség van jelen és hozzá föltételezzük a gondolatátvitel és telepátia ténybeliségét, akkor nem látszik lehetetlennek, hogy egy hiperesztéziás, szomnambul természetű egyén ezt az állapotot úgy homályosan megérezheti.

Jövendölésekből annyi van közszájon s a bennök való hit olyan elhajlást mutat a babona felé, hogy szinte mindenkinek kötelessége az álmok, jövendölések stb. babonája ellen küzdeni. Először helyt kell állani azzal a tudattal, hogy az ember a maga erejéből jövendőmondásra képtelen, hogy továbbá mágiás erők nincsenek és «titkos» erők nem állanak az emberek rendelkezésére sem erre, sem más célra. Aztán vegyük jól figyelembe, amit fent az ágens és verificans pontos összhangjáról előadtam, annak megállapítására, történt-e hát jövendölés és illetőleg valósulás. Ha ilyen esetre akadunk, a legfontosabb, hogy a jövendölést rögtön följegyezzük,

a teljesevést is írásba foglaljuk, a kettőt összevessük nemcsak egymással, de a szóbanforgó egyének tárgyi és személyi vonatkozásai és megbízhatóságával is. Az ilyen gondos és precíz utánlátásból eredett adatot a megállapításokra és ítéletre egyedül hivatott tudomány bizonyára meg fogja köszönni.

6. *A gondolatolvasás és gondolatátvitel kérdése.*

1. *A gondolatolvasás* lehetőségével és gyakorlatával először egy Brown nevű amerikainál találkozunk a múlt század hetvenes éveiben. Helyesen magyarázta a dolgot, de titkát magának tartotta és arra használta, hogy nyilvános előadásokat tartson az emberek mulattatására. Vele egyidőben egy newyorki tekintélyes ideg orvos, később egyetemi tanár, Beard György Miller († 1883.) írt a gondolatolvasás élettanáról rövid értekezést. Tőle tanulták Cumberland és Bishop gondolatolvasók a gondolatolvasást, míg Carpenter és a fönt említett W. Preyer Beardtól egészen függetlenül jutottak vele egyértelmű megállapításokra. Ezeknek a megállapításoknak magva az, hogy a gondolatolvasás tisztán önkénytelen rezgő mozgásokon alapul.

A nagyközönség a gondolatolvasás mesterségét csak Cumberlandtól és a nála szellemileg és ügyességileg szerényebb társaitól ismeri. De ezeknek a munkája tulajdonképpen — szemfényvesztés, mely a legtöbb esetben előre megbeszélt jeleken alapul. A közönséges mutatványok ezek: az impresszárió mindenféle tárgyakat szed össze a közönségtől: tárcát, zsebkést, kezelőgombot, zsebórát, jegyzőkönyvet stb. s aztán fölteszi a kérdést a médiumnak: mi van a kezemben, a kezemben mi van, mi az, ami a kezemben van, mondja meg, mi van stb., tudja-e, mi van stb., eltalálja-e mi van stb. A kérdés különböző alakjai más és más tárgyat jelölnek. Számoknak, pl. fölír

számoknak, villamosjegy számának, lakás számának eltalálására kétféle mód van : vagy föl nem tűnő jelekhez kötik a számokat, pl. kéztartás, föl- vagy lenézés, babrálás az arcon, orron, bajuszon stb. az impresszárió részéről és mivel tulajdonképen csak az 1—10 számokhoz kell jeleket kötni és mivel az, hogy egyszer-máskor nem treffel a médium, még jó hatással is van, a mutatvány többnyire sikeres. Számok eltalálásának egy másik módja bizonyos számlálási ütem vagy ritmus betanulása az impresszárió s a médium közt, amikor az előbbinek valamely észrevétlen jelenél kezdődik a számlálás, pl. mélyebb lélekzétvételnél és tart egy gyenge körömpattantásig vagy kézelőfordításig. Ehhez a médiumnál finom hallás kell, vagy mondjuk a szomnambul természeteknél található és hipnózisbeli hiperakúzia, mely még a fülnek elvattázását is elviseli. A gondolatolvasó Zanzig-házaspár így dolgozott. A férj és feleség a szobának más és más szögletében helyezkedtek el, de azért mutatványaik sikerültek : az asszony hiperakúziás volt és csak akkor mondta föl a szolgálatot, mikor egy pszichológus viasszal átitatott vattával akarta Zanzigné füleit bedugni.

Amit aztán Cumberland és mások produkáltak, egy kissé nehezebb dolog, de gondolatolvasásról itt sincs szó, csakis, mondjuk, ha úgy tetszik, izomolvasásról. A gondolatolvasónak valamely elrejtett tárgyat kell megtalálni vagy egy kieszt úttervet térkép előtt legalább nagyjából kitalálni, olykor másnak gondolatát megmondani. Annak, aki a föladatot adja, mulhatatlanul teljesen rá kell irányítania minden figyelmét az illető dologra s viszont a gondolatolvasó rendes eljárása, hogy az illető egyénnek kezét veszi a kezébe, vagy ami még hatásosabb, kezét a homlokára szorítja ; esetleg egy bot végeit tartják ketten, Kotik Náhum orosz orvos vizsgálatainál finom drótot tartanak kezükben a kísérletezők, Ha már most valamely elrejtett tárgyat kell megkeresni,

a gondolatolvasó majd gyorsan, majd lassan irányt változtatva mozog; ha az irány rossz, többé-kevésbé határozott ellenkezést érez a kigondoló keze vagy homloka fogásában, amint azonban az irány jó, a kigondoló készségesen követi a gondolatolvasót. Ez az eljárás, amint látszik, a szemes és ügyes próbálásokon alapul, aztán a kigondoló tagjainak vagy izmainak, olykor ütőerének élénkebb vagy lassúbb mozgásain és rezdülésein, melyek gondolatainkat kísérik és melyeket a gondolatolvasó megfelelő gyakorlat után meg tud érezni; de nagyban hozzájárul az eljárás eredményességéhez a környezet hatása is, mely környezet vágyik látni eredményes mutatványt s e vágyának izgalmát átviszi arra a kigondlóra is, akit éppen kigondlóul választottak vagy aki maga vállalkozott erre, vagy akit ezzel a gondolatolvasó «kitüntetett». Ha továbbá jól figyeli a gondolatolvasó mutatványai közben közönségét, ez is tájékoztatni fogja: könnyű fejrázás, szemjáratás, mosoly a nézőnél önkénytelenek, de a gondolatolvasónak jelentősek. Gyakran vannak sikertelenségek, gondolható, de ez mit sem árt a mutatvány összbenyomásán, mert a dolog az avatatlanok oly lehetetlennek tetszik, hogy közben a sikertelenség is jól hangolja.

Hasonló módon történik az útirány eltalálása is, mint mondtam, térkép előtt. Míg a kigondoló teljes feszültséggel mered rá gondolatára vagy a térkép bizonyos pontjára, képzeleti önkénytelen és öntudatlan mozdulatokat váltanak ki, melyek a gondolatolvasót nyomra vezetik. Számok kitalálásánál a gondolatolvasó tábla elé áll és egyik kezébe krétát vesz, a másikkal a kigondoló kezét tartja; mielőtt írna, a számok írásjegyére emlékeztető szándékos mozgásokat tesz a levegőben, miközben figyeli a kigondoló rezdüléseit. Legkevésbé ellenőrizhető az olyan szám- vagy gondolat-kitalálás, mely nagyobb közönség nél-

kül két egyén közt történik, miközben egymás kezét tartják.

A gondolatolvasónak igen nagy gyakorlattal kell bírnia a mondott rezdülések megérzésében; ez természetes. Azonban ilyenfajta kísérlet amúgy elemeiben egy kis gyakorlat után mindenkinek sikerül. Tegyük tíz kártyát egy asztalra egymásmellé, fogjuk eközben a jelzett módon a lehetőleg ideges vagy szenzitív kigondoló kezét s választassunk vele egy kártyát, amelyet nem mond meg, de amelyre aztán erősen gondol. Menjünk sorba a kártyákon; a kiválasztott kártyánál okvetlen egy kis szorítást vagy mozdulást, melegét, kibuggyanó vékony verejtéket stb. fogunk érezni a kigondoló kezén. Mert az emberek általában véve nem uralkodnak izmaik vagy tagjaik rezdülésein. Azért a gondolatolvasóknál gyakran előfordul, hogy amit az egyik kitálalóval könnyen elértek, a másikkal megcsinálni képtelenek. Ez az utóbbi uralkodik az izmok és tagok rezdülésein. A dolgaiban olyan biztos Preyer a leghíresebb gondolatolvasóknak ajánlkozott médiumul, de egyik se fogadta el.

Végül még megemlítem, hogy az úgymondott willing game angol társasjáték s ennek sokféle fajtája mind tulajdonképen a gondolatolvasáson alapul. A willing gameben valamely cselekvést: ablaknyitás, térdeplés, kalapfeltevés stb. kell eltalálni. Nálunk hasonló valamely tárgynak eltaláltatása a kérdésekre adott feleletekből; egy versornak, közmondásnak, szállóigének kitálalása a résztvevők mondataiból, melyekben csak egy-egy szó van az illető szállóigéből; ugyanez az alapja a hógytetszik játéknak. Mi vidámságot csinálunk belőle, Cumberlandék iskolát és huncutságot. Nem hiszem, hogy emez többet érne.

2. A *gondolatátvitel* kérdésében nem térek most ki az e nemű spiritisztikus jelenségekre, sem Piperné teljesít-

ményeire, kiről a következő fejezetben szólok, sem arra, hogy némely gondolatátviteli tünetmények a látens emlékezésen alapulnak. Csakis a gondolatátvitelre vonatkozó kísérleteket adom elő és ezeknek eredményeit.

Az 1882-ben alakult londoni S. P. R. egyik első és legfontosabb feladatának ismerte az olyan állítólagos közvetlen hatások kutatását, aminő a gondolatátvitel is. Az erre kiküldött és Barrett professzor elnöklete alatt működött bizottság még a mondott évben beszámolt vizsgálatainak sikereiről. Egy Creery nevű anglikán pap családjában az öt leány közül az idősebb négy minden közlekedés, egymás érintése nélkül meg tudta mondani, mire gondol a másik. A Creery-család szolgálatában álló leányról ugyanezt állapították meg. A kísérletek nem mindig sikerültek, de az eredmények átlaga kedvező volt. Később azonban Creeryékről bebizonyult, hogy nem voltak sokkal jobbak a többi médiumnál: bizonyos dolgokra és jelekre nézve megbeszélések voltak közöttük. A velük tartott kísérletekről szóló jelentések érthetőleg mindenféle nagy feltűnést keltettek és a dolgot Amerikában, Angliában, Németországban és Franciaországban erősen tanulmányozták. Többnyire fiatal nőket használtak percipiensekül (a gondolat, szám felvevői, azaz eltalálói) s ezeket gyakran hipnotizálták, mert így nagyobb siker mutatkozott. Az ágensek többnyire avatott emberek, tudósok voltak. Richet francia fiziológus leghamarább gyűjtötte össze tapasztalatait és azokat ki is adta. Könyve németül 1891-ben jelent meg Stuttgartban «Experimentelle Studien auf dem Gebiete der Gedankenübertragung» cím alatt.

Richet vizsgálódásai, aztán Sidgwick a S. P. R. elnöke és felesége, valamint a Lehmann-Hansen-féle megállapítások után ma már az az elfogadott nézet, hogy nem túlságosan nagy távolságba a gondolatátvitel lehetséges. Sidgwick és felesége 1300 kísérletet tartottak, melyeket

kizárólag kétjegyű számokkal végeztek. Az ugyanazon helyiségben tartott kísérletek 18%-ban, tehát a valószínűségi számnál nagyobb számban, teljes gondolatátvitelt eredményeztek. Sidgwick más irányban is kutatott és kimutatta, hogy nem mindenki alkalmas arra, hogy gondolatokat továbbítson és felfogjon, valamint hogy egyéb feltételek is szükségesek ehhez a munkához. Telepatikus erőkre gondoltak, de mivel ennek természetével nincsenek tisztában, más irányban kellett a megoldást keresni.

Lehmann és Hansen vitték a dolgot tulajdonképeni megoldáshoz. Szerintök a gondolatátvitel megfejtése az, hogy a gondolatokat a hang viszi át. Ennek bizonyítására felhozzák először is azt, hogy a kísérletek a percipiens révületében sikerülnek legjobban, amikor az elrévült érzékei igen élesek, hallása pedig hiperakúziát kap s olyan hangok felfogására képes, amilyenre az éber és normális ember képtelen. További érvük a hanggal közvetített gondolatátvitel mellett az, hogy a gondolatátvitel csak bizonyos határok között következik be. Sidgwicknek kísérleteiben, ha a percipiens és ágens egy szobában voltak, az eredmény 18% volt, ha két szomszédos szobában voltak, a szám 9%-ra csökkent, ha pedig külön-külön házban voltak, a kísérletek balul ütöttek ki. Feltéve most a Lehmann-Hansen-elmélet alaptételét, hogy a számra, gondolatra való teljes és feszült ráfüggedés mulhatatlanul hoz létre rezgéseket, gyenge beszélő mozgásokat, suttogásokat, és feltéve azt a vitán felül álló tényt, hogy a percipiens akár révülete által, akár természeti képességénél fogva, akár a lelki beállítás következtében az élesebb hallás birtokában lehet, a gondolatátvitel magyarázata a hang útján nem látszik valószínűtlennek.

Lehmann és Hansen ezt kísérleti úton is bizonyították. (XIX. 386. k. 1.) Eljárásukat és ennek eredmé-

nyeit Lehmann így írja le: «A folytonos, kellemetlen hipnotizálás elkerülése végett homorú tükröket használtam. Ha két nagy homorú tükröt úgy állítunk, hogy az egyiknek tengelye a másiknak meghosszabbításában van, akkor az egyik tükör gyújtópontjából kiinduló minden hang a másiknak gyújtópontjában gyűl össze. Ha a beszélőnek szája és a percipiensnek füle a két gyújtópontban van, a percipiens minden hangot könnyebben és érthetőbben fog meghallani, mint ha fülét a suttogónak szája mellett tartaná. Ily módon a hallás élessége fokozódik, akárcsak a révületben. Mi is kizárólag kétjegyű számokkal kísérleteztünk, hogy eredményeinket a Sidgwick-félékkel összehasonlíthassuk. Csakhamar kitudt, hogy az ágens, ha egy ideig valamely számra gondolt, a gyenge beszélő mozgásokat csak a legnagyobb erőltetéssel tudta elnyomni. Megtehetette, hogy erősen lezárta a száját és látszólag a legcsekélyebb hangot sem hallatta, de ha nyelvének és hangszalagjainak mozgásait erőnek erejével nem gátolta, akkor a percipiens halk suttogást hallott homorú tükrének gyújtópontjában, melyet könnyen lehetett ennek vagy annak a számnak értelmezni. Természetesen az értelmezés sokszor hibás volt, de az eredmény az esetek 33%-ában mégis helyes volt. Ilyen kísérletet ezret végeztünk». Lehmann tehát úgy a Sidgwick-féle kísérletekkel, mint a maga kutatásaival bizonyítottnak tekinti a maga feltevését: a gondolatátvitel nem nagy távolságra hang által, azaz önkénytelen suttogás által lehetséges. Hozzáteszi: «számításokból, melyekbe nem bocsátkozom, azt találtam, hogy ennek a magyarázatnak 4000-szer nagyobb valószínűsége van, mint bármely egyéb felfogásnak». A mondott hibás eltalálások táblázatát is összeállította Lehmann, amelyből kitűnik, hogy a hibát mindenütt a számnevek hasonló vagy ugyanazon mássalhangzói okozzák. Mintha pl. magyarul a hat és hét, kettő

és öt, nyolc és kilenc neveit tévesztenék össze egymással.

Richet, Lehmann és Hansen együtt és Kotik Náhum megpróbálták rajzoknak az átvitelét is, melyeket a percifiensnak kellett volna visszaadnia. Richet sok ilyen képet közöl a S. P. R. aktáiban, Lehmann az egész kísérletezésért nem lelkesül és az eredeti képek és a percifiens által visszaadott képek hasonlatosságára kimondja a már ismert illúziós törvényt: ismeretlen dolognak valami ismerethez való hasonlóságát mindig túlbecsüljük. Kotiknak nehezebb kísérleténél sajátságos jelenség mutatkozott, az, hogy a percifiens annak a képnek ellenkezőjét adta vissza, mint amelyet Kotik szemlélt, vagy pedig a képről nem Kotik szemlélete tárgyát, hanem a tőle figyelmen kívül hagyott részletet reprodukálta. Így a percifiens szentkép helyett torzképre gondolt, egy színes képeslapon nem az előtérben álló ebnek alakját látta, hanem a háttérét.

Hennig szerint, aki szintén vallja a hang által történő gondolatátvitel elméletét, egy meg nem nevezett német fiziológusnak ilyen kísérletei is sikerültek. Eléggé össze tett rajzokat adott vissza a médium, aki más szobában volt, mint az ágens, az esetek $\frac{2}{3}$ részében sikeresen; ugyanily elhelyeződés mellett az ágens akaratát a percifiens teljesítette, még ha ez az akarat nem is volt épen észszerű, pl. felcavarta a villanyt fényes nappal sth. (Wunder und Wissensch. Hamburg, 1914. 157.)

Itt említtem fel E. Gley, Pierre Janet és Gibert kísérleteit, hogy a kép a gondolatátvitelről teljes legyen, pedig ezek a kísérletek, nézetem szerint, már a telepátiához tartoznak. Egyáltalában nem érint engem jól az, hogy az okkultizmus révén előkerült új fogalmakat a legjelesebb írónknál sem látom egészen tisztázottnak és mindig helyesen használtknak. Ebből származik aztán, hogy a nagyközönség például telepátikus jelen-

ségeket spiritisztikusoknak mond, a gondolatátvitelt a telepátiától, az annyira tisztázott hipnózist a spiritizmus ostobaságaitól nem tudja megkülönböztetni. De az új fogalmaknak ez a sorsuk. Aki ezeknek a kérdéseknek máris megfejtését várja, csak gondoljon arra, hogy még maguk a fogalmak is tisztázásra várnak s a megfejtésekig hosszú, nehéz utakat kell megjárniok a kutatóknak.

Az említett három kutatónak kísérletei arra irányultak, hogy elismert médiumokat több kilométer távolságról révületbe ejtsenek, abból felébresszenek és megakadályozzák, hogy e médiumok más harmadik által jussanak hipnózisba. Némi sikert mutattak a kísérletek, amelynél a többi közt Gibert volt a hipnotizőr, Janet pedig mint megfigyelő a médium mellett maradt, a hipnotizálás idejét pedig egy harmadik egyén tetszése szerint állapította meg. A médium a kísérletbe be volt avatva. Az elaltatás sikerült. Richetnek is sikerült $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ kilométernyi távolságra révületet elidéznie, melynek óráját Richet előre nem állapította meg, hanem kockával vetette ki magának. Van egy feltűnő a dologban, az, hogy jóllehet a kísérletek fel vannak véve a S. P. R. aktáiba, mint az 1884., 1885. és 1888. években történtek, azóta hasonló kísérletekről hallgatnak. Talán nem sikerültek a kísérletek, talán nincsenek jelentős eredmények. Valami megállapított nézet semmi esetre sincs a dolog lehetőségéről.

7. Piperné.

Pipernét W. James, az amerikai pszichológus, a Harvard-egyetem tanára «fedezte fel» 1885-ben. Azóta nemcsak Amerikában kísérleteztek vele és pedig a legszigorúbb ellenőrzés mellett, hanem elhozták Angliába is, Liverpoolba, Londonba, ahol különösen Hodgson vonta

megfigyelés alá. A S. P. R. mindent elkövetett, hogy a vizsgálatokban minden csalást vagy visszaélést kizárjon. Valósággal mint foglyot tartotta Pipernét, detektivekkel vette körül, az ülésekre csak válogatott embereket engedett be Pipernének előleges tudta vagy hozzájárulása nélkül. Épen ilyen intézkedések közt vizsgálta Pipernét Myers, a cambridgei lélektanár a saját házában, honnan a vizsgálatok idejére még a régi cselédséget is elbocsátották, nehogy helyzetekről és egyénekről beszéljenek Pipernének. Lodge és Leaf tanárok dolgozták fel ez ülések anyagát és ez az anyag tényleg meglepő dolgokat mutat. Az anyagot a S. P. R. aktáinak 13., 14., 15. és 23. kötetei foglalják magukban.

Piperné bostoni születésű nő, felesége egy bostoni nagykereskedő cég alkalmazottjának, gyermekei vannak. Egészsége 1882 óta nem teljes; egy lökés következtében daganata támadt, melyet a családjában előfordult esetek miatt rákosodásra hajlandónak tartottak és operáltak is; utóbb sérvet kapott. E betegeskedése idején látogatott meg egy gyógyító-médiumot, a vak R. Cockeot, akinél először esett tranceba. Szellemi tekintetben hasonlít a legtöbb amerikai középosztályú nőhöz: sokat és rendszertelenül olvasott, valószínűleg felületesen is. Beszédmódja közönséges és mesterkéletlen. Magatartása komoly és ez ismerősei és vizsgálói előtt rokonszenvenessé tette őt.

Piperné teljesen beleélte magát a spiritisztikus fel-fogásba, amiben segítségére volt hisztériája. Ezt ugyan kifejezetten nem állapították meg, sőt a vizsgálatok azt mutatták, hogy Pipernének látóképessége és látótere normális, Richetnek leírásából azonban hisztériára kell következtetni. «Mrs. Piper, írja Richet, némileg középen áll a rendes amerikai médiumok és a mi francia szomnambuljaink között. Delejes vonásokkal el nem altatható: önmagától esik trance-állapotba. De mégsem egészen

önmagától, mert hogy révületbe jusson, valakit kezén fognia kell. Félsötét szobában kezén fogja az illetőt s néhány percig nyugodtan marad. Rövid idő múlva görcsszerű kis rángatózások fogják el, melyek egyre élénkebbek lesznek s gyenge epilepsziászerű krizissel fejeződnek be. Ha ez véget ér, bódultságba esik, mely néhány percig tart, aztán hirtelen felsikoltással véget ér. Hangja most megváltozott; aki előttünk van, az nem mrs. Piper többé, hanem más személyiség: Phinuit dr., aki nyers, férfias csengésű hangon beszél, a francia néger nyelv és az amerikai dialektus közé eső hangsúllyal. Ez a leírás kétségkívül hisztériás rohamról ad számot, melynek kísérője a személyiség-változás. A hisztériás rohamok nem idézhetők fel Pipernénél mindig és fellépnek olyankor is, mikor Piperné nem kívánja, pl. éjjel, alvás közben.

Pipernének kontroljául első révületében egy indiai leány jelentkezett, ez azonban csakhamar változott s állandó kontrolja Phinnit dr. lett, akinek neve hasonlít Cocke kontroljának nevéhez: Finnyhez, aki francia orvosnak adta ki magát. Phinuit dr. mellett vannak és voltak Pipernének más kontroljai is: Bach Sebestyén, Longfellow, Commodore Vanderbilt és mások.

Ki hát ez a dr. Phinuit? Önmagáról azt beszéli, hogy francia orvos volt, 1790-ben Marseillean született és 1860-ban halt meg; azt is pontosan elmondta, hol tanult és hol tartózkodott, de minden kutatás dacára sem tudták megállapítani, hogy egy ilyen Phinnit valaha is élt volna. Különös, hogy francia volt, de franciául nem tud. Hodgson ezt szemére is vetette egy ülésen a Pipernéből beszélő Phinuit dr.-nak és úgy magyarázta, hogy Phinuit dr. a Piperné agyvelejét használja, ez pedig csak angolul tud. Phinuit dr. a következő ülésen úgy adta, mintha ez az ő gondolata volna. Azonban még mindig különös marad, hogy egy francia elfeledi a saját

anyanyelvét. Nem is kell gondolni sem azt, hogy ez a Phinuit dr. valaha is élt, sem azt, hogy «szelleme» beszél Pipernéből: Phinuit dr. képzelt személyiség, akit Pipernének önsugalmazásai teremtettek.

Az olvasó tájékozódására legjobban lesz, ha a Pipernéről szóló általános nézetet mindjárt előadom, aztán teljesítményeit néhány pontban összefoglalom. Általános nézet Pipernéről az, hogy tudatosan nem csal. Ezzel természetesen nincs kimondva az, hogy Pipernének tudásai, megmondásai és teljesítményei mind készpénznek veendőek és ténybeliségek. — Egy másik ma vallott nézet Pipernéről az, hogy némely teljesítményei a rendesen felüli megismerő erőt mutatnak, melynek eszközeit egyelőre nem ismerik.

Piperné teljesítményeiben tárgyilag nincs semmi, ami mint a spiritizmus vagy okkultizmus jelensége más médiumoknál nem mutatkozott volna, de Pipernénél, éppen mert oly erős ellenőrzéssel és oly sok jeles ember vizsgálta őt, és mert tudatos csalást nála nem találtak, alányilag erőteljesebbeknek és megbízhatóbbaknak mutatkoznak a jelenségek, vagy amint Bessmer fejezi ki, különös tökéletességet látszanak mutatni.

A Pipernénél mutatkozó jelenségek ezek:

1. A «szellemek», akik Pipernéből beszélnek, illetve általa cselekesznek, olyan dolgokat mondanak és illetőleg olyan beszédmódot, magatartást, taglejtést, egyéni sajátosságokat mutatnak, amelyek kizárólagosan azokéi, akiknek «szelleme» Piperné által éppen jelentkezik. Ezekről a dolgokról és egyéni sajátosságokról sem Piperné maga nem tud éber eszméletében, sem a jelenlevők nem tudnak semmit, kivéve egy jelenlevőt, aki éppen azokról az egyéni sajátosságokról ismer rá elhalt barátja vagy hozzátartozója szellemére. Így Hodgson maga Pelham George ügyvédet, barátját, Charles Heywood feleségét ismerte fel Piperné

«csodálatosan pontos» alakításában. Pelhamnek szülei részt vettek egy ülésen, akiket Pipernének hamis néven mutattak be. Az elrévült médiumból mindjárt kiszólt Pelham: «hollá, apám, anyám!»

2. Rejtett vagy rég elfeledett dolgokat mond meg Piperné. Mac Donoughnak Piperné által jelentkező testvére azt mondja, hogy házában egy ablak alatt hasadás van: a vizsgálat valónak találta a bemondást. Lodge tanár egy régi órát tesz Piper elé, mely nagybátyjáié volt, akire alig emlékezik. Erre Piperné által jelentkezik a nagybácsi szelleme és Lodgenak gyermekkorából elmondja, hogy Lodge a testvérel fürdés közben majd belefűlt a vízbe, hogy egy macskát bizonyos Smith nevű embernek a földjén a testvérel agyonverték. Lodge erről rég elfeledkezett, testvére azonban a gyermekcsínyek valóságát igazolta.

3. Piperné hamis néven bemutatott embereknek megmondta igazi nevét és életkörülményeit. — Egészen rejtett dolgokat mondott meg, melyek vizsgálat után valónak bizonyultak. — Némely esetben a jelentkezett szellem igéri, hogy valakiket az élők közül meg fog figyelni és foglalkozásukról jelentést tesz. E jelenségek példái: G. úrnak elhalt nagybátyja jelentkezik és G.-t utasítja: «Üdvözlöd L.-t (az özvegyét) és mondd meg neki, hogy látom, mennyire el van foglalva szemével». Mivel G. épen hosszú európai útról tért haza és nagybátyja özvegyével semmimű közlekedésben nem állott, az üzenetet nem értette. Meglátogatta tehát az özvegyet és súlyos szembaja miatt orvosi kezelés alatt találta. Pelham George «szellem» megfigyeli atyját és jelenti, hogy atya az ő (P. G.) fényképét egy festőhöz vitte, hogy ez megfesse fia képét. Az atya tanúsítja, hogy ezt tette, de csodálkozik, mert erről még felesége, Pelham George anyja sem tudott semmit..

4. Az ülések résztvevői érmekeket, gombokat, tüket, hajfürtöket visznek az ülésre, okkultista nyelven úgy mon-

dott influenciákat (influences), melyek vagy távollevő, vagy elhalt embereké. A dolog értelme az, hogy ha ezeket Piperné kezébe veszi, könnyebben és jobb közléseket tud tenni az illető elhaltak «szellemétől», vagy pedig bővebb és pontosabb közléseket ad le a távollevőkről, akiké az az influenciás dolog. Szóval a tárgy influál, befolyást gyakorol a médium tudására és közléseire. Ezt a műveletet hívják az okkultizmusban *pszichometriának* és azt az állítólagos erőt, amellyel a médium valamely dolognak (ruha, keztyű, repülőgép, bútor stb.) kezébe fogott kis darabjáról megmondja, minek a darabja az és mi volt az illető dolog sorsa vagy rendeltetése, illetőleg valakinek tulajdonáról, melyet kezébe vesz, megmondja: kinek a tulajdona a dolog (kés, érem, gomb stb.), ki, mi az illető, hol s minő életkörülmények közt él, — hívják *pszichometrikus érzéknek*. Pipernénél a kísérletek e tekintetben is különösségeket mutattak. *B* bemutat egy kalaptút, mint *A* tulajdonát, a tú azonban a valóságban *C*-é, amit *B* sem tud. Piperné pedig *C*-ről kezd a kezébe vett influence révén beszélni.

Bappert (X. 145.) röviden (és felületesen) ezekben foglalja össze Piperné teljesítményeit: «Piperné olyan embernek, akit hamis néven mutattak be neki, rögtön meg tudja mondani igazi nevét; meg tudja mondani, hogy 40 év előtt (Lodge-eset) egyszer mit cselekedett, különösen ha ez az eset olyan jelentéktelen esemény, hogy az illető arról már teljesen elfeledkezett. Felismeri a tárgyat, melyet kezébe adtak, meg tudja mondani annak tulajdonosát és sok adatot tud ennek életéből és a tárgy használatát is meg tudja mondani». Természetes dolog, hogy Pinuit dr.-nak és Piperné más «szellemeinek» adatai nem egyforma értékűek. Sok bennük a tévedés és gyakran történik erős felsülés. Egyes esetekben a médium, illetőleg kontrolja késik a válasszal, halogatja azt, kémlelget, kérdéseket tesz a jelenlevőknek s az adott

válaszok szerint igazítja feleletét. Ilyenkor rendesen helyes a válasza.

Csak még néhány szót azokról a magyarázatokról, melyekkel Piperné teljesítményeit a vizsgálók kísérik. Az egyik elmélet a telepátia útján magyarázza a jelenségeket és pedig a kölcsönös telepátia útján, melyet az okkultizmus irodalmában cross-telepathynek vagy télépathie á trois, tehát hármass telepátiának neveznek. Ebben a föltevésben *A* egy a médium előtt teljesen ismeretlen ember, *C* a médium, aki *A*-val csak *B* útján, mintegy telepatikus átváltó állomás útján érintkezik. A telepátia hármass : *A* *B*-vel, *B* *C*-vel közlekedik, és *C* *A*-nak felel. A teljesen spiritisztikus fölfogásban, ha ez a telepátiát vallja, kissé módosulnak e viszonyok, mert a «szellemek» mindentudó és mindenható munkájában váltóállomásra nincs szükség. Itt a telepatikus hármass viszony ez : *A* az ágens (kérdőző), *N* a percifiens és felelő szellem, aki *M* médiuma útján adja válaszát : *A* : *N*, *N* : *M*, *M* : *A*.

Egy másik magyarázat a pszichometrikus érzéket veszi alapul és mindent ezzel fejt meg. Erről a magyarázatról s általában a pszichometriáról, az érzékeken kívüli (paraszenzorikus) látásról, távolbahatásról, az elrejtett dolgok látásáról (kriptoszkópia) Pipernével is vonatkozásban a következő fejezetben írok.

Lehmann, akit különben hívő kereszténynek gondolok, de aki az okkultisztikus jelenségekkel szemben, hogy Tóth Béla szavával éljek, «pokróclelkű hitetlen», Piperné teljesítményeihez magyarázatul ezeket írja : «Elégedjünk meg azzal, hogy valamennyi vizsgáló megegyezik abban, hogy Phinuit közlései a jelenlevő egyének gondolatátvitelüként megmagyarázhatók. Tény ugyan, hogy az illető egyének az átvitt gondolatoknak nem valamennyiét gondolták magukban teljes öntudatos világo ssággal. Itt valószínűleg a gépies, automatikus beszéd esetei-

vel állunk szemben, azaz az illető egyén nem tudatosan suttogva önmaga adja a választ arra a kérdésre, melyet fölvetett. Ha tényleg ez az oka Phinuit közléseinek, akkor külföldi ember, aki angolul nem tud, nem is kaphatja tőle fölvilágosításokat. A dolog tényleg így is van. Mindazokra a kérdésekre, melyeket Phinuit dr.-hoz földije és kartársa, Richet intézett, téves válaszokat kapott. Egyedül Richet kuttyájának nevét tudta eltalálni és ezt is tévesen ejtette ki. Így hát Phinuit tudása semmiképen sem természetfölötti dolog ; csak azt adja vissza, amit a hisztériás szomnambul, Piperné ülés közben hall». (XIX. 536.)

8. *A telepatia kérdése.*

A telepatia nevét sokféleképen próbálták magyarrá fordítani : messzeérzés, megérezés, távolbalátás és távolbahatás. Mindenik ilyen magyar szó mond valamit a telepatia értelméből és fed valamit azokból a dolgokból, amiket telepatia alatt értenek, de egyik szó sem fedi a fogalmat igazán. Én megmaradok a telepatia név mellett és olyan lelki közlekedést értek alatta, melyet, a telepatia-hívők gondolata szerint, se idő, se tér nem korlátoz és melynek közvetítő eszközökre szüksége nincs. Ez a közlekedés, ismét a telepatia-hívők gondolata szerint, a mindenén áthatoló szellemnek, a feszült érzéseknek, a közlekedésre és valamely gondolati vagy érzésszerű tényre teljesen ráfüggedt akaratnak a műve, mely hasonlóan a dróttalan táviróhoz, az agysugarak vagy agyi hullámok útján juttatja a távollevőnek tudtára az ágensnek gondolatát, érzéseit, parancsát vagy tiltását, sőt nem egy esetben magát az ágensnek alakját is.

A telepatia az állítólagos esetek és jelenségek igen széles körére terjed ki. Telepatikus eseteknek mondják a köznapi véletlenségekből ezeket : valakiről beszélge-

tünk, akit régen nem láttunk, akiről soha máskor nem is beszélgettünk, nyílik az ajtó s az illető belép. Eszembe jut valaki, akit régen nem láttam s a következő pillanatban elémtoppan az utcasarkon. A másik arról kezd beszélni, akiről éppen én gondolkodtam. Richet, aki hisz a telepatiában, beszél : lapjának, a Revue Scientifique-nek szerkesztőségébe megy s az utca másik oldalán megpillantja Lacassagne lyoni tanárt, aki két hét előtt cikkelyt küldött lapjának. Át akar menni, hogy üdvözölje, de nem teszi, mert gondolja, úgyis felnéz Lacassagne a szerkesztőségbe. Különben, mégis furcsa, gondolja, mennyire hasonlít Lacassagne tanár L. tanárhoz, egy párisi szemorvoshoz. Két óra múlva Lacassagne névjegyét viszik be Richethez ; siet eléje, hogy üdvözölje, de mi ez : ez az ember nem az, akit előbb az utcán látott ; az magas, szőke férfi volt, Lacassagne pedig középtermű, sötétbajuszu. Richet ezt telepatikus esetei közé sorolja és misztikus értelmet tulajdonít esetének, pedig egészen természetesen megmagyarázható, miért jutott eszébe egy Lacassagnehoz hasonló férfiú láttára maga Lacassagne, mikor a Revue szerkesztőségébe indult és mint javította ki ingadozását a felismerésben Lacassagne megjelenése utóbb.

A nem köznapi telepatikus esetekhez számítanak a telepatikusoknak mondott álmok valakinek bajáról vagy pláne haláláról, érkező leveléről, a vele való találkozásról, mely utóbbi esetben sokan kettős telepatiáról is tudnak. Ide tartoznak a telepatikus hallucinációk esetei : valaki ébrenlétben hallja a távollevőnek hangját, mintha látná alakját, érzi öleléset. N. kanonoknak ápoló legényét, aki három évig páratlan becsületességgel szolgált és ápolta a paralitikus öreget, ennek halála után külön kellett gyógykezeltetnem T. orvossal, mert fizikailag is szenvedett amiatt, hogy mindig maga mellett érezte a beteget, hallotta nyögéseit és ataktikus, bamba szóalko-

tásait. Hosszú idő múlva is még mindig panaszkodott hallucinációi miatt. Anyák távollevő gyermekeik miatt, szerelmesek szenvednek sokat e hallucinációktól. Egy időben az amerikai ponyváról került novellák terjesztették erősen a telepatikus hitet. A telepatikus hallucinációk közé számítják általában a kísértetlátást, a «bányarém» látását, a temetőkhöz kötött ezerféle misztikus történetet, a már fentebb említett halottlátók mesteriségét. Itt jegyzem meg, hogy Swedenborg fent (38. l.) említett távolbalátásának esetét a stockholmi tüzvészről újabban Hennig megdöntötte. Kimutatta ugyanis, hogy az egész elbeszélés harmad-negyed kézből származó és megbizhatatlan mese.

A telepatia-hívók szerint az ember álmában, tranceban, ájulásban, lázdeliriumban, erős felindulásban, de különösen a feloszlás órájában jut ahhoz az erőhöz, hogy gondolatait és érzéseit a távollevőre átvigye, sőt hogy alakját is ennek megmutassa. Épen az utóbbi esettel foglalkoztak sokan tudós emberek is. Tanulmányok olvasmányai közt volt Brunner Sebestyénnek, gondolom, ilyen című könyve: *Die Immortalität der Weisen*. Telve volt ilyen esetekről szóló történetekkel. V. tanár olvas ágyában petróleumlámpa mellett. A lámpa külső homályos üvegburája elpattan és messze vágódik le a földre, míg maga a lámpaüveg ép marad: állítólag abban az órában halt meg szívszélhűdésben V. tanár öccse. Horstnál (43. l.) találjuk feljegyezve a Lysius-család történetét, amelyben minden családtag távolbalátó, illetőleg távolbaható volt. Közülük Lysius Henrik protestáns pap és a hittudományok tanára Königsbergben tipikus esetét beszéli el az ilyen látomásoknak. Koppenhágában időzött, függőnyözött ágyban aludt. Egyszer csak világossá lett a szoba s Lysius az ágy függönyzete előtt emberi alakot látott végiglebegni. «Ugyanekkor, írja, a legnagyobb mélyen belém vésődött,

mintha valaki hangosan mondaná : umbra matris tuae (anyád árnyéka)». Azon az estén halt meg anyja, melyen e látomása volt.

Mondom, ezzel az utóbbi jelenséggel sokat foglalkoztak tudományosan is. A. S. P. R. Sidgwick-bizottsága statisztikai adatok és összegyűjtött esetek vizsgálata alapján jelentést is adott ki erről a dologról, amelynek közlését azonban mellőzhetem (XIX. 461.), csak végső megállapítását mondom meg. Eszerint 19.000 ilyen hallucináció közül csak egy esetben várható, hogy, ha egyáltalában van ilyen megjelenés, az tényleges és a halálesethez legközelebb eső 24 órában történik. Maga a bizottság azonban nem állapította meg a ténybeliséget és a feltehető ténybeliség okát eldöntetlenül hagyta.

Az eddig elmondott telepatikus esetekről ma az a fel fogás, hogy ezek véletlen koincidenziákon, az esetnek utólagos telepatikus magyarázatán, idegi és egyéb bántalmakból eredő hallucinációkon alapulnak s az esetek nem olyan bizonyítottak, hogy belőlük a telepatia és telepatikus erők ténybeliségére lehetne következtetni. Megjegyzem azonban, hogy a kutatók egyáltalában nem kicsinylik az eseteket, sőt gyűjtik, számontartják, összehasonlítják és tanulmányozzák azokat. Ha Gutberlet, ez az olyan világos fejű filozófus azt vallja, hogy a távolbahatás lehetetlen, mert a lélek nem képes testén át közvetlenül hatni rajta kívül eső tárgyra, mégis a maga életéből is feljegyez telepatikusoknak látszó eseteket a «Der Kampf um die Seele» c. művében, ez azt mutatja, hogy a tudományos gondolkodás egyáltalában nem mondott 'le a telepatikusoknak mondott esetek kutatásáról.

Tényleg így is van. E tekintetben nagyon nevezetes három angol tudósnak : Gurney, Myers és Podmorenak munkássága, melynek eredménye a «Phantasms of the Living» (London, 1886.) c. mű: Élők megjelenései ellen-

tétben a spiritizmus «szellemeinek» megjelenésével. Vagyis annak a lelki közlekedésnek adatai, melyet telepatianak hívnak. Csupa ilyen telepatikus történet, de válogatott, különbözőképen, de alaposan hitelesített történet. A tudósok eljárása az volt, hogy csak első kézből, tehát magától a telepatikus eset alanyától és csak írásban, formális jegyzőkönyvekben fogadtak el esetet. Ennek tanúit kihallgatták, valóságos tárgyalást folytattak az esetet illetőleg úgy az ágenssel, mint a percipienssel, vizsgálták ezeknek idegi épségét, hallucinációs hajlandóságait. És csak miután az esetet emberileg bizonyosnak vehették, iktatták be a «Phantasms . . .» c. könyv adatai közé. Még így is történtek hibák, de ennek a szinte emberfeletti erőt, rengeteg írást, levelezést, kihallgatást, orvosi vizsgálatot követelő kutatásnak és gyűjtésnek megvan a maga tanulsága. Csakis az esetnek a felek részéről történő rögtöni feljegyzése mellett történhetik valami számbavehető vizsgálódás, mint már fentebb érintettem, míg másfelől a hallottam, mondják, azt beszélnek, magam láttam ebben a tárgyban az észlelési és emberi emlékezeti hibák miatt mit sem jelent. A telepatia-hívók pedig — és ez is tanulság — egész nyugodtak lehetnek afelől, hogy az ő hitök nem csinál telepatiót, eseteik nem bizonyítják a telepatikus érzék létezését, viszont, hogy a kutatás mindent megtesz, hogy világosságot derítsen erre a dologra is és amennyire képes, legalább a babonából emelje ki a telepatikus hitet.

A telepatikus elmélet hívei, mint fentebb jeleztem, elméletük bizonyító analógiájául a modern fejlődés egyik remekére, a dróttalan táviróra is rámutatnak s az agysugarakra vagy agyhullámokra, mint a gondolat, érzés és akarati tények átvitelének láthatatlan munkásaira hivatkoznak. Ez az analógia épen nem jó és nem magyaráz meg semmit. Mit sem tudunk ugyanis agysugarokról vagy agyhullámokról, melyek csak lelki

tartalomra volnának berendezve. Se továbbító, se felvevő állomásról sincs tudomásunk. Sejtelmünk sincs arról, min alapulhatna a küldő és felvevő szerveinek, melyek megint csak elméletileg léteznek, elengedhetetlen egyezése. Hiányzik továbbá, amint maga Tischner, a tudományos okkultizmus egyik hive, munkása és épen a telepatia kutatója is nagyigazán rámutat erre, a küldő és felvevő közti megállapított közös jelrendszer, mely az agyhullámokat szabályozná vagy érthetővé tenni tudná. A kísérleti gondolatátvitel mellett nem áll semmiféle bizonyíték. Mint láttuk fent, Sidgwickék és Lehmann-Hansen kísérleteinél, sikerülhet belőle valami szűk körben, de a telepatiatól senki sem ezt várja, alatta nem ezt érti, hanem azt, hogy áthatol a tengereken is. Ha a telepatiaiban van valami valóság, a dróttalan távirás analogiájának félretevésével sokkal jobban magyarázható az egész esetleges szenzibilis és szenzorikus ingerek által, melyek a küldőnek akár szándékos, akár automatikus, de aktív összpontosításai által indulnak ki és a felvevőben tevőlegessékké válnak a passzív magatartás által megnövesztett érzéki érzékenység útján. Erre legalább valami hasonlóságot találunk a fakirizmusban, amelynek állítólagos «csodáit» azonban sem nem vizsgálták eléggé, sem elfogadhatóknak nem tartják. A telepatikus elméletet tehát nem lehet elfogadni az «okkult» jelenségek magyarázatául. Pláne egészen képtelenségnek mutatkozik az elmélet akkor, ha a látens emlékezés és a tudatalatti működésének elméletét és kombinációját kihagyják belőle.

Az elmondott eseteken és a telepatia vizsgálatán túl egyéb kérdésekkel foglalkozik ma a kutatás, bár, mint előadtam, egyáltalában nem mondott le amazoknak vizsgálatáról sem. Chowrin, Tischner, v. Wasielewski (XVI. XVII.) az 1919—22. években kiadott munkáikkal a kísérleti vizsgálódásokat, mint említettem (290. l.)

az érzékeken kívüli vagy túli (paraszenzórikus) látásra, gondolatátvitelre, távolbalátásra és a közeli, de elrejtett dolgok látására (kriptoszkopia) irányították. Talán mindjárt néhány esetet! A legjobb eredményeket B. kisasszonnyal érték el. Ez paraszenzórikus módon (nem szemével, nem is más érzékével, tehát bensőleg) nézte azokat a tárgyakat, melyeket v. Wasielewski kezében tartott és szemlélt; és pl. Tischnernél (2. kísérlet) élénken maga elé állított és leírt egy hegedűt, melyet, míg a médium spanyolfallal és erre alkalmazott pokrócfedéllel teljesen el volt zárva a kísérletezőktől, Tischner társa maga előtt az asztalon tartott. Ugyanígy történt rajzokkal, közös ismerősük arcával, melyet szóval szintén leírt. Ez a nő Sondershausenben látta, mit csinál bizonyos napon és órában a Rivierán tartózkodó Wasielewski. Egy fekete papirba burkolt és azonkívül bélelt borítékba zárt levelezőlapról hét szót helyesen leolvasott állítólag nem révíült állapotban; megismerte az egyes betűket, illetve számokat, melyek hét egyforma dobozkába voltak bezárva. Végül egy szívalakú letakart findzsáról megmondta, hogy nászajándék (a pszichometria esete).

Ezeket a dolgokat a legkeményebb kritika alá veszi Bappert. (X. 133. kk.) Sem a vizsgálatok előkészítését, sem megtartását nem ismeri el elég pontosnak; pontonkint kimutatja, hogy úgy a médium szemének, mint fülének, melyekről fel kell tenni a rendesen felüli érzékenységet, elegendő mód maradt a megfelelő tájékozódásra. Kifogásolja, hogy a médiumot nem vizsgálták meg arra nézve, vajjon nem gyakorol-e magán autóhipnózist, mely esetben a legtöbb eredmény lehető és valószínű.

Ennek az érzékeken felüli vagy túli látásnak, gondolatátvitelnek, távolbalátásnak magyarázatául az okkultisták homályos sugarakra hivatkoznak, melyeket a tárgyak magukból kibocsátanak s melyek a hallást és látást a médium számára közvetítik. Ez azonban még a tele-

patikus felfogásnál is valószínűtlenebb. Homályos sugarak nem közvetítenek se hallást, se látást. Itt még analogia sincs, mint fent a telepatikus érzésnél. Elgondolhatatlan, hogy ezek a tárgyak évezredek óta bocsátják ki magukból ezeket a sugarakat az ember felé s ezeket az ember észre nem veszi, pedig ezek a sugarak megismerést közvetítenek. Illetőleg, hogy e sugarakat, ha volnának is, egyetemes célú jellegük dacára csak kevés egyén veszi észre és nem közhasznú célokért. A paraszenzórikus látás az időben képtelenség. Csak a jövődőt ismerhetjük meg, a multat pedig nem, hacsak nem hagyott megismerhető nyomokat. És a jövődőt megismerni is képtelenség emberi erővel, hacsak nincs jelen valamely ok, amelyből ez a jövő esemény szükségképen következik. A paraszenzórikus távollátás pedig az okkultisták (teozófusok és spiritiszták) szerint látja a multat, melynek nincsenek nyomai és belenéz a szabadon történő, a térbelileg és időbelileg elválasztott jövőbe, melynek semmiféle okban nincs alapja. (Sz. Tam. Summa theol. 2 2. qu. 95. a. 1. c. és ad 2.).

Ami a kriptoszkoپیát illeti, arra nézve összefüggésben a pszichometriával is egyetlen dolgot hozok fel épen Pipernének esetéből kifolyólag az épen személyi vonatkozásánál fogva nem gyanus W. Jamestől. Ezeket írja : «Mrs. Blodgett és testvére, mielőtt ez utóbbi meghalt, arra gondoltak, hogy olyan biztos jelt teremtsenek, mely az életben maradónak bizonyítékul szolgáljon a másik szellemének megjelenéséről. Blodgettné nőtestvére tehát halálos ágyán levelet írt, azt lepecsételte és átadta testvérenek. Halála után többé senki sem tudta, mi van abban a levélben. Blodgett asszony... reám bízta a lepecsételt levelet és arra kért, hogy azt Pipernének adjam át bizonyos tárgyakkal együtt, melyeket testvére használt, melyek tehát mint influenciák használhatók lesznek a levél tartalmának feltárásánál. A megbízást

teljesítettem. Piperné a levélírónak teljes nevét, amelyet én nem ismertem, korrektül leadta, és végre, miután nem is annyira Piperné, mint kontrolja, Phinuit kifogásokat tettek és heteken át halasztották a dolgot, Piperné diktált valamit, aminek a levél tartalmát kellett volna visszaadnia. Összehasonlítottam tehát az eredetivel a diktáltakat, de a kettőben semmi közös gondolat nem volt. Épen ilyen sikertelen volt Pipernének ugyanilyen két más kísérlete, jóllehet mindkettőben maguknak a levélíróknak «szellemei» jelentkeztek, mint olyanok, akik hátrahagyott leveleik tartalmát előtárják». (VIII. 93.) Eddig W. James. Myers 1891-ben Lodgenak lepecsételt iratot adott át, hogy majd halála után megjelenő szelleme bizonyítsa a levél írójának és szellemének azonosságát. Ennek az iratnak tartalmát egy másik médium, Verrall asszony automatikus írásban tárta elő, de amit így le adott, az egészen más volt, mint Myers iratának tartalma.

Igy néz ki közlelő és jól vizsgálva a pszichometria és kriptoszkopia. A pszichometria magyarázatául, melyet a médiumok is ténylegességnek tartanak, ugyanazt az elméletet vallják az okkultisták, melyet az imént a paraszénorikus látásról előadtam és megvilágítottam. Az influenciás tárgyak, melyeket valaki használt, mondják, telítve vannak tulajdonosuk «éterjével», «magnetikus erőivel», «idegszellemével». Ha ezeket a szenzitív egyén, a médium kezébe veszi, kell, hogy le tudja olvasni róluk, a belőlük kitörő sugarakból az illetőnek élettörténetét, vagy a gondolatot, melyet pl. az élő valamely dologhoz fűz. Feltételeket is szabnak azonban: más ne használja a dolgot, más meg ne érintse, mert akkor félreértések és összecserélődések történhetnek. Kotik Náhumnak kísérletei ebben a dologban csak félig sikerültek s így a pszichometriának egyetlen valamire való hitelességű esete sincs előtárva.

Ellenkezőleg vannak esetek, melyek a pszichometria

igen kicsiny valószínűségét is eltüntetik. Stanley Hall, az ismert amerikai pszichológus a saját tárgyaival cserélte ki azokat a tárgyakat, melyeket mint az elhunyt Hodgsonéit mutatott be. Hodgson «szelleme» a cserét nem vette észre és egészen nyugodtan használta a hamis influenciákat közléseire. Mennyit is regélhetnének nekünk elhunytjaink dolgai, melyeket ereklyékként őrizünk, ha ez a pszichometrikus kisugárzás és erő valóban léteznék! Azonban Dufay dr., a hipnotizmus kutatója kimutatta (VIII. 82.), hogy ennek a pszichometrikus erőnek nincs tartható alapja és Pipernénél legalább is akkor megszűnik az, mikor olyan influenciát adnak kezébe, melynek használatát, tulajdonságát illetőleg már az utolsó tanúk is elhaltak.

Befejezés.

Végigvezettem az olvasót az okkultizmusnak jelenségein, történetén, egész rendszerén és nemcsak arra törekedtem, hogy lehető alapos tájékozódást nyújtsak ebben a tárgyban, de hogy azokat a szálakat is kezébe adjam az olvasónak, melyek őt az okkultisztikus esetek és állított jelenségek megbírálásában helyes úton vezethetik. Sok dolog van olyan az okkultizmusban, amit ma nem értünk és megmagyarázni sem tudunk, de ebből nem következik, hogy az okkultizmusnak van igaza, mikor esetei és nem bizonyított jelenségei megfejtésére rögtön a «titkos» erőkhöz folyamodik és mindent és azonnal meg akar fejteni. Csak a nagyon gyenge itéletűek ülnek fel ezeknek a megfejtéseknek épen úgy, mint az állított esetek és jelenségeknek. Nekem az a nézetem, hogy ha az emberiség évezredeken át várhatott a megfejtésekre, ma épen nincs oka türelmetlenségre a megfejtések várásában, mikor szerte a világon annyi

nagy elme foglalkozik a lelki életnek a rendestől eltérő állapotaival, tehát az okkult jelenségek igazi forrásával.

Én érzem legjobban könyvem hiányait. De ezek a hiányok részben akaratosak. Vannak az okkultisztikus dolgok közt olyanok, melyekről szándékosan hallgattam. Ilyen egyebek közt a «kétlényűség» (Doppelgänger) dolga. Erre nézve valódi, tárgyilag és alanyilag kielégítő hiteles adatokat sehol sem találtam, hát már csak nem, fogok babonát csinálni, mikor egész erőmmel, hitemmel, tudásommal és érzéseimmel a babona ellen küzdök. Másfelől könyvem terjedelmét a kiadó Szent-István-Társulat szabta meg, melynek itt is köszönetet mondok a kiadásért. Nem lehetett tehát mindent elmondanom, amire készen voltam. Így is jóval túlléptem a terjedelem megszabott határait, amit azonban egy olyan széles kérdéskörnél, mint ez az enyém, el fognak nézni nekem.

Épen 25 éve, hogy az okkultizmus kérdésével majd odaadóbban, majd csak esetlegesen, amint életem nem mindig kedvező sora engedte, foglalkozom. Azért jogom van elmondani befejezésül, amit különben a tárgynak e könyv megírása által is tanusított szeretete mellett az okkultizmusról érezek és aminek tárgyi kifejtését könyvem I—III., VI., de különösen IX. fejezetében már elvégeztem.

Az okkultizmusban keresztény és katolikus hitünknek aláadását látom. Veszendőbe megy a hite annak, aki a mi napjaink okkultizmusának gyakorlatára adja magát. A tanulmányozás és gyakorlat itt eleinte azt a látszatot kelti, mintha az okkultizmus ugyanazt vallaná, amit a kereszténység vagy katolicizmus hirdet: Isten létét, sőt a Szentháromságot, az Úr megtestesülését, a halál utáni életet, az örök kiegyenlítést. Ha aztán egészen különös beállításokat és nyilatkozatokat hall a tanuló vagy olvas okkultista iratokban ezekről a dolgokról, az okkultisták az ő lehetetlenül bamba mosolyukkal

biztosítják a tanulót, hogy ők valóban Krisztus tanát hirdetik, az igazi és mélyebb értelemben, hogy csakis az övék a Krisztus igaz tanítása; az ezoterikus (a beavatottak számára való) kereszténység a valódi, a művelt embernek való szemben az exoterikussal, mely csak a tömeg, a butaság számára való; hogy az egyház ezt vallja, mert lenni akar és uralkodni, de elpártolt Krisztustól.

Ez csak a kezdet, mert aztán azt is kénytelen hallani a tanuló, hogy «az örök élet ígéi», a keresztény tanítások egyenértékűek Buddha tanításával. Az igaz Isten, akiről Jézus beszél, az nem személyes Isten, hanem az egyetemes isteni principium, mindenek forrása, amiből előmlött minden s amibe visszaömlik minden a nagy életkörnek végén. A személyes Isten helyére tehát a megistenített mindenséget, a testté lett Igének helyére egy kozmikus szellemet állítanak, akinek emberi származását Vay Adalma arcpirító szemérmertlenséggel beszéli el. Az isteni gondviselés és igazságosság helyére jön a karma, az örök kiegyenlítés helyére a lélekvándorlás, a devachan és nirvána. Ha ezt mind beadagolták, már nem nehéz gyűlöletet ébreszteni az egyházi tekintély, a fegyelem s a fegyelmet szolgáló, fegyelmet szerző vallási gyakorlatok ellen, mikor hiszen a tanulónak előtte vannak az okkultizmusnak könnyen élő, jól fizetett, dédelgetett, de csaló, homosexuális médiumai, ennek a vallásnak papjai. A hitetlenségnek egész fegyvertára van, ütőkártyái vannak minden ellen, ami szent, nemes, fegyelmezett és a teozófusok, antropozófusok nem is fukarkodnak sem a nyílt harc fegyvereivel minden kinyilatkoztatott vallás ellen, sem a fenhéjázó köpködéssel a vallás gyakorlatai ellen. Előttük jár a hiszterika, kalandor, se lány — se asszony Blavatsky. Gúnyolódik az imán, de különösen a kérő imán, minden szavával támadja a keresztény nyugat erkölcsi és társadalmi berendezkedé-

sét, ő és hívei édig magasztalják a hinduizmust és buddhizmust, hogy lejárják a kereszténységet épen úgy, mint az egészséges észjárást és értelmességet is.

A mai okkultizmus gyakorlata az értelmességet és lelki épséget is veszedelembe dönti. Hogy hogyan fér össze Isten megvallása és az őszellem megvallása, a személyes Isten olykori emlegetése és egy egész tömeg istennek tanítása, amint az okkultizmusban ott van mind a két megvallás, ez nem érthető. A teljes panteizmus mellett hogy lehet beszélni égi világosságról, mely minden eddigin túlterjedő kinyilatkoztatásokat nyújt az orvostudomány, fizika, vegytan és lélektan terén, ezt sem értem. Itt valami lényeges hiba van a gondolkodásban, az értelmességben s ez sírja a lelki épségnek, melyre az ilyen ellenmondásokkal, káprázatokkal, hallucinációkkal teljes tanítás csak pusztítólag hathat.

Igy is van. Csak maga az elméleti foglalkozás is az úgymondott titkos jelenségekkel veszedelmes az olyanokra, akiknek, ha különben egészségesek is, ezzel a tanulmánynyal nincs nemesebb céljuk és nincsenek biztos vezérelveik. Hisz láttuk, tudósok buktak el itt, ezen a sikos úton. Nomina sunt odiosa. Mások minden kalandos elméletet készpénznek vesznek és már beszélnek összevissza a médiumoknak az összemberiséggel való egyetemes telepatikus kapcsolatáról, minden lelkek kapcsolódásáról a «világlélekben», a tudatalattinak «telefonkapcsolódásáról» az abszolútban. Ez a legbiztosabb út a csodált indus panteizmushoz és a teozófia száználmas vergődéséhez és fantasztaságához. A harmadik fajta emberre ott van a veszedelem, hogy a jelenségek, melyeknek okát nem látja, de okuk után nem is kutat, elvakítják, és csak ha jó sorsa engedi, jön rá idővel arra a belátásra, amit az egyik tudós mondott, hogy «az egész okkultizmus legalább is nem kifogástalan dolog». Aki eddig sem jut el, az áldozat lesz.

Az okkultizmus nyilvános előadásokat tart. Ezekben az előadásokban nincs tartalom, ezek telve vannak ellenmondásokkal, nagy állításokkal és még nagyobb ígéretekkal, ismeretlen fogalmak és kifejezésekkel, valóságos gyarmatárúval, de olyan szenvedelmesen vannak előadva, hogy a gyengéket megfogják. Betanítatnak velök néhány szanszkrit szót, olvastatják velök a Bainkönyveket, azokban szótár is van hátul s ezek az emberek most magasra emelt fővel járnak: az indus bölcsek, a mahatmák nyelvén beszélnek. Jön az iskolázás, a yoga, az ülés, az ütemes lélekezés, a passzív elmélyedés, a szomnambul állapot előiskolája. Hisz ez is valami, a médiumság is valami! Persze, t. i. a lélek rendkívüli állapotainak kultusza a rendesek rovására, a trancenak beállítása az ébrenléti eszmélet megszüntetésével, az öntudatlannak beállítása a tudatos helyére, az álmodozásnak kívánata és gyakorlata a friss és éber figyelem helyett. S ezeket a gyakorlatokat az okkultizmus nemcsak mint lehetőket tekinti, de kívánja és parancsolja, ráneveli az embereket az illuziókra és káprázatokra. A modern samánság ez, az út a téboly ideáihoz.

Ezt vallom: a mai okkultizmusnak, mint tanításnak, rendszernek és gyakorlatnak az a végső állomása, ami a babonáé, — a lelki összeomlás. Saját módszere szerint eléri az okkultizmus, amit a yoga elérni akar, az igazán emberi, józan öntudat működéseinek letörését és megszüntét. Ez is — nirvána!

IRODALOM

Az alábbi könyveket az itt adott sorszám szerint idéztem a szövegben :

- I. *M. Perty* : Der jetzige Spiritualismus. Leipzig, Winter, 1877.
- II. *Allan Kardec—Pavlicek* : Das Buch der Medien. Leipzig. Mutze, 1892.
- III. *Jos. Dippel* : Der neuere Spiritismus. München, Abt, 1897.
- IV. *Schneider V.* : A szellemekben való újabb hit. Budapesti növendékpaps. 1889.
- V. *W. Schneider* : Der neuere Geisterglaube. Paderborn, Schöningh, 1913.
- VI. *Lehmann A.* : Babona és varázslat. Ranschburg-Laufenauer. I—II. Budapest, 1900. Termtud. Társ.
- VII. *Laufenauer K.* : Előadások az idegélet világából. Budapest, 1899. Termtud. Társ. 1899.
- VIII. *R. Baerwald* : Okkultismus, Spiritismus und . . . Teubner. (560.) 1921.
- IX. *Gutberlet C.* : Parapsychologie. Philos. Jahrb. 34. B. 3. H. Fulda, 1921.
- X. *Jak. Bappert.* : Kritik des Okkultismus. Frankfurt, 1921.
- XI. *Dr. med. H. W. Zahn* : Die okkulte Frage. 1922.
- XII. *Ludwig D.* : Okkultismus und Spiritismus. 1921. München.
- XIII. *Ch. Godard* : L'occultisme contemporain. Paris, 1900.
- XIV. *M. Kemmerich* : Gespenster und Spuk. Ludwigs-hafen, 1922.

- XV. *Gessmann G. W.*: Aus übersinnlicher Sphäre. Wien, Hartleben, 1921.
- XVI. *R. Tischner*: Über Telepathie und Hellsehen. München, 1921.
- XVII. *Wasielewski W.*: Telepathie und Hellsehen. 1922.
- XVIII. *F. Walter*: Aberglaube und Seelsorge. Paderborn, Schöningh, 1911.
- XIX. *A. Lehmann*: Aberglaube und Zauberei. Peter- sen ford. Stuttgart, 1898.
- XX. *C. Gutberlet*: Der Kampf um die Seele. I—II., Mainz, Kirchheim, 1903.
- XXI. Az okkultizmus könyvei, a Kultura kiadása : 1. *Maeterlinck*: A nagy titok. 2. *Conan Doyle*: Mi a spiritizmus? 3. *M. Sage*: Piperné, a médium. 4. *Madary*: Okkult gondolat és megismerés. 5. *Reichenbach*: Az od. 6. *Schrenck-Notzing*: Titokzatos erők.
- XXII. Német könyvek : 1. *Gutberlet*: Die neue Raum- theorie. Mainz, 1882. 2. *L. Schütz*: Der Hypno- tismus. Fulda, 1898. 3. *M. Tullius Falcomer*: Für oder gegen den Spiritismus. Leipzig, 1899. 4. *Georg Sulzer*: Bleibet Christen! Leipzig, 1910. Mutze.
- XXIII. Magyar könyvek : 1. *Tóth Béla*: A spiritizmus- ról. Budapest, Lampel, 1903. 2. *Mayer Béla*: A spiritizmus. Kalocsa, 1899. 3. *Wolkenberg Alajos*: A spiritizmus. Szatmár, 1899. 4. *Kovács Ferenc*: A hipnotizmus hittud. megvilágításban. Szentgotthárd, 1913. 5. A szellemek naptára. Budapest, 1900. 6. *Filkovič*: Vezérfonal a spiritizmus gyakorlati művelésére. Budapest, 1900. 7. *Lónyay Sándorné*: Jósítás a kézből. Budapest, 1899. 8. *Tóvölgyi T.*: Egy új refor- máció küszöbén. Budapest, 1900. 9. U. a.: Van-e másvilág? Budapest, 1897. 10. U. a.: A lélek mint egyén. Budapest, 1897. 11. *Havas Andor*: Leve- lek a túlvilágról. Budapest, 1899. 12. *Nérei Ödön*: 7 probléma az okkultizmus köréből. Budapest, 1915. 13. U. a.: Tájékoztató a spiritizmus tör-

- ténetéből. Budapest, 1899. 14. *Arnold—Siraki*: Hogyan kell a spiritizmussal foglalkozó családi köröket megalakítani? Budapest, 1899. 15. *Wallace—Madách Aladár*: A gyakorlati spiritizmus védelme. Budapest, 1884. 16. *Báró Mikos János—Siraki*: Hogyan lett dr. Cyriax Bernát spiritualizta. Budapest, 1899. 17. *Dessewffy Arisztid*: Mi a spiritizmus? Budapest, 1898. 18. Dr. *Grünhut Adolf*: Hogyan fejlődik ki valaki médiummá? Budapest, 1899. 19. *János főherceg*: A spiritizmus titkaiból. Budapest, 1884. 20. *Tolnai Simon*: A bűvészet könyve. VI. kiad. Budapest. 21. *Tom—Tit* (Good Artur kísérletei és produkciói). 3 kötet. 1894—96. Budapest, Athenaeum.
- XXIV. *Dessoir Max*: Vom Jenseits der Seele. 4—5. kiad. 1920. Stuttgart, Enke.
- XXV. *Hyslop H. James*: Probleme der Seelenforschung. 1909. Stuttgart, Hoffmann. Ford. dr. Otto Knapp.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Abnour asszony 61.
Akaratszabadságot tagadja az okkultizmus 202.
Aksákov 54, 106, 138, 235.
Allan Kardec és könyvei 62, a reinkarnációról 63, az egyesületek és üléseikről 71 kk., a közvetítőkről 83 kk., könyvei indexen 178.
Amerika a szellemidézés házája 14, 43.
Amerikaiak a szellemidézés ellen 177.
Angolországban a szellemidézés története és hívei 51.
Antispiritiszták 125.
Anyagelviség és okkultizmus 199, 210.
Apportok 120.
Asztaltánc 240.
Ausztriában a szellemidézés 69.
Állat és ember között nem tesz az okkultizmus lényeges különbséget 199.
Állati delejesség 38, 179.
Álomfejtés 229.
Áteredő bünt tagadja a szellemidézés 195.
Áthatlanság törvényének el-lenére mutatkozó jelenségek 222.
Babona a pogányságban 25,
megmaradása a kereszténység uralma alatt is 34, a szellemidézésben 172, kk.
Bappert 138, 289, 297.
Barret 247.
Bastian Harry közvetítő le-alcáztatása Bécsben 112.
más csalásai 114, 127.
Beattie szellemfényképész 128.
Belgiumban a szellemidézés 69.
Bellachini Sámuel és a bűvészmesterek 105.
Beraud Márta médium 219.
Bessmer 216, 220.
Bisson 218.
Blavatsky Ilona 50, 208, 302.
Boszorkányság 36.
Bölcsélet feladata a spirítizmus kérdésében 21.
Bougeut szellemfényképész 127.
Buch Károly Cook Floren-cet lealcázza 111.
Buttlerow 55.
Bűnők a szellemidézésben 203.
Bűvészet és szellemidézés viszonya 239.
Cadwellné médium 106.
C. Éva 142, 218.
Cahagnet 42, 178.

- Carpenter 242.
 Chiaia Erkole 235.
 Chinai varázslók 28.
 Cicero Vatinius ellen 32.
 Clade lealcázza Woodot 107.
 Clayer közvetítő 54.
 Confessions of a Medium c.
 könyv ismertetése 122.
 Cook Florence, Cornerné
 108 kk.
 Covindasamy indiai fakir 29.
 Crawford 215.
 Crookes Vilmos 108, 137, 114.
 Cumberland 246, 276.
 Csalók-e mind a médiumok
 132.
 Csodák 196.
 Darwinizmus az okkultiz-
 musban 199.
 Davenport testvérek köz-
 vetítők 51, 106.
 Davis Andrew Jackson élete,
 könyvei 48, 202, 164.
 Davey 230.
 Delejes alvajárás 40.
 Delejes erő elmélete 152.
 Denisard Rivail Hippolit
 Leo I. Allan Kardec.
 Descartes hamis tétele 126.
 Dessoir M. könyve és világ-
 nézete 9, 265.
 Démonelmélet 165.
 Devachan 198.
 Dial 47.
 Dialektikai társaság 52 k
 Dier Lajos 247.
 Dippel Cookról III.
 Dirckinck-Holmfeld br. III.
 Dowsér-vízkereső 247.
 Du Bois Reymond a spiritiz-
 musról 17.
 Dufay 300.
 Du Prel 133, 235.
 Edmonds Judge 255.
 Eglinton közvetítő 107, 122.
 Egyesületek, okkultista fel-
 osztása, erényei, köteles-
 ségei 71 kk.
 Egyház, egyházi tekintély
 az okkultizmusban 197, 204.
 Ektoplazma I. Teleplazma
 Egyház a szellemidézés el-
 len 176.
 Elméletek a szellemidézés
 megfejtésére 143. kk. 212
 kk.
 Emberi nem egységét ta-
 gadja az okkultizmus 195.
 Embertan az okkultizmus-
 ban 198.
 Emlékezés hiányai 230.
 Endori jósnő megidézi Sá-
 muelt 33.
 Eraste szellem a közvetítő
 és a szellem közötti vi-
 szonyról 85.
 Erények a szellemidézésben
 203.
 Erkölc az okkultizmusban
 201.
 Eschatologia I. Utolsó dol-
 gok.
 Égi világoosság c. spiritiszta
 lap 66.
 Észlelési hibák 226.
 Fakirok, indiaiak 28.
 Fakirizmus és okkultizmus
 29.
 Faraday 240.
 Fay közvetítő 223.
 Fechner 196.
 Fekete légy 273.
 Felebaráti szeretet 198.
 Felekezetek, keresztény, a

- szellemidézés kérdésében 174.
- Fichte 154.
- Figyelem hiányai 228.
- Finch médium 134.
- Firman Alfréd közvetítő 108.
- Fischbough lelkész 49.
- Flammarion Kamill 68 k.
- Flint csalásai 128.
- Fluidumok elmélete 157.
- Forradalmi jelleg 204.
- Fourier Károly Davis eszményképe 203.
- Foxék 44.
- Franciaországban a szellemidézés 60.
- Frohschammer 203.
- Gabányi Árpád 67.
- Gazzerra Linda médium 129.
- Geley 222.
- Gibert 283.
- Gley 283.
- Gondolatátvitel 279.
- Gondolatolvasás 276.
- Gourney 294.
- Görögök halottidézése 30.
- Görres a samánokról 27, a thessaliai nők halottidézéséről 31.
- Gulat-Wallenburg dr. 219.
- Gutberlet 216, 220.
- Güldenstubbe Lajos, Júlia 61, ítélete Allan Kardecről 64.
- Halhatatlanságban való hit 28 és erkölcsösség 292.
- Halottak tisztelete, babonás iránya 22 kk.
- Halottidézés a népeknél összekötve a bűbájosság bűnével 22 kk., a rómaiak és görögöknél 30, a zsidóknál 32, a keresztény ókorban 33.
- Halottlátók 104.
- Hansen 281.
- Hare Róbert 47.
- Hellenbach 69, 112, 255.
- Heim Albert 247.
- Helmholtz a spiritizmusról 16.
- Henning 283.
- Herne közvetítő 112.
- Hittudomány, keresztény, szerepe a spiritisztikus jelenségek okainak feltárásában 21, 165 kk.
- Hodgson 230, 284, 257, 299.
- Hollandiában a szellemidézés 69.
- Holmes házaspár 111.
- Home közvetítő 116, 214.
- Horst Konrád 43.
- Ideoplasztika 141, 217.
- Ima az ülések bevezetésére 76.
- Influenciák 289.
- Ipolyi a boszorkányságról és általában a babonáról 35.
- Isten fogalma az okkultizmusban 194.
- Jaccoliot a fakirokról 29.
- James W. 284, 298.
- Japhet Celina látnoknő és Allan Kardec 64.
- János főherceg műve és ítélete a szellemidézésről 13, leálcázza Bastiant 112, ítélete a spiritiszták mentegőzéseiről 115.
- Janet 283.
- Jelenségek 137.
- Jencken asszony: Fox Ka-

- talin fiacskája közvetítő
 199.
 Jézus Krisztusról szóló tanítások az okkultizmusban 195.
 Jövendölések 259.
 Jung-Stilling 43.

 Kahlhammer Mária közve-
 titő 56.
 Kant Swedenborgról 37.
 Karma 200.
 Kasseli okkultista gyűlés 129.
 Katholikus theologusok a démonelmélet mellett és ellen 187 kk.
 Kaulen a meghaltak megjelenéseiről 160.
 Kegyelemtan 196.
 Kereszténység a babona ellen, működésének akadályai 34, viszonya az okkultizmushoz 193, 301.
 Kettőslényűség a vad népek hitében 25.
 King John, King Katie szellemek 108, K. Katie újra feltűnik III, «K. K. vallomása» 112.
 Kopogó hangok 243.
 Kopogó szű 273.
 Kotik Náhum 277, 283, 300.
 Környezet hatásai a médiumra 77.
 Közvetítők I. Médium.
 Kriptoszófia 297.
 Kristálynézés 261.
 Kultusz, mely Istent illetné, nincs a szellemidézésben 203.

 Lánç, spiritisztikus 240.

 Lané-Ney antispiritizsza 125.
 Lebegés 130, 137.
 Leeser az odról 155.
 Lehmann 37, 226, 281, 290.
 Lehmkuhl 181.
 Leleplezések 106.
 Leymerie 127.
 Lélekvándorlás 200.
 Lélekezési gyakorlatok 206.
 Linsenmann 188.
 Lodge 236.
 Lombroso 235.
 Lubbock, Sir John 52.
 Luthardt protestáns egyháztanácsos levele Zöllnerhez 175.

 Magia a szellemidézésben 169.
 Magikus erők elmélete 147.
 Mansfield csalásai 128.
 Mars-lakók nyelve 258.
 Materializációk 138, 216.
 Materializáló leghiresebb médiumok 106 kk.
 Materializmus és okkultizmus 199, 210.
 Matjuskin tapasztalatai a sámánokról 27.
 Meghaltak lelke megjelenhet 161.
 Megváltást tagadja a szellemidézés 195.
 Mesmer Antal 38.
 Mesmerizmus I. Állati delezesség.
 Médium 81, és szellem viszonya 83, fizikai és pszichikai állapota 98, erkölcsi jellege 100, iskolái és üzletei 103, leleplezettek 106 kk., médiumok bűntényei 122, csalásai 132,

- írása és beszédje 249, idegen nyelve 255, művésze 257.
- Médiumitás 85, tartóssága 88, három magyarázata 89 kk., természetes állapot 98.
- Mikos János br. 67.
- Miss X. 261.
- Moll 208, 238, 274.
- Monospiritisták 169.
- Morgan Ágoston spiritiszta 52.
- Morselli 239.
- Mullius dowser 217.
- Mumler szellemfényképész 127.
- Müncheni szellemek 56.
- Münsterberg 238.
- Myers 236, 294, 299.
- Napoleon III. 62, 65.
- Nettesheimi Agrippa 448, 246.
- Négykiterjedésű tér elmélete 134.
- Németországban a szellemidézés története, hívei 55 k.
- Od 155.
- Oetinger Kristóf 144.
- «Officiorum et munerum» 178.
- Okkultizmus 3, okkultista és okkultisták szektái 4, 5, tudományos okkultizmus 6, története 21, ígéretei 29, egyesületei és ülései 71, médiumai 81 kk., kasseli kudarca 129, jelenségei 137, régiebb magyarázatok 143, babonája 170, tanításai és rendszere 193, embertana 198, erkölcstana 201. Yoga 205, principiumai 208, vallási, bölcséleti, társadalmi jellege 211, «klaszszikus» okkultizmus 213, a hitnek aláásása 301, a lelki épség veszedelme 302.
- Olaszországban a szellemidézés 70.
- Olcott 50.
- Olcottisták 50.
- Optimizmus a szellemidézésben 14, 211.
- Oroszországban az okkultizmus, a «Természettudományi Társulat» ítélete 54 k.
- Owen Dale Róbert spiritiszta 112.
- Öngyilkosságok 102.
- Öntudathasadás 92.
- Ördög működése 167.
- Paladino Eusapia 235.
- Palmieri a spiritisztikus elméletéről 160.
- Palmograf 241.
- Panteizmus a szellemidézésben 194.
- Papság és pápaság ellen a szellemek 56.
- Paracelsus 148. 245.
- Parakinézis 214.
- Paraszenzórikus működések 297.
- Parker, a leleplező 122.
- Pease, műeszköz feltalálója 47.
- Perisprít 64.
- Perrone az állati delejesség-

- ról 42, a démonelmélet mellett 169.
- Perty 147.
- Pesszimizmus 211.
- Petty-fiúk közvetítők 54.
- Phantasms of the Living 294.
- Phinuit dr. 286.
- Piperné 284.
- Planchette 47.
- Pneumatológusok 43 és a spiritizmus 44.
- Podmore 294.
- Pozitivizmus az okkultizmusban 210.
- Prana = világlélek 207.
- Preyer 242.
- Principium-alapelvek 208.
- Protestantizmus az okkultizmus kérdésében 174.
- P. Stanislaw 142.
- Psychische Studien 55.
- Pszichod 157.
- Pszichograf 47.
- Pszichofizikai törvények 226.
- Pszichometria és p. érzék 289.
- Puységur 40.
- Püspökök, katolikus, pásztorlevelei, utasításai a szellemidézés ellen 176 kk.
- Radikalizmus és okkultizmus 211.
- Rapport 74.
- Reichenbach, az od kitalálója 145.
- Reinkarnáció a népek hitében 17, az okkultizmusban 199.
- Rejtelmes Világ, magyar spiritizma ujság 67.
- Reszkető mozgások törvényei 241.
- Richet 236, 280, 283, 285, 292.
- Rivail l. Allan Kardec.
- Rochas de 237.
- Rostaforgatás 245.
- Rothe Anna apportmédiüm 120.
- Rómaiak halottidézése 30.
- Római döntések az állati delejesség és a szellemidézés kérdésében 179 kk.
- Rudolf trónörökös 112.
- Salvanidin-Odeár fakir 29.
- Samánok 26.
- Schiaparelli 235.
- Schneid Mátyás 56.
- Schneider Vilmos 191.
- Schrenck-Notzing br. 5, 100, 142, 217.
- Séanceok imája 76.
- Sidgwick 236, 280.
- Sitwell Cook Florence 111.
- Slade közvetítő élete, Oroszországban, Zöllner társaságában 59, legnevezetesebb mutatóványai 117, 145, 223.
- Spanyolországban a szellemidézés 70.
- Spiriter Forscher Magyarországon 65.
- Spiritiszták 10, száma 36, elmélete a jelenségek megfejtésére 88, 159, megengedik a csodákat, miért? 196.
- Spiritizmus 10, értékelése 9, jellege 13, botlásai 15, fellépte 43, mint tökéletlen visszafejlődés az anyagelviségből és korunk tévelyéiből 11, babona 11, különbség közte és a spiri-

- tualizmus között 11, tudományos kérdés-e? 18, hívei Amerikában 48, Német-Angol-, Oroszországban 51 kk., Franciaországban 62, Magyarországon 66, Ausztriában, Hollandiában, Belgiumban, Olasz-, Spanyolországban, Svájcban 69, egyesületei és ülései 71, jelenségei 137, ellenségei 125, elméletek jelenségeinek megfejtésére 143, babonája 171, vallási tanításai 194, erkölcstana 201, pesszimizmusra vezet 211, ellene az egyház és a felekezetek 174 kk.
- Spiritualizmus és spiritizmus 11.
- S. P. R. = Society for Psychological Research 54, 214, 280, 294.
- Stewart Anna közvetítő 128.
- Súlyos bűn terhe alatt tilos a szellemidézésnek bármely módja 186.
- Superstitio = babona értelme 35.
- Súlyváltozás a testekben 214, 237.
- Svájcban a szellemidézés 69.
- Swedenborg Emánuel, a szellemidézés előkészítője 37.
- Szellembúvárok egylete Magyarországon 66.
- Szellemek 83 kk.
- Szellemfényképek 125.
- Szellemidézés l. Spiritizmus.
- Szellemirások, közvetlen 221, közvetett 250.
- Szentháromságról szóló tanítás az okkultizmusban 195, «Szent Lajos szelleme» a szellemek ruházatáról, tárgyairól 140.
- Szenzitivizmus 155.
- Szeretet, isteni erény, nincs az okkultizmusban 203.
- Szfigmográf 241.
- Szocializmus 203.
- Szpiritoszop 47.
- Tallértáncoltatás 227.
- Talmage antispiritizista műve 174.
- Tattva = világlélekzet 206.
- Taylor 114, a szellemfényképész 126.
- Társadalom 211.
- Telekinézis 214, 225.
- Telepatia 211.
- Teleplasztika 141, 216, 225.
- Teleplazma u. o.
- Természettudomány haladása, feladata a szellemidézés kérdésében 20.
- Thermikus jelenségek 153.
- Thomson, a leálcázott közvetítő 122.
- Thury pszichodja 157.
- Tilalmak a katolikusoknak 184 kk
- Tiltott könyvek 178.
- Tischner 5, 296.
- Titkosság az okkultizmusban 4.
- Tiszta szellemek, erőik 161.
- Tolnai Simon munkája 119.
- Tóvölgyi Titusz és könyvei 67, a szellemfényképekről 126.
- Trance 77.
- Tritheimi János 148.
- Tudomány nem nyer az ok-

- kultizmustól semmit 20,
304.
Tulajdonjog 203.
Túlvilág 200.
Turgeon quebeki érsek 177.
- Ujratesztelés I. Reinkarná-
ció.
Ulrici 17.
Underhill asszony = Fox
Lea
Unispiritiszták I. Monospiri-
tiszták.
Utolsó dolgokról szóló taní-
tás 200.
- Ülések, szellemidéző 73.
- Valeska asszony materiali-
záló közvetítő 112.
Vallási jelleg a szellemidezés-
ben 47, 56.
Vallási közömbösség 210.
Vallások mind egyformán
jók 197.
Varázsvessző 245.
Varázslók előkészületei hiva-
talukra 67.
Vay Adelma báróné 65, 195.
Vay Ödön báró 66.
Világ, emberek által lakott
több világ is van 200.
Villamos erő elmélete 153.
- Vogel bírálata Zöllnerről 60,
a szellemfényképekről 126.
- Wallace 52.
Wastelewski 296.
White közvetítő lealcázta-
tása 111.
Wickede kísérletei 251.
Widerhofer tanár 112.
Wieser S. J. ítélete a szellem-
idézésről, mint tudomá-
nyos kérdéstről 19.
Williams közvetítő 112.
Willing game és fajai 279.
Wissenschaftliche Abhand-
lungen 59.
Wolf Kreszcencia közvetítő
56.
Wood közvetítő 107.
Wundt 17, a samánokról 27.
Wurmbrandt grófnő I. Vay
Adema bárónő.
- Yoga 205.
Yogi = előkelő varázsló
pap 28.
- Zanzig házaspár 277.
Zöckler Zöllner művéről 59.
Zöllner élete és működése
58 k., 117, 143, 193, 221,
222.
Zsidók halottidézése 32.
-

TARTALOM

I. Az okkultizmus értelme és mai állapota ...	3
II. A spiritizmus fogalma és értékelése	10
III. A spiritizmus (okkultizmus) története... ..	21
IV. Okkultista egyesületek és ülések	71
V. Médiumitás és médiumok	81
VI. Híres és csaló médiumok	105
VII. A spiritizmus (okkultizmus) jelenségei és ré- gibb magyarázataik. I. Jelenségek	137
II. Régibb magyarázatok :	
1. Zöllner elmélete : a negyedik dimenzió ...	143
2. A mágikus erők elmélete	147
3. A delejes erő (akaraterő) és villamos erő elmélete	152
4. Az od és fluidumok elmélete	155
VIII. A szellem- és «démonelmélet». Katholikus és protestáns egyházi felfogás. Egyházi tilalmak ...	159
IX. Az okkultizmus tanításai és rendszere	193
X. Az okkultizmus jelenségeinek újabb magyará- zatai	212
1. A «klasszikus» okkultizmus bukása	213
2. Paladino Eusapia	235
3. Asztaltánc, kopogó hangok, varázsvessző ...	240
4. Automatikus írás és beszéd. A médium nyelve és művészete	249
5. Jövendölések : álmok, kristálynézés, jövendő- mondás	259
6. A gondolatolvasás és gondolatátvitel kérdése	276
7. Piperné	284
8. A telepátia kérdése	291
Befejezés	300
Irodalom	305
Név- és tárgymutató	308

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

Katolikus kultúrát fejleszteni, *katolikus tudományt* terjeszteni és népszerűsíteni, ez a hivatása a *Szent-István-Társulatnak*, ez lesz a hivatása a kiadásában meginduló **Szent István könyveknek**.

Hangsúlyozzuk, hogy *katolikus*. De ne jédjen meg e jelzőtől senki. Mi nem akarunk hitvitázó irodalmat teremteni, nem akarunk a más vallásúak vallási meggyőződésével és vallási tételeivel foglalkozni. Nem akarunk senkit sem támadni. Mi csak a saját vallásunk elveit s az ezekből kialakult katolikus szellemet és világnézetet akarjuk a tudás minden ágában érvényesíteni. Meg akarjuk mutatni, hogy az igaz tudomány nem ellenkezik a Krisztus kinyilatkoztatásával, melyet sértetlenül őriz és a maga teljességében tanít a katolikus egyház. Meg akarjuk győzni arról a világot, hogy a tudós is, a vegyész, a csillagász, a bölcselő, az irodalommal foglalkozó, a természettudós is lehet igaz katolikus és viszont, hogy a tudomány művelésében a katolikus hit és meggyőződés nem akadály, inkább nagy segítség.

Ezzel kapcsolódik egy másik célunk is: a katolikus tudósoknak, tanároknak, íróknak teret nyújtani, ahol tudományukat, tanulmányaik eredményét a nagyközönség elé vihetik. A **Szent István könyvek** sorozata az emberi tudás minden ágát fel akarja karolni. A **Szent István könyvek** a tudomány mai színvonalán fognak mozogni. Oly stílusban óhajtjuk a könyveket megjelentetni, mely alkalmassá teszi őket arra, hogy minden művelt egyén érdeklődéssel olvashassa. Viszont súlyt helyezünk arra, hogy a **Szent István könyvek** mindegyike a katolikus világnézetnek legyen beszédes hirdetője.

Ily módon reméljük, elérjük a harmadik célt is, mely e könyvek kiadásánál szemünk előtt lebegett: az olvasni vágyó katolikus közönségnek oly műveket nyújtani, amelyek kielégítik igényeiket anélkül, hogy veszélyeztetnék hitüket, sőt amelyek alkalmasak arra, hogy a tudás és műveltség eszközeivel is megerősítsék őket vallásos meggyőződésükben és világnézetükben.

Természetesen e program megvalósítása nagyban függ attól, hogy a katolikus közönség felkarolja-e, támogatja-e nagylelkűen e vállalatot. A Szent-István-Társulat igen nagy anyagi áldozatokkal indítja útjára a **Szent István könyvek** sorozatát, a nagy közönségtől függ, hogy a könyvek eljussanak oda, ahova szánva vannak.

A SZENT ISTVÁN KÖNYVEK sorozatából megjelentek:

1. *Zubriczky Aladár dr.*: Jézus élete és a vallástörténet.
2. *Wolkenberg Alajos dr.*: A teozófia és antropozófia ismertetése és bírálata.
- 3—4. *Wolkenberg Alajos dr.*: Az okkultizmus és spirítizmus múltja és jelene.
- 5—6. *Balanyi György dr.*: A szerzetesség története.
- 7—8. *Alszegehy Zsolt dr.*: A XIX. század magyar irodalma.
9. *Miskolczy István dr.*: Magyarország az Anjouk korában.
10. *Palau-Timkó*: Krisztus útján. A katolikus tevékenység főelvei.
11. *Quadrupani-Babura László dr.*: Útmutatás jámbor lelkek számára.
12. *Prohászka Ottokár*: Elbeszélések és utirajzok.